AL. GRAUR

PUȚINĂ GRAMATICĂ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

PUŢINĂ GRAMATICĂ

AL. GRAUR

PUȚINĂ GRAMATICĂ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București 1987

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R — 79717, Bucureşti, Calea Victoriei 125

CUVÎNT ÎNAINTE

La sfîrşitul anului 1929 m-am întors de la Paris, cu titlul de doctor în litere, obţinut la Sorbona.

Începînd din luna ianuarie 1930 am fost angajat la ziarul „Adevĕrul" pentru o rubrică zilnică de cultivare a limbii, de dimensiuni reduse, cu titlul „Puţină gramatică", pe care am susţinut-o pînă în 1937. În 1939 am reluat rubrica la ziarul „Tempo". Articolele urmăreau să evidenţieze, să lămurească şi să corecteze greşeli de limbă română care apăreau în vorbirea neîngrijită. Ele urmau să fie semnate cu un pseudonim. L-am ales pe acela de Gh. Reviga.

Cred că titlul rubricii, „Puţină gramatică", nu era prea potrivit, deoarece nu toate subiectele tratate aparţineau gramaticii. Aşa cum se vede din volumul de faţă, mai erau articole şi de pronunţare, şi de ortografie, şi de vocabular.

Acest prim volum reproduce articolele pe care le-am considerat încă actuale şi interesante pentru cititorul de azi publicate în ziarul „Adevĕrul" în anii 1930—1937 (pe cele de la „Tempo" le voi publica separat).

Unele dintre ele au acum o valoare mai mult istorică decît normativă, arătînd direcţia şi măsura în care s-au schimbat în numai 50 de ani problemele legate de folosirea corectă a limbii române sub toate aspectele ei.

În reproducerea textelor am făcut cîteva mărunte modificări stilistice, care nu schimbă însă opiniile susţinute atunci. Pentru a-mi exprima punctul de vedere actual, ca şi pentru a indica situaţia de azi a fenomenelor lingvistice discutate, am adăugat note (numerotate cu cifre arabe, spre deosebire de cele vechi, marcate cu asterisc). Am făcut şi modificări de ortografie, nu numai pentru că între timp s-au schimbat regulile, ci şi pentru că s-au strecurat în articole forme cu care eu nu eram nici atunci de acord.

La cele din rubrica „Puţină gramatică", am adăugat cîteva articole publicate în „Adevĕrul" şi în „Dimineaţa" la alte rubrici.

AL. GRAUR

„Am onoare a...”

În timpul din urmă se vede din ce în ce mai mult, în actele oficiale ca și în celelalte, scris *am onoare a*... în loc de *am onoarea a*. Avem de fapt a face cu o greșeală de scriere, nu cu una de pronunțare.

În pronunțare, cele două expresii sînt echivalente, căci singura diferență între ele rezidă în despărțirea cuvintelor. Or, în pronunțare, nu sînt de obicei despărțite, ci rostim și într-un caz, și în celălalt *amonoarea*.

Pentru ca să despărțim cuvintele în scriere, trebuie să analizăm expresia, ca să ne dăm seama dacă *onoare* e articulat sau nu. N-avem decît să înlocuim cuvîntul *onoare* cu altul similar, pentru ca să ne dăm seama că trebuie să-i punem articolul. Nimeni n-ar scrie de exemplu *am cinste a fi numit*... ; oricine ar simți că trebuie *am cinstea* ; la fel cu *am plăcerea a anunța*, *am durerea a*... etc.

Greșeala devine și mai sensibilă dacă înlocuim substantivul feminin cu un masculin sau cu un neutru: *am regret a vă înștiința* ar fi imposibil. Tot așa dacă înlocuim infinitivul cu un subjonctiv: nici un ofițer nu va spune *am onoare să mă prezint*, ci *am onoarea*, pentru că nemaiurmînd un *a* după *onoarea* despărțirea greșită a cuvintelor nu s-a mai putut face.

Așadar, grupul pronunțat *amonoarea* trebuie despărțit în scris *am onoarea a*. Dar, va întreba cineva, de ce din toate locuțiunile similare numai în cea sus-citată s-au despărțit greșit cuvintele? Evident, la masculine și neutre confuzia nu se putea produce, deoarece articolul masculin nu se putea contopi cu prepoziția *a* de exemplu în *am regretul a* etc. Dar de ce nu se scrie și *am plăcere a*, *am durere a* etc.?

Explicația e următoarea: la toate aceste cuvinte se intercalează de obicei prepoziția *de* : *am plăcerea de a vă anunța*, *am cinstea de a fi numit*... și așa mai departe. Singurul cuvînt care se întrebuințează fără *de* e *onoare* și tot el e singurul la care greșeala s-a produs.

După ce însă s-a scris *am onoare a*, s-a putut scrie și *am onoare de a*. Chiar zilele trecute am văzut un afiș pe care se putea citi: *care a avut onoare de a fi primit*... După cum se vede, de îndată ce o greșeală devine obișnuită, ea se împrăștie prin analogie și se răspîndește la alte locuțiuni mai mult sau mai puțin analoage. Neajunsul care se aduce limbii în felul acesta e că se creează diferențe sintactice înlăuntrul aceleiași categorii, ceea ce complică în mod inutil gramatica.

Ad., 12.III.1930

„Legea de unificarea"

Se citește adesea în acte oficiale și particulare *legea de accelerarea judecăților*, *procesul de unificarea provinciilor*, *proiectul de încadrarea funcționarilor* și așa mai departe. N-ar fi de mirare să vedem apărînd și expresii ca *tentativa de sinuciderea banditului* sau *linia de conduita mea*. Corect e numai *legea de accelerare a judecăților* și așa mai departe. Greșeala nu e încă prea răspîndită, așa încît pentru majoritatea cititorilor ea va fi evidentă. Trebuie totuși să o demascăm pentru acei puțini care cad în ea.

Să înlocuim substantivele feminine prin masculine sau neutre: nu se poate zice decît *comitetul de ajutor al sinistraților*, *localul de adăpost al orfanilor* etc.; *comitetul de ajutorul orfanilor* ar suna ridicol și nimănui nu i-ar da în gînd să spună astfel. Avem de-a face așadar cu un substantiv nearticulat (*accelerare*, *unificare*, *ajutor*) urmat de un substantiv la genitiv (*a judecăților*, *a provinciilor*, *a funcționarilor* etc.).

Dar mai mult decît atît, chiar la feminine, în unele cazuri, e evident că articolul aparține substantivului pus la genitiv, de exemplu cînd avem de-a face cu un plural: *încercările de mituiri ale funcționarilor*. În acest caz, ca și la masculine, articolul nu se poate contopi cu substantivul precedent, deoarece el are o formă deosebită de cea a articolului postpus: *mituiri ale* se deosebește de *mituirile*. La singular, dimpotrivă, articolul are peste tot aceeași formă: *accelerarea* sau *accelerare a* se pronunță la fel.

La răspîndirea greșelii citate a contribuit desigur asemănarea de întrebuințare a prepoziției *pentru*, care, în cazuri analoage, cere articularea substantivului următor: *legea pentru accelerarea judecăților* e o expresie corectă, ca și *clădirea pentru adăpostul orfanilor*. Dar între prepozițiile *de* și *pentru* este o diferență de înțeles și de întrebuințare: în *legea de accelerare a judecăților* avem două noțiuni: *legea de accelerare* și *a judecăților*, iar în *legea pentru accelerarea judecăților*, tot două noțiuni, dar ele se despart altfel: *legea* și *accelerarea judecăților*. Avem de-a face deci cu două cazuri deosebite.

Cu mult mai veche și mai răspîndită e greșeala la expresii ca *partea doua* în loc de *partea a doua*. Și aici forma corectă ne e indicată de comparația cu masculinul și neutrul: *capitolul al doilea*, nu *capitolul doilea*.

M-am ocupat zilele trecute, tot în acest loc, de expresia greșită *am onoare a...*, în loc de *am onoarea a...*, și am arătat că greșeala se datorește unei rele despărțiri a cuvintelor: grupul de cuvinte *am onoarea a* sună în pronunțare *amonoarea*; fiind rău înțeles, a fost analizat ca *am onoare a*.

În cazurile de care m-am ocupat astăzi avem de-a face cu greșeala contrară, provenită și ea tot dintr-o falsă analiză a unui grup pronunțat: ceea ce se rostește *unificareaprovinciilor*, *parteadoua*, a fost despărțit în scris *unificarea provinciilor*, *partea doua*.

În starea de azi a limbii noastre, confuzia nu se poate produce decît la substantivele feminine, deoarece articolul masculin are forme deosebite după cum e pus înaintea sau în urma unui substantiv. Dar la începuturile limbii române această diferență nu exista și confuzia se putea produce și

la masculin. Acest fapt explică de ce, spre deosebire de celelalte limbi neolatine, care pun articolul înaintea substantivului, limba noastră îl pune în urmă: grupuri ca *vacă a neagră* (unde *a*, fost pronume demonstrativ transformat în articol, pus pe lîngă adjectiv) au fost înțelese ca *vaca neagră* (cu articolul aparținînd substantivului).

Ad., 19.III.1930

„*Este interzis intrarea*"

Așa se spune și mai ales se scrie de o vreme încoace: la una din cele mai mari bănci din capitală erai întîmpinat pînă nu de mult cu înștiințarea că *este interzis trecerea funcționarilor prin direcțiune;* la tribunal, un afiș pe ușa unui președinte ne anunță că *este interzis intrarea.*

Totuși una din cele mai elementare reguli ale limbii noastre (și ale altor limbi) spune că adjectivul se acordă în gen, număr și caz cu substantivul de care depinde. Trebuie așadar să spunem că *intrarea e interzisă*, nu *interzis*, după cum nu spunem că *mîncarea e cald* sau că *fata e frumos*.

Explicația greșelii e următoarea: se poate spune nu numai că *intrarea e interzisă*, ci și că *e interzis a intra;* aici *interzis* e adverb, deci nu cunoaște diferențe de gen. După *e interzis a intra* s-a putut apoi spune și *e interzis intrarea.*

Dar acesta nu e singurul exemplu de neglijare a acordului la adjective. Mai găsim și *este oprit intrarea*, ceea ce nu ne îndepărtează mult de exemplul citat mai sus; în anunțurile funerare sau de căsătorie citim: *am durerea de a vă face cunoscut pierderea* sau *am plăcerea de a vă face cunoscut căsătoria* etc.

În toate cazurile citate greșeala poate avea o scuză. S-ar putea spune că, începînd cu *este interzis*, vorbitorul nu știe încă precis dacă o să urmeze un substantiv feminin sau masculin ori neutru sau un verb: va zice *staționarea*, *staționatul* ori *a staționa?* În nesiguranță, el pune adjectivul la masculin. Tot așa unii spun *i-a fost cerut aceasta.* La fel s-ar putea explica și construcțiile similare cu *dat fiind.* Extrag din prospectul unei expoziții: *dat fiind durata rulării filmului...*

De îndată însă ce se admite să spui *este interzis intrarea*, lumea începe să se deprindă cu ideea că după adjective ca *interzis*, *oprit* și așa mai departe te poți dispensa de acordul în gen cu substantivul, așa încît aceste adjective ajung să fie neacordate chiar cînd se găsesc în urma substantivelor. Astfel, regia monopolurilor statului ne anunță pe zidul clădirii ei din strada Mircea Vodă că... *lipirea afișelor strict oprit.* Din prospectul expoziției amintite mai sus: *prezentarea bonului anexat vă va fi necesar la intrare.*

Dacă lipsa de acord va continua să fie tolerată, vom ajunge în curînd să nu mai știm dacă trebuie să spunem *casă părintească* sau *casă părintesc*, *recepție oficială* sau *recepție oficial* etc.

În legătură cu sintaxa cuvîntului *oprit*, ar mai fi un punct de discutat. Inscripțiile de la S.T.B. trebuie să fi fost făcute de un purist, care a schimbat de exemplu *Antrepozitele* în *Întrepozite* și care n-a vrut să întrebuințeze neologismul *interzis*, ci l-a înlocuit cu cuvîntul indigen *oprit*. Pînă aici nimic de zis. Dar de ce acest purist nu l-a construit pe *oprit* așa cum se obișnuiește în românește, ci a copiat aidoma expresia străină *cuiva îi este interzis?* În adevăr, citim în tramvaie: *este oprit conducătorului a vorbi*. Pe românește se poate spune *îmi este interzis*, se poate spune și *eu opresc pe cineva*, dar nu se spune *mie îmi este oprit*, ci *eu n-am voie*.

Deci, voind să evite întrebuințarea unui cuvînt de curînd intrat în limbă, puristul nostru a copiat din franțuzește o frază întreagă, falsificînd sintaxa românească.

Ad., 26.III. 1930

„pedeapsa cu moarte"

E la ordinea zilei discuția asupra rostului și existenței acestei instituții la noi și în alte părți. În rubrica de față ne vom ocupa numai de expresia gramaticală, lăsînd în seama altora discuțiile juridice. Vreau anume să arăt că această expresie e greșită și că trebuie să scriem, așa cum se spune în general, *pedeapsa cu moartea*.

Cei care omit articolul se întemeiează, pare-se, pe analogia cu expresii ca *pedeapsa cu amendă*, *pedeapsa cu închisoare* etc., unde articolul nu e obligatoriu. Dar întrebuințarea articolului nu depinde nici de cuvîntul *pedeapsă*, care ar avea o sintaxă specială, nici de prepoziția *cu* (care, spre deosebire de alte prepoziții românești, se poate lega de substantive articulate), ci numai de întrebarea dacă substantivul următor este sau nu determinat. Așadar, articolul este legat aici numai de condițiile generale ale articulării substantivelor. E evident că *a da viața* nu e același lucru cu *a da viață*, nici *a prinde limbă* cu a *prinde limba*, și diferența este numai în determinarea sau nedeterminarea substantivului.

Trebuie deci să ne întrebăm: situația cuvîntului *moarte* e aceeași cu a celor care indică alte pedepse? Răspunsul se prezintă de la sine: în *a pedepsi cu închisoare*, *închisoare* nu e determinat; e vorba de un fel oarecare de închisoare, de un număr nelimitat de ani etc. Se poate însă ca noi să știm de ce împrejurări e vorba, se poate adică să determinăm închisoarea; în cazul acesta vom spune *cu închisoarea*. Este însă aceeași valoarea cuvîntului *moarte?* Nu, căci moartea e totdeauna determinată: nu există decît o singură moarte posibilă și de aceea e vorba.

Tot așa se zice corect: *bătaie cu flori*, dar *bătaie cu pumnii*, *a răsplăti cu bani*, *cu mulțumiri*, dar a *răsplăti cu libertatea*, *cu grațierea* și așa mai departe. Dar chiar în domeniul pedepselor putem găsi cuvinte care vor fi neapărat articulate: *pedeapsa cu ștreangul*, nu *cu ștreang*, *cu ghilotina* etc.

Pe vremea cînd pretendenţii la domnie erau călugăriţi cu sila, se putea spune *pedepsit cu tunderea*, dar nu *cu tundere*. Un elev e *pedepsit cu eliminarea*, nu *cu eliminare*.

În legătură cu locuţiunile acestea, mai putem cita alte expresii unde neglijarea articolului constituie o greşeală. Vedem de exemplu pe străzile capitalei tăbliţe cu *Staționare interzisă*, în loc de *staționarea*. *Staționare interzisă* nu poate însemna decît că „aici se află o staţionare, care e interzisă". Dar edilii noştri voiau să ne anunţe tocmai că nu există staţionare, deoarece e interzisă. La Biblioteca Academiei Române te izbeşti din loc în loc de tăbliţe cu *Intrare oprită*, adică „aici se găseşte o intrare, care e oprită"; autorul inscripţiei voia să ne spună că *intrarea e oprită*, adică „e oprit a intra".

Greşeala devine palpabilă şi în acest caz, ca şi în celelalte de care m-am ocupat, dacă în loc de feminine întrebuinţăm substantive masculine sau neutre: ar accepta cineva să scrie *fumat oprit* sau *scuipat pe jos interzis?*

Alt caz de articol neglijat e la cuvintele după *amîndouă: amîndouă case sînt de închiriat* sau *amîndouă cereri au fost satisfăcute*. Greşeala provine din analogia cu *ambele case* sau *cele două case*, unde articolul fiind pus înainte n-a mai fost, bineînţeles, repetat la sfîrşit.

În fine, cei care sînt obişnuiţi să traducă din franţuzeşte sau din nemţeşte scriu *majoritate şi minoritate se invectivează zgomotos* sau *proteste şi scadenţe îl speriau*. Spiritul limbii române respinge hotărît aceste expresii.

Ad., 2.IV.1930

răsboi sau *război*?

Întrebarea aceasta se impune, deoarece ortografia Academiei[1] recomandă *răsboi*, cu *s*, deşi cu toţii ne dăm seama că pronunţăm *război*, cu *z*. Aceeaşi problemă se pune pentru cuvintele *izgoni* sau *isgoni*, *dezlega* sau *deslega* etc.

Să explicăm mai întîi coexistenţa celor două forme. Consoanele se mpart în două categorii: surde şi sonore. Pronunţarea celor sonore e însoţită

[1] Aici şi mai departe este vorba despre broşura Academiei Române *Regule ortografice*, Bucureşti, 1904, reluată în 1907 sub titlul *Ortografia Academiei Române declarată oficială şi obligatorie a se întrebuinţa de toate autorităţile Statului* şi reeditată în 1919, 1924, 1932.

Pentru situaţia actuală a tuturor cazurilor discutate, a se vedea lucrările normative în vigoare azi, în special *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctaţie* şi *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic* — citate mai departe cu formele abreviate *Îndreptar* şi DOOM.

de vibrațiile coardelor vocale, pe cînd la consoanele surde coardele vocale rămîn nemișcate. Putem să ne dăm seama de diferența aceasta dacă pronunțăm consoanele izolate (fără vocale) și ținem mîna pe glanda tiroidă: la consoanele sonore, glanda se mișcă, iar la cele surde rămîne nemișcată. Aceasta este singura diferență între *p* și *b* de exemplu; cele două consoane sînt articulate exact în aceleași condiții, însă *p* e surd, iar *b*, sonor. La fel pentru *t* și *d*, *c* și *g*, *f* și *v*, *s* și *z*, *ș* și *j*. Celelalte consoane, adică *l*, *m*, *n*, *r*, sînt toate sonore.

Cînd se întîlnesc în pronunțare două consoane, e foarte greu să pronunțăm una sonoră și alta surdă; de aceea vorbitorii le adaptează, în mod inconștient, pe una la cealaltă și le fac pe amîndouă sonore sau pe amîndouă surde. De aceea mulți zic (unii chiar scriu) *apsolut* în loc de *absolut*, *apsent* pentru *absent*, *socializm* pentru *socialism* și așa mai departe. De obicei învinge consoana cea din urmă. Adaptarea aceasta se numește *asimilare*.

Să luăm cazul prefixului romînesc *des-*. Din verbul *a face*, formăm pe *a desface*, dar contrariul lui *îmbrăca* va fi pronunțat *dezbrăca*. La fel se întîmplă cu prefixele de origine slavă: *is-prăvi*, dar *iz-goni*, *răs-tălmăci*, dar *răz-boi*, și așa mai departe.

Așadar, recomandînd scrierea cu *s*, Academia Romînă ne cere să respectăm forma primitivă a cuvîntului, nu pronunțarea lui actuală. Dar ortografia e bazată pe pronunțare și doar socotim ca un motiv de glorie pentru noi că am izbutit să înfrîngem încercările de ortografie etimologică, după care ar fi trebuit să scriem *tempu* și să citim *timp*, să scriem *titione* și să pronunțăm *tăciune*.

În cazul cuvintelor de origine slavă e cu atît mai de neînțeles recomandarea Academiei cu cît chiar slavii au acceptat de la început asimilarea și au scris *ispraviti*, dar *izgoniti* etc. Urmează deci că și în cazul cînd am vrea să adoptăm scrierea etimologică ar trebui să scriem *izgoni*, *război*, deoarece nu ne putem apuca să împingem etimologia dincolo de limba din care am împrumutat noi cuvîntul.

Dar problema mai prezintă și altă față. Văzînd că acolo unde pronunță *război*, *izgoni* li se cere să scrie *răsboi*, *isgoni*, oamenii din popor și-au închipuit că pronunțarea cu *z* e vulgară și că, pentru a fi distins, trebuie să pronunți *s*. Așadar au început să facă sforțări ca să pronunțe *răsboi*, *isgoni*, ceea ce nu se poate obține decît cu prețul unei insistențe speciale.

De unde vreți însă ca oamenii fără pregătire lingvistică să știe unde etimologia e cu *s* și unde e cu *z*? Era inevitabil să ajungă să pronunțe *s* și acolo unde *z* e recomandat și de Academie. De aceea vedem că oamenii care țin cu orice preț să pară distinși pronunță *groasnic*, *obrasnic*, deși cuvintele acestea sînt derivate de la *groază*, *obraz*, cu *z* perfect îndreptățit. Tot așa se pronunță *mișloc* în loc de *mijloc* etc.

Pronunțarea aceasta a contaminat pînă și scena Teatrului Național. De aici se întinde mai departe și atinge mereu cuvinte noi. Așa, zilele trecute s-a vorbit în ziare de piesa *Pasnicul de noapte*, deși oricine vede că *paznic* e derivat de la *pază*. După ce însă va trece moda aceasta de pronunțare,

se va reveni ușor la pronunțarea corectă, deoarece asimilarea îl va transforma din nou pe *s* în *z*.

Rămîne scrierea și pronunțarea prefixelor latinești *ab-* și *ob-*, chiar cînd urmează o consoană surdă: cuvintele formate cu aceste două prefixe sînt în general internaționale și nu putem să facem o abatere de la norma generală. La fel pentru sufixul *-ism*.

Ad., 9.IV.1930

„mi-ar place"

În limba română, se știe, sînt patru conjugări. Dar numai două din ele sînt vii, continuă adică să formeze verbe noi. Acestea sînt conjugarea întîi, în *-a*, *-are*, și a patra în *-i*, *-ire*. Iată cîteva exemple de verbe noi, formate după aceste două sisteme: *a ateriza*, *a demara*, *a remaia* etc. pentru conjugarea întîi și *a şperţui*, *a dibăci* pentru conjugarea a patra.

Celelalte două conjugări sînt moarte, adică se mărginesc la verbele care s-au format odată, demult, și care, pe vreme ce trece, cad în desuetudine sau sînt cîștigate de celelalte conjugări. De fapt, încă din limba latină aceste două conjugări încetaseră de a fi productive.

Primul semn de slăbiciune pe care-l dau conjugarea a doua și a treia e faptul că se confundă adesea între ele. Încă din limba latină apar exemple de această confuzie: verbele *a rîde* și *a teme*, care erau de conjugarea a doua, au trecut la conjugarea a treia și s-au păstrat ca atare în toate limbile romanice; în schimb, *a cădea*, *a scădea*, care erau de conjugarea a treia, au trecut la conjugarea a doua.

Iată o explicație a acestei confuzii: la unele moduri și timpuri conjugarea a doua și a treia au aceeași formă, de exemplu participiul de la *a bate* e *bătut*, iar cel de la *a vedea* e *văzut*; la fel cu perfectul simplu: *văzui* și *bătui*, cu imperfectul, cu mai mult ca perfectul etc. De aceea se poate forma din nou și infinitivul la fel pentru amîndouă verbele: după *a vedea*, se face *a bătea*, iar după *a bate*, se face *a prevede*.

La drept vorbind, verbele de conjugarea a treia nu apar decît rareori trecute la a doua, mai cu seamă în graiul copiilor: *a bătea*, *a făcea*, *a trimetea* etc., sînt forme pe care nu le scrie nimeni dintre adulți pînă acum. Mult mai serioase sînt exemplele de verbe de conjugarea a doua trecute la conjugarea a treia, ceea ce se explică prin faptul că verbele de conjugarea a doua sînt mult mai puține la număr, vreo douăzeci în total.

Putem pleca de la un exemplu ca *a rămîne*, care se generalizează din ce în ce în locul lui *a rămînea*, astfel că azi forma a doua poate părea greșită. De aici ajungem la exemple ca *a umple* în loc de *a umplea*, la fel de răspîndite amîndouă [2].

[2] S-au impus între timp formele *a rămîne* și *a umple*, recomandate de norme.

Iată, în sfîrșit, exemple care constituie, în starea de azi a limbii, neîngăduite greșeli: *a place*, în loc de *a plăcea :* forma lungă a infinitivului e *plăcere*, nu *plăcere*, deci avem aici un exemplu de verb de conjugarea a doua și expresia curentă *mi-ar place* n-ar fi corectă decît dacă s-ar zice și *mi-ar face plăcere.*

A apare este astăzi aproape general și nu rareori citim *va apare*, deși verbul acesta e derivat cu prefixul *ad-* de la *pareo*, care a dat în românește pe *a părea ; a pare* se aude mult mai rar *(mi-ar pare bine)*, poate din cauză că se simte legătura cu forma infinitivului lung *părere.* Nimeni n-ar spune *a vede*, dar mulți spun *a prevede* și chiar *prevedere*, accentuat pe *ve.*

Iată acum și un caz de confuzie între conjugările a treia și a patra: prin analogie cu *a ști*, s-a ajuns și la *a scri (scrim, scriți)*, căci se zice *știu* și *scriu ;* dar cine va îndrăzni să zică *scrire* în loc de *scriere?*

Am început prin a arăta că încurcături de felul indicat s-au făcut încă din epoca latină și au continuat să se facă de-a lungul istoriei limbii române, astfel încît astăzi multe din formele noi sînt singurele acceptate. Atunci ce importanță are că se fac și astăzi confuzii și de ce ne ridicăm contra lor? Pentru că aceste confuzii duc la conjugări mixte, la excepții de la reguli și complică morfologia noastră, care și așa e destul de complicată. Ar trebui, de exemplu, să stabilim că, în afară de cele patru conjugări cunoscute, mai avem una cu infinitivul scurt terminat în *-e*, dar cu infinitivul lung în *-ére (a pare*, dar *părere)*, sau una cu infinitivul scurt în *-i*, dar cu cel lung în *-ere (a scri*, dar *scriere).*

Complicațiile acestea nu pot aduce decît confuzii într-o limbă, ceea ce nu e deloc de dorit. De altfel, dispariția parțială a conjugărilor a doua și a treia e datorată tocmai complicației lor. Cum vreți ca o conjugare care are prezentul *sug*, perfectul *supsei* și participiul *supt* să facă prozeliți? În cazul cel mai bun, admițînd că analogia ar unifica din nou conjugarea verbelor de felul acesta, tot am putea reproșa erorilor de care m-am ocupat aici că produc nestabilitate, deci nesiguranță.

Ad., 16.IV.1930

„*Avansați mai înainte!*" și alte pleonasme

Sînt cîțiva ani de cînd tot auzim în tramvai: *Avansați mai înainte !* Sînt tot atîția ani de cînd pasagerii ceva mai instruiți decît încasatorii își bat joc de ea:

— Doar n-o să avansăm înapoi!

Și nu putem spune că bătaia asta de joc a fost complet inutilă: nu numai că expresia nu a pătruns în marele public, dar chiar printre încasatori sînt mulți care au renunțat la ea sau chiar nu au adoptat-o deloc. Lucrurile sînt explicabile.

Verbul *a avansa* e prea cunoscut, în special de funcționari, care formează marea masă a pasagerilor din tramvaie. Se știe deci că înseamnă „a înainta" și deci *avansați înainte* constituie ceea ce se numește un pleonasm.

Dacă însă, în cazul acesta fericit, sînt șanse ca expresia greșită să nu se răspîndească, cît de multe sînt în schimb pleonasmele care au prins rădăcini solide în limbă, astfel încît cu greu vor mai putea fi scoase!

Iată, bunăoară, pe *continuă mai departe*. *A continua* înseamnă „a merge mai departe", așa încît fraza aceasta nu se deosebește cu nimic de *Avansați înainte !* La fel expresia, mult mai răspîndită, *perfect de bine*. *Perfect* înseamnă „desăvîrșit, fără nici o scădere"; mai e nevoie să adăugăm *de bine*? Tot așa cu *prefer mai bine*, care face ravagii în toate straturile societății: *prefer* înseamnă „vreau mai bine", deci *prefer mai bine* conține de două ori ideea de „bine".

Dacă vă duceți la croitor vă va face cu siguranță *un costum de haine*, deși *costum* înseamnă „rînd de haine". La mahala vi se va spune de cineva că *are* sau *n-are calități bune*, deși *calitate* înseamnă în cazul acesta[3] „însușire bună". În lumea teatrală se vorbește de *primul debut*, cu toate că *debut* înseamnă „prima încercare". Toate aceste exemple se pot compara cu expresia *babă bătrînă*, care e mult mai răspîndită și are o origine mai veche.

Tot numai oamenii inculți spun (și scriu) *dar însă*. În general, *dar* și *însă* au același înțeles, așa încît adăugarea lui *însă* după *dar* e complet inutilă. Ca exemplu de pleonasm mai nou, dar răspîndit în cercuri ceva mai ridicate, putem cita pe *exclusiv numai*. O cofetărie din centrul capitalei expunea nu de mult diferite obiecte făcute *exclusiv numai* din zahăr. *Exclusiv* cuprinde și ideea de „numai". Altă greșeală care revine des este *posibilitatea de a putea face*: e inutil, cred, să mai arăt în ce constă greșeala.

Un cunoscut om politic declara de curînd că e *singurul* din membrii partidului care are lucrările *cele mai de valoare*. Ideea se putea exprima în două feluri: *singurul care are lucrări de valoare* sau *cel care are lucrările cele mai de valoare*, și amîndouă aceste expresii ar fi fost corecte. Așa însă cum a fost scrisă, fraza conține un pleonasm evident (datorat poate reporterului care a înregistrat-o).

Pleonasmul provine totdeauna din nevoia de a întări expresia. Cuvîntul *prefer*, de exemplu, nu poate fi analizat de cineva care nu știe latinește, așa încît comparativul apare palid în ochii mulțimii, care simte nevoia să-l întărească prin adăugarea lui *mai bine*. Rezultatul e însă exact opus celui urmărit: obișnuindu-ne să-l vedem pe *prefer* însoțit de *mai bine*, valoarea lui începe să se reducă, pînă cînd ajunge să nu mai însemne decît „vreau". În felul acesta, după un timp, caracterul pleonastic al expresiei dispare.

La origine, *amîndoi* însemna „ambii doi"; astăzi însă înțelesul lui s-a șters așa de mult, încît se spune și *amîntrei*, ceea ce ne arată că locuțiunea *ambele trei chestiuni*, de care s-a vorbit, nu e chiar străină de firea limbii noastre[4].

Ad., 23.IV.1930

[3] În latinește *qualitas* însemna „fel de a fi" (nu numaidecît bun). În timpul din urmă *calitate* a început să fie întrebuințat mai ales cu sensul „fel de a fi bun".

[4] Astăzi nu se mai aude nici *amîntrei*, nici *ambele trei chestiuni*.

„repet a doua oară...”

M-am ocupat săptămîna trecută de pleonasmele de felul lui *Avansați înainte!* sau *costum de haine.* De astă dată voi vorbi despre unele expresii care, deși constituie în general pleonasme, pot fi totuși acceptate în anumite împrejurări.

E vorba mai cu seamă de cuvinte formate cu prefixul *re-*. Acesta indică de cele mai multe ori faptul că acțiunea e repetată: *refăcut*, de exemplu, înseamnă „făcut din nou“, „făcut a doua oară“. De aceea, cînd după astfel de cuvinte adăugăm *din nou*, *a doua oară*, *încă o dată* dăm loc la pleonasme.

Bunăoară, hotelurile noastre, mai cu seamă cele de la mahala, nu se repară, nu se refac, ci *se renovează din nou.* E destul să-ți arunci ochii pe două-trei firme, ca să vezi mențiunea *renovat din nou.*

Mai răspîndită încă e expresia *repet a doua oară* sau *repet încă o dată*, de care nu sînt complet scutiți nici oamenii situați pe cea mai înaltă treaptă socială. Aici însă prefixul *re-* e mai puțin aparent, deoarece, pentru cine nu știe decît românește, partea din urmă a cuvîntului nu e analizabilă.

Fapte mai mult sau mai puțin analoage se găsesc la mai toate formațiile cu *re-*: *Reînvierea lui Nick Winter* (titlu de film), în loc de *Învierea; a se reîntoarce* în loc de *a se întoarce* și așa mai departe. Cu privire la ultimul cuvînt, putem semnala un fapt foarte curios. După părerea mea, expresia *a se întoarce înapoi* nu constituie un pleonasm sensibil, pentru că *a se întoarce* poate însemna „a se învîrti, a-și schimba direcția“ și se poate foarte bine spune *întoarce-te cu fața înainte* etc. Se găsesc însă puriști care nu vor să întrebuințeze verbul *a se întoarce* cînd e vorba de a reveni dintr-o călătorie sau chiar nu-l întrebuințează deloc, pe motivul ridicol că... *berbecii se-ntoarce* (sic!). De aceea creează un cuvînt nou, *a se înapoia.* Deoarece însă se spune *a se întoarce înapoi,* ajungem și la *a se înapoia înapoi*, care e cel mai barbar pleonasm din cîte cunoaștem.

Foarte răspîndit e și *mai superior; superior* e un comparativ latin, care înseamnă „mai bun, mai de valoare“, deci nu mai e nevoie de *mai.* Tot așa, *principal* e derivat de la un superlativ latin și înseamnă „cel mai de frunte“, deci *cel mai principal* constituie un pleonasm.

Ziceam mai sus că toate aceste expresii pleonastice (afară de *a se înapoia înapoi)* pot fi, în anumite împrejurări, corecte. În ce privește formațiile cu *re-*: *repet* înseamnă „spun a doua oară“; dar poți *repeta pentru a doua oară* atunci cînd spui un lucru a treia oară. Poți *renova din nou* un hotel atunci cînd a mai fost renovat o dată, deci îl faci pentru a treia oară, și așa mai departe. Cu condiția să ținem seamă de acest amănunt, întrebuințarea expresiilor criticate mai sus e licită.

Ad., 30.IV.1930

„consiliul de miniştrii”

Una din cele mai frecvente greşeli pe care le fac în scris oamenii inculţi e confuzia între *boi* şi *boii*, *munţi* şi *munţii* etc. , adică între forma articulată şi cea nearticulată a substantivelor cu pluralul terminat în *-i*. Confuzia aceasta e şi mai curentă atunci cînd e vorba de substantive care conţin, în afară de articol, doi *i*: *copii* şi articulat *copiii* etc.

Începătorii în ale scrierii ignorează în general existenţa ortografiei şi scriu, cu multă bună-credinţă, *nepoţi* în loc de *nepoţii* etc., după cum scriu, de altfel, şi *fi* în loc de *fii* (vezi reclama *Fi frumoasă prin Elida*, făcută fără îndoială de un străin). De fapt, în pronunţare, al doilea *i* nu se aude deloc sau mai deloc, şi dacă nouă ni se pare că-l auzim distinct, aceasta se datoreşte faptului că ne aşteptăm să-l auzim, pentru că-l vedem scris. Aşadar, ortografia exactă nu e revelată decît de analiza gramaticală, care nu e la îndemîna oricui. De aceea oamenii inculţi scriu cu un singur *i* pentru că pe unul singur îl aud în pronunţare.

Publicul ceva mai instruit ştie că nu trebuie să scrii cu un singur *i* în loc de doi, dar nu e destul de instruit ca să ştie unde trebuie unu şi unde trebuie doi. Deoarece *i* final de cele mai multe ori se pronunţă scurt, ca în *pomi*, *stîlpi* etc., unii ajung să-şi închipuie că un singur *i* se pronunţă întotdeauna scurt şi că, pentru ca să se pronunţe întreg, trebuie scris dublu, ca în *pomii*, *stîlpii* etc. Dar *i* final nu se pronunţă totdeauna scurt: cînd e pus în urma unui grup de două consoane (dintre care a doua e *r* sau *l*), el nu s-a scurtat, de aceea, în cuvinte ca *negri*, *umbli*, *i* se pronunţă întreg. Aceasta explică de ce vedem oameni care ocupă înalte poziţii sociale şi scriu *doi negrii*, *tu umblii* şi aşa mai departe. Cuvintele cele mai supuse greşelii sînt *membri* şi *miniştri:* rar se vede scris altfel decît *Consiliul de miniştrii.*

Dar greşeala nu se mărgineşte la silabele finale: de aici ea a pătruns şi în interiorul cuvintelor. Încetul cu încetul, orice *i* pronunţat întreg ajunge să fie scris dublu. De aceea putem citi într-un volum apărut de curînd *prăziile* în loc de *prăzile*, *porţiile* în loc de *porţile* şi aşa mai departe.

Tot aşa se poate explica greşeala din ce în ce mai frecventă a celor care scriu *cunoştiinţă* în loc de *cunoştinţă* şi *încunoştiinţare* pentru *încunoştinţare*. Aici însă mai intervine desigur şi analogia cu *ştiinţă* şi *înştiinţare ;* din punctul de vedere al originii, ele n-au nici în clin, nici în mînecă cu *cunoştinţă*. Influenţa lor a fost totuşi atît de puternică încît *încunoştinţare* a ajuns să se şi pronunţe cu doi *i*.

Pentru ca să nu se perpetueze greşelile de felul celor citate, avem la îndemînă un leac excelent: întrebuinţarea lui *i* scurt *(ĭ)*, care ne-ar ajuta să distingem pe *umbli*, cu *i* întreg, de *cauţi*, cu *i* scurtat, şi ar împiedica confundarea acestor două sunete şi în alte împrejurări similare.

Ad., 7.V.1930

„Este interzis a nu scuipa..."

Îl opresc de a nu pleca... Ce înseamnă expresia asta și cele similare, de care veți fi întîlnit și dumneavoastră destule? Înseamnă „el vrea să plece, dar eu îl opresc". Conține însă o gravă greșeală de exprimare, care apare de îndată ce analizăm fraza din punct de vedere logic.

În adevăr, verbul la infinitiv care urmează după predicatul *opresc* și care e introdus prin *de a* trebuie să exprime acțiunea pe care vrea să o facă cineva și pe care noi o interzicem. Acest verb răspunde la întrebarea „de la ce îl opresc?". În cazul de față, răspunsul este fără *nu*, fiindcă îl opresc de la *a pleca*, nu de la *a nu pleca*. Trebuie spus deci *îl opresc de a pleca; îl opresc de a nu pleca* exprimă exact contrariul, adică „îl opresc de a rămîne". În nici un caz grupul *de a nu pleca* nu poate fi înțeles ca scopul acțiunii mele.

Mult mai frecventă e greșeala atunci cînd și verbul *a opri* e negativ: *nu-l pot opri de a nu pleca*, în loc de *nu-l pot opri de a pleca*. Dar dacă întrebuințăm pe *nu* atunci cînd ideea e negativă, cum spunem atunci cînd va fi vorba de a împiedica o acțiune care va fi ea însăși negativă? Dacă interpretăm pe *nu mă pot opri de a nu spune* ca „vreau să spun și nu mă pot opri", cum vom exprima ideea că „vreau să nu spun și nu mă pot opri"? Pentru a ne ușura înțelegerea frazelor de felul acesta, n-avem decît să suprimăm amîndouă negațiile. În adevăr, două negații în aceeași frază își anihilează reciproc efectul.

Același accident gramatical se întîmplă și celorlalte verbe care arată o piedică, o interdicție: *a împiedica*, *a interzice* etc. *Nu-l pot împiedica să nu plece*, în loc de *nu-l pot împiedica să plece* e tot așa de curent ca și greșeala citată mai sus. Ba chiar și cu *este interzis* se pot găsi exemple. Pe pereții unei școli primare din capitală se putea citi acum cîțiva ani avertismentul următor: *Este interzis a nu scuipa pe jos*, ceea ce, interpretat corect, însemna „este obligatoriu a scuipa pe jos".

O construcție analoagă se răspîndește la prepoziția *fără:* în loc de *nu pot trece fără să intru*, se aude și se citește *nu pot trece fără să nu intru*, adică, de fapt, „ori de cîte ori trec, nu intru". Greșeala asta se răspîndește din ce în ce și mai cu seamă la persoane pretins culte. Ea are defectul că produce o confuzie completă între pozitiv și negativ.

Cum se explică ivirea acestor greșeli? Avem de-a face cu încrucișarea (sau, în termeni tehnici, cu contaminarea) a două expresii. Din amestecul formulei *îl opresc de a pleca* cu *vreau să nu plece* a ieșit *îl opresc să nu plece*. Din *nu mă pot opri de a spune* și *nu pot să nu spun* a ieșit *nu mă pot opri să nu spun*. Din *a nu scuipa* și *este interzis a scuipa* a ieșit *este interzis a nu scuipa*. În sfîrșit, din *nu pot trece fără să intru* și *nu pot să nu intru* avem *nu pot trece fără să nu intru*. Greșeala e favorizată aici de faptul că, pentru un observator superficial, în fraze ca *este interzis a scuipa* negația lipsește. De fapt, ea este conținută în verbul de interdicție.

Alt exemplu de încrucișare a două fraze ni-l oferă expresia curentă: *cîntă*, *vorbește* etc. *mai frumos decît niciodată*, în loc de *mai frumos decît oricînd*.

În adevăr, nu poți compara o acțiune actuală cu una care nu se petrece niciodată. Expresia greșită provine din încrucișarea afirmației *cîntă mai frumos decît oricînd* cu *niciodată n-a cîntat așa de frumos*. Dar în franțuzește se spune la fel: *plus beau que jamais* „mai frumos decît niciodată". Se poate deci ca expresia noastră să fie copiată după cea franceză. În franțuzește n-avem de-a face cu o greșeală. Cuvîntul *jamais*, care înseamnă azi „niciodată", avea mai de mult înțelesul de „totdeauna", și expresia *mai frumos decît niciodată* a fost creată în timpul acela, deci trebuie înțeleasă ca „mai frumos decît totdeauna".

Ad., 14.V.1930

găsiam sau *găseam* ?

Broșura care conține regulile ortografice ale Academiei [5] ne recomandă să scriem imperfectul verbelor de conjugarea a IV-a cu *i*: *găsiam*, *munciam*, *auziam* etc., și mulți îl scriu în adevăr așa, deși cu toții pronunțăm cu *e*: *găseam* etc., așa încît, în pronunțare, imperfectul verbelor de conjugarea a IV-a nu se deosebește deloc de cel al verbelor de conjugarea a II-a sau a III-a, ca *vedeam*, *băteam* etc.

Cărui fapt i se datorește acest divorț între pronunțare și ortografia oficială? Fără îndoială, ni se cere să scriem cu *i* ca să se vadă că verbul e de conjugarea a IV-a sau, mai exact, pentru că, verbul fiind de conjugarea a IV-a, imperfectul trebuie să fi avut la origine un *i*. Iată deci încă un exemplu de ortografie etimologică recomandată de Academie, în ciuda principiului general, care vrea ca scrierea să fie o oglindă fidelă a pronunțării.

E adevărat că în epoca veche a limbii noastre verbele de conjugarea a IV-a aveau imperfectul cu *i*: *dormiam* etc., ceea ce ar îndreptăți, din punct de vedere etimologic, ortografia Academiei. Dar asta nu e cea mai veche formă cunoscută. În limba latină veche, imperfectul la conjugarea a IV-a e uneori cu *i*, alteori cu *e*. Pînă acum nu s-a ajuns să se știe care din cele două forme e mai veche. Dacă cea cu *i* e primitivă, atunci *e* se explică prin analogie cu verbele de conjugarea a doua și a treia. Dacă cea cu *e* este cea mai veche, atunci *i* se explică prin analogie cu infinitivul.

În epoca latină imperială nu se mai găsea decît *e*, era deci o stare identică cu cea de azi din română. Dar în limbile neolatine apare iarăși *i*, desigur din nou sub influența infinitivului. Vedem deci că transformarea modernă care a făcut *dormea* din *dormia* nu e ceva izolat, ci face parte dintr-un lanț de schimbări, din *i* în *e* și din *e* în *i*, după cum precumpănește influența infinitivului sau cea a conjugărilor a doua și a treia.

În asemenea condiții, mai are rost să recurgem la etimologie și să optăm pentru ortografia care reprezintă pronunțarea de acum patru sute de ani,

[5] V. nota 1.

cînd nici aceasta nu e cea primitivă? Desigur că nu. E preferabil din toate punctele de vedere să ne luăm după pronunțarea actuală, care din punct de vedere etimologic nu e întru nimic inferioară celei vechi.

Iată acum și o consecință a regulii date de Academie. Mulți au ajuns să scrie (de data aceasta fără aprobarea Academiei) și subjonctivul verbelor de conjugarea a IV-a tot cu *i* la persoana a III-a: *să găsiască*, *să munciască* etc. Argumentul e iarăși etimologic: aveam de-a face cu verbe în *-i*, *găsi*, *munci*, deci *i* trebuie păstrat și la subjonctiv.

E inutil să spunem că toată lumea care știe românește pronunță *găsească*, *muncească* etc. Și pronunțarea aceasta e corectă și din punct de vedere etimologic. Avem aici o desinență care servește la formarea prezentului: *-esc*, *-ești*, *-ește*, fără nici o urmă de *-i* de la infinitiv. La subjonctiv vom avea deci, tot fără *-i-*, *-esc*, *-ești*, *-ească*, după cum spunem și *cresc*, *crești*, *crească*. E tot așa de puțin logic să scrii *găsiască* ca și *găsiesc* sau *găsiește*.

Într-un singur caz *i* e pronunțat și trebuie scris și la imperfect, și la subjonctiv: la verbele cu rădăcina terminată într-o vocală: *croiam*, *croiască*, *voiam*, *voiască* etc. Dar în cazul acesta îl pronunțăm pe *i* și la prezent: *croiesc*, *voiesc*.

Ad., 21.V.1930

epure sau *iepure*?

Cititorii „Vieții românești" trebuie să fi observat că în ortografia acestei reviste nu există grupul de litere *ie* începător de silabă. Toate cuvintele care ar trebui să-l cuprindă sînt scrise cu *e*, de exemplu *es* în loc de *ies*, *lae* pentru *laie* etc.

În această chestiune, revista citată nu face decît să generalizeze, cu riguroasa logică pe care i-o recunoaștem în materie de ortografie, o regulă cu care sîntem cu toții deprinși. Anume, foarte rar se scrie în românește *ie* la începutul cuvintelor, acolo unde pronunțăm *ie*. Toată lumea e deprinsă să scrie *eu*, *este* și să pronunțe *ieu*, *ieste*. E drept că mulți obișnuiesc să scrie *ieri*, *ies*, dar scrierea aceasta nu e aprobată de broșura Academiei [6].

Scrierea *e* în loc de *ie* nu e un fapt nou: cele mai vechi texte ale noastre scriu tot așa, din cauză că în alfabetul slavon, după care era copiat al nostru, orice *e* începător de silabă se citea *ie*. Aceasta a convins Academia noastră să mențină regula: în multe cazuri, acolo unde noi pronunțăm *ie*, în latinește era *e*. Deci încă o dată criteriul etimologic capătă preponderența asupra pronunțării și aduce încurcătură în ortografie.

S-ar putea însă spune că, deoarece se stabilește de la început că orice *e* inițial de silabă se pronunță *ie*, confuzia nu mai e posibilă. Dar lucrurile nu stau

[6] V. nota 1.

astfel. Întîi, în cuvintele împrumutate de curînd, *e* inițial se pronunță *e: elefant, ermetic, echimoză* și sute de alte cuvinte nu se pronunță cu *ie*.

Dar chiar dacă lăsăm la o parte cuvintele noi, sistemul tot e prea complicat. În cuvinte ca *piedică*, *ie* nu e începător de silabă și trebuie să scriem *ie*, altfel s-ar citi *pedică*. Ajungem deci să avem același grup de sunete reprezentat prin două sisteme diferite, *e* și *ie*. Or, principiul ortografiei noastre e că fiecare sunet e reprezentat printr-un singur semn și fiecare semn reprezintă un singur sunet.

Dar nici măcar din punct de vedere etimologic scrierea lui *ie* prin *e* nu e totdeauna corectă. Mai întîi, nu în toate cazurile *ie* românesc provine din *e* simplu. În cuvinte ca *iepure*, *ierna*, *ierta*, *boier*, *caiet* etc., grupul *ie* este etimologic. Afară de asta, scrierea cu *e* face să se piardă legătura dintre diferitele forme ale aceluiași cuvînt. În anumite condiții, *e* devine *a* în românește: pluralul *mese*, cu *e* primitiv, corespunde singularului *masă*, cu *e* schimbat în *a*. La fel *ie* alternează cu *ia: pierde*, dar să *piardă*. Înainte de *a*, sîntem obligați să-l scriem pe *i*, căci *a* nu se citește niciodată *ia;* deci scriem *iarnă;* dacă la plural scriem *erni*, legătura între aceste două forme e distrusă. La fel pentru *iartă* și *ert*, *croială* și *croeli* etc.

Pentru a evita această separație între singular și plural, între persoanele aceluiași verb, Academia recurge la un mijloc pe cît de elegant, pe atît de arbitrar: scrie singularul cu *e*, *croeală*, iar de aici ajunge și la *croesc*. Dar chiar și în limbile slave, de unde provine această rădăcină, se scrie cu *i*, așa cum pronunțăm și noi pînă azi.

O dată mai mult constatăm că singurul criteriu serios și practic în materie de ortografie e copierea pronunțării. După pronunțare trebuie să ne conducem ori de cîte ori ortografia e contestată, indiferent de etimologia, reală sau presupusă, a cuvîntului.

Ad., 29.V.1930

'l-am, l'am, l-am

Toate aceste feluri de a scrie se întîlnesc la oameni din toate categoriile sociale; de multe ori același individ scrie cînd într-un fel, cînd într-altul. Aceeași confuzie domnește, dar în mai mică măsură, cînd pronumele e la dativ (*'i-am*, *i'am*, *i-am*) și rar de tot la persoana a doua *(ți-am* etc.*)*. Tot așa cînd pronumele e alipit în urma unui cuvînt *(nu'ți* și *nu-ți* etc.*)*.

Din punctul de vedere al pronunțării, toate aceste notări sînt echivalente. Așadar numai istoria limbii, adică etimologia, ne poate lămuri asupra felului corect de a scrie.

Principiul care a prezidat la formarea ortografiei academice e că apostroful se întrebuințează acolo unde a dispărut un sunet, iar trăsura de unire, acolo unde două cuvinte se pronunță împreună, dar fără să lipsească nimic din ele. Așadar, de la început putem spune că notația *l'am*, *i'am* e greșită,

deoarece e vizibil că între *l* sau *i* și *am* nu lipsește nimic. Rămîne de văzut dacă e corectă întrebuințarea apostrofului la începutul expresiilor citate.

Formele scurtate ale pronumelui erau la origine *mi*, *ți*, *i* etc. După scurtarea lui *i* final, pronumele acestea au ajuns să nu mai aibă nici o vocală și să nu mai poată forma silabe. Dacă urma un cuvînt care începea cu o vocală sau preceda un cuvînt care sfîrșea cu o vocală, atunci consoana pronumelui făcea corp cu cuvîntul posterior sau anterior și nu mai avea nevoie de altă vocală: *nu-l*, *l-am*, *să-ți*, *ți-e*, *i-aș* etc. Starea aceasta de lucruri a rămas pînă azi. Dacă însă nu era nici o vocală în vecinătate, atunci consoana pronumelui prinsă între două consoane (sau inițială, urmată de o altă consoană) nu mai putea fi pronunțată singură și trebuia să se dezvolte o vocală, adică *î*. Deci, *tot îl văd*, *îți spun* etc.

Se vede astfel că acolo unde se pronunță *î*, vocala aceasta e recentă, iar acolo unde nu este *î* nu lipsește nimic, pentru că niciodată n-a fost o vocală. Așadar, apostroful n-are ce căuta. Singura scriere corectă e *l-am*, *ți-am*, *nu-ți* etc.

Dar, cum am mai spus și în alte rînduri, nu se poate pretinde oricui scrie românește să cunoască istoria limbii și să știe care e forma veche a fiecărui cuvînt. Întrebuințînd, pentru a lega între ele două cuvinte, cînd apostroful, cînd trăsura de unire, este inevitabil să se producă confuzii, nu numai la oamenii inculți, dar chiar și la cei cu cultură, dar fără pregătire lingvistică.

Pentru a fi în acord cu principiul fonetic al ortografiei noastre, ar trebui să suprimăm apostroful și să punem peste tot trăsură de unire, așa cum fac, deși nu în mod sistematic, unii filologi de la Iași [7].

În această privință, italienii merg și mai departe: scriu cuvintele de felul lui *dă-mi*, *faceți-vă* etc. într-un cuvînt, fără liniuță. Sistemul acesta simplifică ortografia, dar are defectul că face să se piardă înțelesul fiecăruia dintre cele două cuvinte componente, grăbind astfel contopirea lor într-un singur cuvînt.

Ad., 12.VI.1930

nopței sau *nopții*?

La substantivele feminine se ivește o greutate cînd e vorba de scris genitivul singular articulat. Vom scrie *nopței* sau *nopții*, *muștei* sau *muștii*, *casei* sau *casii?*

Marele public scrie de preferință peste tot cu *e: băncei*, *cărței* etc. Tot așa scriu și unii filologi, care-și justifică ortografia prin faptul că așa e scrierea mai veche. În adevăr, în textele noastre vechi găsim scris *lumiei*, *cărției* și așa mai departe. Consecvenți însă cu principiul ortografiei fonetice, pe care l-am luat ca punct de plecare pentru soluționarea tuturor dificultăților, noi nu vom ține seama de această explicație.

[7] Cam aceasta e soluția actuală.

Care este pronunțarea actuală a genitivelor feminine? O cît de superficială observare a graiului de toate zilele ne arată că toată lumea pronunță *cărții*, *fetii*, *mesii*, *nopții* și așa mai departe. Ce e drept, se aude de o bucată de vreme și *cărței* etc., dar această pronunțare este vizibil afectată și cauzată numai de scrierea cu *e*.

Ar urma deci să scriem peste tot cu *-ii*: *cărții*, *casii*, *gîștii* etc., și această scriere n-ar fi lipsită de consecvență.

Broșura Academiei însă recomandă alt sistem: se vor scrie cu *-ei* cuvintele care au genitivul nearticulat în *-e*, și cu *-ii* cele care au genitivul nearticulat în *-i*. Deci de la *unei morți*, *unei legi*, *unei nunți*, vom forma genitivele articulate *morții*, *legii*, *nunții* etc.; iar de la *unei fete*, *unei stele*, *unei mese*, vom avea *fetei*, *stelei*, *mesei*.

Sistemul acesta are un defect capital: nu e în acord cu pronunțarea. E drept că are și o calitate: păstrează legătura formei articulate cu cea nearticulată. Dar, bineînțeles, marele public nu știe să facă diferența între *mesei* și *serii* (de la *mese* și *seri*), ci, constatînd că i se cere să scrie cu *e* cuvinte pe care le pronunță cu *i*, ajunge să scrie și mai tîrziu să și citească peste tot cu *e* [8].

Cuvintele al căror genitiv e întrebuințat des reușesc să se mențină sub forma cu *i* în pronunțare; dar pentru cele care nu se întrebuințează de obicei decît la nominativ se formează, cînd e nevoie de genitiv, o formă nouă, cu *e*, pronunțată așa. Toată lumea a vorbit și a scris în timpul din urmă despre *legea onoarei*, deși genitivul nearticulat e *onori*; o reclamă publicată în ziare laudă meritele *cearei de parchete X*. Iată deci cum scrierea etimologică ajunge să producă perturbații în pronunțare.

În sfîrșit, ultimul argument în contra ortografiei oficiale e că nici măcar nu e consecventă cu regula adoptată. Cuvintele terminate la nominativ în *-ie* au genitivul nearticulat în *-ii*: *sabie*, *săbii*; *familie*, *familii* etc. Deci genitivul articulat ar trebui să fie în *-iti*, deoarece se formează prin adăugarea unui *i* la genitivul nearticulat. Fără nici un motiv, la aceste cuvinte se face o excepție de la regulă și se scrie cu *-ei*: *săbiei*, *familiei* [9] etc.

Și aici, ca și în atîtea alte cazuri, aplicarea strictă a principiului fonetic ne-ar scuti de bătaie de cap și ar ușura învățarea ortografiei.

Ad., 18.VI.1930

Un „*cas bisar*"

Academia Română recomandă ca *z* să fie scris întotdeauna cu acest semn. Apare totuși sporadic scrierea lui *z* intervocalic cu *s* în unele cazuri, și anume în cuvintele împrumutate dintr-altă limbă neolatină, dacă în acea limbă se scrie cu *s*: *poesie*, *frasă*, *posă*, *basă* etc.

[8] Iată o prorocire care nu s-a împlinit: astăzi toată lumea scrie și pronunță *mesei*, dar *serii*, așa cum recomandă lucrările normative.

[9] DOOM recomandă *sabiei* și *familiei*.

Sînt chiar unii savanţi, profesori de filologie sau de istorie la Facultatea de Litere din Bucureşti, care scriu în mod constant aşa. Este şi un jurnal în Bucureşti care a adoptat principiul ortografic amintit.

Explicaţia acestui principiu e din cele mai simple: cuvintele citate şi altele similare sînt scrise în franţuzeşte, în italieneşte etc. cu *s*, pentru că în aceste limbi *s* intervocalic se citeşte *z* (în italieneşte nu totdeauna). Dar în româneşte *s* nu trebuie să se citească niciodată *z*, căci fiecare sunet trebuie să fie reprezentat printr-un singur semn. Încă o dată constatăm deci amestecul criteriului etimologic într-o ortografie care se pretinde fonetică.

Iată apoi un caz ceva mai complicat: ce ne facem cînd avem de-a face cu cuvinte masculine terminate în *z* la forma nearticulată şi, în *-zul* la forma articulată? E uşor de hotărît că se va scrie *casul*, *bavaresul*, dar care va fi forma nearticulată? Dacă scriem *caz*, *bavarez*, se distruge legătura între forma articulată şi cea nearticulată. Deci cei care scriu *casul* sînt obligaţi să scrie şi *cas*, *bavares*. Iată-ne astfel obligaţi să pronunţăm *z* în loc de *s* chiar acolo unde *s* nu este intervocalic.

Dacă se generalizează sistemul acesta de ortografie, el va deveni obligatoriu pentru toată lumea. Dar oare specialiştii se descurcă uşor? Citesc acum un curs universitar editat şi redactat de un doctorand în litere, cu specialitatea filologie. Şi găsesc acolo scris *bisar*. Or, după nici o regulă din lume, cuvîntul *bizar* nu trebuie scris cu *s*, căci şi în franţuzeşte, de unde l-am luat noi, şi în limba bască, de unde l-au luat francezii, e scris şi pronunţat cu *z*. Dar, dacă un doctorand în filologie face confuzii de acestea, putem oare avea pretenţia ca marele public să ştie care e etimologia fiecărui cuvînt şi cum se scrie după metoda etimologică?

Ad., 25.VI.1930

î şi *â*

Sunetul nostru *î*, acelaşi peste tot, este scris în ortografia oficială cînd cu *î*, cînd cu *â*. Academia [10] intervine din timp în timp şi măreşte aci domeniul unuia din cele două semne, aci pe al celuilalt: recomandă să se scrie *hotărât*, apoi *hotărît* şi, de curînd, iarăşi *hotărât*. Cele două semne reprezintă însă un singur sunet. Conform ortografiei fonetice trebuie deci să avem un singur semn. Pentru care din cele două semne ne vom pronunţa? Să vedem întîi care e domeniul fiecăruia şi de ce avem două semne.

Mare parte din filologii şi istoricii noştri, cum şi unele reviste literare („*Viaţa romînească*" de exemplu) nu utilizează decît pe *î*. Academia foloseşte pe *î* la începutul cuvintelor şi la sfîrşitul lor, precum şi în cuvintele compuse, la începutul celei de a doua părţi a compusului (*neîntrerupt* etc.). Evident, din motive etimologice: de cele mai multe ori, *î* iniţial vine din *i* latin (nu însă

[10] V. nota 1.

întotdeauna: în *înger*, de pildă, *î* reprezintă un *a* latin). În interiorul cuvintelor, orice vocală poate deveni *î* în anumite împrejurări. De aceea, pe vremea ortografiei etimologice se scria *ânger*, *vênt*, *rîu*, *rôndunea*, *adûne*. Ca să fie logică, Academia ar trebui să scrie şi astăzi tot aşa, de vreme ce menţine criteriul etimologic.

Să vedem care sînt argumentele ambelor tabere. În favoarea lui *î* se poate invoca faptul că semnul acesta seamănă bine cu cel întrebuinţat în secolul trecut, în vremea alfabetului de tranziţie, că e scris aşa de toată lumea la începutul şi la sfîrşitul cuvintelor şi că *î* e mai aproape de *i* decît de *a*. În favoarea lui *â* se invocă argumentul că dacă s-ar scrie *român* cu *î* nu s-ar mai vedea că vine de la *romanus*. La aceasta se poate răspunde cu argumentul general întrebuinţat contra scrierii etimologice: cine cunoaşte istoria ştie în orice caz că *român* vine de la *romanus*, iar cine nu vrea să o ştie nu o va afla nici din ortografie.

De fapt, e absolut indiferent dacă adoptăm pe *î* sau pe *â*, căci argumentele, fie ele de ordin etimologic sau caligrafic, nu dovedesc nimic aici. Ceea ce importă e ca pentru sunetul unitar să avem un singur semn, oricare ar fi el. La nevoie s-ar putea chiar inventa un semn nou, de la care n-ar trebui să cerem decît să nu se preteze la echivoc.

Este însă mai simplu să adoptăm unul din cele două semne pe care le avem la îndemînă decît să inventăm unul nou. În cazul acesta îl preferăm pe *î*, pentru un motiv de ordin practic: din *a* facem, cu ajutorul unui semn pus deasupra, pe *ă*. Cum semnele se fac destul de neglijent în scrierea grăbită, dacă facem şi pe *î* tot din *a*, de multe ori *ă* şi *â* se pot confunda. Avînd prin urmare să descifrăm un scris neciteţ, se poate întîmpla să ezităm între *ă* şi *â*. Pe cînd făcîndu-l pe *î* din *i*, orice posibilitate de confuzie e înlăturată. Singurul criteriu de care trebuie să ţinem seamă în alegerea literelor e să nu lăsăm loc pentru confuzii [11].

Ad., 2.VII.1930

Mihaiu sau *Mihai* ?

Într-o fază veche, greu de delimitat, a limbii noastre, toate cuvintele care astăzi se termină într-o consoană aveau un *u* în urma acestei consoane.

Specialiştii nu sînt de acord în privinţa datei cînd a dispărut acest *u*: după unii s-a păstrat pînă în apropiere de vremea noastră şi mai poate fi auzit şi astăzi la ţară, în anumite regiuni, sub o formă mult redusă. După alţii, *u* final, de origine latină, a dispărut într-o epocă foarte veche, iar *u* scurt care se găseşte scris în cele mai vechi texte ale noastre ar fi datorat unei imitări a ortografiei slave.

[11] Ortografia actuală a adoptat pe *î*, dar a păstrat pe *â* în numele proprii cunoscute în vechea ortografie: *România*, *Brâncuşi*, *Pârvan* etc. Aceste excepţii servesc la cataloage şi indexuri, ca şi la evitarea citirii cu *i* de către străini a acestor nume.

Oricum ar fi, ceea ce e sigur e că astăzi, în limba literară, nu mai distingem nici un sunet după ultima consoană în cuvinte ca *om*, *stîng* și așa mai departe. De aceea, ortografia noastră oficială a procedat foarte cuminte cînd a înlăturat pe *u* scurt final, pe care cei mai bătrîni dintre noi l-au apucat în tinerețea lor.

Dar era greu ca preocupările etimologice să nu lase nici o urmă. În adevăr, eliminat în urma consoanelor, *u* scurt a rămas, și încă în forma plină, în urma lui *i*, chiar și acolo unde nici din punct de vedere etimologic n-are ce căuta.

Ni se recomandă astfel să scriem *ochiu*, *meiu* și așa mai departe, dar numai la singular, așa încît la singular trebuie să scriem *ardeiu*, *coteiu*, iar la plural *ardei*, *cotei*. E evident pentru oricine că în pronunțare nu e nici o deosebire între singularul și pluralul acestor cuvinte.

Să zicem totuși că am accepta misterioasele motive care impun scrierea lui *u* în urma lui *i* final. Am fi astfel în acord cu ortografia oficială? Nu, pentru că această ortografie nu-l pune pe *u* chiar totdeauna în urma lui *i* final. În afară de cazul pluralelor, de care m-am ocupat mai sus, mai sînt verbele la persoana a doua, ca *dai* etc., apoi unele adverbe sau interjecții, ca *apoi*, *ieri*, *mai* etc., pe care nu le scrie nimeni cu *u*.

Întrebuințarea acestui semn se restrînge deci la singularul substantivelor terminate în *-i*. Care poate fi rolul acestei reguli? Unul singur, și anume că ne indică existența cîndva a unui *u* scurt la singularul acestor substantive. Ajungem deci iarăși la criteriul etimologic amestecat în scrierea fonetică.

Se poate însă cere cu atît mai puțin tuturor celor care scriu să știe unde a fost și unde n-a fost în antichitate un *u*, cu cît nici măcar criteriul sugerat mai sus nu e suficient: nu toate substantivele singulare terminate acum în *i* au avut mai înainte un *u* final. Așa, bunăoară, substantivul *cotei*, citat mai sus, n-avea *u* scurt nici în limba de origine, vechea slavă. La fel numele propriu *Mihai*, pe care mulți îl scriu cu *u* final, ceea ce e greșit din punct de vedere atît fonetic, cît și etimologic.

Singura ieșire din încurcătură ne-o oferă, aici ca peste tot, scrierea pur fonetică, adică fără *-u*.

Ad., 9.VII.1930

ușe sau *ușă*?

În Muntenia și în special în București se pronunță *ușe*, *mătușe*, *grije* în loc de *ușă*, *mătușă*, *grijă*, cum se spune în celelalte regiuni ale țării. Peste tot unde *ă* final e precedat de *ș* sau *j*, la București el devine *e*. Unii savanți bucureșteni au adoptat și în scriere această transformare, pe care broșura Academiei [12] n-o condamnă.

[12] V. nota 1.

Să încercăm să stabilim care din cele două pronunțări și scrieri e preferabilă. Forma cu *-ă* e cea mai răspîndită și aceasta e și cea mai veche, căci istoria limbii ne arată că la origine toate cuvintele citate erau de declinarea întîi. Dar și forma cu *-e* e destul de veche, căci se găsește în primele noastre texte.

În nici un caz nu se poate spune că forma din Muntenia e necorectă: e o formă dialectală, la fel de îndreptățită ca și cealaltă, tot dialectală, dar mai răspîndită. Pentru a nu strica însă unitatea limbii, trebuie să adoptăm una singură din ele și aceasta trebuie să fie forma cu *-ă: ușă* etc.

Ca formă nearticulată, nimic nu ne împiedică să admitem pe *uşe*, *grije* etc. Dar atunci forma articulată ar trebui să fie *uşea*, *grijea* (cum e *valea* de la *vale*). Dar forma articulată e *uşa* și ne pomenim cu o categorie mixtă: substantive de declinarea întîi cînd sînt articulate și de declinarea a treia cînd sînt nearticulate. Diferență de declinare avem în cazul substantivelor terminate în *-ie: ploaie*, *ploaia* etc. Pe cît se poate, e bine să evităm îmbogățirea acestor categorii mixte, ca să nu le transformăm din simple excepții în noi declinări aparte și să complicăm astfel tot mult structura limbii.

Pe de altă parte, adjectivele (și substantivele care comportă un feminin) terminate în *-ş* capătă și feminine neregulate dacă tolerăm formele cu *-e*. De la *uriaş*, femininul regulat trebuie să fie *uriașă*, nu *uriaşe*, așa cum de la *lung*, femininul e *lungă*. Şi de data aceasta excepția se întîlnește la cuvintele terminate în *-ie: vioi*, *vioaie* etc. (Cuvintele terminate în *-tor*,*-toare* nu formează un exemplu deosebit, căci mai de mult se zicea *-tori*,*-torie*, deci și aceste cuvinte se terminau în *-e*.)

Schimbarea lui *-iă* în *-ie* este generală și de dată mult mai veche, așa încît oficial nu se mai poate interveni pentru înlăturarea ei. În schimb, marele public, care simte lipsa de simetrie a femininelor (de tipul *muritoare* de la *muritor*, față de *frumoasă* de la *frumos*), schimbă pe unde poate femininele terminate în *-toare* și le preface în *-toară*, de exemplu *directoară*, formă foarte frecventă.

În toate exemplele citate, *-ă* se schimbă în *-e* din cauza influenței sunetului precedent, adică a lui *ș*, *j* sau *i*. Locul de articulare al acestor sunete e mult mai aproape de cel al lui *e* decît de al lui *ă*, de aceea *ă*, adaptîndu-se la sunetul precedent, se transformă în *e*. Această adaptare se numește asimilare.

Ad., 16.VII.1930

cassă, *massă* etc.

Broșura Academiei [13] recomandă să se scrie *cassa de bani*, *massa de manevră*, *rassa alpină* (sau *rassa călugărească*), ca să nu confunde cu *casa de locuit*, *masa de joc* și *barba rasă !*

[13] V. nota 1.

Trebuie să recunoaştem că publicul a primit cu plăcere această regulă, nu atît pentru că ar fi convins de nevoia de a se evita pretinsele confuzii, cît pentru mulțumirea de a putea să-şi exhibeze cunoştinţele, scriind cu doi *s* ca în franţuzeşte.

De fapt, confuzia este imposibilă. Cuvintele citate nu se întrebuinţează niciodată aşa fel încît contextul (adică celelalte cuvinte din frază) să nu fie suficient ca să putem înţelege despre ce se vorbeşte.

Cine nu va înţelege despre ce e vorba cînd va vedea scris *Îmbunătăţirea rasei cavaline*, *Un element de valoare se pierde în masa nulităţilor*, *Adresaţi-vă la casa de bani* etc.? Numai cei care nu vor să înţeleagă.

Cea mai bună dovadă că nu există confuzie e faptul că în vorbire cei doi *s* nu apar şi totuşi nimeni nu face confuzie între *casa de bani* şi *casa de locuit.*

De altfel, cuvintele de mai sus nu sînt singurele care au omonime în româneşte. Cuvîntul *mai* nu are mai puţin de patru înţelesuri deosebite: ca adverb, e mai mult sau mai puţin egal cu „încă", ca substantiv înseamnă „ciocan de lemn", iar în Moldova şi „ficat". Apoi e şi luna *mai.* Cine s-a încurcat vreodată la întrebuinţarea tuturor acestor cuvinte?

Într-un singur caz omonimia poate fi jenantă şi poate da loc la confuzii: atunci cînd cuvintele omonime sînt întrebuinţate în aceeaşi frază şi desemnează noţiuni care sînt folosite la aceeaşi acţiune. De exemplu, dacă *furculiţa* şi *cuţitul* ar avea acelaşi nume s-ar produce încurcături. Dar în cazul acesta diferenţierea ortografiei n-ar servi la nimic, pentru că adevărata jenă ar fi în vorbire, nu în scriere.

Cine scrie şi cere să se scrie *cassă* o face din snobism. În adevăr, mulţi scriu astăzi şi *cassetă*, *cassier*, *cassierie*, *massiv*, *rassist* etc., deşi chiar dacă scriem aceste cuvinte cu un singur *s* nu poate exista nici o confuzie.

Scrierea cu doi *s* nu serveşte decît ca să complice ortografia. Sînt oameni care ştiu că trebuie să scrie *cassă* cu doi *s*, dar n-au destul de precisă în minte distincţia pe care ar trebui s-o aducă în minte această dublare a consoanei. De aceea scriu *Cassa Şcoalelor*, *cassa femeii* etc. Încetul cu încetul se va ajunge şi la *cassa de locuit.*

Dar ravagiile lui *ss* nu se opresc aici. E mult pînă deschizi o portiţă ortografiei etimologice (să mai notăm şi că aici etimologia e greşită), că pe urmă nu mai poţi s-o opreşti de a invada totul. În timpul din urmă a început să se scrie şi *esseuri.* Pe cînd scrierea *assediu*, *Russia*, *osseminte?*

Ad., 23.VII.1930

Influenţa climatului asupra limbilor

Se admite în general că dintre limbile mai cunoscute cea mai frumoasă e cea italiană şi se explică această superioritate a graiului lui Dante prin faptul că e abundent în vocale. E iarăşi o afirmaţie destul de curentă că limba italiană

are vocale multe din cauză că se vorbește în sud, unde e cald și deci se poate deschide gura fără teamă, pe cînd la nord, din cauza temperaturii scăzute, oamenii sînt obligați să vorbească cu gura aproape închisă și deci vocalele tind să se împuțineze.

Nu se poate tăgădui că, pusă în felul acesta, chestiunea prezintă o mare importanță pentru cunoașterea condițiilor de existență a omului în general și a dezvoltării graiului în special. Cum se explică deci că specialiștii în studiul istoriei limbilor nu s-au ocupat pînă acum niciodată de stabilirea raportului dintre climat și grai? Faptul acesta merită să fie lămurit.

În primul rînd se poate vorbi de limbi nordice și limbi sudice? Da, dar numai cu condiția să stabilim ce înseamnă termenii aceștia. Evident, există limbi care sînt vorbite în nordul Europei și limbi care se situează în partea de sud a continentului nostru. Dar întrebarea e: de cînd se află limbile actuale din Europa sau din altă parte pe teritoriul pe care-l ocupă astăzi? Răspunsul la această întrebare e din cele mai categorice: nu există populație în lume a cărei istorie să fie cunoscută ceva mai de mult și care să nu-și fi schimbat cel puțin o dată limba în perioada istorică. Limba galică, adusă în Franța de năvălirea celților, a fost înlocuită cu limba latină, adusă din sud. Limbile slave, care au împănat Balcanii, au fost aduse în epoca istorică de năvălirile slavilor din nord. Laponii, care au colonizat tot nordul Europei, sînt veniți din Asia. Dar e inutil să înmulțesc exemplele: ajunge să ne gîndim la răspîndirea actuală a limbii engleze ca să ne dăm seama că nu putem urmări evoluția unei limbi pe o durată mai mare fără să fim nevoiți să o studiem în lungi peregrinări de-a lungul și de-a latul globului.

S-ar putea crede că migrațiunile acestea radicale sînt un fapt caracteristic numai pentru vremurile mai noi, cînd mijloacele de locomoție s-au perfecționat. Ele au existat însă și în timpurile mai vechi, ba chiar au fost mai definitive atunci decît acum. Cu cît omul se află într-o stare mai primitivă, cu atît îi e mai ușor să rătăcească dintr-un ținut într-altul. Astfel, ca să nu citez decît descoperirile cele mai noi, savantul francez P. Rivet a stabilit în mod neîndoios că între continentul polinezian și America de Sud au existat raporturi foarte strînse în epoca antecolumbiană. Domnișoara L. Homburger a susținut că limbile negrilor din Africa provin din Egipt și nu constituie decît variante ale limbii egiptene. Teoria aceasta n-a obținut încă aprobarea generală, dar nici n-a fost infirmată.

E deplin deci stabilit că nu există limbi autohtone și că nici o limbă de azi nu are un trecut prea lung pe teritoriul ei actual. De aceea singurul mijloc de a stabili influența climatului asupra limbii e să ne mărginim la perioade mai scurte și să urmărim dezvoltarea cîtorva limbi din momentul în care vorbitorii lor au pus stăpînire pe teritoriul actual, pentru a vedea dacă evoluția acestor limbi ne poate sugera vreo explicație în legătură cu natura regiunii.

E destul însă să examinăm gramatica istorică a cîtorva limbi europene ca să ne dăm seama că evoluția lor, care, cel puțin pentru moment, ne pare capricioasă, n-are nici o legătură cu clima. Din toate limbile indo-europene actuale, cea care a păstrat cel mai bine sistemul vocalic primitiv e desigur

limba lituaniană, limbă nordică în comparație cu cea greacă sau cu cea persană. Cehii și sîrbii din centrul Europei au mai puține vocale decît rușii de la Nijni Novgorod.

E adevărat că latina transportată la nord, în Dacia, a suferit o oarecare închidere a vocalelor neaccentuate. Dar exact aceeași închidere au suferit-o vocalele slave în gura bulgarilor veniți din nord și stabiliți la sudul nostru și tot în același sens au evoluat vocalele grecești în partea Greciei limitrofă cu Macedonia. Explicația acestei închideri trebuie deci căutată în altă parte decît în influența climatului.

Iarăși este adevărat că unele vocale latinești s-au deschis în italiană. Dar aceleași vocale se închiseseră în limba latină, cu cîteva secole înainte de era noastră, în graiul de la Roma. Deci nu poate fi vorba nici aici de influența climei.

Pe de altă parte, dispariția unei serii de vocale atrage după sine transformări în întreaga structură a cuvintelor, transformări care tind tocmai să desființeze efectul dispariției vocalelor. Așa, în limba franceză mare parte a vocalelor latinești neaccentuate au dispărut. Dar aglomerația de consoane care a rezultat din dispariția vocalelor s-a rezolvat prin dispariția și a unei părți dintre consoane. *Cubitus* a devenit *coubde*, apoi *coude*, *hospitalis* a devenit *hosptel*, apoi *hôtel* și așa mai departe. S-a redus astfel lungimea cuvintelor, dar proporția între numărul vocalelor și cel al consoanelor a rămas aproximativ aceeași.

Se vede astfel că ideea influenței climatului asupra omului nu se poate verifica în materie de limbă. Rămîne de văzut dacă această verificare poate fi admisă în alte ramuri ale activității umane. Pînă nu demult, legătura între om și mediul înconjurător era un fapt general admis, și pentru demonstrarea ei se citau cazuri foarte convingătoare. De o bucată de vreme însă au început să se aducă argumente tot așa de convingătoare pentru teza contrarie. S-ar părea deci că dacă natura îl obligă pe om să se conformeze capriciilor ei, nici influența omului asupra naturii nu e de lepădat. Cel mai prudent lucru e să recunoaștem că problema nu e încă rezolvată și să evităm de a ne pronunța asupra ei. În felul acesta și baza aprioricăa teoriei influenței climatului asupra graiului e serios zdruncinată.

Rămîne latura estetică a problemei: este italiana cea mai frumoasă limbă din Europa și, dacă da, calitatea aceasta se datorește frecvenței vocalelor? La întrebarea acesta nu lingviștii sînt chemați să răspundă, ci esteticienii. Ceea ce e sigur însă e că în nici un caz frumusețea unei limbi nu depinde numai de numărul vocalelor, ci și de alte elemente, ca timbrul lor, îmbinarea lor cu consoanele, accentul, ritmul etc. Limba maghiară are mai multe vocale decît cea italiană: se pot număra pe degete cuvintele care au două consoane la rînd în aceeași silabă. Și totuși cine susține că ungara e mai frumoasă decît italiana?

Ad., 23.VII.1930

jelesc sau *jălesc* ?

Am arătat acum cîteva timp că, în graiul bucureştean, la sfîrşitul cuvintelor, *-ă* precedat de *j* sau *ş* se preface în *-e*. Spuneam de asemenea că e preferabil să nu scriem *uşe*, *grije*, ci *uşă*, *grijă*, pentru că aceste din urmă forme sînt şi mai corecte, şi mai răspîndite decît cele dintîi.

Mă voi ocupa acuma de alte cazuri de influenţă a lui *j* sau *ş* asupra vocalei următoare. În Muntenia se zice *jelesc*, *jefuiesc*, *jeratic* (şi Academia tolerează această pronunţare), pe cînd în Moldova se zice *jălesc*, *jăfuiesc*, *jăratic*. Din punctul de vedere al originii, sînt corecte formele cu *ă* : *jălesc*, *jăfuiesc* vin de la *jale*, *jaf*, ca *dăruiesc* de la *dar* etc. ; *jăratec* e pus în legătură cu *jar* [14].

Pluralul lui *şapcă* e pronunţat în Bucureşti *şepci* (în loc de *şăpci*), de unde avem şi numele străzii *Şepcari* [15]. Schimbarea lui *ă* în *e* se datoreşte şi aici tot influenţei lui *ş* şi *j*, ca şi în *uşe* şi *grije*, pentru *uşă* şi *grijă*.

Dar aceste două consoane nu izbutesc să prefacă în *e* decît pe *ă* ; celelalte vocale sînt prea diferite de *e* şi prea stabile pentru ca să poate fi schimbate în *e*, de aceea vedem că *jar*, *joc*, *şapcă* subzistă.

Subzistă, dar numai în parte. Neputînd să le atace din faţă, consoana precedentă sapă vocalele din coaste! În loc să schimbe direct pe *a* sau *o* în *e*, se intercalează o uşoară vocală de aceeaşi natură cu consoana precedentă. Astfel, nu rareori vom auzi pronunţîndu-se în Bucureşti *şeapcă*, *birjear*, *jioc* etc. Sînt şi profesori care scriu *şease*, *şeapte* etc. Am impresia că această pronunţare se consideră distinsă în regiunile periferice, căci am băgat de seamă că oamenii din popor zic intenţionat aşa cînd vor să pară persoane bine.

Dar mai e desigur şi altceva la mijloc, anume o reacţie faţă de pronunţarea moldovenească. De aceea munteanul mîndru de graiul său schimbă în *ea* şi pe *a* primitiv. Apoi, pluralul muntenesc *îmbrăţişeri*, *înfăţişeri* contribuie ca singularul *îmbrăţişare*, *înfăţişare* să se schimbe în *îmbrăţişeare*, *înfăţişeare*.

Adaptarea unui sunet la altul (ca în cazul de faţă) este în general un semn de lene în pronunţare: organele vocale, fiind potrivite pentru emiterea unui sunet, evită să facă sforţarea necesară ca să se deplaseze şi să se potrivească pentru sunetul următor, aşa încît acesta este obligat să se apropie de pronunţarea sunetului precedent.

În cazul lui *uşe*, *grije* am arătat că formele noi sînt nepractice, pentru că ele complică categoriile morfologice existente. Pentru cuvintele discutate aici, acest pericol lipseşte. Aşadar, dacă tendinţa pe care am descris-o ar fi general românească, n-ar fi supărătoare. În definitiv, de ce s-ar zice *şapcă*, şi nu *şeapcă?* De aceea *jelesc* poate fi menţinut, căci şi moldovenii l-au adoptat în scriere.

[14] Formele recomandate azi: *jelesc*, *jefuiesc*, dar *jăratic*. Celelalte forme continuă să existe în vorbirea populară.

[15] Normele actuale recomandă pe *şepcar* şi alte derivate cu *e* de la *şapcă*, precum şi pluralul *şepci*.

Cum însă pentru celelalte exemple pronunțarea nouă nu e acceptată decît într-o parte a Munteniei, dacă ar fi admisă de oficialitate, s-ar crea o nouă diferență dialectală, ceea ce nu servește nimănui.

Ad., 30.VII.1930

Consoanele duble

M-am ocupat de curînd de scrierea cu doi *s* a cuvintelor *cassă*, *massă* etc., scriere recomandată de broșura Academiei [16]. Tot instanța noastră supremă în materie de ortografie recomanda pe vremuri să scriem cu doi *n* cuvinte formate cu ajutorul prefixului *în-* atunci cînd partea a doua începe cu o vocală: *înnalt*, *înnapoi* etc.

Regula aceasta e greșită. Cuvintele citate n-au avut niciodată doi *n* în pronunțare, căci, dacă ar fi să reconstituim forma lor latinească, am ajunge la *inaltum* și *inadpost*. Scrierea cu doi *n* e îndreptățită de etimologie numai acolo unde partea a doua începe cu *n*: *în-noda*, *în-negri* etc.

Dar, cum am mai spus-o în atîtea rînduri, nu etimologia trebuie să ne preocupe pentru stabilirea ortografiei, ci pronunțarea actuală. Și dacă unii ajung să pronunțe cu doi *n*, de exemplu *înnainte*, această pronunțare se datorește formelor scrise.

În ultimele modificări aduse ortografiei [17], Academia revine asupra regulei date în broșură și decide că în românește nu există consoane duble (deși recomandă să se scrie *cassă* etc.), așa încît trebuie să scriem *înoda*, *înegri*, *înoi* etc.

Și de astă dată savanții academicieni s-au lăsat conduși de idei preconcepute, nu de fapte, și, voind să evite exagerarea de care făcuseră dovadă mai înainte, au căzut în exagerarea contrară. În adevăr, în cazurile de mai sus toți vorbitorii sau cel puțin foarte multă lume pronunță cu doi *n*.

Originea cuvintelor ca *înnegri*, *înnoi* e așa de clară și toată lumea simte atît de lămurit că ele vin de la *în-* + *negru*, *nou*, încît, fără să te gîndești la vreo regulă, pronunți cu doi *n*. Această pronunțare trebuie menținută și sprijinită de ortografie, căci e utilă: dacă pronunțăm cu un singur *n*, ajungem să avem două prefixe în loc de unul: *î-* înainte de *n-* și *în-* înainte de celelalte sunete. Nu e vorba să adoptăm o ortografie nouă pe motive etimologice, ci să menținem în scriere ceea ce se menține în pronunțare.

Dar pentru cine nu simte diferența auditivă între *n* și *nn*, care va fi regula de scriere a cuvintelor formate cu prefixul *în-*? Se va scrie cu doi *n* peste tot unde partea a doua există în românește izolată, deci *înnebuni*, *înnopta*, *înnora* etc., pentru că avem pe *nebun*, *noapte*, *nor*.

[16] V. nota 1.
[17] V. nota 1.

Alt caz de consoană dublă în românește pronunțată foarte clar este al lui *ll* în cuvîntul *cellalt*. Cazul acesta Academia n-a voit să-l vadă niciodată și totdeauna a recomandat să se scrie *celalt* (deși e clar că pronunțăm cu toții cu doi *l*), deoarece cuvîntul ar proveni din *cel* + *alt*. De fapt partea a doua este *-lalt*, ceea ce se vede la plural și la feminin: *cei-lalți*, *cea-laltă*, *cele-lalte*' indiferent de originea acestor forme. De asemenea *l-* apare și în *la-o-laltă*.

Așadar singura scriere corectă este *cellalt* [18].

Ad., 7.VIII.1930

„Interzis a sta pe petri...!"

La intrarea în Cișmigiu din bulevardul Schitu Măgureanu se găsește un țăruș înfipt în pămînt cu o scîndurică de brad în vîrf, pe care scrie: *Interzis a sta pe petri contravenți*. Cîțiva pași mai înainte, pe altă tăbliță, citim: *Este interzis a sta pe petri. Contravenți vor fi amendați.*

Aleg din această inscripție o singură greșeală caracteristică pentru ca s-o discut aici: *petri* în loc de *pietre*, și anume e vorba de *-i* final în loc de *-e*.

De unde acest *-i*? În unele regiuni ale țării se pronunță un sunet apropiat de *i*, dar nicăieri nu se scrie *pietri*. Greșeala asta nu poate aparține decît unui om incult. Altfel însă se prezintă situația dacă privim formele articulate. La toate cuvintele terminate în *-ele*, primul *e* se pronunță mai scurt și mai închis decît al doilea (de exemplu în *balamalele*). Iar cînd rădăcina cuvîntului se termină în *-r*, *e* se scurtează și mai mult, absorbit de consoana precedentă: *iepurele* se pronunță de mulți aproape ca *iepurle*.

În general scurtarea e cu atît mai intensă cu cît cuvîntul e mai lung. De aceea cuvintele trisilabice, ca *litere*, *opere*, *ginere*, devin, după articulare, în scrierea multora, *operile*, *literile*, *ginerile*.

Pe de altă parte pe firma unei spălătorii de pe splaiul Mihai Vodă se citește *gulerile*. În ultimii ani însă, scurtarea și închiderea au început să apară și la cuvintele mai scurte; în vara aceasta am asistat la o polemică literară în jurul expresiei *merile paradisului*.

Dar dacă scriem *merile*, de ce n-am scrie și *meri*? Iată deci de unde vine greșeala la *petri*, care nu e făcută numaidecît de un moldovean.

Dar, va întreba cineva, cînd condamnăm scrierea *literile* etc. cum rămîne cu principiul ortografiei fonetice? De ce să nu scriem așa cum se pronunță?

La această întrebare se poate răspunde în modul următor: în adevăr, principiul este să scriem așa cum pronunțăm, atunci cînd avem de-a face cu o pronunțare generală. Cînd însă întîlnim o categorie de cuvinte a căror pronunțare e controversată, cum e cazul aici, nu putem îngădui ca fiecare din noi să scrie așa cum pronunță el, căci aplicînd riguros principiul acesta am ajunge

[18] Acum este recomandată forma *celălalt*; *ă* e provenit din *a (cela)*.

la despărțirea limbii în mai multe limbi noi. Gramatica oficială trebuie să intervină și să stabilească un fel unic de a scrie și a pronunța.

Criteriul după care ne conducem ca să alegem între *literile* și *literele* este cel logic: deoarece se zice *litere*, nu *literi*, adăugînd articolul vom forma *literele*, nu *literile*. Din punctul de vedere al logicii și al istoriei limbii, *literele* e forma corectă. Și cum această formă se menține în pronunțarea majorității populației, putem să o adoptăm și în scris și să o impunem ca normă generală.

Ad., 13.VIII.1930

Relatinizarea limbii

Cu toții am învățat la liceu despre activitatea școlii latiniste, care voia să elimine din limba română toate cuvintele de origine nelatină, să le înlocuiască cu altele latinești și să dea limbii române o ortografie etimologică, adică bazată pe forma primitivă a cuvintelor, nu pe pronunțarea lor actuală.

Ni se spune în manuale că această școală n-a reușit să-și impună felul de a vedea, și tendințele ei au fost înfrînte. Această înfrîngere este considerată ca o victorie a bunului-simț și a rațiunii.

E însă o greșeală să se creadă că tendința de relatinizare a limbii române e întrupată numai în școala latinistă. Și nu e în totul exact că această școală a fost înfrîntă. E adevărat că termenii creați pe de-a-ntregul pe care voiau latiniștii să-i introducă în locul unor cuvinte slave n-au prins. Dar aceasta nu înseamnă că totuși cuvintele n-au fost eliminate, căci ele sînt din zi în tot mai mult înlocuite de cuvinte latinești, luate mai ales sub forma lor franceză.

N-a fost de tot înfrîntă școala latinistă nici în privința normelor ortografice. Dacă nu mai scriem *angel* ca să citim *înger* etc., nu se poate spune că preocupările etimologice sînt de tot absente în ortografia stabilită de Academie [19]. Am dat suficiente exemple de acest lucru în articolele precedente. Voi încerca să arăt aici cîteva urme ale influenței preocupărilor latiniste asupra limbii române.

Una din cele mai vechi urme de latinizare a unui cuvînt românesc o prezintă chiar cuvîntul *român*. Se știe că forma populară și corectă din punct de vedere istoric e *rumân*. *Român* e refăcut după forma latină *romanus*. Totuși, atunci cînd a fost nevoie să se traducă în limbile europene cuvintele *român* și *România*, chiar românii au pornit de la forma cu *u*. Astfel, în franțuzește, cel dintîi care a scris *Roumain* e M. Kogălniceanu [20].

Prepoziția *supt*, care vine de la cuvîntul latin *subtus*, a fost schimbată în *sub*, pentru că s-a crezut că reprezintă pe latinul *sub*.

Iată și exemple de încrucișare a cuvintelor de origine slavă cu forma corespunzătoare latinească. *Războl*, formă devenită repede populară și utili-

[19] V. nota 1.
[20] Acum s-a generalizat în românește pronunțarea cu *o*, dar în limbile apusene se scrie și se pronunță cu *u*.

zată astăzi numai de țărani, e de fapt cuvîntul de origine slavă *război*, aranjat așa încît să semene cu latinescul *bellum*. Alt cuvînt încrucișat e întrebuințat și astăzi în limba literară și desigur că multă lume îl consideră de origine latină. E vorba de *morav*, care nu e altceva decît slavul *nărav* adaptat la latinul *mos, moris*.

Iată, în sfîrșit, un cuvînt greșit latinizat, care cîștigă teren pe zi ce trece. Textele noastre nu cunosc la persoana a treia plural a verbului *a fi* decît forma *sînt*. Deoarece în latinește se spunea *sunt*, latiniștii au început să scrie și în românește *sunt*, crezînd că forma *sînt* e de origine slavă. În realitate *sînt* e și el tot latinesc și provine din subjonctivul latin (în textele noastre vechi citim *sem*, *seți*, *sînt* din subjonctivul latin *simus*, *sitis*, *sint*). Dar forma *sunt*, întrebuințată la început numai în scris (și cu accent circumflex: *û*), începe să fie acuma în mod curent pronunțată de populația orașelor. Academia ar trebui să recomande scrierea și pronunțarea cu *î*.

Ad., 20.VIII.1930

Etimologia populară

În condiții normale, omul vorbește fără să reflecteze asupra felului în care se exprimă. Se gîndește numai la ideile pe care le are de expus, nu și la forma în care vor fi îmbrăcate. Sînt totuși cazuri cînd cuvintele sînt supuse, înainte de a fi pronunțate, unui examen psihologic.

Acest lucru se întîmplă adesea și la copii și mai cu seamă la inculți, chiar cînd sînt adulți. De cîte ori fac cunoștință cu un cuvînt nou, ei caută să-l lege în mintea lor de ceva cunoscut, indiferent dacă legătura e justificată sau nu. Această raportare a cuvintelor, cînd e greșită, se numește *etimologie populară* și ei i se datorează multe transformări în aspectul cuvintelor.

Iată un copil care aude vorbindu-se de *pompe funebre* sau de *convoi funebru*. Necunoscînd limba latină, nu-și poate explica formația cuvîntului *funebru*, pe care îl înțelege sau îl reține greșit. De aceea, cînd vrea să-l utilizeze mai tîrziu, ideea de înmormîntare se combină în mintea lui cu cea de doliu, de haine negre, și rezultatul este că vorbește de cortegiu *funegru*.

Evident, exemplul acesta e izolat și chiar copilul cu pricina, cînd se va face mare, va ști să rostească exact cuvîntul *funebru*. Dar în alte cazuri unele cuvinte sînt transformate în același fel de mare parte a populației și ajung chiar să nu mai fie întrebuințate sub forma primitivă. În toată țara, țăranii zic *lăcrămație* în loc de *reclamație*, pentru că își închipuie că e vorba de *a lăcrăma* (variantă a lui *a lăcrima*); *comperativă* în loc de *cooperativă*, pentru că se gîndesc la *a cumpăra*. În cercurile culte începe să pătrundă *întreprid*, în loc de *intrepid* (latinescul *intrepidus* „cutezător"), din cauză că acest cuvînt a fost pus în legătură cu *a întreprinde*, cu care nu are nici în clin, nici în mînecă; tot așa *ventrilog* în locul lui *ventriloc* (compus în latinește din *venter* „stomac" și *loquor* „a vorbi"), din cauza lui *monolog*, *dialog* (*logos* e cuvînt grecesc).

Alteori, legătura care se stabilește între două cuvinte se datorește numai unei vagi asemănări de formă, fără ca sensul să fie cîtuși de puțin apropiat: *a exploada* ia locul lui *a exploda*, din cauza asemănării cu *a exploata*, deși între *explozie* și *exploatare* nu e nici un raport de înțeles; *funicular* se schimbă în *furnicular*, pentru că e pus în legătură cu *furnică*, cu care n-are nimic de-a face; *ficsionomie* e întrebuințat în locul lui *fizionomie*, pentru că vorbitorilor li se pare că recunosc în el adjectivul *fix*. Pe firma unei cofetării din centrul capitalei se citește *fructe confiate*, în loc de *confite* (adică „zaharisite", deși zaharisirea n-are nici un raport cu încrederea).

De alte efecte ale etimologiei populare mă voi ocupa săptămîna viitoare.

Ad., 27.VIII.1930

Asia sau Europa? Originea limbilor indo-europene

În ultimul său volum, deschizător de orizonturi noi *, d. H. Sanielevici ridică problema originii limbilor indo-europene. Cu neînfricatul d-sale talent de generalizare, d. Sanielevici, bazat pe cîteva date răzlețe din domeniul lingvisticii, dar pe mai multe și mai importante de ordin antropologic, ajunge la afirmația că limbile indo-europene sînt de proveniență nordică, iar cele semitice au fost create în regiunile sudice (pag. 18 și urm.).

Fără a mă pronunța asupra acestei repartiții pe scoarța pămîntului (căci e făcută după alte metode decît cele lingvistice propriu-zise), voi încerca să arăt aici care e stadiul la care a ajuns în lagărul istoricilor și lingviștilor problema originii indo-europenilor.

Poate că nicăieri mai mult decît în științele istorice nu e necesară verificarea cît mai deasă a axiomelor. Iată un exemplu care va arăta mai explicit ce vreau să spun. Marele nostru istoric Xenopol era rămas în urmă în ce privește metodele de cercetare ale lingvisticii. De aceea, în identificarea localităților romane din Dacia, el se lăsa condus mai mult de asemănări de sunete decît de principii științifice; astfel, în stabilirea itinerarului lui Traian, Xenopol se bazează pe argumente ca acesta: numele de localitate *Arutela* trebuie să însemne *Ad Rutelam*, iar *Rutela* trebuie să fie în loc de *Lutera*, adică *Lotru*. Deci *Arutela* era lîngă rîul *Lotru*. Nici un om serios n-ar mai pune bază astăzi pe asemenea argumentări; dar itinerarul lui Traian a rămas pînă astăzi cel pe care l-a stabilit Xenopol, bazat pe astfel de argumente.

Să cercetăm deci în mod critic motivele pentru care leagănul omenirii a fost plasat în Asia. Aceste motive sînt în număr de două. Întîi, *Biblia*. Evident, nimeni astăzi nu mai îndrăznește să afirme că datele *Bibliei* cu privire la apariția omului pe pămînt pot fi considerate ca științifice; dar sînt încă

* H. Sanielevici, *Literatură și știință*, Editura Adevărul, 1930.

mulți care, moștenind de la savanții secolelor trecute ideea că omul vine din Asia, o țin și astăzi de adevărată. Or, argumentul pe care se bazau acei savanți vechi era *Biblia*.

Al doilea motiv, care a venit să aducă o oarecare pospăială științifică celui dintîi, dar care nu poate fi nici el ținut în seamă, este situația geografică a limbii sanscrite. Cînd europenii au descoperit această limbă, s-a crezut cîtăva vreme că s-a găsit limba-mamă, cea din care provin limbile europene (latina, greaca, germana, slava etc.). Credința aceasta se baza pe faptul că limba sanscrită e cunoscută la o dată foarte veche și prezintă unele trăsături arhaice, dispărute în parte din celelalte limbi.

Acest al doilea argument e tot atît de fals ca și cel dintîi. Limba sanscrită nici nu e cea mai veche din cele cunoscute în domeniul indo-european (din limba hitită, descoperită de curînd, avem documente cu vreo mie de ani mai vechi decît cele sanscrite), nici nu e sursa comună a limbilor indo-europene, ci derivă toate împreună dintr-un izvor pe care nu-l cunoaștem decît prin deducție. Dar unii istorici care n-ar mai pune astăzi preț pe acest argument mai apără teoria originii asiatice, deși tocmai pe acest argument se întemeia ea la început.

Dar dacă nu e dovedit că limbile europene vin din Asia, asta încă nu înseamnă că ele vin cu siguranță din Europa. Care sînt mijloacele prin care se poate stabili originea lor? Nici măsura craniilor, nici studierea obiectelor de artă nu ne pot da indicii sigure, deoarece nu s-a stabilit încă în mod convingător nici măcar dacă a existat o rasă pură care a vorbit limba indo-europeană primitivă (mai probabil e că populația care o vorbea era mixtă, ca toate cele pe care le putem cunoaște noi), necum să se stabilească care era acea rasă; de asemenea obiectele de artă nu pot fi atribuite definitiv nici unei anumite rase, nici unei anumite limbi. Dacă datarea scheletului și a vaselor se poate face cu destulă siguranță, n-avem în schimb nici o dovadă de existență a limbilor indo-europene înainte de începutul mileniului al doilea înainte de era noastră.

Singurul material de care ne putem servi pentru a stabili originea acestor limbi este cel lingvistic. Din existența sau din lipsa anumitor termeni de vocabular în aceste limbi se pot trage concluzii în privința situației geografice a limbii primitive care se vorbea înainte de despărțirea populației în grupuri diferite.

Iată mai întîi argumentele negative. Nu există un cuvînt general indo-european pentru noțiunea de „mare", deci limba aceasta nu se vorbea pe malul unei mări. Nu există denumiri comune pentru animalele din zona caldă: leu, elefant, tigru etc., deci nu în acea zonă e leagănul indo-europenilor. De asemenea nu există termeni pentru plantele din ținuturile calde.

Iată și argumentele pozitive: există un cuvînt comun pentru „fag"; deci patria primitivă a fost la nord de linia de creștere a fagului, care trece cam prin mijlocul Europei. Există cuvinte pentru noțiuni privitoare la agricultură și la unele cereale, deci regiunea căutată nu se afla nici în zona înghețată. Există un nume comun pentru „urs", pentru „îmbrăcăminte" și așa

mai departe. Adaug că există mai multe nume pentru „baltă“, „mlaștină“ și pentru „pește“, ceea ce concordă cu concluziile d-lui Sanielevici.

Acestea sînt datele pe care se sprijină lingviștii actuali pentru a afirma că patria indo-europenilor e în centrul sau în nordul Europei. Amîndouă seriile de argumente se pretează la discuție.

În primul rînd, cele dintîi, ca orice argument negativ, n-au prea mare valoare. Admițînd că locuitorii actuali ai Europei ar fi venit din sud, ce ne împiedică să credem că, sosind în ținuturile reci, unde nu există tigri, au pierdut și cuvîntul care denumea acest animal? Pierderea cuvîntului pentru „mare“ ar putea fi datorată unui accident, deși acest accident și-ar avea semnificația lui.

Pentru argumentele din rîndul al doilea: cuvîntul *fag* se găsește în adevăr în India, dar denumește stejarul. Trebuie să credem că, nemaiavînd fagi, indienii au aplicat numele fagului altui copac, pe care-l aveau, sau că *fag* însemna la origine „copac“ în general și numai mai tîrziu înțelesul lui a fost restrîns, într-o parte la „fag“, la „stejar“ în altă parte. Se ivesc astfel o serie de probleme de amănunt, care trebuie elucidate înainte de a acorda toată încrederea noastră argumentelor citate. În orice caz, pentru moment, nu există nici un argument valabil în sprijinul teoriei asiatice și există cîteva mai mult sau mai puțin convingătoare în sprijinul celei europene. Către aceasta din urmă înclină de altfel și bunul-simț: cum s-ar explica altfel că limbile indo-europene au acaparat toată Europa și nu se găsesc decît în cîteva unghere ale Asiei? Despre indieni, în special, avem argumente sigure ca să susținem că nu sînt băștinași în India: pînă astăzi mai trăiesc în India cîteva milioane de dravidieni, care aparțin fondului primitiv al peninsulei dinainte de venirea arienilor din nord.

Iată și metoda de care se servește lingvistul german H. Hirt ca să stabilească patria primitivă a indo-europenilor. După d-sa, o limbă se schimbă mai mult pe teritoriile cucerite decît pe cele unde e băștinașă. Or, limbile indo-europene cele mai conservatoare sînt rusa și lituaniana.

Putem deci admite, momentan, că limbile indo-europene provin din Europa, în acord cu teoria d-lui Sanielevici, care se bazează pe alte date și a fost stabilită cu alte metode.

Ad., 29.VIII.1930

Schimbarea de sufixe

Am arătat miercurea trecută cum se schimbă uneori cuvintele, din cauză că vorbitorii le pun în mod greșit în raport etimologic cu alte cuvinte. Același lucru se poate întîmpla cu sufixele sau cu ceea ce poate trece drept un sufix.

Un exemplu de cuvînt fără sufix românesc în care vorbitorii au crezut totuși că descoperă un sufix este *acid fenic*, devenit în graiul popular *ațifelnic*,

prin asemănare cu sufixul *-elnic* din *feciorelnic*, *vremelnic* etc. Tot aşa se aude adesea *Oltelniţa* în loc de *Olteniţa*, din cauza sufixului *-elniţă* din *urechelniţă*, *şurubelniţă* etc.

Complet, formă corectă de origine latină, a fost schimbat în *complect*, pentru că partea finală a cuvîntului nu evoca nici un sufix românesc (cuvintele noastre terminate în *-et* fiind destul de rare); din contră, avem foarte multe terminate în *-ect*: *perfect*, *corect*, *respect* etc., şi despre acestea se simte că sînt de origine latină sau franceză, întocmai ca şi despre *complect*. Această formă a devenit astăzi aproape generală [21].

La fel se petrec lucrurile cu luna *octombrie*. Corect ar fi să zicem *octobrie*, căci la origine, în latină, cuvîntul n-are nici un *m*; dar, din cauza lui *septembrie*, *noiembrie*, *decembrie*, s-a introdus acest *m*, pe care astăzi nu-l mai poate îndepărta nimeni.

Poporul spune adesea *gravită* în loc de *gravidă*, *splendit* în loc de *splendid*, *timit* pentru *timid*, din cauză că limba noastră a avut, pînă de curînd, puţine cuvinte terminate în *-id*, dar are foarte multe (mai cu seamă participii) terminate în *-it*.

Uneori sufixul *-at* este înlocuit cu *-ant*: *arestat* devine *arestant*, *adresat* devine *adresant*, în loc de *prostituată* se aude *prostituantă*, ba chiar şi *interesant* în loc de *interesat*: *eu nu sînt un om interesant!* Toate acestea din cauză că avem cuvinte terminate în *-ant*: *amuzant*, *debitant*, *palpitant* etc. Tot aşa am auzit şi *debandandă*, din cauză că avem pe *verandă*, *locandă* etc.

Mai e, în sfîrşit, cazul sufixului *-uos*, pronunţat în două silabe: *defectuos*, *dezastruos*, *respectuos*; acest sufix s-a transformat în *-os*, într-o singură silabă: *defectos*, *dezastros*, *respectos*, din cauză că avem numeroase cuvinte în *-os*, ca *arătos*, *mîncăcios*, *ruşinos* etc.

De alte cazuri de analiză greşită a cuvintelor mă voi ocupa cu altă ocazie.

Ad., 3.IX.1930

„eu trebuiesc, tu trebuieşti..."

Verbul românesc *a trebui* n-are conjugare completă decît atunci cînd înseamnă „a avea nevoie de": *tu nu-mi trebuieşti* adică „n-am nevoie de tine"; cu înţelesul de „a fi obligat" e impersonal, adică n-are decît persoana a treia singular. Se zice deci *eu trebuie să ştiu*, *voi trebuie să ştiţi* etc. Sporadic apar şi alte persoane.

Deocamdată n-am ajuns încă să avem toate persoanele în această expresie. Se aude *am trebuit să ştiu*, în loc de *eu a trebuit să ştiu*, *voi trebuiaţi să rămîneţi*, în loc de *voi trebuia să rămîneţi*, dar nu se spune *voi trebuiţi să rămîneţi*.

[21] Eu mă împăcasem cu forma greşită *complect*, pînă cînd m-a apostrofat cineva: „Cum, şi d-ta zici *complect?*" Astăzi forma greşită a fost eliminată.

Bineînțeles, corectă e expresia veche, unipersonală. În *voi trebuie să știți*, unde *trebuie* e sinonim cu *e obligatoriu*, avem două propoziții: *trebuie*, principală, și *să știți*, subiectivă. Partea care trebuie completată în propoziția principală nu e complementul drept, ci subiectul: ce trebuie? (sau ce e obligatoriu?). Așadar subiectul lui *trebuie* e *să știți*, nu *voi*. Iată de ce verbul nu se acordă în număr și persoană cu pronumele, ci cu întreaga propoziție subiectivă, care e considerată totdeauna ca singulară.

Tot așa se mai construiesc alte locuțiuni similare: *e nevoie să* sau *e bine să* etc., iar în Ardeal, *lipsește să*, cu același înțeles ca *e nevoie să*.

Care e explicația construcției personale? *Trebuie* a fost considerat ca verb personal și acordat cu pronumele; verbul tinde astfel să capete o conjugare completă, utilizînd formele pe care le capătă cînd are înțelesul de „a avea nevoie de". E însă tot așa de absurd să zici *eu trebuiesc să fac*, pe cît ar fi dacă s-ar spune *eu sînt bine să fac*, în loc de *e bine să fac*.

E adevărat că limba nu e totdeauna logică și că multe din expresiile pe care le utilizăm astăzi în mod curent am fost cîndva considerate absurde din punct de vedere logic: ce înseamnă, de exemplu, *a pune pălăria în cap?* Cu timpul asemenea expresii devin generale și nici un om cuminte nu cere scoaterea lor din limbă, căci sînt prea vechi și prea generale.

Dar aceasta nu înseamnă că trebuie să acceptăm și transformările actuale care duc la stricarea logicii în limbă. Profitînd de ocazie că transformarea lui *trebuie* în verb personal nu e încă înfăptuită, Academia sau Ministerul Instrucțiunii ar trebui să intervină ca să împiedice această tendință și să mențină forma veche și logică.

Altă construcție particulară a verbului *trebuie* se întîlnește în locuțiunea ardeleană *trebuie că*, de exemplu *trebuie că o să nimerim*, în loc de *trebuie să nimerim*. Aici *trebuie* a fost construit după modelul lui *de bună seamă că* sau *e sigur că*.

Ad., 10.IX.1930

Epidemia majusculelor

Regula întrebuințării literelor majuscule (capitale) e următoarea: se scriu cu inițială capitală numai numele proprii. Prin nume proprii se înțeleg substantive care denumesc o persoană, o localitate, o țară sau o instituție diferențiată de toate celelalte similare.

Este deci nume propriu *Ion Popescu*, căci numele acesta identifică un om și-l distinge de semenii săi; *România*, căci identifică o țară; *Banca Națională*, care denumește o instituție precisă; *Locțiitorul*, care indică o lucrare dramatică distinctă etc. Nu este nume propriu substantivul *român* căci nu identifică pe nimeni (cu atît mai puțin adjectivul *român* sau *românesc*); nici *ministru* sau *deputat*, nici *bancă* și așa mai departe.

Ar urma ca uzul majusculelor să fie strict limitat la numele proprii. Cu toate acestea întîlnim scrise cu inițială capitală tot felul de alte cuvinte. În afară de expresiile ca *Domnule Inspector*, *Cont la Bancă*, *funcționar la Poștă*, *străzile Capitalei* (unde literele mari nu sînt cîtuși de puțin îndreptățite), mulți scriu pînă și adjectivele cu majuscule: *limba Română*, *trustul Bancar* etc.

Rostul scrierii cu litere mari e diferențierea numelor proprii de cuvintele comune: *am văzut un erou* nu e același lucru cu *am văzut Un erou*. Dacă n-am scrie în cazul al doilea cu *u* mare, nu s-ar putea cunoaște că e vorba de un titlu. Ce-i drept, cei care scriu *am scos banii de la Bancă*, cu *b* mare, justifică această scriere zicînd că trebuie să facă o diferență între banca unde se țin banii și cea pe care stai. Dar inițiala majusculă nu poate stabili această diferență, altfel am ajunge să scriem și *Tampon de sugativă*, ca să nu se confunde cu tamponul de la căile ferate, și *Sticlă de bere*, ca să nu se confunde cu sticla de geamuri etc.

Unul din motivele pentru care se înmulțesc capitalele e respectul. Oamenii simpli își închipuie că scriind *Domnule Director*, cu litere mari, își exprimă astfel respectul către cel căruia se adresează. Este însă în latinește o maximă care spune că împăratul nu e mai presus de gramatică. Deci și *regele* trebuie scris cu inițială mică.

Respectul mai poate fi acordat și scrisului însuși: țăranii au obiceiul să scrie toate cuvintele cu inițială mare, din respect pentru actul scrierii, pe care ei îl socotesc solemn și important.

Ad., 17.IX.1930

„Intrarea particulară oprită"

Exprimarea atributului e o problemă destul de complexă în limba noastră. Nu e același lucru să spui *casă țărănească*, *casa de țăran* sau *casa țăranului*. Aceste trei expresii conțin nuanțe diferite, foarte subtile, pe care astăzi unii nu le mai simt. De aceea vedem apărînd și răspîndindu-se unele construcții curioase.

Astfel, se citesc în presă din ce în ce mai des locuțiuni ca *propunerea germană*, *atentatele macedonene*, ba chiar *elogiul francez*. E clar pentru oricine că atentatele nu sînt de naționalitate macedoneană, după cum nici elogiul nu e de naționalitate franceză. Corect este numai *atentatele din Macedonia* sau *atentatele macedonenilor* și *propunerea Germaniei*.

Alte expresii similare, introduse de curînd, sînt *facultatea juridică* în loc de *facultatea de drept*: facultatea nu e juridică, ci numai studiile. Nimeni nu zice încă *facultatea farmaceutică*, nici *școala menajeră* sau *ministerul războinic*. Cu timpul o să ajungem poate și la *casa pădureață* în loc de *casa pădurilor*.

Alt exemplu. La intrarea unui șantier din centrul capitalei citim: *Intrarea particulară oprită*. Asta ar însemna că nu e permisă decît intrarea

generală. De fapt cel care a pus afișul voia să spună că *intrarea particularilor e oprită*. Un jurnal opozant ne vorbește de *altă prostie guvernamentală*, ceea ce ar însemna că există o prostie specifică guvernamentală, cînd în realitate era vorba de o prostie pe care din întîmplare ar fi comis-o guvernul.

În alte cazuri, avem de-a face cu situația contrarie: întrebuințarea substantivului în apoziție în locul adjectivului: *limba română* în loc de *românească*. Astăzi cuvîntul *român* începe să fie simțit ca adjectiv, dar la origine era substantiv. Construcția aceasta se explică printr-o influență a limbii franceze. În franțuzește există foarte puține adjective, de aceea se întrebuințează substantivele în apoziție. Noi avem însă adjective berechet și nimic nu ne împiedică să zicem *limba românească*, așa cum se spunea mai de mult.

Iată cum se poate dovedi că expresia citată e copiată din franțuzește: în locuțiunile vechi românești, pentru care n-am avut model franțuzesc, păstrăm pînă azi adjectivul: *ie românească*, nu *română*; *limba nemțească*, nu *neamță*. Ca să-i imităm și aici pe francezi, zicem *limba germană*. Imitația merge pînă acolo, încît în reportajele de la cursele de cai putem citi amănunte despre *cai francezi* sau *cai englezi*, în loc de *franțuzești* sau *englezești*.

Insist asupra acestui exemplu de influență a limbii franceze asupra limbii române, deși nu e izolat, pentru că avem de a face aici cu un caz particular. Se poate admite în general imitarea unei limbi străine pentru a introduce în limba noastră un element nou, ceva care ne lipsea pînă acum. Aici însă nu e vorba de îmbogățirea limbii, ci de renunțarea la un element prețios, pentru că alții nu-l au. Asta înseamnă o sărăcire intenționată a limbii.

Ad., 25.IX.1930

creiază, crează, creează

La unele verbe împrumutate din franțuzește, *-a* de la infinitiv e precedat de *e*: *a crea*, *a agrea* etc. Pe de o parte această terminație e neobișnuită în românește, pe de altă parte sîntem deprinși ca între două vocale să se dezvolte un sunet de tranziție. Și, cum avem verbe de conjugarea întîi terminate în *-eia*, ca *a încheia*, *a încleia* etc., unii se cred îndreptățiți să scrie *a creia*, *a agreia*.

Nimeni nu scrie însă *creiatură*, *agreiabil*, adică forma primitivă subzistă unde cele două vocale nu fac parte din terminație. Dar dacă spunem *creatură*, *creație* etc., nu trebuie să spunem la infinitiv *creia*, căci rădăcina e aceeași peste tot.

Cine scrie *creiez*, *agreiez*, la persoana întîi, va scrie bineînțeles *creiază*, *agreiază* la persoana a treia, dar de această scriere nu mă voi ocupa aici.

Alții scriu *crează*, *agrează*. Li se reproșează că se poate citi *crea-ză* în două silabe și *a-grea-ză* în trei, adică *e* și *a* pot forma un diftong, așa cum se pronunță în *lucrează* sau în *brează*. Această obiecție nu e serioasă. *Agrează* în trei silabe nu înseamnă nimic, deci confuzia e imposibilă; cît despre *crează* în două silabe, s-ar putea, ce e drept, confunda cu persoana

a treia a subjonctivului de la *a crede*; dar *ei să crează* este o formă dialectală și populară și nu se scrie decît *să creadă*; și apoi, chiar dacă cineva ar scrie *să crează*, tot se face ușor distincția între acest subjonctiv și indicativul lui *crea*, grație cuvintelor înconjurătoare.

Există însă o obiecție mult mai serioasă contra scrierii *crează* și *agrează*: ea nu este în acord cu pronunțarea, căci se rostește clar *el cre-ează*, *el agre-ează*. Deci așa trebuie să se scrie.

Dar, va întreba cineva, dacă la infinitiv nu admitem nici un sunet între *e* și *a*, și scriem *crea*, de ce la persoana a treia a prezentului cerem să se scrie cu doi *e*? Iată care este cauza: rădăcina verbelor este *cre-* și *agre-*. La această rădăcină se adaugă terminațiile personale, care sînt *-ez* pentru persoana întîi, *-ezi* pentru a doua și *-ează* pentru a treia (bunăoară *fum-ez*, *fum-ezi*, *fum-ează*). Adăugînd deci terminația persoanei a treia, *-ează*, la rădăcinile *cre-* și *agre-*, căpătăm persoana a treia a prezentului, *cre-ează*, *agre-ează*, singurele forme corecte.

Ad., 2.X.1930

„*am făcutără*"

Toată lumea a auzit pe mahalagiii din București spunînd *am făcutără* în loc de *am făcut*, *cîntauără* în loc de *cîntau*, chiar și *cîntără* și *să cîntăre*, în loc de *cîntă* și *să cînte*. Oamenii cultivați știu că aceste forme trebuie evitate. Dar, ferindu-se de finala *-ră*, o evită și acolo unde este acceptată de toată lumea: o profesoară de limba română din București își obligă elevele să scrie *noi zisem* și *noi dusem* în loc de *ziserăm* și *duserăm;* un scriitor cunoscut scrie chiar *necesitățile campaniei sili*...

Valoarea acestei particule finale e foarte ușor inteligibilă: în mintea celor care o întrebuințează, ea are rolul să diferențieze pluralul de singular: *eu am cîntat*, dar și *noi am cîntat*, *eu am cîntat*, dar *noi am cîntatără*, *el cîntă*, dar *ei cîntără* etc. La persoana întîi a prezentului confuzia nu e posibilă: *eu cînt* se deosebește de la sine de *noi cîntăm*, de aceea nu există o formă *cîntămără*.

Dar de unde și pînă unde acest *-ră* formează pluralul? Iată care e originea lui. În latinește, un element *-r-* exista numai la persoana a treia a perfectului, însă fără să indice altceva decît această persoană. Noi am moștenit această terminație: *ziseră*, *duseră* etc. sînt forme perfect normale și reprezintă cum nu se poate mai bine prototipul latin.

În urma unor schimbări proprii limbii române, persoana întîi plural a perfectului era la fel cu cea a prezentului: *cîntăm*. Pentru a evita confuzia între prezent și perfect, s-a extins finala *-ră* de la persoana a treia la persoana întîi și din *cîntăm* s-a făcut *cîntarăm*, apoi și la persoana a doua, *cîntarăți*, pe cînd prezentul rămînea *cîntăm*, *cîntați*.

La mai mult ca perfect, persoana întîi și a treia a singularului se confundau cu persoana întîi și a treia a pluralului: *eu cîntasem*, *noi cîntasem*; *el cîntase*, *ei cîntase*. Confuzie supărătoare în unele cazuri, căci diferența între

singular și plural este esențială pentru mintea noastră. S-a recurs deci la același element *-ră* și s-a fabricat un plural *cîntaserăm*, *cîntaseră*, de unde apoi și persoana a doua plural a devenit *cîntaserăți*.

Aceste două transformări de conjugare s-au generalizat și chiar cei care nu-l admit pe *-ră* în scris îl întrebuințează în vorbire. Cum el corespunde unei necesități reale, nu vedem de ce nu l-am menține.

Din contra, la participiu, distincția între singular și plural e inutilă și chiar dacă ar fi s-o facem ar trebui să o marcăm printr-o terminație de adjectiv, nu printr-una verbală, căci participiul nu are comun cu verbul decît originea. Pluralul de la *cîntat* e deci *cîntați*.

La prezent, fie indicativ, fie subjonctiv, singura persoană la care s-ar fi putut ivi confuzia între singular și plural e a treia și tot a treia e singura persoană la care există forma cu *-ră*. Dar aici formele ca *lasără*, *faceră* etc. au căpătat o culoare mitocănească, ceea ce ne împiedică să recomandăm păstrarea lor.

Ad., 22.X.1930

Asimilarea

Am mai avut ocazia să arăt în cîteva rînduri ce influență poate avea o consoană asupra vocalelor vecine și am spus atunci că această influență se numește asimilare. Voi mai studia astăzi cîteva cazuri de acest fel.

Vechile forme *zăbăvi*, *văpsea* au fost schimbate, cea dintîi în toată țara, cea de-a doua numai în Muntenia, în *zăbovi* și *vopsea*. Aceasta din cauză că sunetul *o* se pronunță cu buzele rotunjite, întocmai ca și *b* și *v*: după pronunțarea consoanei rotunjite, neglijăm să destindem buzele și astfel vocala următoare devine și ea rotunjită.

Două consoane în contact se modifică una pe alta pentru a unifica pe cît posibil pronunțarea. Am discutat altă dată exemple ca *a dezbrăca* și așa mai departe. Cunosc pe cineva care spune *anectodă* în loc de *anecdotă*, din cauză că *c* se potrivește mai bine cu *t* decît cu *d*.

Tot așa se întîmplă adesea ca o consoană să aibă influență asupra altei consoane, de care e despărțită printr-una sau mai multe vocale. În felul acesta, prin asimilare la distanță, *detectiv* devine în gura multora *dedectiv*. Alteori asimilarea merge pînă la a intercala o nouă consoană într-o silabă: *percurtor*, *repercurta*, *indentic*, *intinerar* în loc de *percutor*, *repercuta*, *identic*, *itinerar*; *minunt* în loc de *minut* și așa mai departe.

Dar tendința către asimilare nu pornește totdeauna de la consoane, ci poate tot așa de bine fi provocată de vocale. Astfel substantivul derivat de la *sălbatic* este *sălbăticie*; dar mulți pronunță și scriu *sălbătăcie*, deși ultimul *ă* n-are nici un rost; prezența lui se explică numai prin influența celor doi *ă* de mai înainte.

Tot așa se petrec lucrurile cu *plăpămăria* și cu *plăpămarul*. Cuvîntul primitiv în românește este *plapumă* sau *plapomă*. Deci derivatul corect e

plăpumar, *plăpumărie*. Prin influența primului *ă*, s-a ajuns în Muntenia la *plăpămar*. De aici unii au mers pînă la a introduce și în forma de bază un *ă*, *plapămă*, deși aici n-ar fi fost locul.

Vechile cuvinte românești *nămol* și *popăsi* (derivat de la *popas*) au fost schimbate, tot prin asimilare, în *nomol* și *poposi*. Această din urmă formă e astăzi generală. Din *fărămitură* s-a făcut *firimitură*, căci *i* i-a transformat pe cei doi *ă* în *i*.

În anumite împrejurări *a* se schimbă în *ă* la plural: *stradă*, *străzi* etc. Dacă înainte de acest *a* mai este unul, mulți vorbitori îl schimbă și pe acesta în *ă*: *tarabă* — *tărăbi*, *cataramă* — *cătărămi* etc. În timpul din urmă, asimilarea aceasta se părăsește, astfel că avem, în cuvinte noi, plurale ca *barăci*, *cazărmi*, iar mai noi, avem plurale în *-e*: *cravate*, *salate*. Aceste forme sînt preferabile.

Ad., 30.X.1930

Abuzul și lipsa de pronume

În multe limbi de civilizație veche ale Europei, adică în franțuzește, nemțește și englezește, verbele nu se întrebuințează, în cea mai mare parte a expresiilor, decît însoțite de subiect. Subiectul e exprimat fie printr-un substantiv oarecare, fie, în lipsa unui substantiv sau a unei locuțiuni substantivale, printr-un pronume.

În românește, se poate foarte bine întrebuința, în unele cazuri, verbul fără subiect. Pronumele, dacă e necesar, se subînțelege. Se zice astfel: *știi*, nu *tu știi*, *să plece*, nu *el să plece*, *cred*, nu *eu cred*. Pronumele nu se pune, de obicei, decît dacă accentuăm asupra lui: *vrei tu*, *dar eu nu te las* sau *știu eu ce știu*.

Foarte adesea traducătorii din una din limbile citate nu țin seama de firea limbii românești și traduc și pronumele, acolo unde în românește nu e nevoie de el. Se văd astfel în cărțile traduse expresii ca: *eu vă cer iertare* sau *dumneata ești un om de ispravă*, fără ca în aceste fraze pronumele să fie deosebit de accentuat.

Toată lumea cunoaște greșeala aceasta, așa încît e de prisos să mai insist asupra ei. Ba chiar o cunoaște așa de bine, încît ferindu-se de ea, cade în greșeala contrarie. Vedem traduceri și chiar lucrări originale, semnate de scriitori cu oarecare reputație, care ignorează cu totul întrebuințarea pronumelor personale.

În primul rînd, pronumele e indispensabil la începutul unui alineat sau la începutul unei idei noi. Ne surprinde neplăcut cînd constatăm că un capitol dintr-un roman se începe cu *Citi încet scrisoarea*... Involuntar ne punem întrebarea: cine? Pronumele nu poate lipsi decît acolo unde subiectul este bine cunoscut.

Tot așa, cînd e vorba de multe persoane, e o mare greșeală să excludem pretutindeni pronumele: *Îi întinse mîna și i-o strînse* în loc de *Ea îi întinse mîna și el i-o strînse* dă, evident, loc la confuzii. La fel *Îl văzu și o salută* în loc de *Ea îl văzu și el o salută.*

Lucrurile acestea par atît de naturale, încît desigur se vor găsi cititori care să găsească că discuția e inutilă. Dar de vreme ce se găsesc scriitori care comit această greșeală, oricît ar părea de evidentă, tot nu strică să o discutăm.

Traducerea e o ocupație extrem de delicată. După cum am încercat să arăt aici, nu numai că limba din cărțile traduse e uneori defectuoasă, dar traducerea ajunge să strice chiar stilul celor care sînt deprinși să scrie lucrări originale.

Regula generală care se aplică și în cazul nostru e următoarea: trebuie să cauți să înțelegi perfect fraza din text, apoi s-o regîndești în limba în care traduci, fără să ții seamă de forma originalului. Dar ceea ce se cere în primul rînd e să ai bun-simț, și asta e greu.

Ad., 5.XI.1930

Acorduri și dezacorduri

Cineva mă întreba deunăzi dacă e permis să se scrie *mă doare ochii*. Evident, avem aici o greșeală de acord. Subiectul, *ochii*, fiind la plural, predicatul trebuie pus și el tot la plural.

Zic „evident", dar se pare că nu toată lumea înțelege această regulă, deoarece încălcări ale ei se văd zilnic în ziare și chiar în cărți. Într-un anunț, care apare de multă vreme, citim că *pianine se vinde în rate*. Această greșeală e foarte curentă. Unii o justifică afirmînd că subiectul este *se*, care e la singular. De fapt, *se vinde* este forma pasivă a verbului *a vinde*, iar subiectul e, indiscutabil, *pianine*.

Cînd predicatul nominal nu e la același număr cu subiectul, verbul se acordă în număr cu subiectul. Un scriitor care scrie *Primul lucru pe care-l citea în ziare era rîndurile*... sau *Acele neliniști e prima hrană a dragostei* ignorează, evident, regulile gramaticii române.

Se scrie adesea *una din lucrurile*... sau *o mie și una de lucruri*; cum *lucru* e de genul neutru, nu se poate acorda la singular decît cu numeralul *unul*. Desigur, la formarea greșelii a contribuit și analogia cu expresia *o mie și una de nopți*. Nu mai insist asupra greșelilor — curente — de felul lui *nițel apă*.

Adjectivul se acordă totdeauna în gen și caz cu substantivul său. *Unei case noi*, nu *unei case nouă*, cum scriu unii. De aceea e greșit să se spună *ședinții furtunoasă*. Dar greșeala e mai puțin sensibilă cînd adjectivul e despărțit de substantivul său prin alte cuvinte. Totuși e greșit *unei fete atît de tînără* și trebuie spus *unei fete atît de tinere*.

Într-o povestire, verbele trebuie puse toate la acelaşi timp cînd acţiunea exprimată de ele se plasează în acelaşi moment. Un foiletonist destul de cunoscut scrie: *cînd a ajuns sus, îl înşfacă preotul*; trebuie *cînd ajunge* sau *l-a înşfăcat.*

Iată şi cazuri unde acordul nu trebuie făcut. Unii acordă în gen adverbele: *o cale grea de urmat, o idee uşoară de înţeles*. Trebuie spus *greu de urmat, uşor de înţeles*, căci adverbele n-au diferenţe de genuri.

Cînd un substantiv are două adjective care se exclud unul pe altul, substantivul se pune în româneşte la singular: *limba franceză şi germană.* Cel mult se poate pune *cel* înainte de al doilea atribut: *limba franceză şi cea germană. Limbile franceză şi germană* e o construcţie copiată din franţuzeşte şi sună rău în româneşte. E mai greşit, din punct de vedere logic, să acorzi un substantiv plural cu un adjectiv singular decît să acorzi un singur substantiv cu două adjective contradictorii. Şi apoi felul al doilea e cel obişnuit la noi din moşi-strămoşi.

Ad., 15.XI.1930

bererie sau *berărie*?

Nu de mult am arătat cum, din cauza înţelegerii lor greşite, unele cuvinte ajung să-şi schimbe sufixul. De astă dată e vorba de un sufix rău înţeles în mai toate cuvintele unde se găseşte.

În Bucureşti sînt mai multe *bererii* decît *berării.* În afară de acest exemplu, controversa între *-erie* şi *-ărie* se mai găseşte în *fererie* sau *fierărie* şi în alte cuvinte. Care din cele două forme e corectă?

Cei care scriu *bererie* se bazează pe un argument etimologic: *bererie* ar fi format de la *bere*, deci vocala trebuie să fie *e*. Argumentul nu e bun: *berărie* nu vine de la *bere*, ci de la *berar*, sau cel puţin sufixul *-ărie* provine de la cuvintele terminate în *-ar*, la care s-a adăugat sufixul *-ie.*

Astfel, *bucătărie* provine de la *bucătar*, nu de la *bucate*; *cofetărie*, de la *cofetar*, nu de la *cofete.* E adevărat că uneori vedem scris *lemnerie* în loc de *lemnărie.* Mai mult decît atîta, acum cîţiva ani se putea vedea în strada Doamnei o firmă *Lapterie*, iar în calea Moşilor, *Haineria Moşilor.* Dar acestea sînt greşeli izolate şi credem că nimeni nu va tăgădui că formele general întrebuinţate sînt *lemnărie*, *lăptărie*, *hăinărie*, formate de la *lemnar*, *lăptar*, *hăinar* sau, în cel mai rău caz, de la *lemn*, *lapte*, *haină*, la care s-a adăugat sufixul *-ărie.*

Numai *frizerie*, *bărbierie* sînt corecte cu *-erie*, căci vin de la *frizer*, *bărbier*, cu *e* în loc de *a.* Totuşi, pentru *frizerie* se poate vedea şi forma cu *ă*: pe şoseaua Pantelimon, am văzut pe o firmă *Frezărie.*

În afară de falsa analiză etimologică, a mai contribuit la răspîndirea formei noi şi influenţa limbii franceze. În adevăr, în franţuzeşte, sufixului nostru *-ărie* îi corespunde *-erie*, căci şi cuvintele noastre în *-ar* au în franţu-

zeşte echivalente cu sufixul *-aire*, pronunţat *-er*. Astfel, unii scriu *librerie*, deşi avem pe *librar*.

Mai îndreptăţită este analogia limbii franceze în alte cazuri. Sînt nume de prăvălii pe care le-am împrumutat de-a dreptul din franţuzeşte şi pentru care n-avem un nume de negustor corespunzător în *-ar*. Astfel *drogherie* e scris peste tot cu *e*, pentru că *drogar* nu există. La fel cu *parfumerie*, *mercerie* etc. Să mai remarcăm că magazinele acestea sînt frecventate mai cu seamă de cucoane franţuzite.

În adevăr, pentru *loterie*, nu avem cuvîntul în *-ar*, totuşi unii întrebuinţează forma *lotărie*. Mai mult încă, *papetărie* e mai răspîndit decît *papeterie*, forma corectă din punct de vedere etimologic (e cuvînt franţuzesc).

După cum se vede, pentru cuvintele împrumutate direct din franţuzeşte, problema e destul de complexă. În schimb, pentru cele formate în româneşte, cum e *librărie* de la *librar*, regula este să scriem peste tot cu *ă*, aşa cum se pronunţă.

Ad., 19.XI.1930

x

Am citat în aceste coloane destule exemple de nepotrivire a scrisului cu pronunţarea şi am arătat ce încurcături decurg din cauza aceasta în mintea oamenilor simpli.

Iată acum un caz de care nu sîntem noi responsabili şi care a provocat confuzii chiar în mintea oamenilor instruiţi.

Dintr-un motiv destul de obscur pentru noi, grecii vechi au creat un semn unic pentru grupul de consoane *ks*. Romanii i-au imitat şi acum semnul *x* e aproape general.

Dar francezii pronunţă aproape peste tot pe *x* între două vocale ca *gz*. De aceea şi noi, în cuvintele de origine franceză, pronunţăm *gz*: *egzemplu egzamen* etc., deşi scriem aceste cuvinte cu *x*.

Pînă aici lucrurile ar fi destul de simple: n-am avea decît să stabilim că *x* între două vocale se pronunţă *gz*. Dar francezii nu pronunţă peste tot *gz* şi *x* nu se găseşte în româneşte numai în cuvinte împrumutate din limba franceză şi chiar în cele de origine franceză nu pronunţăm peste tot *gz*. Pronunţăm, de exemplu, *cs* în *exagerat*, *oxigen*, *relaxat* şi altele.

Avem deci un semn cu două valori deosebite. Pentru a unifica pronunţarea şi a o adapta la scriere unii pronunţă *ecsamen*, *ecsistă* etc., dar nu sînt urmaţi de marea masă a populaţiei; de aceea, par pedanţi. Alţii, şi mai puţini, pronunţă şi scriu, desigur după modelul italian, *esamen*, *esistă* şi chiar *espoziţie*, adică modifică şi pronunţarea, şi ortografia, aducînd astfel un nou motiv de confuzie.

În sfîrşit, lăsînd la o parte chestiunile de pronunţare, simpla prezenţă a unei litere duble încurcă pe mulţi în scris. Cunosc astfel pe cineva care scrie cuvintele cu *x* între două vocale în felul acesta: *exgzemplu*, *exgzistă*.

Pe șoseaua Pandurilor se poate citi pe o firmă a unui instalator cuvîntul *execută* scris astfel: *xzecută*. Dacă nu e o greșeală întîmplătoare, desigur că cel care a scris a înțeles astfel ortografia: *x*, citit *ics*, deci *icszecută*.

E probabil ca de aici să provină pronunțarea vulgară cu *i*: *igzecută*, *izact* etc.

Singura rezolvare a încurcăturii ar fi să adoptăm și aici regula generală: să scriem peste tot așa cum pronunțăm, adică *egzact*, *macsilar* etc. N-avem nevoie nici de un singur semn pentru două sunete alăturate, nici de un singur semn care să reprezinte două pronunțări diferite [22].

Ad., 26.XI.1930

crez sau *cred*?

Unele verbe românești de conjugarea a doua, a treia și a patra au la prezentul indicativ două forme pentru persoana întîi a singurului: *crez* și *cred*, *scoț* și *scot*, *pui* și *pun*, *viu* și *vin* etc. Aceste verbe au de asemenea două forme la persoana a treia a subjonctivului prezent: *să crează* și *să creadă*, *să scoață* și *să scoată*, *să puie* și *să pună*, *să vie* și *să vină*.

Se poate ușor observa că verbele care au, în felul acesta, două forme, sînt toate terminate, la rădăcină, în *t*, *d* sau *n*; *t* alternează cu *ț*, *d* cu *z* și *n* cu *i* și cu *u*. Care poate fi originea acestei bifurcări a persoanei întîi (sau a treia)?

Forma cu *t*, *d* sau *n* se potrivește cu rădăcina verbului, așa cum apare ea la celelalte timpuri: *a crede*, *credeam* etc. La fel la celelalte exemple. Forma aceasta este deci primitivă. Cea cu *ț*, *z* sau *i* se datorește unui *i* următor.

La unele verbe cum e *vin* (*scot*, *aud*) persoana întîi conținea în latinește un *i*, deci încă din epoca cea mai veche a limbii noastre trebuie să se fi produs schimbarea consoanelor la persoana întîi. Aceste verbe sînt în număr destul de mare, așa încît modificarea a putut părea normală și chiar obligatorie.

De aceea multe verbe care nu conținuseră nici un *i* în latinește au fost influențate de celelalte și consoana lor s-a schimbat și ea: *crez*, *deschiz*, *pui* *spui*, *vînz* etc. nu sînt forme explicabile prin etimologia lor latină.

În felul acesta s-a ajuns ca mai toate verbele, afară de cele de conjugarea întîi, terminate în *-d*, *-t* sau *-n* să aibă forme cu consoana alterată la persoana întîi și aceste forme s-au generalizat în graiul popular din Muntenia. Pe de altă parte însă, toate aceste forme alterate, chiar cele care se explică prin limba latină, au fost transformate în Moldova, din cauză că se confundă cu persoana a doua: *eu pui*, *tu pui*, *eu rămîi*, *tu rămîi*; *scoț* se pronunță ca și *scoți*, *crez*, ca și *crezi* și așa mai departe.

[22] Părerea n-a fost acceptată la stabilirea normelor actuale.

Confuzia aceasta e uneori jenantă. De aceea, după cum persoanei a doua *lauzi* îi corespunde persoana întîi *laud*, tot așa s-a refăcut după persoana a doua, *auzi*, persoană întîi *aud* etc. și astfel consoana finală a persoanei întîi e din nou identică cu cea a rădăcinii.

S-au format deci două grupuri dialectale, unul păstrînd peste tot consoana rădăcinii la persoana întîi, altul avînd aproape peste tot consoana schimbată. Din punctul de vedere al originii, după cum am văzut, amîndouă sînt în parte greșite și în parte corecte.

Formele cu consoana alterată n-au izbutit să pătrundă în literatură și, chiar în Muntenia, sînt considerate vulgare. De aceea e bine să nu le întrebuințăm decît pe celelalte.

Ad., 18.XII.1930

să pună sau *să puie*?

M-am ocupat săptămîna trecută de formele duble la persoana întîi a indicativului prezent: *crez* și *cred*, *pun* și *pui* și am arătat că trebuie întrebuințate numai cele care păstrează consoana de la infinitiv, deci *cred*, *pun* etc.

Am lăsat însă de o parte chestiunea persoanei a treia a subjonctivului prezent, cum și a altor forme verbale în care apare consoana alterată: *să pună* și *să puie*, *să creadă* și *să crează*; *punînd*, dar *crezînd*; *venisem*, dar *crezusem* și așa mai departe.

Aici problema se complică. La subjonctiv, atît la singular cît și la plural, persoana a treia conținea uneori un *i*, alteori un *e* (care provoca aceleași schimbări ca și *i*): *auz*, deci *să auză*, *văz*, deci *să vază*. Dar soarta formelor subjonctivului a fost alta decît a celor de la indicativ: de unde *crez*, *pui*, simțite ca vulgare, au fost excluse din limba literară, la subjonctiv toată lumea zice curent *să puie*, *să vie*.

Iată și explicația. Am arătat că la indicativ *pui*, *scoț* etc. se confundă cu persoana a doua, ca și la subjonctiv de altfel: *eu să pui* nu e mai puțin vulgar decît *eu pui*. La persoana a treia însă, confuzia este imposibilă; *să puie* e destul de precis. De aceea în Moldova aceste forme n-au fost refăcute și toată țara le întrebuințează. Există alături formele care n-au curs decît în scris, *să țină*, *să vină*.

Dar chiar la subjonctiv, numai formele cu *n* alterat sînt acceptate de graiul elegant; în schimb *să scoață*, *să șază*, *să arză*, *să simță* etc., forme corecte din punctul de vedere al etimologiei, au fost înlocuite cu *să scoată*, *să șadă*, *să ardă*, *să simtă*.

Dar la participiul prezent, la participiul perfect în *-ut*, la perfectul simplu în *-ui*, la mai mult ca perfectul în *-usem*, unde n-a fost niciodată un *i*, *-t* și *-d* sînt totdeauna și obligatoriu alterați: *crezînd*, *crezui*, *crezut*, *crezusem*; *scoțînd* etc. Or, aici se păstrează *n* aproape peste tot: *venind*, *punînd*, *ținut*, *ținusem* etc.

Ba chiar la substantive, unde nu era nici un motiv să se altereze consoana, *-t* și *-d* sînt schimbați, pe cînd *-n* se conservă: *auz*, *văz*, *crez*, *crezare*, dar *punere*, *venituri* etc. (totuși se zice *țiitoare*). Așadar, în practică, nu există nici un principiu director, ci trebuie să ne luăm după felul cum vorbește majoritatea. Putem deci întrebuința subjonctivul *să puie*, *să vie*[23].

Ar putea însă pretinde cineva să evităm aceste subjonctive cu consoana alterată, ca să nu stricăm simetria față de indicativ: *pun*, nu *pui*, *vin* nu *viu*. Dar dacă am voi să aplicăm în mod riguros acest principiu ar trebui să scriem *credut* în loc de *crezut*, *pierdînd* în loc de *pierzînd*, *vindere* pentru *vînzare*, lucru care, evident, este imposibil.

Faptele acestea ne dovedesc o dată mai mult că transformările limbii sînt adesea capricioase și că, încercînd să reducem total la o normă comună, am cădea de multe ori în exagerări ridicole.

Ad., 25.XII.1930

Virgula

Semnul acesta minuscul e considerat în general ca un lucru fără nici o importanță: cînd vrea să spună cineva că e copiat fără nici o greșeală un text, zice că „n-a sărit nici o virgulă". Și asta nu numai din cauza proporțiilor cu totul reduse ale semnului, căci doar nici punctul nu e mai mare și totuși oamenii nu spun că n-au sărit nici un punct.

Graiul are un mare avantaj asupra scrisului: cînd vorbim putem marca prin intonarea diferită a sunetelor atît importanța particulară care se dă unui cuvînt, cît și întorsăturile neașteptate ale gîndirii. În scris, intonațiile nu pot fi redate, de aceea în general e mai greu de înțeles un lucru scris decît unul vorbit.

Totuși scrisul dispune de unele semne care suplează în parte lipsa intonațiilor. Între aceste semne, unul din cele mai importante este virgula. Pentru a ne convinge de acest lucru, n-avem decît să luăm un text ceva mai complicat, să suprimăm virgulele și să-l dăm cuiva să-l citească. Desigur că nu-l va înțelege decît cu mare greutate.

Așadar, virgula este un element de mare însemnătate în scriere, și greșesc grav cei care cred că n-are importanță o virgulă în plus sau în minus. Din păcate, categoria acestor persoane e foarte numeroasă, ba chiar putem spune că foarte puțină lume știe unde trebuie și unde nu trebuie folosită virgula.

Unii, influențați desigur de limba germană, scriu: *a spus, că vine*. Cărei modificări de intonație îi corespunde aici virgula? Nici uneia. Deci, în românește cel puțin, ea este inutilă.

Cînd subiectul e urmat de o apoziție sau de o propoziție relativă, ori nu punem nici o virgulă, ori intercalăm între virgule întregul grup care

[23] Totuși ***să puie, să vie*** nu mai sînt considerate astăzi literare.

lămurește subiectul. Mulți scriu: *Comisia însărcinată cu redactarea raportului, și-a terminat lucrările*, ceea ce înseamnă că despart prin virgulă subiectul de predicat și contravin la o regulă elementară de gramatică.

Alții pun pe *însă* între virgule: *În cazul acesta, însă, e necesar*... Încercați să marcați prin intonații virgulele în citire și vă veți convinge că, în cazul acesta, ele nu corespund unei schimbări de ton, deci sînt cu totul inutile. Cuvîntul *însă*, el însuși, nu servește decît pentru marcarea unei nuanțe de intonație, așa încît nu mai e nevoie de virgulă, în românește ca și în celelalte limbi europene.

În schimb, regula care spune că înainte de *și* nu se pune niciodată virgulă e greșită. Dar problema aceasta este mult mai complicată decît cele de pînă acuma, de aceea prefer să o las pentru săptămîna viitoare și să-i consacru un articol în întregime.

Ad., 14.I.1931

, *și*

M-am ocupat săptămîna trecută de întrebuințarea virgulei și am ajuns la regula virgulei înainte de *și*, de care spuneam că e foarte complicată. În adevăr, problema e destul de delicată.

Gramatica noastră elementară tranșează în mod foarte simplu această chestiune, declarînd că înainte de *și* nu se pune niciodată virgulă. Voi încerca să arăt că respectarea acestei reguli ar duce inevitabil la încurcături. Din fericire, ea nu este respectată.

Fie o frază ca *Lectura acestei cărți mi-a adus, pe lîngă multă plăcere, și mare folos.* Dacă nu punem virgula înainte de *și*, cititorul va crede că *și mare folos* face parte din grupul introdus prin *pe lîngă*, deci va aștepta să afle mai departe ce mi-a adus lectura, pe lîngă plăcere și folos.

Alt exemplu: *Mi-am făcut un palton, care mă costă opt mii de lei, și un rînd de haine.* Fără virgulă înainte de *și*, s-ar înțelege că în afară de opt mii de lei paltonul mă mai costă și un rînd de haine. Tot așa în fraza următoare: *La locul incendiului, a sosit d. X, prefectul județului, și proprietarul localului.* Fără virgulă, prefectul județului ar fi în același timp și proprietarul localului, ceea ce, în cazul de față, e fals.

În toate exemplele precedente, am avut construcții intercalate între virgule, iar prezența lui *și* la începutul propoziției sau construcției următoare nu ne dispensa de marcarea celei de-a doua virgule. Înainte de *și* nu se pune virgulă, e adevărat, dar numai cînd *și* el însuși are valoarea unei simple virgule: *sfinții Grigore, Alexandru și Ioan.* Rolul pe care-l îndeplinește virgula între *Grigore* și *Alexandru* este ținut de *și* între *Alexandru* și *Ioan.*

Ar fi o greșeală dacă am scrie: *Ți-am spus să pleci și tu ai rămas*, fără virgulă înaintea lui *și*, căci aici *și* nu servește numai ca să lege pe *să pleci* de *tu ai rămas*, ci exprimă și o opoziție: „Ți-am spus să pleci, *dar* tu ai rămas".

După cum punem virgula înaintea lui *dar*, tot așa trebuie să o punem şi înaintea lui *și*. În schimb, dacă spunem *Ți-am spus să pleci și să nu te mai întorci*, nu mai e nevoie de virgulă, căci *și* servește aici numai să facă legătura.

Deci, cînd înaintea lui *și* este o propoziție intercalată, se pune virgula ca și cînd n-ar exista *și*; cînd *și* ține locul altei conjuncții sau al unui adverb, se pune virgulă ca și cînd am avea conjuncția sau adverbul în chestiune. Nu se pune virgula cînd *și* leagă cuvîntul precedent de cel următor și cînd leagă propoziția precedentă de cea următoare. Dar cînd leagă un cuvînt de o propoziție întreagă sau un membru de frază de o propoziție care nu e imediat precedentă, se pune virgula. În sfîrșit, e bine să punem virgula între două propoziții legate prin *și* care n-au același subiect: *Am avut încredere în tine*, *și o meritai*.

Ad., 21.I.1931

„sînt neîndreptățit"

Țăranii noștri au obiceiul să adauge prefixul *în-* la verbele derivate de la substantive și, mai cu seamă, la unele cuvinte de origine recentă. Astfel zic *a se împudra*, de la *pudră*, așa cum limba mai veche a format pe *a se îngălbeni* de la *galben* și altele. Se mai poate auzi *a se încontra*, *a împonta*, *a fi înconcentrat* etc., ba se întîlnesc chiar adjective ca *îndelecat* (pentru *delicat*).

O dată cu exproprierea și cu celelalte prefaceri sociale care au înmulțit punctele de contact ale țăranilor cu administrația de toate gradele, s-a răspîndit în țară cuvîntul *îndreptățit* „care are dreptul" şi contrariul lui, *neîndreptățit* „care n-are dreptul". Limba literară mai cunoaște și alt cuvînt paralel, deși cu alt înțeles: *nedreptățit* „căruia i s-a făcut o nedreptate" sau „căruia nu i s-a făcut dreptate".

Dar țăranul care zice *înconcentrat* în loc de *concentrat* a fost îndemnat să zică şi *neîndreptățit* în loc de *nedreptățit*, deci în loc să zică „nu i s-a recunoscut dreptul", zice că „n-a avut dreptul".

Cum pătura noastră suprapusă a suferit în timpul din urmă o primenire serioasă prin introducerea de elemente de obîrșie rustică, *neîndreptățit* pentru *nedreptățit* a început să pătrundă și în limba literară. Nu demult un ziar vorbea de *negustorii neîndreptățiți la impuneri*; în altă parte auzim de *un comisar care a neîndreptățit o văduvă* ș.a.m.d.

Tot în gazete se găsesc exemple de amestec al lui *i(n)* unde nu-i fierbe oala: *imobilul crimei e necunoscut* în loc de *mobilul*. Dintr-o scrisoare particulară din Cluj extrag fraza: *compromite indemnitatea funcționarilor publici*.

Cum se vede din acest din urmă exemplu, *în-* ajunge să se confunde cu *in-*, care înseamnă „nu". Astfel *posibil* pentru un țăran devine *imposibil*. Iată un exemplu care ne va arăta la ce încurcături poate duce această confuzie.

E vorba de cuvîntul *continuu*, care înseamnă „neîntrerupt", „care continuă". I s-a adăugat prefixul *în-* și *încontinuu* avea acelaşi înțeles; dar fiind

confundat cu *incontinuu*, unde *in-* era negativ, *încontinuu* a ajuns să aibă și el tot înțelesul de „neîntrerupt". Nu e exclus ca la această încurcătură să fi contribuit și analogia sinonimului *necontenit*, care conține o particulă negativă și are tot înțelesul de „neîntrerupt".

Ad., 28.I.1931

„ni pare bine"

Pronumele românești au un mare număr de forme, în raport cu locul lor în frază, cu accentul și chiar cu cuvintele alăturate. Astfel, dativul de la *noi*, *voi* are, în afară de forma atonă *ne*, *vă*, o variantă *ni*, *vi*, care se întrebuințează în împrejurări speciale, dar perfect definite de gramatică. Anume, se folosesc aceste forme numai cînd sînt urmate de un cuvînt aton care începe cu o consoană; se zice *ne prinde bine*, *vă doresc ani mulți* și tot așa *ne-o dai*, *v-ar trebui*, dar *ni se cere*, *vi l-aș da* etc. Desigur gramatica are rolul numai să formuleze această regulă, pe care o stabilește uzajul.

Sînt însă cazuri în care această regulă începe să nu mai fie respectată. Găsesc într-un interviu publicat într-o gazetă: *Vi-o spun...* Un cititor îmi scrie ca să mă întrebe dacă nu e mai corect să se spună *vi-am eliberat o carte* decît *v-am eliberat*, deoarece, „dacă am scrie *v-am eliberat*, s-ar putea confunda cu acuzativul, de exemplu, *v-am eliberat din temniță*".

Motivul nu e serios. Nu se spune niciodată *v-am eliberat*, fără să mai urmeze alte cuvinte care să arate despre ce e vorba sau, chiar dacă expresia aceasta e întrebuințată izolat, o putem folosi așa tocmai pentru că se știe despre ce e vorba.

Nu este însă sigur că toți cei care spun *vi* înainte de o vocală o fac pentru a evita o iluzorie confuzie. De aceea, deși moda aceasta n-a prins, nu e exclus ca pe viitor să se răspîndească [24], mai ales că la noi școala și oficialitatea au foarte puțină autoritate în materie de gramatică.

Dar se poate cita un exemplu de înlocuire completă a lui *ne* cu *ni*: d. Iorga scrie întotdeauna *ni*: *ni pare bine*, *ni trebuie* etc. Ortografie bizară, mai ales că la persoana a doua d. Iorga nu spune, consecvent cu sine însuși, *vi*. Din acest motiv, sau din altele mai greu de analizat, reforma aceasta n-a prins, cu tot prestigiul pe care-l are producția publicistică a d-lui Iorga.

Iată acum alt exemplu de confuzie a diverselor forme pronominale. La dativul singular se spune *îmi*, *îți*, *îi* înainte de cuvintele accentuate și *mi*, *ți*, *i* înainte de cele atone, deci: *îmi vine*, *îți pare*, *îi este*, dar *mi se pare*, *ți l-aș da*, *i-o iau* etc.

În timpul din urmă începe însă să se scrie: *îi s-a făcut rău*, *îi se pare*. Așadar, regula citată nu mai e aplicată, dar înlăturarea ei are loc numai la

[24] Încă o profeție care nu s-a împlinit.

persoana a treia, fără ca motivele schimbării să fie aparente. În nici un caz însă nu avem pentru ce să despărțim în felul acesta persoana a treia de întîia și de a doua. De aceea e mai bine să păstrăm regula veche și să scriem numai *i s-a făcut rău*, *i se pare*.

Ad., 4.II.1931

cari sau *care*?

Pentru mulți din noi, pluralul pronumelui *care* este *cari*. Sînt alții care stabilesc o distincție subtilă: pentru masculin, pluralul va fi *cari*, dar pentru feminin, *care*. În sfîrșit, a treia categorie (cea mai numeroasă dacă ținem seamă că ea cuprinde pe țăranii din întreaga țară) păstrează pentru plural aceeași formă ca la singular, *care*, atît la masculin, cît și la feminin. Care din aceste trei soluții e preferabilă?

În vechea limbă românească, pronumele *care* avea un articol masculin, *-le* (*Tatăl nostru carele ești în ceruri*), și unul feminin, *-a* (*carea*), și la fel avea două forme articulate pentru nominativul plural (*carii* și *carele*). În limba modernă, toate aceste forme au dispărut, nepăstrîndu-se decît o singură formă pentru nominativ, masculin și feminin, singular și plural: *care*.

Pentru moment se mai păstrează forme separate pentru genitiv și dativ: *căruia*, *căreia*, *cărora*. Dar țăranii au renunțat la toată această declinare pronominală și folosesc în loc prepozițiile: *omul la care i-am dat* în loc de *omul căruia i-am dat*.

Formele speciale pentru nominativul plural sînt deci refăcute de curînd sau, în cel mai bun caz, imitate după textele vechi. Ele nu s-au răspîndit pînă acum prea mult, așa încît se mai poate discuta dacă trebuie să le admitem sau nu.

Să examinăm mai întîi teoria după care femininul rămîne invariabil la plural, pe cînd masculinul schimbă pe *-e* în *-i*. Această teorie se bazează pe faptul că în limba veche pluralul masculin era *carii*, pe cînd cel feminin era *care*. Dar forma articulată a femininului era uneori *carile*, deci vocala nu rămînea neschimbată. Afară de asta, nu e practic să ne adresăm la textele vechi cînd e vorba să rezolvăm o problemă de pronunțare actuală. E evident, în adevăr, că astăzi, în pronunțare, nu facem nici o diferență între pluralul masculin și cel feminin.

Rămîne de văzut dacă această formă unică a pluralului va fi *care* sau *cari*. Ținînd seamă de faptul că forma existentă este *care* și cea care încearcă să se impună *cari*, despre această din urmă formă va trebui să se dovedească ce avantaje prezintă față de cea dintîi și numai în cazul că această dovadă va fi adusă schimbarea va fi adoptată.

Dar nu e nici un motiv practic pentru care să pretindem pronumelui relativ să aibă o formă specială pentru plural. Varianta lui *care*, anume *ce*, n-are o formă specială pentru plural și totuși nu dă niciodată naștere la confuzii. La fel pentru pronumele interogativ *cine*.

Tendința de a avea numaidecît un plural pentru pronumele *care* se poate asemăna cu cea care a făcut pe un copil, cunoscut al meu, să formeze pluralul de la *ceva : îmi trebuie multe cevale*, și chiar de la *cineva : au venit doi cinevai.*

De altă parte, dacă admitem pe *cari* la plural, va trebui să-l întrebuințăm și sub forma interogativă. Vedeți un vînzător ambulant strigînd: *Cari mai doriți?* Sau ați putea întreba: *Cari știți să-mi spuneți?* Evident că nu.

Dar compusele? Se poate spune *oricari?* De exemplu: *oricari ar fi motivele*... E cel puțin jenant. Ce e drept, au început unii să spună *oricari* și, porniți pe panta aceasta, zic și *oaricari*, adică dotează și pe *oare* cu un plural cu care n-avem ce face.

Ad., 11.II.1931

Disimilarea

M-am ocupat în mai multe rînduri de fenomenele de asimilare, adică de adaptarea unui sunet la altul, vecin sau depărtat, din același cuvînt sau din cele apropiate. Voi arăta astăzi că există și cazuri contrarii: două sunete asemănătoare, în interiorul aceluiași cuvînt, au uneori tendința de a se diferenția. Unul din ele suferă o schimbare care le face să nu mai semene.

În adevăr, organele vocale se pretează uneori destul de greu la repetarea unui sunet, căci aceasta implică repetarea unei serii întregi de mișcări articulatorii, ceea ce poate fi destul de obositor. Cel mai simplu fel de disimilare este înlocuirea unui sunet cu altul, dar există și exemple de disimilare totală, adică de dispariție completă a unui sunet.

Sunetele cele mai înclinate spre disimilare sînt *r* și *n*. Din *trotuar*, mahalagiii noștri au făcut *trotal*, înlocuindu-l pe al doilea *r* prin *l*. Primul *r* din *artilerie*, jenat de *l* și *r* următori, a fost prefăcut în *n (antilerie)*. Din *trior*, țăranii au făcut *trion*, *cartușieră* a devenit *cartușelă*, iar *n* din *manutanță* a devenit *l (malotanță)* din cauza lui *m* precedent și a lui *n* următor.

Iată acum și exemple de disimilare totală: în loc de *portret*, se aude la țară *potret*, cu primul *r* dispărut; în loc de *recrut*, se spune curent *răcut*. Dar cele mai multe exemple din această categorie au pătruns și în graiul orășenilor, dacă nu s-au născut la oraș. Vom vedea, în adevăr, exemple de disimilare totală în cuvinte pe care țăranii nici nu le cunosc.

Unul din cuvintele mai greu de pronunțat este *propriu*, cu derivatele lui. *Proprietar* e pronunțat mai de toată lumea *propietar*, căci, dacă-l pronunțăm corect, cuvîntul acesta are trei *r*. Dar și *apropria* a devenit pentru unii *apropia* (desigur și din cauza unei confuzii cu *apropia*, derivat de la *aproape*) și chiar *propriu* e pronunțat de unii *propiu*. La Făgădău, pe firma unei prăvălii, se poate citi *casă propie*. În loc de *antreprenor*, se aude *antrepenor*.

Cuvîntul *contingent*, cu trei *n*, este pronunțat de mulți orășeni *cotingent*, iar de țărani chiar *cotigent*. Am auzit și *recesămînt* pentru *recensămînt*. Mulți scriu *incediu* în loc de *incendiu*. În loc de *oprobriu*, se citește adesea *oprobiu*, iar în loc de *a frustra*, *a frusta*.

În sfîrșit, există cazuri de disimilare și la vocale: oricine e atent la pronunțarea claselor mijlocii a auzit zicîndu-se *inagurare* în loc de *inaugurare;* ba chiar la țară se zice *agust* în loc de *august.*

Iată și un exemplu mult mai vechi: în latinește exista un sufix foarte răspîndit, *-aris* (*militaris*, rom. *militar* și altele). De cîte ori însă rădăcina cuprindea un *r*, sufixul se schimba în *-alis* (*littoralis*, rom. *litoral* etc.). Iată de ce la „înmormîntare“ se zicea *funeralia* (în românește *funeralii*, nu *funerarii*, cum scriu unii din neștiință). Se face aici o confuzie cu alt sufix, tot latinesc, *-arius*, care nu se disimilează și care ne-a dat adjectivul *funerar.*

Ad., 17.III.1931

Încrucișarea

Este lucru frecvent să constatăm că, din amestecul, din încrucișarea a două cuvinte sau a două expresii, se naște un cuvînt nou sau o expresie nouă, hibridă. Din *președinție* și *prezidenție* s-a format cuvîntul greșit *președenție*, care s-ar părea că derivă de la forma, inexistentă, *președent.*

Am citat cu altă ocazie fraze ca: *este interzis a nu scuipa* (care provine din încrucișarea lui *este interzis a scuipa* cu *sînteți rugați a nu scuipa*) sau *a cîntat mai frumos decît niciodată*, în loc de *a cîntat mai frumos decît oricînd* și *niciodată n-a cîntat mai frumos.*

Voi cita astăzi alte exemple de greșeli de sintaxă provenind din încrucișarea a două expresii. Zilnic auzim vînzătorii ambulanți strigînd pe stradă: *s-a schimbat noul mers de tren;* în realitate nu s-a schimbat mersul trenurilor cel nou, ci cel vechi. Expresia citată provine din *s-a schimbat mersul trenurilor*, încrucișată cu *luați noul mers al trenurilor.*

Bucureștenii care circulă cu tramvaiul sînt deprinși cu fraza *trebuie să schimb două tramvaie*, care provine prin încrucișare din *trebuie să schimb tramvaiul* și *trebuie să iau două tramvaie.*

În loc de *n-are decît zece lei*, se aud în popor expresii diferite, ambele la fel de greșite: *are decît zece lei* și *n-are numai zece lei.* În primul caz se ia *are* din a doua expresie și *decît zece lei* din prima, în al doilea caz se ia *n-are* din prima expresie și *numai zece lei* din a doua.

În reclama unui film, publicată în ziare, se putea citi nu demult despre un actor de cinematograf că... *puțin n-a lipsit să nu fie pus la închisoare.* Este încrucișare din *puțin a lipsit să nu fie* și *n-a lipsit mult să fie.*

Din *această chestie privește pe...* și *o chestie privitoare la...* s-a născut expresia, care sună oribil, *privitoare pe o afacere*, *privitoare pe ministerul de justiție.*

Din *consum de băuturi spirtoase* (sau de alte mărfuri care se consumă) și *magazin de mobile*, s-a format *consum de mobile*, titlu care se poate citi pe

firma unei prăvălii de lîngă primăria centrală din București și pe a uneia din Timișoara. Dar mobilele nu se consumă.

În articolul de săptămîna viitoare voi mai cita cîteva exemple de încrucișare.

Ad., 24.III.1931

Alte încrucișări

M-am ocupat în articolul de săptămîna trecută de încrucișare, fenomen care consistă din îmbinarea a două fraze cu același înțeles, așa încît se formează o expresie nouă care conține o parte din fraza întîi și o parte din cea de-a doua.

Voi mai cita astăzi cîteva exemple. În darea de seamă asupra unui film românesc, apărută într-o gazetă, se vorbea de *o stare nervoasă, care culminează pînă la nebunie*. De fapt starea culminează în nebunie sau ajunge pînă la nebunie. Dar *a culmina pînă la* este destul de curent în unele pături sociale.

O greșeală foarte curentă este alăturarea lui *aproape* la *vreo* sau la *mai mult*. Se spune *are aproape cincizeci de ani*, adică „n-a împlinit încă cincizeci de ani". Se spune și *are vreo cincizeci de ani*, adică „are ceva mai mult sau mai puțin de cincizeci de ani". Dar *aproape vreo* constituie o absurditate, căci *vreo* nu poate avea aici alt înțeles decît acel de „aproape".

Mai mult nu poate fi nici el combinat cu *aproape*. Un om politic spunea odată că *are aproape mai mult de cinci mii de admiratori*. *Aproape mai mult de cinci mii* ar trebui să fie echivalent cu *cinci mii* și atunci de ce să-l mai punem pe *aproape mai mult?*

Constatăm astfel că de multe ori, în urma încrucișării, ajungem la expresii pleonastice. Se spune de exemplu că *doi oameni sînt tratați pe același picior de egalitate*, dar „picioarele de egalitate" nu pot să nu fie aceleași.

Se scrie astăzi, chiar de specialiști în ale limbii, *mi se pare puțin probabil* sau *mi se pare antipatic*. Dar cînd un lucru e probabil, chiar acest fapt e o părere și nu mai ai nevoie să spui că *ți se pare*. Sentimentul de antipatie e și el subiectiv, deci constituie o părere și deci nu mai ai nevoie să spui că ți se pare. Avem aici de-a face cu o încrucișare între *e puțin probabil* și între *mi se pare că nu se va întîmpla* sau între *mi-e antipatic* și *mi se pare urît*, *necinstit* etc.

Faptul că *mi se pare simpatic* se aude și în franțuzește, în limbajul familiar, nu constituie o scuză. Expresia aceasta ar fi corectă într-un singur caz: dacă *antipatic* ar fi o însușire obiectivă, recunoscută de toată lumea și n-ar depinde de părerea noastră.

Ad., 27.III.1931

Analogia

De multe ori se creează sau se transformă cuvintele din cauză că, prin analogie, sînt puse în legătură cu alte cuvinte, puțin deosebite ca formă. Uneori cele două cuvinte puse în legătură n-au nimic comun între ele, afară de o slabă asemănare de formă; alteori, ele provin în adevăr din aceeași sursă, dar, din

diferite motive pe care marele public nu le poate pătrunde, ele diferă din punctul de vedere al formei. Aşadar, în primul caz, analogia stabileşte raporturi de formă între cuvinte care se aseamănă ca înţeles; în al doilea caz, ea unifică forma cuvintelor care s-au diferenţiat.

Iată exemple din prima categorie: cuvîntul *fricţiune*, de origine franceză, a fost transformat în *frecţiune* de o parte a publicului nostru, care vedea în acest cuvînt radicalul verbului *a freca*. Ce e drept, cuvîntul francez are aceeaşi origine cu verbul nostru *a freca* (noi am moştenit cuvîntul din latinul *fricare*, iar francezii l-au luat pe *friction* din latina medievală), dar dacă substantivul ar fi fost format în româneşte n-am fi zis *frecţie*, ci *frecătură* sau *frecuş*.

În loc de *frizer*, cuvînt de origine franceză, se citeşte pe unele firme *frezer*. Motivul? Cel care a scris firma a pus cuvîntul în legătură cu *freză*. Dar în româneşte s-ar fi zis *frezător*.

A devenit curentă forma *păsut* ca participiu al verbului *a păsa*. Este evident pentru oricine că participiul corect e *păsat*. *Păsut*, în expresii ca *nu mi-a păsut*, provine din influenţa lui *nu mi-a părut rău* [25].

Forma veche românească *strein* (de origine nelămurită) a devenit azi *străin*, pentru că vorbitorii au văzut în partea lui de la început prefixul *stră-* de la *străbun*, *strămuta*, *străbate*. Cuvîntul de origine greacă *dizenterie* e pronunţat de unii *dezinterie*, pentru că se crede că are la început prefixul românesc *dez-* din *dezarma*, *dezonora* etc. În realitate, prefixul e grecesc, *dys-*, care înseamnă „rău".

Iată şi exemple de categoria a doua: unii scriu *recituri* (această formă se află pe lista de mîncăruri a unui restaurant din şoseaua Bonaparte), în loc de *răcituri*, din cauză că se pune cuvîntul în legătură cu *rece*. În adevăr, *a răci* vine de la *rece*, dar schimbarea lui *e* în *ă* este normală şi în orice caz foarte veche, aşa încît nu avem motive s-o înlăturăm. Cuvîntul de origine latină *inimic* a fost schimbat în *inamic*, ca să se vadă că e contrarul lui *amic*. Dar schimbarea lui *a* scurt neiniţial în *i* e normală în latineşte.

În unele părţi ale capitalei se spune *mă aşed* în loc de *mă aşez*, deoarece am avea un derivat de la *şed*. E adevărat că *aşez* e înrudit cu *şed*, dar într-o epocă foarte veche *d* a fost schimbat în *z*, de aceea zicem *a se aşeza*, nu *a se aşedea* şi tot aşa trebuie să spunem *mă aşez*, nu *mă aşed*.

Cuvintele create prin analogie sînt foarte numeroase şi chiar necesare, căci acesta este felul cel mai fericit pentru îmbogăţirea vocabularului. Sînt însă şi cazuri cînd analogia este rău înţeleasă. După *fructifer* „producător de fructe", *somnifer* „producător de somn", s-a format *petrolifer*, cu înţelesul de „producător de petrol". Dar cuvîntul nou a fost întrebuinţat în expresii ca: *acţiuni petrolifere*, *convenţii petrolifere*, ceea ce este absurd: acţiunile, convenţiile nu pot produce petrol. Bineînţeles, nimeni nu va putea scoate astăzi din limbă această greşeală [26].

Ad., 1.IV.1931

[25] *păsut* nu mai apare astăzi în vorbire.

[26] Totuşi s-a reuşit eliminarea acestei greşeli prin impunerea adj. *petrolier* în aceste contexte.

ss, s, z

Am arătat acum cîtăva vreme că, în anumite publicații românești, se scrie *s* în loc de *z* intervocalic în cuvintele de origine latină sau franceză. Am căutat să explic atunci de ce această scriere trebuie evitată.

Astăzi voi încerca să pun în lumină o consecință a acestui fel de a nota pe *z*. Trebuie să amintesc mai întîi că, în secolul trecut, se scria curent *poesie*, *basă*, *lesiune* etc., cu *s*, așa cum se scrie și astăzi în franțuzește.

Dar dacă *z* intervocalic se scria *s*, cum se va scrie *s* între două vocale? Francezii îl notează prin dublu *s*, în acord cu etimologia celei mai mari părți dintre cuvintele interesate.

La noi însă nu există obiceiul de a scrie consoane duble pentru a pronunța consoane simple. De aceea și *s* intervocalic se scrie tot cu *s*: *pasiune*, *comisie* etc.

De aici urmează o totală încurcătură. De unde va ști cititorul dacă trebuie să citească *s* sau *z*, de vreme ce aceste sunete se scriu la fel? Singurul mijloc de a le deosebi este să recurgă la pronunțarea franceză.

Dar cine nu știe franțuzește? Acela nu va putea citi nici românește cum se cade, ci va confunda pe *s* cu *z*. Să nu se creadă că e vorba aici de un caz teoretic. Confuzii s-au întîmplat și chiar s-au răspîndit, încît au devenit generale.

Astfel cuvintele ca *sesiunea*, *disertație*, care se scriu în franțuzește cu *ss* și se citesc cu *s*, au fost citite cu *z* de cei care nu cunoșteau limba franceză. De aceea astăzi mulți spun *seziune*, *dizertație*. La fel s-a ajuns la *bazin*, în loc de forma corectă *basin*, la *viteză*, în loc de *vitesă*; mai toată lumea pronunță astăzi *sciziune* în loc de *scisiune* și altele [27].

Rezultatul e că românii care vorbesc franțuzește fac deseori greșeala de a pronunța aceste cuvinte cu *z*, lucru cu totul de neînțeles pentru un francez, care le scrie cu dublu *s*. Din cauză că francezii au schimbat pe *s* intervocalic în *z*, noi românii ne credem obligați nu numai să imităm această schimbare, dar chiar să fim mai catolici decît papa, și să schimbăm și pe *s* dublu în *z*. Devenim astfel ridicoli.

Concluzia e cea pe care am pus-o la sfîrșitul celor mai multe articole de ortografie: să scriem cum se pronunță, fără preocupări etimologice.

Ad., 22.IV.1931

şomeur sau *şomer*?

Într-o scrisoare pe care am primit-o zilele trecute, d. inginer I. Ionescu îmi pune următoarea întrebare: de ce în ziare se scrie *șomeur*, cînd corect ar fi ori complet franțuzește *(chômeur)*, ori complet românește *(șomer)*. O dată cu aceasta se pune problema celor mai multe cuvinte noi.

[27] Formele *bazin*, *viteză*, *sciziune* s-au generalizat între timp, astfel că au fost acceptate de lucrările normative.

Răspund cu atît mai bucuros cu cît chestiunea aceasta m-a preocupat și pe mine și am adunat cîteva exemple interesante pentru rezolvarea ei.

Cînd se întrebuințează pentru prima oară un cuvînt străin, cel care-l scrie are conștiința că e vorba de un element care nu aparține limbii române. De aceea îl notează cu ortografia exactă a limbii de origine, ba chiar, de cele mai multe ori, îl pune între ghilimele.

De la o vreme, cuvîntul cel nou devine destul de răspîndit, toată lumea îl cunoaște, dar sîntem întrucîtva deprinși cu ortografia străină cu care l-am văzut scris chiar în limba noastră. Evident, se simte tendința de a-l îmbrăca într-o haină românească, dar mai este și ambiția scriitorului de a arăta că el cunoaște adevărata ortografie, că știe limba străină din care vine cuvîntul.

Din ciocnirea acestor două tendințe rezultă că se dă cuvîntului o ortografie hibridă: o parte a lui e scrisă după pronunțare, iar cealaltă după ortografia străină. Încetul cu încetul însă, pe măsură ce noul element devine tot mai uzual, ortografia se adaptează mai mult la pronunțarea românească, pînă cînd ajunge să-i corespundă cu totul.

Răsfoind colecția „Adevĕrului“ de la sfîrșitul secolului trecut, am găsit cuvinte ca *pharmacie*, *poesie*, *magasin*, pe cînd astăzi nu se mai citește decît *farmacie*, *poezie*, *magazin*, și multe altele de acest fel.

Se mai vede și acuma *droguerie*, deși toată lumea pronunță *drogherie*, *hydro-* pentru *hidro-*, *anunci* în loc de *anunț* etc. Uneori ortografia străină joacă o adevărată farsă cuvîntului, care se răspîndește cu o pronunțare conformă acestei ortografii. Astfel, mulți citesc *lingerie*, așa cum se scrie.

Printre cuvintele mai noi, care-și păstrează, în total sau în parte, ortografia străină, se pot cita: *charmant*, în loc de *șarmant*, *esseu* (pînă nu de mult se scria *essay*, cu un *y*, pe care nici cel mai înfocat francofil nu l-ar fi putut aproba) pentru *eseu*, *șofeur* pentru *șofer*.

La exemplul din urmă, ca și la *șomeur* pentru *șomer*, cei care scriu cu *eu* au o scuză, aceea de a voi să păstreze în pronunțare sunetul *ö*, pe care în românește nu-l putem reda decît păstrînd pe *eu* din franțuzește.

În general însă, după o trecere de vreme, mai scurtă sau mai lunga, totul reintră în ordine: cuvintele străine se adaptează la pronunțarea românească, iar ortografia ajunge încetul cu încetul să urmeze pronunțarea.

Ad.,29.IV.1931

O atitudine

D. general Crăinicianu, membru al Academiei Române, publică o broșură de trei pagini, format ministerial, cu „note ortografice“. Deși autorul e militar, nu gramatic, totuși are o puternică influență asupra Academiei, cînd e vorba de hotărîri cu caracter ortografic. De aceea cred că e util să analizez aici ideile expuse de d-sa.

„*ă* și *î* au un sunet închis și gutural (din nefericire)" citim chiar de la început. De ce „din nefericire"? „Congresul filologilor noștri... a admis să se scrie peste tot cu *î*... ceea ce nu este de admis. E ridicol a se scrie *eu sînt* sau *ei sînt* (la plural) în loc de *eu sunt* și *ei sunt*". De ce „nu este de admis"? De ce „e ridicol"? În materie de limbă, nu e nimic „nefericit", nimic „de neadmis" și nimic „ridicol" a priori. Numai argumentele au valoare, nu și simplele afirmații.

„O excepție trebuie să se facă... la *ă* și să scriem în cîteva cuvinte cu sens plural ca *doue*, *noue*... iar nu *două*, *nouă*... cum se scrie greșit și urît, contra bunului simț". Ideea pare să fie că *-ă* este semnul singularului, de aceea *două ouă* poate deștepta impresia de singular. Judecata aceasta nu e serioasă.

„...vocala *e* se scrie curat *e*, fără a se muia cu *i*, totdeauna cînd se pronunță corect, precum *el*, *ele*, *este*, *odae*...; se scrie însă *ie* atunci cînd nu se poate rosti altfel și se impune *ie*: *iele* (din povești), *oier*..., *războaie*...". Nu există nici o deosebire de pronunțare între *ele* și *iele*; sfîrșitul cuvîntul *odaie* nu se deosebește prin nimic în pronunțare de cel al lui *războaie*; în sfîrșit, nu există cuvînt care să nu se poată pronunța cu *e* și cu *ie*; important e cum se pronunță, nu cum se poate pronunța.

„Scrierea diftongilor *ea* și *ia* urmează aproape aceleași reguli, ca *e* și *ie*, adică se scriu după pronunțare logică și corectă, prin învățătură la școală..." (?)

Mai departe ni se recomandă scrierea cu *u* mut: *cuiu*, *voiu* etc. De ce, dacă ortografia urmează pronunțarea?

„Nu se admite apostroful la pronumele personale... alăturate la formele verbale: *unde'i omul*, *unde's caii*..." Care cuvînt e pronume personal în aceste exemple?

Concluzia care se impune din examenul broșurii este că, pentru a stabili reguli gramaticale, ca și pentru planurile strategice, trebuie să fii specialist, altfel riști să calci alăturea de drumul drept.

Ad., 7.V.1931

Eufemismul

Eufemismul este atenuarea, îndulcirea unei expresii, pentru ca cel căruia îi e adresată s-o primească fără supărare. Se găsește totdeauna un punct de vedere din care privind lucrurile să le găsim acceptabile. Despre o femeie mică se spune că e *mignonă*, despre una care e țigancă se zice că e *ocheșică*; cucoanelor grase croitoresele le spun că sînt persoane *forte*, adică „voinice"; ba chiar, comparînd o cucoană grasă cu o amică a ei mai slabă, o vînzătoare a ajuns să spună că e mai *bine*!

Îndulcirea aceasta a expresiilor e foarte curentă și cu toții sîntem deprinși cu ea. Există însă și altfel de eufemisme, tot așa de curente, dar asupra cărora nu ni se atrage atît de des atenția. E vorba anume de atenuarea unor

cuvinte din motive în legătură cu superstițiile. Poate părea curios, dar acest fel de eufemisme joacă un rol destul de important în transformarea limbilor.

Vorbești de lup și lupul e la ușă, spunem noi; *quand on parle du loup, on en voit la queue*, zice francezul; *male den Teufel nicht an die Wand*, zice neamțul („nu picta pe dracul pe perete"). Toate aceste expresii spun de fapt același lucru: să nu pomenești de numele unei ființe pe care nu ții s-o vezi, pentru că, strigînd-o pe nume sau evocîndu-i imaginea, o faci să vină.

Pentru omul primitiv, cuvîntul nu este un simplu semn, un simbol care sugerează o idee, ci o forță magică, o putere care participă la forța obiectului sau a ființei sugerate. De aceea numirea unei ființe răufăcătoare poate atrage nenorocirea pe capul celui imprudent. Dar evitarea numelui poate aduce dispariția cuvîntului.

Evreii vechi se fereau să pronunțe numele dumnezeului lor pentru că numele lui era ținut secret, ca să nu-l afle dușmanii. În adevăr, cine-i știa numele putea să-l invoce, să-l cheme în ajutor. Rezultatul a fost că numele acela a dispărut și nu se mai știe deloc cum suna. *Iehova* nu e decît un „pseudonim" eufemistic.

Românii se feresc să spună numele diavolului. De aici expresiile ca *ucigă-l toaca*, *ucigă-l crucea*, *ducă-se pe pustii*, *necuratul* și multe altele.

Scriitorul latin Caesar, spirit din cele mai sceptice, om instruit și liber-cugetător, își avea totuși și el superstițiile lui. În primul rînd se ferea de cuvîntul *moarte* și prefera să scrie „dacă s-ar întîmpla ceva grav" sau „să nu ia vreo hotărîre prea gravă" în loc de *să nu condamne la moarte*. Afară de asta, evită cuvîntul *înfrîngere*, pe care-l înlocuiește sistematic cu „neplăcere".

Francezului din popor nu-i place cuvîntul *bolnav* și perferă să spună *fatigué* („obosit"). Cuvîntul *nenorocire* e și el ocolit cu îngrijire și înlocuit cu *guigne* „ghinion", care înseamnă de fapt „vișină". Dar *guigne* a ajuns atît de răspîndit, încît a luat cu totul locul lui *nenorocire*, de aceea acuma se întrebuințează, în loc de *guigne*, *cerise* „cireașă".

Un obicei curent în lumea vînătorilor e să nu pomenească cuvîntul *vînătoare* (la origine acest obicei avea ca bază teama să nu afle vînatul că se pregătește vînătoarea), nici numele animalului pe care caută să-l vîneze. Vînătorii de lei se feresc ca de foc să pronunțe numele leului, căruia îi zic *pisică*. Slavii au pierdut vechiul nume al ursului, căruia-i zic „mîncător de miere".

Unul din animalele de care se tem mai mult țăranii e *nevăstuica*. De aceea vechiul nume al acestui animal s-a pierdut încă din vremea latinilor, care-i ziceau *mustela*, adică „tinerică". Dar și numele *mustela* a ajuns mai tîrziu să fie considerat ca aducător de nenorocire, de aceea a dispărut din limbile noi: românii îi spun *nevăstuica*, adică „nevastă tînără", francezii îi zic *belette* „frumușică" și așa mai departe.

Vedem cu acest din urmă exemplu cum își face drum tendința de a îmbuna ființele temute prin botezarea lor cu un nume care să le flateze. Vechiul nume persan al Mării Negre, *Ahšaenapata*, care însemna „marea neagră",

a fost înțeles de greci ca *Pontos Axeinos*, adică „marea neprimitoare de oaspeți". Dar cum să dai un nume atît de urît unei puteri temute cum e marea? De aceea numele a fost schimbat în *Euxeinos*, adică „bun pentru oaspeți".

Un oraș grecesc din Italia purta numele de „bogat în mere". Dar romanii au înțeles *Maleventum* ca „rezultat rău". În urma războaielor cu Pyrrhus, numele orașului a fost schimbat în *Beneventum*, adică „rezultat bun".

Furiile erau pentru greci niște ființe temute; ca să le îmbuneze, le-au schimbat numele în *Eumenide*, adică „blajine, binevoitoare".

Există, în sfîrșit, și alt mijloc de a scăpa de pronunțarea cuvîntului cu bucluc. Anume, să-l deformezi așa, încît să nu-l mai recunoască cel care-l poartă. Astfel, francezii au făcut, în blesteme, din *sacristie*, *sapristi*; din *par Dieu* „pe dumnezeu", *parbleu* și așa mai departe. Astfel, românul religios spune *maica ta, Cristache*, în loc de *maica ta, Cristoase*, și chiar a ajuns să nu mai știe că la origine, în această expresie, e vorba de Cristos.

Dar care dintre cititori nu știe să citeze un exemplu de deformare a cuvintelor, provocată de condițiile expuse mai sus?

Ad., 10.V.1931

Arhaismele

Tendința spre arhaisme este utilă în unele privințe: păstrîndu-se ce e vechi, se împiedică evoluția prea rapidă a limbii, care ar face să nu mai putem înțelege azi ceea ce s-a scris acum o sută de ani și ar priva pe urmașii noștri de comorile literare ale secolului al XIX-lea. Pe de altă parte, evoluția nu se face la fel în toate regiunile și, dacă ar fi mai repede decît acum, s-ar ajunge în scurtă vreme la o separație dialectală a regiunilor.

În schimb, arhaismele prezintă și dezavantaje. În primul rînd, prin faptul că creează o disproporție între limba vorbită și cea scrisă, deci între realitate și imaginea ei, tendința de conservare este întrucîtva ridicolă. Apoi, de multe ori, sforțările de a păstra ce e vechi sînt zadarnice; limba vorbită urmîndu-și cursul ei, iar limba scrisă (sau chiar cea vorbită de pedanți) rămînînd pe loc, se creează iarăși o prăpastie între limba vorbită și cea scrisă.

Am arătat în repetate rînduri încercări de a păstra aspecte învechite sau de a reintroduce în scris forme ieșite din uz. Voi aminti aici unele din aceste încercări și voi pomeni de altele de care nu m-am ocupat pînă astăzi.

s intervocalic (și uneori chiar *s* după o consoană), în cuvintele de origine latină, a fost pronunțat în unele cazuri *z*, sub influența unor limbi străine (franceza, germana). De aceea astăzi se pronunță *cazarmă*, *recenzie*. Unii mai încearcă să introducă scrierea acestor cuvinte cu *s*, dar nu sînt urmați de marea masă a celor care scriu.

Cuvintele *a corupe*, *a corespunde* și altele au avut la început prefixul *con-*, dar încă din limba latină, cînd era urmat de un *r*, *con-* s-a schimbat în *cor-*. Astăzi mulți români, mai cu seamă dintre cei inculți, zic *conrupe*,

conrespunde. În împrejurări similare, s-a ajuns și la *inmediat*, pe care l-am relevat într-o scrisoare particulară trimisă de la Cluj.

Consoanele duble din alte limbi sînt în general pronunțate simplu la noi. De aceea nu se poate admite să scriem, așa cum fac unii din pedanterie, *esseu* sau *suggestie*.

Cuvîntul *țară* se pronunța acum cîteva secole *țeară*. Dar este oare de ajuns acest lucru ca să scriem astăzi *țeară* și pluralul *țeri*? Desigur că nu. Tot așa trebuie să scriem *către*, cum pronunțăm, nu *cătră*, cum se pronunța mai de mult; *citit*, *cititor*, cum spune toată lumea, nu *cetit*, *cetitor*. Va îndrăzni cineva să pronunțe *cetet*?

Pe motiv că, la mai mult ca perfect, *-răm* de la persoana întîi plural e nou, unii membri ai corpului didactic vor să impună formele *noi văzusem*, *noi mîncasem*, deși *văzuserăm*, *mîncaserăm* sînt foarte răspîndite. Ba mai mult, chiar la perfectul simplu se încearcă suprimarea lui *-răm*: *noi ne dusem*, în loc de *noi ne duserăm* etc. Dar pronunță cineva *dusem*?

Concluzia e ușor de tras: e bun arhaismul, dar cu măsură.

Ad., 14.V.1931

numai sau *nu mai*?

Este foarte curios cum pot unii să încurce această chestiune, atît de simplă. Cînd li se atrage atenția că, în anumite împrejurări, una din cele două forme e greșită, mulți o evită peste tot pe aceea și cad astfel în greșeala contrară.

De aceea vedem că se scrie *numai* în loc de *nu mai* sau viceversa. De fapt, amîndouă expresiile sînt corecte, dar fiecare în altă parte. Singur înțelesul decide dacă sînt două cuvinte sau unul singur.

În versul lui Coșbuc: *Și George nu mai vine*, sînt, evident, două cuvinte: *nu*, care neagă pe *vine*, și *mai*, care subliniază durata așteptării. În versul lui Eminescu: *Numai noi așa rămînem*, este un singur cuvînt, *numai*, care echivalează cu „doar".

Iată o frază în care amîndouă felurile de a scrie sînt corecte, dar fiecare cu alt înțeles: *nu mai dă bani* înseamnă că „nu dă bani în plus", că „nu dă de aici înainte", că „a încetat de a da"; pe cînd *numai dă bani* înseamnă că „nu face altceva decît să dea bani", că „dă întruna bani".

În legătură cu această problemă stă și controversa asupra locului lui *mai* în frază. În Muntenia se spune de obicei *nu mai mă joc*, pe cînd moldovenii spun *nu mă mai joc*. Dintre aceste două moduri de exprimare, mai corect e cel moldovenesc.

În adevăr, dacă suprimăm negația, n-avem nici un motiv să schimbăm locul adverbului. Constatăm însă că, în frazele afirmative, chiar muntenii pun în general pe *mai* lîngă verb, chiar dacă există în fraze și un pronume.

Spun unii *mai îl întîlnesc*, *mai ne vedem*, dar cine va spune *mai mă lasă în pace?*

Obiceiul de a pune pe *mă* între *mai* și verb se explică, fără îndoială, în felul acesta: în expresiile ca *mă duc*, *mă joc*, pronumele este foarte strîns legat de verb și pare că face parte din ideea verbală. De aceea unora li s-a părut necorect să despartă pe *mă* de *duc*.

Ad., 19.V.1931

stație și *stațiune*

Toată lumea cunoaște paralelismul formelor cu *-ție* și *-țiune*, precum *stație* și *stațiune*, *secție* și *secțiune*, *direcție* și *direcțiune* etc. Dar care poate fi explicația acestor dublete?

Evident, cele două forme paralele au aceeași origine. E vorba de un sufix latinesc. În cuvintele moștenite de noi din latinește, acest sufix are forma *-iune*. În cele împrumutate, uneori partea de la sfîrșit se rezintă sub forma *-iune*, imitată după cuvintele vechi, alteori găsim pe *-ie*, pe care-l întîlnim și în limbile slave.

La început, tendința era să se generalizeze forma lungă. Dar după unele rădăcini mai lungi, *-iune* întindea prea mult cuvîntul. Au mai intervenit și diverși scriitori (de exemplu I. L. Caragiale) care au ridiculizat formele cu *-iune*, așa încît astăzi sînt multe cuvinte pentru care forma cu *-iune* a dispărut aproape de tot: *indigestie*, *indispoziție*, *legitimație*.

În schimb, sînt alte cuvinte pentru care forma cu *-ie* ar fi prea scurtă. La acestea s-a generalizat forma cu *-iune*: *acțiune*, *uniune*, *fuziune* (dar *infuzie*, *confuzie*), *gestiune* (dar *sugestie*, *congestie*), *pasiune* etc.

Forma cu *-iune* este socotită mai distinsă, mai oficială, de aceea persoanele care vorbesc din vîrful buzelor spun *informațiune*, *impresiune*, *reclamațiune*. Astfel sufixul *-iune* ajunge să capete un aspect pedant. Dar sînt și alte cazuri cînd forma cu *-iune* e singura existentă, și anume cuvintele tehnice sau savante: *depresiune*, *eroziune* etc.

Cele mai interesante sînt cuvintele pentru care amîndouă formele sînt curente. Din cauza mediilor diferite unde circulă, aceste două forme au ajuns să capete înțelesuri deosebite. Se zice: *asta-i altă chestie*, dar *chestiunea stabilizării*, *a remanierii* etc. *Rația de pîine* e cu totul altceva decît *rațiunea de stat* sau *critica rațiunii pure*.

Tot așa se zice *tramvaiul e în stație*, *de ce nu s-a oprit la stație*, dar *stațiunile climaterice*, *stațiunea de telegrafie fără fir*; *să mergi cu mine la secție*; *șef de secție*, dar *se face o secțiune într-un cilindru*; *merg în cutare direcție*, dar *direcțiunea Căilor Ferate* [28].

[28] Azi nu se mai recomandă forma *direcțiune*.

Tot acest triaj este opera ultimelor trei decenii. Luați un ziar din 1900 și veți vedea că *-ie* și *-iune* se găsesc în cu totul alte raporturi decît azi. Ba oamenii ignoranți mergeau pînă acolo încît puneau pe *-iune* și acolo unde nu era nici în franțuzește, nici în latinește. De aceea, la Caragiale, Zița strigă *la polițiune!*, iar Rică Venturiano scria *prefațiune*.

Ad., 3.VI.1934

Doi *o*

E vorba de dublarea lui *o*, fără motiv valabil. În adevăr, faptul acesta se petrece în cîteva cuvinte românești. Cel mai vechi exemplu e *prooroc* cu derivatele lui: *a prooroci* etc., în loc de *proroc*, cum se spune în slavonește.

Această dublare a lui *o* n-a fost încă explicată definitiv. Regretatul Bogrea, de la Universitatea din Cluj, vedea în această dublare influența unui cuvînt grecesc. Dar e probabil că fenomenul trebuie pus în legătură cu altele mai noi, unde explicația nu poate fi aceeași.

Iată bunăoară pe *prolog*, cuvînt bine cunoscut, dar nu totdeauna bine pronunțat, căci mulți spun *proolog*. În aparență, nu există nici un motiv pentru ca *prolog* să fie pronunțat cu doi *o*.

Un exemplu mai frecvent este vechiul *proroga*, pronunțat și *prooroga*. De astă dată ne putem referi și la texte tipărite, căci nu o dată se vede în ziare că *parlamentul a fost proorogat*, iar titlul articolului este *proorogarea parlamentului*. Nici aici cel de al doilea *o* nu este organic și nu are nici un rost aparent.

Cine n-a auzit vorbindu-se despre *coproprietari*? Mai rar se vede pe un act scris de un om incult *coproprietar*, așa cum e corect. În general se tinde a înlocui pe *co-* cu *coo-*.

Voi cita în sfîrșit un exemplu de adăugarea unui *o*, fără să mai fi fost altul înainte: *triologie*, în loc de *trilogie*. Forma întîi este frecventă în graiul elevilor de liceu.

Iată cum aș explica eu lucrurile.

Trilogie poate face impresia că nu e complet, că-i lipsește ceva, deoarece cuvintele noastre compuse normal sînt de forma lui *radioterapie*, *idiosincrasie* etc., adică partea întîi nu se isprăvește du *i*, ci cu *io*. De aceea, *triologie*.

La *cooproprietar*, poate fi de vină *cooperativă*, *cooptare*, *cooperație*. Dar și aici, dacă pronunțăm *coproprietar*, avem impresia că partea întîi se isprăvește prea scurt. Același lucru pentru *proroga*, care devine *prooroga*.

Și iată acum în ce chip trebuie formulată regula generală. Cele mai multe compuse împrumutate din Occident au partea întîi terminată în *-o*: *hidro-electric*, *micro-cefal*, *antropo-log* etc. Cînd partea întîi se reduce la o singură silabă, cum e cazul lui *prolog*, *proroga*, *coproprietar*, vorbitorul are impresia că lipsește vocala de legătură *o* înainte de partea a doua a compusului. Și astfel avem *proolog*, *prooroga*, *cooproprietar*.

Întrebarea care se impune acum este: putem oare aplica această explicaţie şi în cazul lui *proroc*, care e mult mai vechi decît celelalte exemple? Aici cred că de vină sînt cei doi *r* situaţi în apropiere unul de altul.

Ad., 12.VI.1931

Cum se traduce

Se ştie în general care e sistemul cel bun de a face o traducere: cauţi întîi să înţelegi perfect ce a vrut să spună autorul în limba lui, apoi redai exact ideile din original în limba în care traduci. Dar teoria e departe de practică, şi foarte rari sînt aceia care aplică pe de-a-ntregul principiul enunţat.

Rezultă de aici că greşeala cea mai curentă — şi cea mai gravă în acelaşi timp — e traducerea cuvînt cu cuvînt. Desigur, nimeni nu redă sistematic fiecare cuvînt din original prin cuvîntul corespunzător din limba lui. Dar mai toţi traducătorii scapă din loc în loc expresii care nu sînt decît o copie formală a celor din textul primitiv.

Cum la noi s-a tradus enorm din franţuzeşte, de o sută de ani încoace, multe din expresiile copiate în mod greşit din literatura franceză au ajuns să se răspîndească şi să se împămîntenească în româneşte. Voi cita cîteva din exemplele cele mai caracteristice.

În franceza medievală, genitivul numelor de persoane era la fel cu nominativul, fără nici o prepoziţie, pe cînd la numele de obiecte se punea înainte *de*: *la fille le roi* „fata regelui", dar *la porte de la maison* „uşa casei". La numele de străzi acesta a rămas pînă azi obiceiul: *rue Saint Jacques*, dar *rue de la Victoire*. Noi, fără motive... medievale, am copiat întorsăturile franţuzeşti: *strada Cobălcescu*, dar *strada Fîntînii*. Mult mai logici sînt transilvănenii, care pun pe *lui* la numele proprii: *strada lui Mihail Vais* [29].

Cuvîntul *mal* în franţuzeşte înseamnă „rău" şi „boală"; *mal de mer* înseamnă prin urmare „boală de mare". Din ignoranţa traducătorilor am ajuns la *rău de mare*, apoi la *rău de munte* etc.[30].

În loc de *a schimba ideea* am ajuns acum la *a schimba de idee* (fr. *changer d'idée*). În româneşte *a naşte* şi *a se naşte* sînt lucruri diferite; dar, fiindcă în franţuzeşte *naître* înseamnă „a se naşte", mulţi spun *naşte întrebarea* în loc de *se naşte întrebarea*. *Avoir-affaire* „a avea treabă" a fost înţeles ca *avoir à faire* şi a fost tradus în româneşte prin „a avea a face", ceea ce e absurd [30].

În şi *din* se spun în franţuzeşte *dans*: *mon verre est petit, mais je bois dans mon verre*, expresie pe care unii o traduc „paharul meu e mic, dar eu beau în paharul meu". În orice caz, confuzia între *în* şi *din* s-a generalizat în expresia *a consta în* [31] în loc de *a consta din*. Pentru că în franţuzeşte se

[29] Acum nu mai e nimic de schimbat: acest sistem de numire a străzilor s-a generalizat.
[30] Nici în problema asta nu mai e nimic de făcut.
[31] *a consta în* nu mai poate fi înlăturat.

zice *plus que jamais*, ne credem obligaţi să spunem şi noi „mai mult decît niciodată“, în loc de „mai mult decît oricînd“. Pentru că francezii n-au sufixe de adjective şi întrebuinţează substantivul în apoziţie în loc de adjectiv, zicem şi noi *stofă franceză* în loc de *stofă franţuzească*.

Iată acum cîteva greşeli mai puţin răspîndite. *Nous autres* este un „noi“ mai accentuat, pus în opoziţie cu „alţii“; unii traducători se cred obligaţi să traducă prin *noi alţii*. Într-un foileton apărut în „Dreptatea“ se citea că cineva *îmbrăţişează pe frunte* (în franţuzeşte *embrasser*, în afară de „a îmbrăţişa“, mai înseamnă şi „a săruta“). Un cunoscut scriitor ne vorbea nu de mult despre nişte etape care nu se pot arde (în franţuzeşte *brûler les étapes* înseamnă „a nu te mai opri la staţiile de poştă“, deci „a călători cu grabă“). Acelaşi scrie şi *a cădea pe o idee* (în franţuzeşte *tomber*, în afară de „a cădea“, mai înseamnă „a da peste“). Despre un ministru bolnav, ziarele au anunţat că *păstrează patul* (fr. *garder le lit* „a sta în pat“).

Într-o piesă de Caillavet şi Flers, actorii întreabă *iubiţi tenisul?* (fr. *aimer*, în afară de „a iubi“, înseamnă „a-ţi plăcea“), iar despre cineva care a făcut o poznă spun că *nu era mîndru deloc* (fr. *ne pas être fier* e egal cu „a fi ruşinat, a avea mutră plouată“).

Într-un film vorbitor franţuzesc, un personaj aminteşte altuia că l-a ruinat pe X, care s-a sinucis din cauza asta. Iar cel învinovăţit răspunde: *Ruiné..., ruiné... et après? On recommence* („Şi ce-i dacă l-am ruinat? Putea s-o ia de la început“), frază pe care titlul românesc o redă astfel: *Ruinat..., ruinat şi-apoi reîncepi.* S-ar zice că e refrenul unei şansonete.

O greşeală foarte frecventă este îmbinarea pronumelui personal: *el vine*, *el zice*, *eu plec* etc. Iar cei care ştiu că în româneşte nu e nevoie de pronume acolo unde subiectul e cunoscut evită pronumele chiar acolo unde e indispensabil. Într-un film mut care n-avea titluri decît o dată la cîteva minute, toate titlurile începeau în felul acesta: *Hoinărea toată noaptea...* Cu drept cuvînt, spectatorii se întrebau: cine?

În franţuzeşte se face coordonarea timpurilor, adică verbul din propoziţia secundară se conduce în privinţa timpului după cel din propoziţia principală, pe cînd în româneşte timpurile sînt mai puţin dependente unul de altul. Dar, pentru că în franţuzeşte se spune *il déclara qu'il était heureux* sau *il répondit que les Français étaient un peuple...*, traducătorii ne dăruiesc perle de soiul celor care urmează: *declară că era fericit* şi *răspunse că francezii erau un popor...*, ca şi cum n-ar mai fi şi astăzi.

Iată şi cîteva expresii imitate după limba germană. În nemţeşte *doch* introduce o afirmaţie de al cărei adevăr nu se îndoieşte cel care o ascultă: *du bist doch klug* „doar eşti inteligent“. Dar nu se poate întrebuinţa *doar* acolo unde urmează alt cuvînt decît verbul, căci în cazul acesta *doar* are înţelesul restrictiv: „de-abia, numai“. Totuşi vedem fraze ca: *cumpără-mi cutare revistă, doar azi a apărut un număr nou*; scriitorul vrea să spună „de vreme ce a apărut“, dar spune de fapt „de-abia azi a apărut“.

În nemţeşte, perfectul şi imperfectul nostru sînt reprezentate de un singur timp. De aceea traducătorii le confundă adesea. Pe de o parte, citim

că *pe atunci n-am fost încă însurat* (în loc de *nu eram*); pe de altă parte, sub fotografia a doi bătrîni pe care o publică o gazetă, vedem că *ei au fost înrolați în armata rusă cînd s-a predat Osman Pașa și au fost puși să-l păzească.* Și te-ntrebi: bine, frate, Rusia n-a mai avut pe cine pune să-l păzească pe Osman Pașa decît doi soldați care au fost înrolați chiar în momentul acela? De fapt, scriitorul vrea să ne spună că *ei erau înrolați, se găseau înrolați* în momentul acela.

Ad., 16.VI.1931

Cuvintele grecești

Cuvintele grecești pătrunse în limba română au avut o soartă foarte ciudată. Mare parte din ele au sosit la noi, în epoci diferite, pe două căi: o dată direct din greaca modernă sau printr-un intermediar slav, iar altă dată prin limba latină sau printr-un intermediar occidental. Deoarece însă nici în grecește, nici în limbile occidentale cuvintele n-au rămas neschimbate, noi le avem acum sub două forme diferite, așa încît uneori nici nu ne dăm seama că cele două expresii reprezintă de fapt același cuvînt grecesc primitiv.

nc, nt și *mp* au ajuns să se pronunțe în greaca modernă (prin asimilare) *ng, nd* și *mb*, pe cînd în Occident s-au păstrat în forma lor primitivă. De aceea avem pe de o parte *lampă*, *fantezie*, din Occident, pe de alta *lambă*, *fandasie* din grecește. Cuvintele occidentale *stampă*, *bancă* au devenit, trecînd prin Grecia, *stambă* și *bangă*.

chi a devenit în greaca modernă *hi*; de aceea formele vechi, trecute prin Occident, *chimie* (de origine arabă), *chirurg* au o paralelă, de origine greacă modernă, *himie*, *hirurg*.

b a devenit în graca modernă *v*; de aceea avem pe de o parte *varvar*, *Vavilon*, *Gavrilă* (ultimele două forme vin probabil prin slavă), pe de alta *barbar*, *Babilon*, *Gabriel*.

e lung a devenit în greaca modernă *i*; de aceea *Mihail* și *Mihael*, *crisantimă* și *crizantemă* etc.

Diftongii cu *i* (*ei*, *oi*) s-au redus la *i*, pe cînd în latinește *oi* s-a transformat în *oe* (pronunțat mai tîrziu *e*), de aceea *iconomie* și *economie*, *diarie* și *diaree* — primele populare. Pe de altă parte, cei care știau că trebuie să pronunțe *e* l-au transformat în *e* și acolo unde era corect *i*: *egrasie* în loc de *igrasie*, care are de la început *i*; *dezinterie* pentru *dizenterie*.

ge se pronunța și se pronunță încă *ghe* în grecește; în cuvintele venite din Occident noi am pronunțat *ge*; de aceea au circulat forme duble: *filologhie* și *filologie*, *gheografie* și *geografie*, *Gheorghe* și *George*.

S-ar mai putea cita încă multe exemple de forme duble. Dar nu mai e nevoie s-o fac, căci pentru ceea ce voiam să arăt ajung cele înșirate pînă aici; afară de foarte rari excepții, forma care seamănă cu greaca modernă este sau învechită, sau populară. Formele admise astăzi de limba literară sînt mai ales cele trecute prin filiera occidentală.

Această constatare este de foarte mare importanță pentru lămurirea împrejurărilor de la noi. Ea ne arată că, o dată cu prefacerile sociale și politice, s-a schimbat și limba. Influenței politice occidentale i-a urmat o tot atît de puternică influență în limbă, și împrumuturile orientale sînt pe cale de dispariție.

Ad., 26.VI.1931

Imperativul

Formarea imperativului în românește e destul de curioasă și nu e ușor de explicat cuiva care nu cunoaște bine limba. Persoana a doua singular a imperativului e egală cînd cu persoana a treia, cînd cu persoana a doua a indicativului prezent.

De exemplu: *cîntă* (tu) și *el cîntă*; *bea* (tu) și *el bea*; *muncește* (tu) și *el muncește*; în schimb, *vezi* (tu) și *tu vezi*; *dormi* (tu) și *tu dormi*.

Cauzele acestei stări de lucruri nu se pot explica în limba română. Situația pomenită nu poate fi înțeleasă decît de cineva care știe latinește și cunoaște și istoria limbii române.

De altfel, cu cele relatate mai sus nu s-au isprăvit categoriile de imperativ: pe lîngă *stai*, care a rezultat dintr-o influență slavă și a luat locul formei mai vechi *stă*, mai sînt trei imperative scurtate: *a face*, *a duce* și *a zice*, împreună cu formele cu prefix (*a desface*, *a aduce*, *a traduce* etc.), au ca imperativ pe *fă*, *du* și *zi*. Și această excepție este explicată tot numai prin limba latină.

Imperativul negativ nu se face, așa cum ar fi natural, adăugînd un nu la cel pozitiv, ci e format de la infinitiv: *cîntă*, dar *nu cînta*, *vezi*, dar *nu vedea*, *muncește*, dar *nu munci* etc.

Regula aceasta, care e generală, începe să fie călcată de unii, care formează imperativul negativ de la cel pozitiv. O categorie de verbe la care se poate face confuzie este a celor de conjugarea a treia: *bate*, imperativul, este egal cu infinitivul, de aceea s-ar putea crede că în *nu bate* avem forma imperativului pozitiv, cu un *nu* înainte. Deci se aude uneori *nu fă* etc.

Confuzie s-a mai putut face și la verbele terminate în *-i*: între *știi* și *a ști*, *fii* și *a fi* este, evident, o diferență serioasă, cel puțin în ortografie. Dar nu sînt rari aceia care ignorează diferența între *i* și *ii* și scriu *fi frumoasă prin Elida* ori *a fii sau a nu fii*. Pentru aceștia imperativul *știi*, *fii* e egal cu infinitivul *ști*, *fi*.

Prima categorie de verbe care suferă de pe urma acestei confuzii este a celor cu imperativele scurtate. În loc de *nu face*, *nu zice*, *nu te duce*, unii au început să spună *nu fă*, *nu zi*, *nu te du*, forme vizibil greșite. Pentru moment, nu se poate încă spune dacă aceste forme au șanse de reușită [32].

Ad., 10.VII.1931

[32] Cele mai multe dintre dubletele citate au intrat actualmente în ordine: forma incorectă a fost eliminată.

Iar cuvintele greceşti

În general cuvintele împrumutate dintr-o limbă străină, dacă sînt simțite ca atare, capătă foarte lesne un înțeles batjocoritor, pentru că toate popoarele sînt din fire dispuse să-și exercite sarcasmul pe socoteala vecinilor.

Iată un exemplu caracteristic: spaniolii au împrumutat cuvîntul francez *parler* „a vorbi“, căruia i-au dat înțelesul de „a pălăvrăgi“, „a vorbi vorbă de clacă“, pentru că, după mintea lor, așa vorbesc francezii. În schimb francezii au împrumutat și ei cuvîntul spaniolesc *hablar* „a vorbi“, care a devenit la francezi *hâbler* „a spune minciuni“.

Limba română nu face excepție de la regula enunțată aici. Multe cuvinte străine și-au schimbat în rău înțelesul. Cele mai expuse la depreciere au fost cuvintele de origine grecească. Rare sînt printre ele unele care au scăpat cu înțelesul primitiv nealterat. Voi cita aici cîteva exemple:

Logos înseamnă în grecește „discurs, cuvîntare“ și cu înțelesul acesta apare pentru prima oară în românește. Astăzi *logos* înseamnă „discurs lung și plicticos, cuvîntare pompoasă, mustrare care ne lasă indiferenți“.

Lefter în grecește înseamnă „liber“. În românește, nu apare decît cu înțelesul de „liber de bani“, adică „fără o para în buzunar“.

Ifos se întrebuințează pentru „aer marțial, morgă, mîndrie“. În românește are același înțeles, dar în batjocură.

Ananghie înseamnă în grecește „necesitate inexorabilă, nevoie imperioasă“, ba chiar „moarte“. În românește se întrebuințează în batjocură, mai ales în expresia „ca grecul la ananghie“.

Aghios se zice în grecește la „sfînt“ și cuvîntul acesta se întrebuința în biserică. Românii, care nu pricepeau slujba în grecește, auzeau des cuvîntul *aghios*, despre care nu știau ce înseamnă. De aceea au ajuns la expresia românească *a trage la aghioase*, adică „a sforăi“, deci „a bolborosi“, cum făcea popa, care zicea „aghios, aghios“.

Apelpisit, în grecește ca și în limba noastră mai veche, are înțelesul de „desperat“ (Alecsandri îl mai întrebuințează cu acest înțeles). Astăzi a căpătat nuanța disprețuitoare pentru cineva „prea elegant, prea îngrijit“. Cam același înțeles îl are și *sclivisit*, pe cînd în grecește înseamnă „lustruit, poleit“. E posibil ca *sclifosit* să vină tot de aici.

A se afinisi (sau *a se afanisi*) însemna în limba veche, ca și în grecește, „a se duce rîpă, a pieri“, pe cînd astăzi înseamnă „a se plictisi“ sau, în limbaj familiar, „a se usca“.

Haplea „zevzec, năuc“ înseamnă în grecește „simplu“.

Noimă înseamnă în grecește „înțeles, cugetare, idee“ și tot așa și în limba noastră veche. Astăzi a ajuns sinonim cu *chichirez* și nu se mai întrebuințează decît în expresia *fără nici o noimă.*

Schimă „grimasă, fasoane“ însemna în grecește „înfățișare, formă“. A păstrat înțelesul vechi sub forma *schemă*, venit la noi prin intermediul limbii franceze.

A se pliroforisi, adică „a se informa, a se edifica“, verb de origine grecească, nu se mai întrebuințează astăzi decît în ironie.

Am înșirat la întîmplare, după cum mi-au venit în minte, unele cuvinte grecești care au căpătat în românește o accepție peiorativă. Exemplele s-ar putea cu ușurință înmulți. Dar cred că ar fi inutil să mai dau altele.

Care poate fi explicația acestui fenomen? E posibil ca unele din exemplele citate să fi circulat chiar în grecește, în vorbirea familiară, cu înțeles ironic. Dar explicația generală trebuie să fie alta, de ordin mai complex, legată și de o diferențiere politică și sociologică a cuvintelor.

Atît timp cît grecii au jucat un rol important în conducerea țărilor noastre, era natural ca termenii de administrație și tehnici, cum și cuvintele abstracte să vină de la ei. Dar în momentul cînd grecii au fost îndepărtați de la putere, și influența franceză a devenit mai puternică, cuvintele grecești au început să dispară. Pe măsură însă ce cuvintele îmbătrînesc, ele capătă de multe ori un aspect ridicol, pentru că amintesc de anumite mode trecute, de lucruri învechite. Citiți o scrisoare a lui Negruzzi, cu termeni de respect grecești, și veți vedea că, fără să știți ce înseamnă fiecare cuvînt în parte, veți începe să rîdeți.

Ad., 11.VII.1931

„*inspecție*" și „*monstră*"

Din motive care nu pot fi expuse în cadrul acestei rubrici, consoana *n* este în general pronunțată destul de slab înainte de un *s*. În unele limbi s-a ajuns chiar la eliminarea totală a lui *n* cînd se găsea în această poziție.

În românește, graiul popular cunoaște suprimarea lui *n* în special cînd *s* este urmat de altă consoană. Astfel se aude la țară *ciste* în loc de *cinste*, *ispecție*, *ispector* în loc de *inspecție* și *inspector*, *ostroment* pentru *instrument*, *istrucție* pentru *instrucție* și altele.

Numele propriu *Constantin* e pronunțat de țărani *Costandin* (desigur că această formă e de origine grecească). *Costanța* pentru *Constanța* se aude frecvent și în graiul oamenilor dintr-o clasă ceva mai ridicată.

Uneori slăbirea lui *n* are loc și înainte de *f* sau de *v*. Cuvîntul *invalid*, care s-a introdus la țară mai cu seamă în urma primului război mondial, apare ca *ivalid* sau chiar *ivalist*. Din *infirmerie*, gradele inferioare au făcut *ifermerie* și apoi *fermelie* (notez că între intelectuali chiar se aude pronunțarea *infermerie*, ca și cum bolnavii ar fi *infermi*, nu *infirmi*).

Mai întodeauna o greșeală de limbă atrage după dînsa și greșeala contrară. Cei care știu că o pronunțare e greșită caută s-o evite și, de cele mai multe ori, o înlocuiesc chiar acolo unde e corectă.

Țăranul care știe că nu e distins să pronunți *chept*, *chicior* se ferește de grupul *chi* și îl înlocuiește cu *pi* chiar acolo unde *chi* e literar. De aceea semidocții ajung să spună *pibrit* în loc de *chibrit* sau *piei* în loc de *chei*.

Fenomenul acesta s-a întîmplat și cu *n* urmat de *s*. Cei care știau că nu e frumos să spui *ostroment*, *ispecție* au introdus un *n* și în cuvîntul *mostră*, pe care l-au transformat în *monstră*, formă vulgară destul de răspîndită. Nu e exclus să fi contribuit la nașterea acestui... monstru și asemănarea cu cuvîntul *monstru*, care, ca înțeles, nu are absolut nimic de-a face cu *mostră*.

Un indiciu asupra stării învățămîntului nostru ne aduce faptul că forma *monstră* a început să pătrundă și în școli, unde este tolerată de unii profesori.

Ad., 15.VII.1931

Neutrul

Pentru azi o problemă teoretică: avem în românește un gen neutru? Gramatica noastră oficială răspunde printr-o negație: așa numitul nostru neutru nu e de fapt un gen aparte, deoarece se confundă la singular cu masculinul, iar la plural cu femininul.

Problema e mai puțin simplă decît o arată acest răspuns. În limbă, categoriile nu există decît întrucît se opun altor categorii: există un prezent numai pentru că forma lui verbală se opune altor forme verbale, viitorul și trecutul. O limbă care-și pierde femininul, cum e cazul celei engleze, nu mai are nici masculin.

Există în românește o opoziție între masculin și feminin, de o parte, și neutru, de cealaltă? Negreșit că da, de vreme ce genul neutru se distinge la singular de feminin, iar la plural de masculin. Și aceasta fără să mai pomenim de faptul că există și o terminație de plural care aparține exclusiv neutrului: *uri* de la *corpuri*, *vînturi* etc.

Așadar, în ce privește forma, existența neutrului este dovedită; cît despre fond, el ne duce la aceeași concluzie. În adevăr, substantivele de genul neutru desemnează toate nume de obiecte. Există, ce e drept, nume de obiecte de genul feminin (*masă*, *hîrtie*, *ușă* etc.) și ceva mai puține de genul masculin (*stîlp*, *pas*, *munte* etc.), dar nu există nici un substantiv neutru care să numească o ființă vie.

Avem deci o categorie gramaticală care se distinge în formă și de masculin, și de feminin și care nu cuprinde decît nume de obiecte. Atîta este destul pentru ca să avem dreptul să vorbim despre un gen neutru.

Dar existența și vivacitatea neutrului se mai poate dovedi și în alt chip: numeroase substantive nume de obiecte care în vechime erau feminine și mai ales masculine au devenit încetul cu încetul neutre. Voi cita un singur exemplu, care e deosebit de instructiv.

Substantivul feminin *brîncă* înseamnă „labă, mînă". Pluralul lui este *două brînci* (de exemplu în *a merge pe brînci*). Deci *a da brînci* cuiva înseamnă „a-l împinge cu mîinile". Din pluralul *brînci* s-a refăcut un singular *brînci*,

de formă masculină. Dar forma aceasta din urmă nu era simțită ca un neutru caracterizat, de aceea s-a refăcut, după singularul *brînci*, un plural *brînciuri*.

Jocul acesta între singular și plural a avut loc la foarte multe substantive masculine și feminine, care, astfel, au devenit neutre. Și lucrul acesta dovedește că genul neutru este necesar felului nostru de a vorbi.

Ad., 23.VII.1931

Vocativul

Substantivele românești de declinarea a doua au două forme de vocativ: una terminată în *-e* și alta în *-ule*; *cuscre*, dar *omule*. Sînt și unele care au amîndouă formele: *băiete* și *băiatule*, *Doamne* și *domnule*.

Dintre aceste două forme, cea cu *-e* e cea mai veche. Cealaltă a apărut la o epocă destul de tîrzie și s-a răspîndit în dauna celei dintîi. Paralel cu *-ule* de la singular, a apărut și la plural forma cu *-ilor*, în concurență cu forma veche de vocativ plural, care era identică cu a nominativului. Lucru curios; la plural, vocativul în *-ilor* este la fel cu genitivul și cu dativul.

Atît la singular, cît și la plural, vocativul cel nou, în *-ule* sau *-ilor*, a căpătat curînd o valoare peiorativă: cînd vrei să insulți pe cineva, te adresezi cu un vocativ în *-ule* sau în *-ilor*. E destul să citez expresii ca *prostule*, *netrebnicule*, *caraghiosule* pentru ca dovada să fie făcută.

În jurnalele de Paști a apărut o reclamă, pe o pagină întreagă, care începea cu *Gutoșilor! Obezilor! Paraliticilor!* și alte cîteva vocative de acelaș fel. Involuntar, m-am întrebat cînd am văzut aceste cuvinte: pe cine insultă ziarul și de ce?

Cînd te adresezi cuiva pe care vrei să-l menajezi sau față de care vrei să-ți arăți prestigiul, întrebuințezi forma mai scurtă a vocativului: *birjar!* (*birjarule!* înseamnă „te porți ca un birjar“). Dacă punem înainte cuvîntul *domn*, e evident că vocativul va avea forma lungă: *domnule ministru! domnule prefect!* etc.

Spuneam mai sus că *domn* are două forme de vocativ: *Doamne* și *domnule*. Cea dintîi s-a specializat pentru Dumnezeu: *Doamne Iisuse Cristoase*; cea de-a doua, pentru oameni.

Valoarea peiorativă a lui *domnule* poate fi dovedită: cînd după vocativul cuvîntului *domn* urmează numele celui căruia ne adresăm forma cu *domnule* este în general agresivă și insultătoare: *domnule X, ți-am mai spus o dată să-ți bagi mințile în cap*...

Pentru cazul cînd ne adresăm cuiva în mod respectuos, avem acum altă formă de vocativ, destul de curioasă: *domnu!*

Ad., 9.IX.1931

depe, dupe, după

Între *de pe* și *după* este o diferență de înțeles sensibilă, pe care totuși n-o simte toată lumea. În zadar s-a războit regretatul Gorun cu cei care scriu *depe* în loc de *după*, căci greșeala n-a fost încă stîrpită.

De pe arată plecarea de pe locul unde se găsește cineva sau ceva: ești pe casă și te dai jos *de pe* casă, ești pe drum și *te strînge cineva de pe drum* etc.; *după* este aproape sinonim cu „dincolo de", fie în timp, fie în spațiu: *după șapte zile*, *uită-te după dulap*, adică „dincolo de dulap" etc.

Punctul acesta îl socotesc definitiv stabilit și numai cine nu vrea să înțeleagă mai poate face fraze confuze ca *oile coboară după munte* sau *să treci pe la mine depe masă.*

Alături însă de aceste două forme, s-a mai ivit încă una, destul de veche la drept vorbind, și anume *dupe*. De aceasta vreau să mă ocup mai de aproape.

Dupe s-a născut dintr-o confuzie. S-a crezut anume că *după* e format din *de* și *pe* (în realitate, finala lui e moștenită din latinescul *post* „după") și s-a dat părții a doua a compusului forma care era socotită mai veche și mai corectă. De fapt, *după* n-are nici în clin, nici în mînecă cu *pe.*

Forma cea nouă, *dupe*, a vegetat cîtăva vreme în unele graiuri dialectale, pînă cînd au băgat-o de seamă bucureștenii. Și atunci, dintr-o dată, a căpătat o trecere neașteptată. Iată cum cred că se explică faptul.

Văzînd că formei familiare și populare *pă* îi corespunde în graiul literar și oficial *pe*, oamenii puțin la curent cu istoria limbii și-au închipuit că grupul de sunete *pă* conține ceva care-l face puțin distins și deci trebuie evitat.

De aceea, cînd s-a făcut cunoștință cu paralela *dupe* a lui *după*, au considerat-o imediat ca mai aleasă și au adoptat-o. Iată de ce astăzi, pe scena Teatrului Național, unde se vorbește o limbă afectată și pretențioasă, nu se aude decît *dupe.*

De aici, plaga s-a întins. Toți cei care vorbesc din vîrful buzelor sau, cum se spune cu un cuvînt mai plastic, „înțepat", au acceptat cu entuziasm pe *dupe.* Prin radio, prin școli etc., *dupe* se răspîndește tot mai mult.

Și, pentru cineva deprins cu forma corectă și modestă, *dupe* sună oribil. În general, forma cuvintelor nu interesează, ci numai înțelesul, așa încît teoretic *dupe* n-are de ce să fie mai urît decît *după.* Dar ceea ce-l face nesuferit este atmosfera pe care o aduce cu el: intenția manifestă de a vorbi distins, pretenția celui care îl întrebuințează de a arăta că el nu face parte din gloata de rînd, care vorbește așa cum a apucat de la strămoși.

În mijlocul celorlalte cuvinte, *dupe* este ca un mitocan care-și dă aere de om manierat.

Ad., 24. IX. 1931

„mi-l trebuie"

Iată un titlu care va surprinde pe mulți, pe toți aceia care n-au observat existența acestei expresii. Am auzit-o în timpul din urmă destul de des și

chiar am văzut-o de curînd scrisă într-un ziar: *are să-mi dea bani și mi-i trebuie, ți-o dau dacă ți-o trebuie* etc.

Expresie destul de curioasă. Ce rol joacă aici pronumele? După formă, nu poate fi decît complement direct. Dar verbul *a trebui* nu e tranzitiv, deci nu poate avea complement direct. Pe de altă parte, admițînd că *a trebui* ar fi devenit tranzitiv, ne-am aștepta să aibă subiect. Or, care poate fi aici subiectul verbului? În cel mai bun caz, cuvîntul *bani*, adică tocmai acela care e înlocuit prin pronumele personal la acuzativ.

Mi-l trebuie este, oricum am privi lucrurile, o expresie greșită. Să vedem care poate fi originea ei.

Cînd spune cineva *are să-mi dea bani și-mi trebuie*, ascultătorul poate întreba: „ce-ți trebuie?", căci nimic în propoziția a doua nu exprimă ideea de „bani".

Și chiar admițînd că se înțelege că e vorba de bani, tot mai rămîne un motiv de nedumerire: nimic nu lasă să se vadă că banii care-mi trebuie sînt tocmai aceia pe care are să mi-i dea debitorul meu.

Și mai puțin clare sînt propozițiile interogative: *Ți-am găsit batista; îți trebuie?* Se poate pune întrebarea: „îmi trebuie ce?" De aceea se răspîndesc acuma expresiile de tipul *Ți-am găsit batista; ți-o trebuie?*

Iată o frază asemănătoare: *Îl caut pe X și nu-l găsesc*. Aici ideea de *X* este reluată în propoziția a doua prin pronumele scurtat *-l*. Ar fi necorect, sau în tot cazul confuz, să spunem *Îl caut pe X și nu găsesc*.

S-a putut simți nevoia unui pronume care să repete ideea conținută în primele propoziții citate aici. La ce caz trebuia pus acest pronume? Evident, la nominativ, deoarece amintește de subiectul verbului *trebuie*.

Expresia ar fi fost deci corectă dacă s-ar fi pus pronumele în nominativ. Dar limba română nu cunoaște o formă scurtată a pronumelui personal în nominativ. Rămînea deci de ales între două posibilități: sau să se întrebuințeze nominativul întreg, *el*, *ea*, *ei*, și să se zică *și ei îmi trebuie*, *dacă ea îți trebuie*, și în acest caz fraza ar fi fost destul de greoaie și ar fi avut aspect străin, sau să se imite frazele de tipul *îl caut și nu-l găsesc*, care sînt foarte curente (și să se pună pronumele la acuzativ).

Între aceste două posibilități, se pare că a fost aleasă cea de-a doua, care e greșită în fond [33].

Ad., 26.IX.1931

Rusticisme

Graiul țăranilor este în general frumos și pitoresc dacă-și urmează drumul lui, fără afectare. De obicei însă țăranii caută să imite felul de a vorbi al orășenilor și atunci fac confuzii, de multe ori comice.

[33] Am reluat subiectul după 36 de ani în revista „Cercetări de lingvistică", XII, 1967, nr. 2, p. 225—226, arătînd că expresia e obișnuită în Banat și în Ardeal.

În ce privește vocabularul, se pot întîmpla două lucruri: ori țăranii înlocuiesc un cuvînt din limba literară printr-altul pe care-l cunosc mai bine, ori, tocmai din contră, înlocuiesc chiar cuvintele lor uzuale printr-altele, literare, acolo unde acestea din urmă nu se potrivesc.

Un exemplu din categoria întîi: cuvîntul *ci*, arhaic și literar, nu face parte din vocabularul rural obișnuit. Chiar la oraș este foarte rar în graiul familiar. De aceea, țăranii îl confundă cu *și*: *și spune, de!* Rusticismul acesta a început să pătrundă și la orașe. Într-un manuscris care mi-a trecut de curînd pe sub ochi am citit fraza: *Scopul acestei întreprinderi nu este numai de a aduce venituri și și acela de a...*

Ca exemplu de categoria a doua se poate cita cazul lui *căci*. Țăranii nu întrebuințează niciodată acest cuvînt în graiul lor obișnuit. În locul lui îl pun pe *că*: *n-am venit că n-am putut*... Cînd e vorba însă să se exprime mai „radical“, sau în scris, li se pare frumos să-l întrebuințeze pe *căci* în locul lui *că* dar, necunoscîndu-i adevărata sferă de înțeles, îl pun pe *căci* chiar acolo unde și limba literară îl utilizează pe *că*: *vei ști căci eu mă aflu bine sănătos*... Expresii de acestea am auzit și din gura unor elevi din cursul superior de liceu.

Alt exemplu de înlocuire a unui cuvînt uzual printr-unul literar care sună mai bine“ ne este furnizat de *în schimb*. Expresia aceasta are în limba literară un înțeles destul de precis: „în loc, ca o compensație“. Bunăoară: *nu pot să-ți dau ce-mi ceri, în schimb îți dau altceva; nu cunosc chestia aceasta, în schimb cunosc multe altele.*

Pentru țărani, ceea ce rămîne limpede din înțelesul lui *în schimb* este sensul de „însă“, adică acela de opoziție. Noțiunea de „schimb“, care pentru noi este esențială, se pierde pentru oamenii inculți. De aceea auzim fraze de felul acesta: *am fost să vorbesc cu el, în schimb el nu era acasă.*

De cele mai multe ori, la țară, *în schimb* este precedat de *și*: *am vrut să plec la gară și în schimb mi s-a rupt căruța. Și în schimb* are aici exact înțelesul de „însă, dar“.

Și această greșeală a pătruns în limba de la orașe. Dintr-un articol apărut de curînd, desprind exemplul acesta: *X* (e vorba de un mare artist) *spune că, dacă vrei să creezi, nu trebuie să citești ce scriu alții; în schimb el e un cititor pasionat*...

E foarte posibil ca înțelesul primitiv al lui *în schimb* să dispară cu totul și să se păstreze numai cel nou. Multe adverbe care au astăzi o valoare abstractă au avut mai de mult înțelesul tot așa de concret ca și acela al lui *în schimb*.

Ad., 6.X.1931

Limba română în străinătate

Francezii și germanii sînt deprinși să-și vadă limba vorbită și ciopîrțită de străini. Nouă însă nu ni se întîmpla pînă acuma lucrul acesta. Și cînd constatăm că începe să se întîmple, nu știm ce trebuie să facem, să ne bucurăm sau să ne întristăm?

Bulgarii, care fac propagandă foarte intensă ca să atragă vizitatori străini la Varna, au înființat în gara acestei localități un birou de informații cu firmă în mai multe limbi. În românește, citim: *Pentru varieni*. În bulgărește, *vilegiaturist* se traduce cu un derivat de la cuvîntul care înseamnă „vară", de aceea organizatorii au format și în românește cuvîntul *varian*.

Dar efortul făcut de bulgari, destul de meritoriu în sine, nu e întru nimic știrbit prin greșeala aceasta. Mai grav e faptul că chiar în țară la noi apar reclame, răspîndite în mii de exemplare, redactate într-o formă cu adevărat defectuoasă.

Motive de ordin tehnic fac ca marile întreprinderi din străinătate să trimită la noi reclame gata tipărite sau desenate în atelierele proprii din marile orașe apusene. Chiar în jurnale apar anunțuri care au fost lucrate în străinătate. Și cei care au tradus în românește textele de reclamă nu cunoșteau totdeauna suficient limba noastră.

De aceea ni se întîmplă destul de des să citim fraze din cele mai pocite, acolo unde întreprinzătorii țineau să pună texte care să atragă bunăvoința publicului.

Din loc în loc apare pe cîte un perete un tînăr costumat în pompier de operetă, cu inscripția: *Înrolați-vă legiunii Flit.* În unele limbi străine s-o fi spunînd *a se înrola unei legiuni* (de exemplu, în nemțește, *beitreten*), dar pe românește nu se spune decît *a se înrola într-o legiune*.

O mare întreprindere, care se intitulează Societate Anonimă Română, trimite pe la școli o broșură foarte elegantă, pe care a intitulat-o *Utensilii școlare*. Trebuie să spun că lucrarea a fost executată în Germania. În românește, nu se spune însă decît *ustensile*. Iată o frază care se poate citi pe coperta acestei broșuri: *în strînsă colaborare cu pedagogi competenți au provenit articolele noastre școlare. În consecință sînt potrivite în cea mai perfectă măsură cerințelor învățămîntului: pentru fiecare scop instrumentul potrivit!*

Nu știu dacă ați înțeles ce vrea să spună negustorul; și iarăși e indiferent că a cheltuit degeaba banii pentru o publicitate lipsită de orice fel de eficacitate. Dar limba română o stropșim destul noi singuri în fiecare zi. De aceea cred că nu mai e nevoie să ne-o mai strice și străinii.

Ar fi deci de recomandat ca textele românești trimise din străinătate să fie redactate de un român.

Ad., 10.X.1931.

Defecte de gîndire

Am mai avut și altă dată ocazia să arăt că o mare parte din greșelile de vorbire sînt aduse de lipsa de șir în gîndire. Dar soiul acesta de greșeli e atît de frecvent, încît s-ar putea ușor umple mai multe pagini de gazetă cu exemplele cele mai curente.

Pe de altă parte, greşelile de limbă provocate de defecte de gîndire sînt cele mai uşor de demonstrat şi deci cele mai uşor de corectat. Iată pentru ce cred că nu strică să mai citez aici cîteva exemple.

Expresia *cu regret* trebuie pusă în directă legătură cu acţiunea pe care o regretăm: *cu regret trebuie să declar că nu pot să-ţi satisfac cererea.* În loc de asta, vedem că expresia citată e pusă adesea în legătură cu alt verb.

La o mare bancă din Bucureşti se poate citi anunţul următor: *Banii trebuie număraţi la casă. Orice reclamaţiuni pentru diferenţe făcute ulterior, cu regret, nu vor putea fi luate în consideraţie.* Nu e vorba de *diferenţe făcute cu regret*, ci autorul anunţului a vrut să ne spună că regretă că nu va putea lua în consideraţie reclamaţiile. De altfel s-ar putea înţelege că e vorba de diferenţe făcute ulterior, cînd cel care a pus anunţul discută despre reclamaţii făcute ulterior.

Un exemplu similar l-am avut cu ocazia ultimei dizolvări a parlamentului. După reportajul unui ziarist, primul ministru ar fi spus, *cu regret, a încercat să se împace cu vechiul parlament, dar n-a reuşit.* Dar primul ministru n-a încercat cu regret, ci regretă că n-a reuşit.

Cu ocazia unei crime, ziarele au anunţat că *Spătoiu împreună cu alţi patru prieteni ai lui au pus la cale lovitura.* În realitate cei patru sînt prietenii lui Spătoiu. Însă aşa cum s-a redactat informaţia s-ar părea că Spătoiu e unul din propriii săi prieteni. Expresii de acestea se aud zilnic: *el şi alţi patru colegi ai săi...*

Încurcături de acestea la exprimare, care sînt totdeauna dovadă de dezordine în gîndire, se întîlnesc zilnic. Multe din ele au fost utilizate ca elemente comice în schiţe şi comedii. Iată aici textul, copiat întocmai, al unei cereri de motivare: *Cu onoare vă rog să binevoiţi a motiva absenţele fiului meu, din clasa ce cu onoare conduceţi din cauza unei dizenterii pentru care vă mulţumesc.*

Alteori defectele de gîndire sînt mai puţin grave, dar supărătoare totuşi. Asta se întîmplă bunăoară cînd cel care vorbeşte schimbă brusc timpul la care pune verbele din povestire: *îşi luă pălăria şi a plecat* sau *se întîmplă însă că se grămădeau...*

Dacă timpul povestirii nu poate fi menţinut în toată expunerea, cel puţin să nu-l schimbăm în cursul aceleiaşi fraze. Altfel dăm impresia că s-a schimbat şi data evenimentelor.

Ad.,4.XI.1931

Infinitivul

Infinitivul românesc este pe cale de dispariţie. În vorbirea familiară, cel puţin în Muntenia, el este din ce în ce mai puţin întrebuinţat şi e înlocuit mai peste tot cu subjonctivul.

Faptul acesta e cunoscut de specialişti, care i-au găsit și o explicație cu caracter general. Ceea ce este mai puţin cunoscut este o consecință interesantă a fenomenului: dispariția așa-zisului infinitiv lung sau, mai exact, despărţirea lui completă de categoria verbelor.

Atîta timp cît infinitivul a fost un mod viu și trainic, toate verbele aveau sau putea avea un infinitiv scurt și unul lung; acesta din urmă servea mai ales ca substantiv. De exemplu, de la mănînc, existau *a mînca* și *mîncare*.

Primul semn de slăbiciune l-a dat categoria infinitivului lung în momentul în care unele verbe de conjugarea a doua sau a treia au căpătat infinitive lungi de conjugarea întîi: de la *a vinde* s-a format *vînzare*, de la *a crede*, *crezare* (dar *încredere*); se mai pot cita *născare* (alături de *naştere*), *pierzare* de la *a pierde* (dar și *pierdere*), *zăcare* (dar şi *zăcere*) de la *a zăcea*.

Apariţia acestor forme în *-are* dovedește că raportul dintre verb şi substantivul în *-are* și *-ere* nu mai era simţit: vorbitorul nu-și dădea seama că substantivele terminate în *-are* sînt infinitive lungi de la verbele terminate la infinitivul scurt în *-a*, iar verbele terminate în *-e* sau *-ea* trebuie să aibă substantive în *-ere*.

Mai clar încă se vede că infinitivul lung e pe cale de dispariţie dacă ne gîndim că multe verbe nici nu-l mai au sau, în cazul cuvintelor recente, nici nu l-au avut niciodată.

În adevăr, peste tot unde există un substantiv stabil derivat din tema verbului, infinitivul lung nu există sau nu se prea întrebuinţează. Iată cîteva exemple: pe lîngă verbul *a fura* există substantivul *furt;* de aceea nimeni nu întrebuinţează substantivul *furare*. De la *a cîştiga*, avem substantivul *cîştig;* cine a auzit vreodată spunîndu-se *cîştigare*[34]? La fel pentru *munci* şi *muncă;* acest din urmă cuvînt l-a scos din uz pe *muncire*. *Căsătorire* nu există din cauza lui *căsătorie*, *bătaie* şi *bătut* l-au îndepărtat pe *batere* (dar *abatere* există), *cusut* pe *coasere* şi aşa mai departe.

La unele verbe împrumutate de curînd din alte limbi nici n-a existat vreodată forma lungă a infinitivului. Astfel, de la *apărea* cunoaştem numai pe *apariție*, de la *a demara* n-avem decît pe *demaraj*, de la *a placa* (termen de rugby) numai pe *placaj*, de la *a garanta*, pe *garanție*[35]. Exemplele se pot înmulți.

Din toate cele arătate rezultă că infinitivul lung a încetat de a mai fi simţit ca o formă verbală și că nu e obligatoriu penetru verb să-l aibă. Este deci greșit obiceiul gramaticilor noștri de a cita un verb sub forma celor două infinitive: *a dori*, *dorire*, de exemplu. Întîi pentru că în cazul nostru *dorire* nu există (se spune numai *dor*, *dorință*) și al doilea pentru că, chiar dacă ar exista, n-ar fi o formă verbală.

Ad., 11.XI.1931

[34] Acum se zice, de pildă, *cîştigarea concursului* etc.

[35] Se folosesc acum şi *demarare*, şi *garantare*.

Iarăşi virgula

Am mai discutat altă dată problema virgulei. Socotesc însă că e destul de importantă — şi destul de complicată — ca să merite încă un articol. De astă dată va fi vorba de propoziţiile relative, care uneori fac necesare virgulele, şi alteori nu.

Am mai pomenit altă dată faptul că atunci cînd distanţa dintre subiect şi predicat se măreşte, mulţi simt nevoia să pună o virgulă; de exemplu se scrie: *Faptul care a frapat cel mai mult imaginaţia poporului, a fost...*

Se ştie însă că subiectul nu se desparte de predicat prin virgulă. De aceea, mulţi pun virgula şi înainte de *care: faptul, care a frapat cel mai mult imaginaţia, a fost...* În felul acesta avem o propoziţie intercalată, pusă între virgule, şi nu se mai poate spune că subiectul a fost despărţit de predicat.

Dar procedeul acesta nu e nici el corect. În adevăr, după cum despărţim sau nu printr-o virgulă pe *care* de cuvîntul premergător, înţelesul propoziţiei relative diferă. Cînd intercalăm între virgule propoziţia relativă, ea aduce o informaţie în privinţa substantivului precedent fără a modifica raporturile lui cu ceea ce urmează: *Ştefan cel Mare, care a fost domn al Moldovei, a murit în anul 1504.* Faptul că Ştefan a fost domnul Moldovei n-a contribuit să-l facă să moară în anul 1504.

Din contra, dacă propoziţia introdusă prin *care* urmează fără virgule, ea modifică raporturile dintre substantivul la care se referă şi cele ce urmează: *ochii care nu se văd se uită.* Nu se uită decît ochii care nu se văd. Dacă am scrie *ochii, care nu se văd, se uită*, s-ar înţelege că ochii în general se uită şi, de altfel, că nu se văd, tot aşa cum am înţeles că Ştefan cel Mare a murit la 1504 şi, în afară de asta, a fost domnul Moldovei.

Călătorii, care vor fi găsiţi cu biletele de corespondenţă nevizate, vor plăti taxa dublă ... Se înţelege de aici: „călătorii vor fi toţi găsiţi cu biletele nevizate şi vor fi amendaţi", deşi afişul Setebeului vrea să spună că vor fi amendaţi numai acei călători care vor fi găsiţi în neregulă.

Alt exemplu, luat dintr-un jurnal: *O parte din cărţile didactice, care au fost aprobate în mai au fost scoase din program în septembrie.* Se înţelege astfel: „o parte din cărţi, şi anume cele care au fost aprobate în mai"; redactorul voia însă să spună că „o parte din cărţile care au fost aprobate...".

Concluzia: deoarece virgula nu se pune oriunde înainte de *care*, în frazele ca *faptul care a frapat cel mai mult imaginaţia a fost...* nu vom pune virgulă nicăieri.

Ad., 17.XI.1931

„Negresele cu platane"

Cine creează cuvintele noi? Oamenii culţi şi cu simţul limbii? Poate în alte ţări, dar la noi desigur că nu. Altfel n-am asista la schimonosirile pe care ne e dat zilnic să le vedem.

Un impresar a adus din Franța o trupă de negrese care au în buze farfurii de lemn. Pe franțuzește li se zice *négresses à plateaux*. Cum trebuia să li se zică pe românește? Iată întrebarea pe care și-a pus-o desigur impresarul.

Evident, s-ar fi găsit destule cuvinte româneşti cu care să se traducă *plateau*. Dar omului nostru nu i-au plăcut, poate pentru că nu aminteau destul originalul francez. Ar fi putut să le zică *platouri*, dacă ținea cu orice preț să păstreze cuvîntul exotic. Dar *platou* are în româneşte o accepție geografică și deci se preta la confuzie.

În cele din urmă impresarul și-a adus aminte că există un cuvînt adoptat și de noi: *platan*. De ce nu l-ar aplica aici? E adevărat că *platan* e un nume de arbore, dar ce-are a face? Cu un gest eroic, i-a schimbat genul, căci farfuriile din buze sînt obiecte și deci nu pot fi masculine.

Şi iată cum s-a creat un cuvînt nou — și monstruos. Negresele cu platane au beneficiat de reclamă serioasă în gazete, toată lumea a repetat cuvîntul, care s-a încetățenit.

S-ar părea că s-a găsit un om cu bun simț, care a protestat contra acestei creații stupide, căci la un moment dat au apărut pe afişe *negresele cu talere în buze*. Excelentă traducere cu utilizarea unui cuvînt românesc.

Dar *talerele* aveau un mare defect: tocmai acela de a fi cuvîntul potrivit la locul unde era pus. De aceea, peste o zi-două, a dispărut pentru a ceda locul iarăși *platanelor*.

Şi acestea, victorioase, au emigrat în localurile de periferie, de unde, desigur, vor călători şi în provincie, pătrunzînd peste tot unde se acceptă cu sfinţenie ceea ce vine de la Bucureşti.

Nenorocirea nu e prea mare, căci o dată cu plecarea negreselor va dispărea și obiectul și nimeni nu va păstra amintirea cuvîntului hibrid. Şi iarăși nu trebuie să considerăm ca o catastrofă că un ignorant a fabricat un cuvînt inept.

Dar e revoltător faptul că, dintr-o ţară întreagă, nu s-a găsit nimeni, fie spectator, fie ziarist, fie membru al unei autorități sau persoană din public care să protesteze împotriva atentatului comis asupra limbii române.

În altă țară spectacolul ar fi eșuat numai din cauza *platanelor*. Noi însă sîntem indulgenți.

P.S. Corespondenților care îmi cer să public articolele acestea în volum le răspund că, pentru moment, găsirea unui editor este o problemă destul de grea.

Ad., 2.XII.1931

Accentul

Există o categorie de verbe introduse de curînd în româneşte la care accentul variază după gradul de cultură al vorbitorului: se spune literar și corect la persoana a treia a indicativului prezent *specífică*, *fructífică*, *amplífică*, pe cînd din gura oamenilor mai puțin culți se aude, de obicei, *specifícă*, *fructifícă*, *amplifícă* (cu accentul pe cel de al doilea *i*).

Iată deci că și accentul poate crea deosebiri între clasele sociale, după cum creează între regiuni: se știe că, pe cînd moldovenii pronunță *bólnav*, *dúșman*, *vúltur*, cu accentul pe prima silabă, muntenii accentuează în aceste cuvinte silaba din urmă.

Deosebiri între provincii există și la accentul unei expresii întregi. Cînd vrem să întrebăm pe cineva dacă-i mai trebuie timp mult ca să isprăvească o lucrare, îi spunem *mai ai múlt?*, punînd accentul principal pe *mult*, căci acesta este cuvîntul cel mai însemnat. Noi știm, în adevăr, că mai are; ceea ce vrem să aflăm este dacă mai are *mult*.

Cu toate acestea, la București, se pune accentul în această expresie pe cuvîntul *ai*. Accentul acesta e îndreptățit într-o frază ca *mai ai bani?*, căci aici ne importă dacă cel pe care îl întrebăm mai are sau nu. Dar după modelul frazelor de tipul acesta, bucureșteanul a ajuns și la *mai di mult?*, ca și cînd *mult* ar fi un obiect pe care poți să-l ai sau nu.

Analog lui *mai ai mult?* este și *mérgi departe?*, utilizat tot în Muntenia. Cel căruia ne adresăm merge, și noi o vedem. Ceea ce vrem să știm e dacă ținta lui e *departe*, deci acest cuvînt trebuie accentuat Accentul pe *mergi* e corect dacă întrebăm: *mérgi acasă?* cînd vrem să știm dacă cineva merge sau nu.

Desigur, că în aceste cazuri, deplasarea accentului pe adverb se datorește, cel puțin în parte, expresiilor în care verbul e izolat: *mai ai?*, *mergi?*, și în care, bineînțeles, accentul principal cade pe verb. Un fapt analog se petrece actualmente în limba germană: cînd după un verb urmează o prepoziție și un pronume, accentul ar trebui pus pe pronume; acuma însă începe să se pună pe prepoziție, deoarece aceasta se poate întrebuința și izolată, ca adverb.

Tot în Muntenia, se întreabă *Ce are a fáce?* Cuvîntul interesant e *are*, căci noi urmărim să aflăm dacă un lucru are a face sau nu cu subiectul în discuție, nu dacă are a face sau altceva. De altfel, expresia aceasta, ca și *în schimb*, de care m-am ocupat de curînd, a căpătat un înțeles foarte șters: întrebi pe cineva dacă poate merge pe jos o distanță oarecare, iar el îți răspunde: *eiași! ce-are a face?*

În legătură cu accentul, se mai poate aminti că unii obișnuiesc să pună un accent în scris pe cuvintele *cópii*, *modéle*, pentru a le deosebi de *copíi*, *módele*. Obiceiul acesta se poate susține. Dar ce rost au accentele pe silabele finale, așa cum le recomandă Academia: *făcú*, *stăteá*, *găsí?* Aceasta e o complicare cu totul inutilă a ortografiei.

Ad., 5.XII.1931

Spicuiri

Socotesc că cel mai mare folos pe care-l poate aduce rubrica aceasta este semnalarea schimbărilor de limbă și mai cu seamă a erorilor în momentul în care se produc. În adevăr, dacă cineva atrage atenția publicului asupra unei greșeli comise de puțini, sînt șanse ca aceasta să nu se răspîndească.

Să nu se creadă că toată lumea își dă seama de apariția unei expresii greșite sau, mai simplu, de o schimbare de limbă. De multe ori, chiar specialiștii în probleme de limbă trec pe lîngă creațiile recente fără să le vadă, pînă cînd cineva le atrage atenția.

Și cel mai bun mijloc ca o greșeală să se întindă este ca ea să treacă neobservată. Cînd îți semnalează cineva o ciudățenie de exprimare în gura altora, te face să te supraveghezi în vorbire și să o eviți. Cînd însă e vorba de o greșeală pe care ai ajuns să o faci și tu, sînt mult mai puține șanse de îndreptare.

Iată de ce, din cînd în cînd, reiau chestiunea greșelilor de acord sau a defectelor de gîndire și, uneori, cu exemple pe care mulți le contestă, deoarece nu le-au reținut niciodată atenția.

De curînd a apărut expresia *a se ocupa despre ceva*. Evident, în felul acesta n-o întrebuințează nimeni. Dar se zice: *m-am ocupat, cu altă ocazie, despre chestiunea aceasta* sau *despre chestiunea aceasta mă voi ocupa cu altă ocazie*. Avem de-a face cu o încrucișare între *a se ocupa de* și *a vorbi despre*.

De pe un afiș comercial: *Casa X. Y. vinde cea mai ieften*. Evident, cel care a redactat afișul a ținut să scrie gramatical și să acorde pe *cea* cu *casa*. Decît că aici *cel mai ieften* este adverb, nu adjectiv, și ca atare nu trebuie să se acorde cu subiectul. De altfel, chiar dacă s-ar acorda, ar trebui *cea mai ieftină*, nu *cea mai ieftin*.

Un caz analog ne oferă fraza, curentă, *problema aceasta este grea de rezolvat*. Se poate spune, corect, *problema aceasta e grea*, dar *grea de rezolvat* nu e corect. În adevăr, dacă începem fraza cu predicatul, nu vom spune decît *e greu de rezolvat problema acesta*. *Greu* e aici adverb, deci nu se acordă cu subiectul.

Dintr-un jurnal: *este o problemă grea, la care n-au putut răspunde nici unul dintre directorii generali care s-au perindat...*; subiectul este *nici unul*, singular, deci și verbul trebuie tot la singular, *n-a putut*. Scriitorul se gîndea la faptul că directorii au fost mai mulți, dar dacă inversăm expresia: *nici unul dintre directorii generali n-a putut răspunde*, ne dăm seama că nu e corect să se pună *au*, la plural.

Aceeași greșeală se poate face și cu *fiecare: e o problemă pe care au încercat s-o rezolve, pe rînd, fiecare din directorii generali;* cum *fiecare* e la singular, corect este să punem *a încercat*.

Ad., 16.XII.1931

Expresii tehnice

Prin *tehnice* nu înțeleg „care se referă la tehnică", ci „care sînt în legătură cu o meserie". În adevăr, fiecare profesiune își are expresiile ei caracteristice, nu numai în ce privește instrumentele de lucru, ci și pentru noțiunile din domeniul comun.

Între oamenii care au aceeași meserie există un fel de comunitate de vederi, chiar pentru lucruri care nu sînt în directă legătură cu activitatea profesională. Bunăoară, cînd e vorba de făcut o comparație (în general glumeață) între o noțiune de ordin general și una care privește meseria.

Iată un exemplu. În graiul special al automobiliștilor, cuvîntul *geantă*[36] înseamnă partea roții pe care se montează pneul. Cînd se dezumflă pneul roata „merge pe geantă" sau „e pe geantă".

Avem de-a face aici cu un termen care privește strict ocupația de șofer. Așadar cine altul decît un șofer putea să întrebuințeze expresia *a fi pe geantă* pentru „a nu avea bani, a fi cu punga goală"? Și cine altul decît un șofer putea s-o înțeleagă?

În felul acesta se nasc așa-numitele argouri tehnice. E inutil să mai dau alte exemple, căci oricine are o meserie își va aduce aminte lesne de expresiile particulare ale colegilor săi. Acum cîțiva ani, sub imboldul eminentului meu confrate d. Barbu Lăzăreanu, „Adevărul literar" a publicat mai multe liste de atari expresii.

Punctul pe care vreau să-l accentuez aici este următorul: Oamenii care aparțin unei meserii nu sînt cu totul izolați între ei. Prin familie, prieteni, cunoscuți, ei vin în contact cu masa oamenilor de altă meserie. Și în felul acesta, de multe ori, expresiile din argoul tehnic pătrund în limba comună.

În vagoanele de tramvai, citim de o bucată de vreme: *Călătorii care vor fi găsiți pe vagon...* Pentru cei străini de societatea tramvaielor, *pe vagon* nu poate înseamna decît „pe acoperiș". Dar în graiul special al funcționarilor de la S.T.B. se zice despre vatman și despre încasator că sînt *pe vagon*. De aceea cel care a redactat anunțurile a ajuns să spună și de călători că sînt *pe vagon*.

În graiul tribunalelor, se spune că una din părți, sau amîndouă, dintr-un proces *este*, sau *sînt*, *lipsă la apel* sau, mai scurt, *sînt lipsă*. Expresie absurdă, căci un om nu poate fi lipsă, după cum nu poate fi nici *prezență*, nici *plecare*. Dar așa absurdă cum e această expresie, a început să pătrundă în ziare, grație avocaților care sînt în același timp și reporteri: *unii miniștri fiind lipsă din București...* Să se observe că *lipsind* ar fi mai scurt decît *fiind lipsă*.

Tot din graiul tribunalelor vine și expresia *de comun acord*, care constituie un grosolan pleonasm, căci acordul nu poate fi altfel decît comun. Dar această expresie a pătruns definitiv în limba generală, pînă într-atîta încît zilele trecute am auzit pe cineva spunînd: *eu sînt de comun acord.*

Ad., 25.XII.1931

[36] *geantă* cu acest sens vine din francezul *jante*. DOOM și *Îndreptarul* prescriu forma *jantă*, așa că acum avem speranța că se va impune forma cu *j*. *Geantă* cu sensul „servietă" etc., de care a fost apropiat, provine din turcescul *çanta* (pronunțat *geanta*).

Nume de persoane

Am arătat acum cîtva timp că există obiceiul de a introduce în unele cuvinte litere duble sau străine de alfabetul românesc, pentru a da acelor cuvinte un aspect exotic. Cu această ocazie am pomenit și de numele proprii scrise cu caractere străine.

Moda aceasta nu e tocmai nouă. În secolul trecut, diferite familii boierești și-au modificat ortografia numelor, ca să le dea aspect latin sau italian. Astfel *Rîmniceanu* s-a scris *Romniceanu*, ca să aducă aminte de *Roma*, deși *rîmnic* n-are nici în clin, nici în mînecă cu capitala Italiei (înseamnă „iaz cu pește" și vine din slavul *rîba* „pește").

Tot așa, *Negruți* s-a scris *Negruzzi*, iar *Ruset* a devenit *Rosetti*. Toate aceste nume au rămas pînă astăzi în forma străină, pe care, desigur, o vor păstra totdeauna.

După modelul lor au început să se ivească litere duble și la nume mai puțin nobile: *Poppescu*, *Popp*, *Ionnescu* etc. Ba chiar dublarea consoanelor a început să apară și acolo unde n-o cunosc nici limbile străine: în grupurile de consoane (*Muntteanu* etc.). Cei care își scriu astfel numele sînt convinși că le dau o înfățișare distinsă.

La numele care se scriu în alte limbi cu *ch*, *th*, dar se pronunță românește cu *c*, *t*, apare din ce în ce mai hotărît scrierea cu *h*. Rar mai găsim acum pe cineva pe care să-l cheme *Cristescu*, *Teodor*, *Toma*; peste tot întîlnim numele *Christescu*, *Theodor*, *Theodorescu*, *Thoma* etc.

Iarăși foarte de bon ton este să se introducă în numele neoaș românesc o literă neîntîlnită în alfabetul nostru: un *k* sau un *y* de exemplu. Astfel *Tache* se scrie *Take*, *Chimiță* a devenit *Kimiță* și pînă și numele de copaci, cum e *carpenul*, a devenit deodată *Karpen*. Pe cînd și *Konstantinescu?*

Cît despre *y*, el apare ori pe unde poate, și mai ales în diminutive: formele ca *Mitty*, *Lilly*, *Silly* etc. se găsesc pretutindeni. Bineînțeles, cei care semnează astfel sînt convinși că au devenit englezi. Nenorocirea este că uneori cuvintele acestea se întîmplă să aibă în adevăr un înțeles în englezește, dar nu tocmai cel dorit. Astfel *silly* înseamnă „prost".

În franțuzește, dintr-un motiv lesne de înțeles, numele terminate în *-cu* se scriu cu *-co*. De aici obiceiul unora de a-și scrie și în România numele în felul acesta: *Alexandresco*, *Popesco* etc. Poate vor să ne facă să credem că sînt francezi!

Deși de multe ori ridicolă, tendința de a da un aspect străin numelor este perfect explicabilă. Ea provine din dorința de a imita forme superioare de viață de la alte popoare, dorință care se manifestă și prin adaptarea la civilizațiile străine, și prin împrumuturile de cuvinte.

Ad., 1.I.1932

Hiperenglezisme

Greşelile de limbă pe care le face un ţăran atunci cînd vrea să treacă drept om instruit şi maimuţăreşte felul de a vorbi al celor de la oraşe se numesc *hiperurbanisme*. Iată un exemplu: ţăranul care ştie că pronunţarea *chept*, *chicior* e socotită ca vulgară, ajunge să spună *peie* în loc de *cheie*, căci nu-şi dă seama că în acest din urmă cuvînt *che-* aparţine şi limbii literare. În acest fel, *chiftea* a ajuns să fie pronunţat, chiar de unii orăşeni, *piftea*.

După modelul cuvîntului *hiperurbanism*, am numit *hiperenglezisme*[37] greşelile pe care le fac unii din noi atunci cînd vor să pară mai englezi decît Shakespeare. Voi cita cîteva exemple caracteristice.

Deoarece englezii pronunţă de multe ori grupul *ea* ca *i*, cuvîntul *sweater* s-a răspîndit în româneşte cu pronunţarea *switer*. Dar, în cazul acesta, *ea* nu se pronunţă *i*, ci *e* (*sweter*).

În general, *a* se pronunţă în englezeşte ca *e*, de aceea oricine vrea să arate că ştie englezeşte pronunţă în toate cuvintele de origine engleză pe *a* ca *e*. Dar sînt şi excepţii, şi încă foarte numeroase: cuvîntul *dancing* se citeşte *dansing*, nu *densing*, cum îl pronunţă mulţi la noi. Numele feminin *Gladys* nu se citeşte *Gledis*, cum vor unii, ci *Gladis*. De asemenea, numele *Charlie* sau *Charley* se pronunţă cu *a*.

În multe cazuri în englezeşte *i* accentuat se citeşte *ai*. Dar nu totdeauna. De aceea greşesc unii care-şi închipuie că pronunţă englezeşte cînd zic *braigi*, în loc de *bridge*, sau *Straibling* pentru *Stribling* (numele unui boxer).

Destul de numeroase sînt şi greşelile de accent. Engleza are predilecţie pentru accentul pe silaba iniţială. Aceasta nu înseamnă însă că accentul e totdeauna pe prima silabă. Astfel, nu se zice *knóck out*, cum se aude de multe ori în lumea specialiştilor, ci *nocáut*. De asemenea, nu se pronunţă corect *púlover*, ci *pulóvăr*.

Iată şi o greşeală de scriere foarte frecventă. Moştenitorul tronului englez este prinţul de *Wales*, nu de *Walles*. Oamenii care ştiu că în limbile străine se dublează unele consoane şi-au închipuit că nu strică nimic dacă pun un *l* în plus în cazul de faţă. La aceasta au fost poate îndemnaţi şi de faptul că în franţuzeşte numele acesta se scrie *Galles*.

La intrarea în Gara de Nord, la Bucureşti îţi sare în ochi o reclamă imensă a unui hotel, care se laudă că posedă *lattest confort*. Şi aici s-a dublat în mod greşit o consoană şi, pe deasupra, s-a mai făcut o greşeală şi la cuvîntul al doilea: în englezeşte se scrie *latest comfort* („ultimul confort").

Morala e că, înainte de a întrebuinţa, în pronunţare sau în scris, un cuvînt străin, e bine să ne informăm în privinţa formei lui corecte. E adevărat că ortografia engleză e foarte capricioasă şi că nu e atît de simplu să căpătăm informaţii juste. Dar cine ne obligă să întrebuinţăm la fiecare pas cuvinte englezeşti?

Ad., 12.I.1932

[37] Azi le-am numi *hiperanglicisme*, de la *anglicism*, cuvînt folosit acum de lingvişti.

Exces de superlative

Eminentul meu confrate D. I. Suchianu scria de curînd în revista „Cinema“ că negustorii care îngrămădesc superlative peste superlative în textele de reclamă nu izbutesc dect să stîrnească neîncrederea publicului și că reclama e cu atît mai eficace cu cît e mai discretă.

Perfect adevărat. Dar oamenii nu se lasă niciodată convinși de acest adevăr, și mania superlativelor, care datează de cînd lumea, va dura veșnic. Exemple se pot culege și din textele literare. Mă voi mulțumi astăzi să citez cazurile unde, în aceeași frază, două superlative se bat cap în cap.

Am mai avut ocazia odată să pomenesc afirmația unui fost ministru că *e singurul dintre membrii partidului care are lucrările cele mai de valoare*. . . ; ar putea să fie și mai mulți care să aibă lucrările cele mai de valoare?

Iată și alte exemple mai recente. Un reporter care vorbea de internarea victimelor accidentelor spunea că *spitalul Brîncovenesc e singurul spital unde se internează zilnic cel mai mare număr de accidentați*. Dar cine și-ar fi închipuit că cel mai mare număr de accidentați se internează în mai multe spitale? Dacă e singurul, nu poate fi și *cel mai*, pentru că *cel mai* presupune o comparație cu alții.

Un industriaș care avea de potolit o grevă scria că *e singurul fabricant care a avut totdeauna cea mai mare grijă de a asigura*. . . În intenția lui era să spună că a avut totdeauna cea mai mare grijă. Dar mania superlativelor l-a făcut să spună că e și singurul. Afară de cazul cînd prin *cea mai mare* a înțeles „foarte mare“.

Din relatarea unei crime: *Domnișoara X fusese prima persoană care descoperise crima*. Trebuie să înțelegem că o descoperise sau că ea fusese prima care văzuse cadavrul. Dar o descoperire nu se face decît o dată.

Iată acum niște exemple de un fel ceva mai deosebit. Cu privire la salariile funcționarilor, un ziar scrie: *se aplică pentru a doua oară o nouă curbă de sacrificiu*. Dacă e nouă, se aplică întîia oară, dacă se aplică pentru a doua oară, nu mai e nouă.

Alt ziarist scrie: *nu o dată ne-a preocupat această chestiune*. Dar o chestiune nici nu poate să preocupe o singură dată. *A preocupa* înseamnă tocmai „a ocupa în mod constant“.

O reclamă comercială ne dă sfatul: îndreptați *în cartea de telefon noua adresă*. Dacă e cea nouă, nu mai trebuie îndreptată; negustorul voia să spună să îndreptăm adresa cea veche, în locul căreia s-o punem pe cea nouă.

Întrebuințarea excesivă a superlativelor face să se tocească înțelesul lor, astfel că vorbitorul nici nu-și mai dă seama că are de a face cu un superlativ. Atunci e nevoit să adauge un nou superlativ, neuzat încă.

Ad., 27.I.1932

că și *ca*

Diferența între aceste două conjuncții este atît de marcată, încît o confuzie între ele pare imposibilă. Cu toate acestea se întîlnesc zilnic fraze în care *ca* ia locul lui *că* și viceversa.

Că se construiește de obicei cu indicativul: *A spus că vine*, *Lasă-mă, că mă plictisești* etc. *Ca* se construiește cu subjonctivul; în propozițiile completive, *ca* nu se întrebuințează corect decît acolo unde propoziția regentă e despărțită de cea completivă: *se poate ca, în cazul acesta, să se recurgă la altă soluție.* Nu e corect *se poate ca să se recurgă*, ci trebuie *se poate să se recurgă.*

Dintr-un reportaj asupra unei crime: *s-a întîmplat însă că chiriașul făcea servici de zi*, în loc de *s-a întîmplat ca chiriașul să facă...*

Dintr-un articol politic: *nimeni nu ar aștepta ca guvernul național, grefat pe partidul conservator, va obține...*; trebuie ori *nu se aștepta ca guvernul să obțină*, ori *că guvernul va obține.*

Telegramă pentru rubrica sportivă: *...este probabil că Chocolate să întîlnească pe Kid Berg*; mai corect e *este probabil că... va întîlni...* Din dezbaterile parlamentului: *și noi protestăm că astfel de ticăloșii să se citească...*; cel mai bine ar fi *protestăm că... se citesc.* Dintr-o discuție de presă: *este posibil că și alți ziariști să fi beneficiat...*

Exemple de acest fel se întîlnesc în toate ziarele, pe afișe etc., așa încît s-ar părea că pentru publicul nostru diferența între *că* și *ca* nu mai e sensibilă. Dar trebuie să ținem seama și de altă posibilitate: cum deosebirea în scris între *că* și *ca* este minimă, confuziile citate se pot explica și printr-o greșeală de tipar.

Iată însă alte exemple, în care greșeala e mult mai aparentă. Dintr-un reportaj politic :*Mai știm că în intenția guvernului este în cazul că economiile rezultate din această operație nu vor face ca bugetul să se coboare la suma de 25 de miliarde — limită peste care nu vrea să treacă d. ministru de finanțe — se va proceda la aplicarea unei noi curbe de sacrificiu.* Trebuia :*...în intenția guvernului este să aplice...* Dar fraza a fost prea lungă și autorul a uitat cum a început-o.

Un exemplu similar dintr-o scrisoare: *rugîndu-vă ca pe viitor a ne expedia...* Aici fraza e destul de scurtă și greșeala e mai puțin scuzabilă

Se găsesc însă și exemple și mai complicate. Tot dintr-un ziar: *Procedura penală de la noi prevede ca atunci cînd un inculpat nu se prezintă înaintea instanței, el este judecat în lipsă, natural că are dreptul de opoziție.* Trebuia: *...prevede că, dacă nu se prezintă și este judecat..., are dreptul...*

În sfîrșit, iată și un exemplu de altă natură: *În fine, a treia propunere ar fi că contele Bethlen ar fi venit cu scopul...*; aici, desigur, greșeala e la *propunere*, în loc de *presupunere.*

Confuzia între *că* și *ca* nu este încă solid încrustată în limbă și e foarte ușor de evitat. Să sperăm că nu va reuși să se impună.

Ad., 6.II.1932

Cuvintele compuse

Ca orice limbă, româna își are și ea cuvintele ei compuse, deși unii cred că faptul de a compune cuvinte este un apanaj al limbii germane. În rîndurile care urmează se vor găsi destule exemple românești.

Chestiunea care ne preocupă aici este următoarea: cuvintele compuse trebuie scrise la un loc sau despărțite? Și dacă le despărțim trebuie sau nu să punem o trăsură de unire între părțile lor?

Pentru multe cazuri, chestiunea e tranșată de uzajul general. Nimeni nu va scrie *totdeauna* despărțit: *tot de a una*, nici *astăzi*: *astă zi*.

Dar între aceste cazuri extreme, există altele pentru care ortografia fluctuează: unii scriu *însfîrșit*, alții *în sfîrșit*; unii *bună oară*, alții *bunăoară*; se întîlnește *cîndva* și *cînd-va*, *pierde-vară* și *pierde vară* etc.

Care e regula după care trebuie să ne conducem ca să știm dacă un cuvînt se scrie împreună sau în două cuvinte? Se pare că problema aceasta nu a fost tranșată în mod oficial la noi, ceea ce ar scuza ezitarea publicului. În orice caz, broșura Academiei n-a lămurit deajuns lucrurile.

O regulă care pare foarte naturală este următoarea: se va scrie într-un cuvînt atunci cînd cele două părți componente și-au pierdut fiecare înțelesul ei izolat și au dat naștere unui nou înțeles independent de fiecare din cele două părți.

Astfel, în *deoarece* nu se mai simte deloc înțelesul lui *de*, al lui *oare* și al lui *ce*, de aceea se scrie împreună. În *în cazul acesta*, fiecare din cele trei părți componente își păstrează înțelesul normal, de aceea expresia se scrie despărțit.

Regula aceasta pare foarte normală, dar e greu de multe ori să stabilești aplicarea ei. În *la o parte*, se simte sau nu înțelesul lui *parte*? Nu toată lumea va răspunde la fel. Alteori tradiția a fixat ortografia în contra acestei reguli: se scrie obișnuit *îndată*, dar *pe dată*. Totuși între aceste două expresii nu e nici o deosebire de înțeles.

O regulă mai sigură, dar cu aplicare mai restrînsă, este următoarea: se scrie într-un singur cuvînt atunci cînd părțile care-l compun nu există izolate, sub aceeași formă: *astfel*, pentru că *ast* nu există singur; *astăzi*, pentru că se pronunță cu *i* scurt, pe cînd *zi*, izolat, are *i* plin; *cineva*, pentru că *va* singur nu există cu acest înțeles, și așa mai departe.

Pentru toate celelalte exemple, ar trebui stabilită o regulă de la caz la caz. Poate că ar fi datoria Academiei să o facă [38].

Ad., 28.IX.1932

[38] Astăzi *Îndreptarul* și DOOM răspund la toate aceste întrebări.

Legea „sforțării maxime"

A fost o vreme cînd cele mai multe schimbări de sunete, în toate limbile, erau explicate prin „legea sforțării minime"[39]: vorbitorii încearcă, în mod inconștient, să pronunțe cum e mai ușor.

Astăzi specialiștii cred mult mai puțin în această teorie, deși nu se poate spune că e în totul greșită. Marele public însă continuă să o aplice peste tot: „țăranii l-au schimbat pe *agronom* în *angronom*, pentru că așa e mai ușor de pronunțat" (?!), îmi explica un cunoscut zilele trecute.

În cele ce urmează îmi propun să arăt, cu exemple din limba română, nu numai că nu totul poate fi explicat prin tendința spre sforțarea minimă, ci că, dimpotrivă, uneori vorbitorul preferă sforțarea maximă.

Consoanele sînt de două feluri: *surde* (la care coardele vocale rămîn în repaos) și *sonore* (la care coardele vocale vibrează). Orice consoană surdă își are sonora ei și viceversa. Dacă, de exemplu, ne pregătim să pronunțăm un *s* și lăsăm să vibreze coardele vocale, sunetul exprimat va fi *z*.

Cînd avem două consoane una după alta e foarte greu s-o pronunțăm pe prima sonoră și pe-a doua surdă, sau invers. Coardele vocale, dacă vibrează pentru prima, păstrează tendința de a vibra și pentru a doua, iar dacă sînt în repaos la prima, cu greu vor fi puse în mișcare pentru cea de-a doua.

Avem de-a face aici cu o adaptare, care provine, fără îndoială, din tendința către sforțarea minimă. Astfel se explică de ce prefixul *des-* devine *dez-* cînd partea a doua a cuvîntului începe cu o consoană sonoră, ca *b*, *d*, *g*: se pronunță *desprinde*, *descînta*, dar *dezbrăca*, *dezdoi* etc.

Din motive etimologice (și poate și din alte motive subiectiv-estetice), Academia Română a recomandat să se scrie peste tot, în cazul acesta, cu *s-*. Nu numai prefixul *des-*, ci și prefixul *s-* (în cuvinte ca *zdrobi*, *zbura* etc.), sufixul *-ism* etc., trebuie scrise cu *s*, chiar acolo unde se pronunță *z*.

Pornind de aici, oficialitatea noastră a mers și mai departe și a cerut să se scrie cu *s* și prefixele de origine slavă *răz-* și *-iz*, care chiar în limba de origine sînt scrise cu *z*: deci *război*, *izgoni* au fost transformate în *răsboi*, *isgoni*[40].

În felul acesta marele public s-a deprins cu ideea că scrierea și pronunțarea cu *z* este greșită, vulgară. Oamenii distinși vor întrebuința peste tot pe *s*. La această credință a contribuit și faptul că în unele cazuri pronunțarea cu *z* este într-adevăr vulgară, și anume înainte de *l*, *m*, *n*: *zlab*, *zmîntînă*, *Znagov* sînt pronunțări care nu se întîlnesc decît în popor, ca și *jmecher*.

Așadar, cine vrea să fie distins nu numai că va evita adaptarea consoanelor în scris, dar își va da osteneală s-o înlăture chiar în pronunțare, lăsînd să se vadă sforțarea făcută pentru aceasta, căci ea constituie cel mai bun certificat de distincție. Va spune deci *răsbuna*, *desbăra* etc.

[39] În terminologia de azi, „legea minimului efort".

[40] V. p. 11 și nota 1. Pentru grafia corectă a prefixelor discutate v. *Îndreptarul* și DOOM.

Bineînțeles însă, publicul pretins distins n-are de unde să știe dacă *z* este originar sau provine dintr-o adaptare. De aceea chiar acolo unde a fost de cînd lumea *z* și unde n-a fost niciodată adaptare, mulți pronunță astăzi cu *s*: *groază*, *pază*, *obraz* au un *z* perfect stabilit. Dar derivatele *groaznic*, *paznic*, *obraznic* sînt pronunțate de mulți cu *s*. Mai ales *obrasnic* se aude de la persoanele „subțiri". Încercați să pronunțați acest cuvînt cu *s* și veți vedea cît de greu vă vine.

Pe firmele mai tuturor cizmarilor din București veți vedea scris *cismă*, *cismar*, și scrierea aceasta a fost recomandată în ultima broșură a Academei. Cu toate acestea ungurii, de la care am împrumutat noi cuvîntul, zic *cizma*. Tot așa Academia recomandă să se scrie *glesnă*, cu toate că forma primară, slavă, e cu *z*.

Dar lucrurile nu s-au oprit aici. O dată ce pronunțarea — obișnuită — a consoanei surde e o dovadă de rafinament, de ce să ne mărginim la asurzirea lui *z*? Mai sînt și alte consoane susceptibile de a arăta ce oameni fini sîntem. Și iată de ce *jigni* a devenit pentru mulți *jicni*; de ce firmele prăvăliilor de vinuri prezintă mai des *potgorie* decît forma corectă *podgorie*, de ce uneori se citește *otgon* în loc de *odgon*. Ați auzit cu toții *mișloc* în loc de *mijloc*, din gura celor care vorbesc cu buzele ascuțite. Într-o scrisoare am găsit de curînd *atmite* în loc de *admite*; pe o firmă din Calea Șerban-Vodă se poate citi chiar *micdale*.

După cum vedeți, procedeul e pe cale de extindere și nimeni n-ar putea garanta că nu vom ajunge într-o zi și la *panclică* în loc de *panglică* sau la *atmira* în loc de *admira*. Iată deci cum, uneori, oamenii preferă sforțarea cea mai mare, nu pe cea mai mică.

Ad., 29.IX.1932

W

Am arătat cu altă ocazie cum snobismul îndeamnă pe semidocți să introducă litere exotice în multe cuvinte românești sau chiar în cuvinte străine care se scriu în limba de origine cu litere pe care le avem și noi. Astfel *Mițî* se scrie *Mitzy*, *Chiriac* devine *Kiriac* etc.

Faptul acesta se petrece în proporții deosebit de mari cu litera *v*, pe care o găsim adesea înlocuită cu *w*. Oamenii simpli știu că în englezește există litera *w*, dar ignorează că pronunțarea este *u* consoană. Îndemnați poate și de faptul că în nemțește *v* se scrie *w*, ei pun peste tot unde au ocazia, la numele englezești, *w* în loc de *v*, convinși că în felul acesta și-au arătat priceperea în materie de limbă engleză.

De aceea numele *Davis* sau *Davies* apare uneori în gazete sub forma *Dawis* sau *Dawies*, formă sub care ar uimi pe orice englez. Mai ales numele actorilor de cinematograf și titlurile filmelor servesc de teren pentru propagarea greșelilor de felul acesta: mai rar afiș pe care numele *Lilian Harvey* să nu fie scris *Harwey*. De asemenea se scrie *Cliwe Brook* în loc de *Clive*.

În afară de cuvintele englezești, *w* apare uneori greșit în numele nemțești. Bunăoară, tot pe afișele de cinematograf se citește adesea *Wiena*. E adevărat că pe nemțește numele acesta se scrie cu *W*, dar forma germană este *Wien*, iar *Viena* se scrie pe românește cu *V*.

În sfîrșit, *w* se strecoară pînă și în nume provenite din limbi care nici nu cunosc această literă. În titlurile filmelor am văzut de curînd de două ori *Wolga* în loc de *Volga*, deși în rusește nu există decît un singur fel de *v*. Dar negustorilor de filme li s-a părut desigur că *Volga* e prea banal sau prea simplu. *Wolga*, cu *W*, are un aer mai nobil.

Tot din rusește vine și numele *Vera*, pe care l-am văzut scris cu *W* în filmul *Perlele doamnei Wera*. Hotărît lucru, cinematograful abundă în perle de toate categoriile.

E inutil să înmulțim exemplele. Din cele expuse mai sus, procedeul se desprinde destul de bine. Iar remediul nu e de ordin ortografic, ci cultural: cine are cunoștințe generale mai întinse știe unde trebuie folosit *w* și, pe de altă parte, nu se sperie de literele exotice și nu se socotește cu atît mai distins cu cît întrebuințează mai mulți *w* sau *y*.

Ad., 5.X.1932

„*pioner*" și „*minier*"

Foarte rar apare undeva, în scris, forma corectă *pionier*. Mai peste tot pătrunde astăzi mitocănismul *pioner*: în gazete, în titlurile de filme, pe afișe etc. Noroc că la regimentele de pionieri se știe cum trebuie scris cuvîntul acesta, căci altfel în curînd n-ar mai fi nimeni care să salveze forma corectă.

Tot așa se spune, la mahala sau la țară, *pontoneri* în loc de *pontonieri*, *plotoner* în loc de *plutonier*, *cartușeră* pentru *cartușieră*, *prizoner* pentru *prizonier* etc. Un adevărat război împotriva lui *i*.

Pînă și cuvîntul *casier* a ajuns să fie atins de boala pomenită: un afiș lipit pe ușa Societății de Gaze și Electricitate poartă inscripția *caserie*.

În schimb, cei care știu că trebuie pus un *i* în toate cuvintele citate îl pun uneori și acolo unde această vocală nu are ce căuta: *minier*, de exemplu, apare în loc de *miner*.

Dar dacă e corect *pionier*, de ce nu e și *minier*? Pentru că avem de-a face cu două sufixe diferite, ambele de origine franceză: *-ier* și *-eur* (pronunțat în franțuzește *-ör* și devenit în românește *-er*). De exemplu: *rentier*, dar *șofer*.

Ceea ce complică puțin problema cuvîntului *miner* este faptul că chiar în franțuzește există două forme: *mineur* și *minier*. Prima, devenită în românește *miner*, desemnează pe lucrătorul din mine; a doua, care trebuie scrisă și pronunțată *minier*, este adjectivul care se referă la mină.

Este deci corect să se spună *regiune minieră*, *industrie minieră*, dar nu se poate spune nici *minierii au intrat în grevă*, nici *sindicatul minierilor*.

Așadar, pentru a ști dacă un cuvînt ca *pionier* sau *miner* se scrie cu *i* sau fără, trebuie să consultăm limba franceză. Ce va face însă cineva care nu

știe franțuzește? Singurul lucru pe care-l are de făcut este să învețe fiecare cuvînt în parte, așa cum învață că nu trebuie să spună *ostroment* sau *ștramport*, ci *instrument* și *transport*.

Avem însă dreptul să pretindem să nu scrie articole de ziar sau titluri de film, să nu vorbească la radio etc. decît persoane culte; ni se va permite însă să ne mirăm că expresiile mitocănești ca *pioner* capătă oarecum ștampilă oficială.

Auzim bunăoară zilnic la radio vorbindu-se despre *Institutul Metereologic*, deși nu trebuie decît puțin bun simț ca să ne dăm seama că un compus cu *meteor* nu poate fi decît *meteorologic*. Vedem adesea scris cuvîntul *magazioner*, ca și cum ar fi vorba de cineva care supraveghează un *magazion*, nu un *magazin*.

Atîta timp cît formele acestea n-au fost încă definitiv adoptate de limba literară, avem dreptul să regretăm răspîndirea lor.

Ad., 12.X.1932

Filologie și lingvistică

O parte din publicul nostru nu e deprins decît cu primul termen din cele citate în titlu și îl ignoră pe al doilea. Alții îi cunosc pe amîndoi, dar nu fac nici o distincție între ei.

Chiar unii dintre specialiștii noștri confundă filologia cu lingvistica și întrebuințează de preferință termenul *filologic*, chiar atunci cînd e vorba de lingvistică.

E adevărat că în secolul trecut erau aceeași știință, totuși acum avem de-a face cu două științe diferite. Cred că e util să arăt care e deosebirea dintre ele, căci mi s-au cerut adesea explicații în această privință.

Filologia e știința care se ocupă cu editarea textelor. Filologul trebuie să cunoască paleografia, adică știința care descifrează scrierile vechi; să știe să facă critica textelor, adică să aleagă dintre diferitele variante pe care le prezintă manuscrisele unei opere pe cea mai bună; să cunoască limba epocii, ca să poată judeca ce e propriu graiului autorului și ce e adăugat de vreun copist; să aibă cunoștințe de istorie literară, ca să poată pune în legătură textul studiat cu modelele pe care le va fi avut autorul.

Lingvistica se ocupă de studiul limbilor: istoria lor, descrierea unui stadiu dat și comparația între două sau mai multe limbi și între două faze ale aceleiași limbi.

Lingvistul trebuie să cunoască limbile pe care le studiază și să aibă noțiuni de istorie, arheologie, sociologie, anatomie, fizică etc.

Rezultă din cele arătate mai sus că pe filolog îl interesează numai limbile și dialectele literare, pe cînd pe lingvist îl interesează toate graiurile și, cel

puţin în starea actuală a studiilor, îl interesează mai ales graiurile neliterare. S-au făcut foarte puţine studii lingvistice despre stilul unui autor sau despre elementele care caracterizează o limbă literară în raport cu cea vorbită.

Metoda lingvisticii este aproape totdeauna comparativă. Înrudirea dintre limbi se dovedeşte numai prin comparaţie şi tot astfel se studiază istoria graiurilor: fie că, prin comparaţie, se reconstituie un original comun pentru elemente aflate în două dialecte deosebite, fie că se pun faţă în faţă diferitele faze succesive ale aceluiaşi dialect.

Filologia n-are aproape niciodată de-a face cu metoda comparativă: alăturarea a două texte de autori diferiţi nu duce decît rareori la concluzii instructive, şi editarea unui text într-o limbă dată nu este ajutată întru nimic de comparaţia cu alte texte din alte limbi.

Filologia este o ştiinţă istorico-literară; lingvistica este istorico-naturală, adică are puncte de contact cu ştiinţele naturale, căci graiul este o funcţie naturală aproape în acelaşi grad cu cîntecul păsărilor. Dar limba a devenit repede o instituţie cu caracter social, de aceea lingvistica este în strînsă legătură cu sociologia, ceea ce nu e cazul pentru filologie.

E de la sine înţeles că lingvistul nu poate ignora filologia, după cum filologul are nevoie de lingvistică. Punctele de contact sînt acestea: lingvistul utilizează, între alte materiale, texte publicate de filolog; filologul trebuie să cunoască limba pentru editarea textului.

Dar lucrul acesta nu îndreptăţeşte o confuzie între aceste două ramuri de activitate. Într-adevăr, fiecare ştiinţă se serveşte de cîteva discipline vecine, fără ca pentru aceasta să se confunde cu ele: istoricul are nevoie de filologie şi filologul de istorie; lingvistul, pentru a studia conformaţia organelor vocale, face apel la anatomie, iar pentru studiul sunetelor, la fizică etc.

A fost o vreme cînd acelaşi om putea face şi filologie, şi lingvistică. Astăzi lucrul acesta nu mai e posibil. Ştiinţele au progresat atît de mult, încît de-abia poţi învăţa şi reţine tot ce se referă la un singur domeniu. În materie de lingvistică, de exemplu, dialectologia s-a dezvoltat enorm şi fiecare grup de dialecte îşi are atlasele şi glosarele lui, pe care nu le poate utiliza decît cel iniţiat.

De aceea e bine să se precizeze că lingvistica şi filologia sînt lucruri diferite şi că cei care o studiază pe una din ele nu sînt obligaţi să fie specialişti şi în cealaltă.

Ad., 14.X.1932

Dascălii şi *dăscălimea*

Cuvîntul *dascăl* a fost împrumutat de noi din greceşte. În forma lui originară înseamnă „învăţător". Cum însă în general învăţătorul cumula şi funcţia de cîntăreţ la biserică, termenul de *dascăl* a început să i se aplice şi acestuia din urmă.

Astăzi *dascăl* nu se mai întrebuințează decît în ierarhia bisericească. Atribuit unui învățător, cuvîntul are o nuanță peiorativă, aproape tot așa de precisă ca și *belfer*.

Și cu toate acestea termenul de *dascăl* (și colectivul: *dăscălime*) a fost din nou adus în uz și nu de cineva care ar fi voit să-și bată joc de învățători, ci chiar de corpul didactic.

Cînd s-a ajuns la federalizarea funcționarilor din diferite grade de învățămînt, s-a căutat un nume care să le cuprindă pe toate. Dacă s-ar fi vorbit de *învățători*, ar fi protestat profesorii. Dacă s-ar fi numit cu toții *profesori*, învățătorii s-ar fi simțit în afară de mișcare. De aceea s-a recurs la învechitul *dascăl* și s-a vorbit de *dăscălime*.

Expresiile acestea au însă un dublu inconvenient. Primul, de care am pomenit mai sus, este că *dascăl* este simțit de public, cel puțin în Muntenia, ca un nume de batjocură la adresa profesorilor. Este destul să amintim cum întrebuințează Caragiale cuvîntul *dăscălime*, ca să ne convingem de acest lucru.

Al doilea inconvenient este că se creează o confuzie: cînd se vorbește de *dascăli*, va trebui să întrebăm dacă sînt cei de la biserică sau cei de la școală. Înțelesul vechi al cuvîntului n-are de ce să fie amestecat aici.

Totuși termenul a fost adoptat. Cum se poate explica acest lucru, cînd existau expresii cunoscute și recunoscute în mod oficial? Toată lumea știe ce e *corpul didactic* și nimănui nu-i va trece prin gînd să spună *Casa de credit a dăscălimii* în loc de *Casa de credit a corpului didactic*.

Atunci de ce *dascăli* și nu *membri ai corpului didactic*? Fără îndoială din dorința de a evita neologismele.

Despre tendința aceasta am mai vorbit și în alte rînduri și am arătat că nu e nici acceptabilă, nici scuzabilă, mai ales într-un caz ca cel de față, unde e vorba de un neologism gata împămîntenit. Ce-ați zice dacă cineva ar încerca să-l înlocuiască pe *secretar* cu *grămătic*?

În cazul special al lui *dascăl*, trebuie să mai atrag atenția că nici măcar nu e vorba de un cuvînt neaoș românesc și că *didactic* provine din aceeași rădăcină grecească, deci nu avem nici un motiv să-l socotim mai puțin nobil.

Ad., 19.X.1932

Genitivul

Pentru formarea genitivului singular articulat de la substantivele feminine, regula curentă este următoarea: se adaugă un *-i* la nominativul plural: de la *punte*, pluralul e *punți*, deci genitivul singular articulat e *punții*. De la *casă*, pluralul e *case*, deci genitivul singular e *casei*.

Deși utilă în practică, regula aceasta nu e corectă din punct de vedere teoretic. În adevăr, ce are a face genitivul singular cu nominativul plural?

Genitivul articulat se formează mai curînd de la genitivul nearticulat, care, din întîmplare, are aceeași formă cu nominativul plural.

Există însă actualmente tendința de a face, la unele substantive, genitivul articulat altfel decît pe cel nearticulat. E vorba anume de substantivele care își schimbă vocala în flexiune. De la *onoare*, genitivul nearticulat e *onori*; cu toate acestea s-a vorbit anul trecut despre *legea de apărare a onoarei*.

Alte exemple de același fel sînt: *din cauza sărbătoarei* (în loc de *sărbătorii*), expresie curentă în gazete; *politica pomanei* (în loc de *pomenii*), titlul unui articol de revistă; *Clubul liberal al Culoarei de Verde* (în loc de *culorii*), firmă de local; *fabricarea cearei* (în loc de *cerii*) și altele.

Tendința aceasta se explică ușor: transformarea vocalei face ca diferitele cazuri să nu semene între ele. Cum însă vorbitorul simte că *pomenii* e același cuvînt cu *pomană*, el caută, pe cît posibil, să unifice în pronunțare aceste forme. De aceea preface pe *pomenii* în *pomanei*.

Totuși, pe lîngă exemplele citate mai sus, s-ar mai putea adăuga altele în care forma articulată o urmează corect pe cea nearticulată: *morții*, nu *moartei*, *fetei*, nu *fatei* etc. Explicația faptului e următoarea: *fetei*, *morții* și multe alte substantive sînt întrebuințate destul de des sub forma aceasta, de aceea vorbitorul o cunoaște bine și nu o poate schimba cum vrea.

Dimpotrivă, *culoare*, *onoare* etc. nu se prea întrebuințează la genitivul articulat, așa încît forma corectă se poate lesne uita. Cînd vine, la un moment dat, ocazia să o întrebuințăm, o formăm din nou și atunci ne vine mai ușor să recurgem la nominativ, pe care-l întîlnim mai des, decît la genitiv.

Există și o categorie de substantive care au două forme curente pentru genitivul nearticulat și pentru nominativul plural: *școli* și *școale*, *roți* și *roate* etc. În cazul acesta însă, există și două forme pentru genitivul articulat: *școlii* și *școalei*, *roții* și *roatei* [41].

Problema aceasta este destul de importantă pentru ca să merite un studiu aparte.

Ad., 27.X.1932

j

În mod normal, n-ar trebui să existe nici o confuzie între *i* și *j*: aceste două litere reprezintă în românește două sunete diferite, deci întrebuințarea lor e precis stabilită.

În alte limbi, care nu cunosc sunetul *j* sau îl redau prin altă literă, *j* se întrebuințează pentru notarea lui *i* care nu formează silabă (cum ar fi în românește în cuvîntul *iar*). Așa, de exemplu, în nemțește, unde numele citit *Iohan* se scrie *Johann*.

[41] Norma actuală recomandă pe *școlii* și pe *roatei*, deși pluralul *roți* și genitiv-dativul *roții* sînt foarte frecvente în vorbire.

Unii români, luîndu-se după această pildă, scriu și în românește pe *i* inițial care nu formează silabă cu *j*: *Joan*, *Jonescu* etc. S-au văzut și afișe de film care purtau titlul *Jubește-mă.*

Scrierea cu *j* în loc de *i* e și pedantă, și greșită, căci poate da naștere la confuzii. Scriind pe *i* peste tot cu *i*, respectăm criteriul fonetic, care pretinde pentru fiecare sunet o singură literă.

În legătură cu litera *j*, se poate cita o anecdotă autentică, menită să arate prin ce aventuri trec uneori numele. Există un actor de cinematograf, de limbă spaniolă, *José Mojica* (se citește *Hozé Mohíca*). Exploatatorul filmelor acestui actor și-a făcut socoteala că spectatorii români vor pronunța *mojica*, cu *j*, ceea ce ar putea să evoce cuvîntul *mojic.* Pentru a evita această asociație de idei, directorul casei de filme, care, desigur, citise numele după moda nemțească, adică *Moiika*, l-a scris pe afișe cu *y*: *Moyica.* Imediat, cinematografele de periferie s-au încurcat și n-au mai știut unde vine *i* și unde trebuie *y*, de aceea au scris *Moiyca* și chiar *Moyca.* În cele din urmă, nu știu din ce motive, reprezentantul general a revenit la forma primitivă, *Mojica.* Dar lumea se deprinsese cu *y*, de aceea litera aceasta a rămas, și acum vedem peste tot *Mojyca.*

Iată deci cum încercarea de a înlocui pe *j* cu *i* a dus la schimbarea lui *i* următor în *y*, rezultat destul de neașteptat. Ce e drept, litera *y* trece drept nobilă, așa încît ne putem explica de ce a fost păstrată atunci cînd *j* și-a reluat locul legitim.

Ad., 2.XI.1932

Ardelenisme

Ca toate celelalte limbi, româna prezintă variante locale în toate regiunile unde e vorbită. Variante sensibile în vorbirea curentă, cum e și natural. Dar prezintă, ceea ce e mai puțin natural, variante și în scriere, chiar în textele științifice.

În afară de Moldova, unde un grup de filologi și-a pus în gînd să păstreze cu orice preț particularități regionale în limba literară, abaterile cele mai serioase de la tipul comun le găsim în Ardeal.

Am citit zilele acestea o carte cu conținut interesant, care merită o dare de seamă amănunțită în ce privește fondul. Pentru moment însă, găsesc că nu e inutil să relev ardelenismele care mișună de la prima pînă la ultima pagină a lucrării. E vorba de *Contribuțiuni la istoria lingvisticii generale* de dr. Const. Pavel (Beiuș, 1931).

Cu privire la sunete, găsim în această carte *influință* în loc de *influență*, *acăpărat* pentru *acaparat* (urme ale adaptării la cuvintele moștenite); în schimb, influență germană: *inofenziv* în loc de *inofensiv.* Ortografie falsă este *șghiaburi* pentru *jghiaburi.* Abateri mai grave, care se pot numi greșeli, sînt *pioner* în loc de *pionier* (de ce nu și *pomper*?), *metereologie* pentru *meteorologie* și *bacteorologie* pentru *bacteriologie* (s-ar putea să fie greșeli de tipar).

Desigur tot o influență germană trebuie să vedem în confuzia lui *i* cu *j*: *Iones* pentru *Jones*, *I. I. Rousseau*, *Iuleville* în loc de *Julleville*, și o influență ungară în scrierea *Mecsnikow*, pentru numele pe care-l citim *Mecinicov*.

În ce privește forma cuvintelor, relev: arhaisme ca *lucră* pentru *lucrează*, tratarea neologismelor în alt chip decît o facem noi: *edă* în loc de *editează*, *a eschide* pentru *a exclude*, *sistemizare* în loc de *sistematizare*, *polemii* pentru *polemici*, *arhiv* pentru *arhivă*, *persian* în loc de *persan*, *definiază* pentru *definește*, cuvinte greoaie ca *excepționat* în loc de *obiectat* („contra acestei ipoteze nu-i nimic de excepționat").

Neologismele de origine latină sînt în general calchiate după modelul german: *recerut* pentru *necesar*, *amăsurat* în loc de *potrivit* etc. Pînă și termenii tehnici sînt diferiți: *reformațiunea* în loc de *reforma*, limbile *sud-slave* pentru *slave de sud*, limba *biscaya* în loc de *bască*, *protopărinți* pentru *strămoși*.

Influența germană în vocabular se mai vede în faptul că *a cerceta* are înțelesul de „a frecventa" („școlile erau cercetate de elevi"), că *singuratec* e întrebuințat cu înțelesul de „izolat" („noțiunea singuratecelor cuvinte"), în sfîrșit, în prescurtarea *altind.*, în loc de *v. ind.* (pentru *vechea indiană*).

Dar dacă influența germană este atît de puternică (și o vom întîlni și în sintaxă), asta nu înseamnă totuși că nu începe să se simtă și o influență franceză. Numai că nici influența franceză n-a dat aceleași rezultate ca la noi.

Întîlnim astfel mereu verbul *a suleva* pentru *a releva* sau *a ridica*, *restează* pentru *rămîne*, *neo-grammairieni* în loc de *neogramatici*. Alături de expresiile acestea, cît de ciudat sună *sută* în loc de *secol* („începutul sutei a șaptea"...)!

În ce privește morfologia, găsesc un fenomen curios: în Transilvania nu se întrebuințează perfectul simplu, după cum nici Moldova nu-l cunoaște (numai în Oltenia și în vestul Munteniei a rămas acest timp viu în graiul popular). De aceea autorul transilvănean îl întrebuințează fără să-i prindă bine rostul și, de multe ori, greșit:

Roma... rămîne... ce a fost... de vreme ce moștenirea preaputernicilor împărați trecu la capii Bisericii...

...cultura elină... ce odinioară încălzi și avîntă filozofia lui Platon...

Acești... apostoli învățară limba locurilor... pe unde se abăteau.

Contra teoriilor... care tocmai în vremea aceasta deraiară pînă la ridicol etc.

În exemplul al treilea trebuie imperfectul; în celelalte, mai mult ca perfectul.

Printre cuvintele neflexibile găsim pe *drept ce* în loc de *prin urmare*, pe *cași* pentru simplul *ca* („cași premergător al lui Bopp se susține Relandus"); *deja* e întrebuințat acolo unde nouă nu ne e permis să-l punem: „acest spirit deja a trăit cu mult înainte" sau „ajunge ca un cuvînt să aibă o singură literă comună cu vreun alt cuvînt și el deja le consideră înrudite".

Prepoziții întrebuințate altfel decît în limba literară găsim: *la tot cazul* (noi spunem *în tot cazul*), *sub diferite împrejurări* pentru *în diferite împrejurări*, *mai de curînd*, în loc de *mai curînd* („sînt mai de curînd un joc"), *pe mai*

departe, pentru *mai departe*, *la aparență* pentru *în aparență* etc. Destul de curioase sînt și expresiile traduse din nemțește: *stăruie pe lîngă* în loc de *stăruie pentru* („Epicur stăruie pe lîngă părerea că"), *pledează pe lîngă îndreptățirea lor*, *insistă pe lîngă un compromis* etc.

Tot din sintaxă, mai pot cita interogative ca „întrebarea că oare ce a fost întîi"; apoi despărțirea prin virgulă a propoziției completive de regenta ei („spune, că ne crede"; influență germană și aici).

Înainte de a încheia, țin să atrag atenția că am făcut aceste observații de dialectologie fără nici o intenție răutăcioasă și că, afară de cîteva exemple citate ca atare, nu socotesc ca greșeli particularitățile de limbă din Ardeal. Las altora sarcina să judece dacă ele trebuie păstrate sau înlăturate.

Ad., 9.XI.1932

O lecție

O lecție drastică a fost aceea pe care am primit-o zilele trecute de la un cititor, care semnează Victor Antoniu și care-mi scrie:

„În articolul dv. « Unitatea lingvistică balcanică » ați amintit că numai limba română și-a mai păstrat genul neutru. Este inexact. Nu există acest gen nici în românește. Există într-adevăr un gen folosit și considerat al treilea, numit ambigen. Nu e gen special, ci născut din combinarea celui masculin cu cel feminin".

După cum vedeți, afirmațiile sau mai bine zis negațiile d-lui Antoniu sînt categorice și nu admit replică. D-sa nu s-a oprit nici o clipă la ideea că eu voi fi avînd studii speciale în chestiunile de limbă și că știu în orice caz teoria neutrului pe care o găsim în manualele pentru clasele primare.

Asupra problemei neutrului mi-am expus punctul de vedere în altă parte. Cum însă îmi închipui că articolul respectiv va mai fi scăpat și altor cititori afară de d. Antoniu, le rezum aici, ca să nu risc să mai fiu acuzat de ignorarea faptelor elementare.

Așa-numitul „ambigen" nu e născut din „combinarea" masculinului cu femininul, cum pretinde d. Antoniu, ci provine din limba latină. Din întîmplare, în decursul istoriei limbii române, s-a ajuns ca forma singularului să se asemene cu substantivele masculine, iar cea a pluralului, cu substantivele feminine.

Dar în materie de limbă nu e interesant cu cine se aseamănă o categorie, ci de cine se deosebește. Categoriile morfologice nu există decît prin contrast, prin aceea că se opun unele altora. O limbă care nu are genul feminin nu poate avea nici masculin, căci masculinul nu trăiește decît întrucît se opune femininului. Dacă nu există formă de plural, nu există nici singular, ci o singură formă, fără diferență de număr.

Ce constatăm în cazul nostru special? Că așa-numitele substantive ambigene se deosebesc la singular de feminine și la plural de masculine. Deci formează o categorie morfologică aparte.

Nu mai vorbesc de faptul că la plural s-a creat și o terminație specială, *-uri* (*geamuri*, de la *geam*, *chipuri*, de la *chip* etc.), care nu aparține decît neutrului. (Cuvintele ca *făinuri*, *verdețuri* etc. nu sînt propriu-zis feminine, ci plurale de colective și, ca atare, neutre.)

Dar nu numai ca formă neutrul se opune celorlalte două genuri, ci și ca înțeles: de unde masculinul se aplică la nume de ființe de sex masculin și la unele obiecte, iar femininul, la nume de ființe de sex feminin și la unele obiecte, neutrele sînt nume de obiecte, considerate ca fără sex.

Așadar, și din punctul de vedere al formei, și din acela al înțelesului, neutrele se disting atît de masculine, cît și de feminine. Se poate deci vorbi de un gen aparte.

De altfel, neutrul în românește e departe de a fi în scădere. Cele mai multe cuvinte noi care denumesc obiecte sînt neutre. Ba multe din numele de obiecte vechi care la origine erau masculine sau feminine au devenit în decursul vremii neutre. Avem deci de-a face cu o categorie foarte vie, care se întinde mereu în dauna celorlalte două, dar numai în limitele pe care le îngăduie înțelesul, adică numai la numele de obiecte.

Dacă nimic nu va stînjeni această extindere, putem prevedea că va veni un moment cînd toate numele de obiecte vor fi, în limba română, de genul neutru.

Ad., 19.XI.1932

Greșeli la oamenii culți

...sau, în unele cazuri, la oamenii pretinși culți. E vorba anume de unele erori care provin din straturile neinstruite ale societății și care au pătruns în timpul din urmă și în limba celor cu titluri universitare.

Iată mai întîi cazul lui *complect* în locul lui *complet*. Limba română nu cunoaște neologisme, adjective, de felul lui *complet*, terminate în *-et*. În schimb, are multe terminate în *-ect*: *perfect*, *direct*, *corect* etc. De aceea a putut părea că trebuie un *c* și în terminația lui *complet*.

Oricum ar fi, greșeala aceasta e prea răspîndită ca să mai poată fi înlăturată [42].

Pentru cuvîntul de origine franceză *magasinier*, ar trebui să avem replica românească *magazinier*. Dar toată lumea spune *magaziner*...; toată lumea, afară de aceia, destul de numeroși, care spun *magazioner*; forma aceasta din urmă constituie o greșeală grosolană și trebuie înlăturată. Cît despre *magaziner*, care nu e curent decît printre oamenii instruiți, poate că s-ar mai putea încerca înlocuirea lui cu forma corectă, *magazinier* [43].

[42] De fapt forma *complect* nu mai apare în timpul din urmă la oameni cu cît de puțină cultură.

[43] Pînă la urmă a fost înlăturată varianta *magazioner*.

Pînă și între profesorii secundari a început să se zică *petagog*, *petagogie*, în loc de *pedagog*, *pedagogie*. Mărturisesc că nu izbutesc să întrevăd cauza acestei greșeli. Gravitatea ei, ca și a celor semnalate mai sus, este în faptul că sapă o prăpastie între limba română și celelalte limbi civilizate; cel puțin termenii de cultură împrumutați recent din Apus ar putea fi identici în toate limbile.

De la cuvîntul latin *femina*, care înseamnă „femeie", este derivat adjectivul *feminist*, scris și pronunțat cu *i* în silaba a doua în celelalte limbi, cum e bunăoară franceza. Numai la noi se spune și se scrie *femenist*, *femenin*, pentru că vorbitorii își închipuie că aceste cuvinte sînt derivate de la *femeie*. Dacă ar fi așa, s-ar zice *femeist*, *femeiesc*. Dar greșeala a pătruns și în manualele de gramatică, în care se vorbește adesea de genul *femenin;* în legătură cu această familie, mai semnalez că se accentuează greșit numele cinematografului *Femina:* trebuie pus accentul pe prima silabă, nu pe a doua, după cum și în *Capitol*, accentul trebuie pus pe *o*, nu pe *i*.

În sfîrșit, greșeala cea mai gravă, pentru că provine dintr-o greșeală de gîndire, este punerea virgulei între subiect și predicat, așa cum face azi mai toată lumea la noi. Chiar zilele trecute, d-na Canarache semnala aici fraza următoare, luată dintr-un comunicat al Ministerului de Instrucție: *Doritoarele a se prezenta la concurs, vor adresa cererile...*

Dacă școala și-ar face datoria, ar mai putea stîrpi această greșeală rușinoasă.

Ad., 19.XI.1932

Franțuzeasca în străinătate

Nici o limbă nu s-a bucurat pînă acuma de răspîndirea și mai ales de prestigiul pe care le-a avut franceza pînă aproape de zilele noastre și pe care actualmente le pierde, în favoarea limbii engleze. Niciodată o limbă străină n-a fost învățată cu atîta rîvnă și adoptată cu atîta plăcere de clasele superioare din toate țările străine.

Rezultatul a fost că toate limbile europene au împrumutat cuvinte din franțuzește și că, din cînd în cînd, au creat cuvinte noi care trebuiau să treacă drept franțuzești. Faptul acesta din urmă, destul de curios, merită să fie pus în lumină.

Exemplele pe care le voi cita provin mai toate din limba noastră, lucru natural, nu numai pentru că acestea sînt mai lesne înțelese de cititori, ci și pentru că se găsesc mai ușor: după cum am fost cei mai înfrigurați la adoptarea cuvintelor franțuzești, tot așa am dat și contribuția cea mai importantă la ceea ce s-ar putea numi „franțuzeasca din străinătate".

Las la o parte cuvîntul *joben*, care se știe că reproduce numele unui pălărier de origine franceză, stabilit la București. Nu se poate spune că e un cuvînt creat de noi, ci numai că, în cazul acesta, am dat o accepție nouă unui grup de sunete care exista dinainte în franțuzește.

Contrariul de la *en gros* e în franţuzeşte ***au dètail;*** noi însă am fabricat după modelul lui *en gros*, un *en détail*, expresie pe care fără nici o îndoială putem să o calificăm de franţuzească, chiar dacă nici un francez n-ar putea-o numi corectă.

„Dus şi întors" se spune în franţuzeşte *aller-retour*. Din acest grup numai cuvîntul *retour* a părut semnificativ, cu atît mai mult cu cît era şi mai uşra de înţeles. În vocabularul european de azi, verbul *aller* e destul de izolat. De aceea *retour* a fost adoptat în limbajul feroviar al întregii Europe Centrale, poate şi în alte părţi. Dacă *retour* reprezintă pe „întors", cum se va spune pentru „dus"? O dată ce *retour* înseamnă „întors" şi *re-* „înapoi", nu mai rămîne decît ca *tour* să aibă înţelesul de „dus". Şi iată cum, printr-o socoteală foarte simplă, ca să nu zicem „simplistă", cuvîntul *tour*, care înseamnă în franţuzeasca din Franţa „înconjur, ocol", a ajuns în franţuzeasca din străinătate (Germania, Austria, Cehoslovacia, Ungaria, România) să aibă înţelesul de „dus", în expresia *tur şi retur*.

În franţuzeşte există un sufix foarte răspîndit, a cărui formă feminină e *-euse* (citit *öz*). Sufixul acesta a fost împrumutat de noi în cîteva cuvinte care numesc meserii feminine. Astfel, *danseuse*, *chanteuse* au devenit în limba noastră populară *dansează*, *şanteză*. La un moment dat, poporul a avut impresia că pentru a da o înfăţişare franţuzească unui cuvînt feminin care indică o meserie trebuie să-i alipească sufixul *-eză*, simţit ca element franţuzesc, căci în cuvinte româneşti acest sufix nu există. De aceea termenul *manichiuristă* a fost transformat — francizat, aş putea spune — în *manicheză*. E clar că cei care au creat expresia aceasta nouă au crezut că vorbesc „mai franţuzeşte" decît cei care spuneau *manichiuristă*.

Şi mai curios este cuvîntul *dameză*, pe care-l auzim în anumite cercuri de periferie. Forma scurtă, *damă*, nu se distinge prin nimic de cuvintele româneşti şi nu aduce cu nimic aminte de limba franceză. Sufixul *-eză* i-a făcut serviciul de a-l occidentaliza. Cel care a spus întîi *dameză* a fost convins că vorbeşte franţuzeşte.

Dar nu numai în româneşte bîntuie francizarea femininelor cu ajutorul sufixului *-eză:* şi în Germania lucrurile se petrec cam la fel. Pentru ceea ce noi numim *baletistă*, iar francezii *danseuse de ballet*, germanii au creat un cuvînt „franţuzesc": *Balletteuse*. Nici în nemţeşte nu există sufixul *-euse*, de aceea e sigur că şi neamţul care a spus întîi *Balletteuse* a vrut să vorbească franţuzeşte.

Dacă toate aceste expresii pseudofranţuzeşti n-ar fi atît de grosolan făcute, n-ar fi exclus ca ele să pătrundă la un moment dat chiar în franţuzeasca din Franţa.

Dar dacă exemplele pe care le-am citat aici ar fi corect alcătuite în spiritul limbii franceze, ar fi foarte greu de stabilit că nu provin din Franţa. Şi am putea crede că le-am împrumutat din franţuzeşte, ca şi pe toate celelalte elemente de vocabular de origine franceză.

De aceea ajung la o ipoteză care, dacă în practică nu e utilă, lasă totuşi cîmp liber pentru reflecţie: cine ne garantează că toate cuvintele franţuzeşti au fost făcute în Franţa şi că printre ele nu se găsesc unele create în străinătate de oameni cu mai mult simţ al limbii franceze decît autorul *damezei* sau al *Balletteusei?*

În sprijinul acestei ipoteze s-ar putea cita crearea de nume proprii. Se ştie bunăoară că *roumain* pentru „român" a fost scris pentru prima oară de Kogălniceanu. Ar fi curios dacă s-ar găsi şi cuvinte comune franţuzeşti create de români.

Ad., 27.XI.1932

h

Un savant francez spunea acum cîtva timp, într-un *Tratat de pronunţare franceză*, că limbile culte sînt caracterizate între altele prin faptul că posedă sunetul *ü* şi că nu-l au pe *h*. Teorie din cele mai contestabile şi vădit influenţată de ideea că limba franceză e superioară celorlalte.

În ce-l priveşte pe *h*, teoria pomenită se dovedeşte uşor a fi falsă cu ajutorul limbii române. Avem o regiune în care *h* a fost aproape cu totul suprimat din pronunţare: Oltenia. Şi totuşi nu se poate afirma că graiul oltenesc este superior celorlalte, după cum nu se poate spune nici că le este inferior.

Partea curioasă e că şi în Muntenia *h* e pe cale de dispariţie, dar nu în limba literară, ci în cea populară sau, mai precis, în cea mitocănească. Oamenii care au învăţat la şcoală continuă cu toţii să-l pronunţe pe *h*, aşa cum îl cunosc din scriere.

În schimb, în regiunile periferice, *h* este adesea suprimat. Se rosteşte astfel *oţ* în loc de *hoţ*, *paar* pentru *pahar*, *Zaaria* sau chiar *Zaria* pentru numele *Zaharia* şi aşa mai departe.

Nu numai că dispariţia lui *h* nu denotă aici o înaintare în cultură, ci, tocmai dimpotrivă, pronunţarea fără *h* trădează originea suburbană sau instrucţia neglijată a celui care vorbeşte.

De aceea e cu atît mai regretabil că această particularitate începe să se strecoare în reclamele citite la radio. Zilele trecute ni se recomanda astfel o revistă care se joacă la „*Alambra*".

Vorbitorul la radio are foarte mare influenţă asupra celor puţin instruiţi; o frază distribuită prin difuzor capătă un prestigiu asemănător cu acela al textului scris.

De aceea ar fi de dorit ca pronunţarea spicherului să fie ceva mai supravegheată, ca să nu se ajungă să se vorbească publicului de *oţi* şi de *paare*.

Ad., 6.I.1933

e și *ie*

Continuînd cu analiza teoriilor ortografice pe care d. Gh. Adamescu le expune în broșura *Problemele actuale ale ortografiei românești*, ajungem la scrierea diftongului *ie*.

D. Adamescu constată că, în pronunțare, *ie* se poate foarte ușor distinge de *e*, apoi adaugă: „Regula ar fi ușoară, dar vedem adesea scris *perim*, *meu*, *fer*, deci problema rămîne întreagă“.

Mărturisesc că nu înțeleg. Dacă sîntem de acord în privința pronunțării și dacă găsim o regulă justă și „ușoară“, problema nu mai rămîne deloc. Faptul că unii continuă să scrie după altă regulă nu dovedește că cea pe care o propunem noi nu e bună.

D. Adamescu găsește în glosarul Academiei două excepții de la regula pronunțării: *meu* și *sbera*, care, deși pronunțate cu *ie*, sînt scrise cu *e* simplu. De fapt, multă lume pronunță *meu*, fără *i*; dar *sbera* în loc de *zbiera* constituie un mitocănism intolerabil.

Pentru motive pe care nu mi le pot imagina, toți cei care se ocupă de ortografie pretind că, acolo unde se pronunță cu *ie*, să se scrie ori peste tot cu *e*, ori în unele cuvinte cu *e*, iar în altele cu *ie*.

Prima regulă ar avea desigur avantajul că ar împiedica scrierea cu *ie* în neologisme ca *idee*, *crea*. Dar, din două una: ori cuvintele acestea nu sînt încă definitiv intrate în limbă, și atunci putem să impunem pronunțarea, ori sînt definitiv intrate, și în cazul acesta e inutil să ne mai luptăm cu arme ortografice împotriva pronunțării.

În orice caz, principiul etimologic nu e respectat de nici una din regulile propuse. Chiar cînd e vorba de cuvîntul *idee*, dacă ar fi să ținem seamă de forma primitivă, ar trebui să scriem *idee*, căci forma primitivă, grecească, se scria *idea*.

Ceea ce e sigur e că principiul strict fonetic nu poate supăra pe nimeni; să scriem deci *ie* unde pronunțăm *ie* și *e* unde pronunțăm *e*.

Ad., 17.I.1933

Iarăși despre neologisme

Luna trecută am scris un articol în care mă ocupam de răspîndirea neologismelor. La drept vorbind, doctrina nu-mi prea aparținea, ci e cea admisă în general de știința străină. Numai exemplificarea și aplicarea la limba română erau propriu-zis opera mea.

Articolul acesta mi-a atras onoarea de a primi, prin ziarul „Epoca“, un răspuns din partea arhimandritului Scriban. E adevărat că d-sa n-a făcut, după cît știu, studii de specialitate. Totuși, avînd în vedere că e un publicist cunoscut, m-am simțit măgulit cînd am văzut că discută cu mine.

Trebuie să mărturisesc însă că, numaidecît, mi-a scăzut bucuria, căci mi-am dat seama că nu e motivată: autorul articolului discuta în adevăr cu mine, dar nu cu ideile mele.

Eu spusesem numai atît: că elevii de liceu cunosc mai bine neologismele decît arhaismele și că deci e inutil să ne ferim de cuvintele noi și e chiar dăunător să îngrămădim în manuale arhaisme pe care elevii nu le înțeleg.

Arhimandritul Scriban îmi răspunde că argumentarea nu e concludentă, deoarece e vorba de elevii unui singur liceu. Cer cititorului permisiunea să citez un pasaj din articolul meu care e în discuție: „Voi cita aici trei fapte culese din trei școli, la trei materii diferite, care ne vor arăta că elevii nu se sperie de cuvintele noi, ci... de cele vechi. Garantez autenticitatea celor povestite".

Se vede clar că reproșul care mi se aduce e nemeritat. De altfel, cum problemele de limbă sînt principala mea preocupare, e ușor de înțeles că n-am generalizat numai după cele trei exemple pe care le-am citat într-un articol destinat marelui public, ci și după multe altele pe care nu le puteam înșira.

E adevărat că arhimandritul Scriban adaugă că n-are încredere în felul cum am făcut ancheta și că dacă ar fi pus și d-sa întrebări elevilor rezultatul ar fi fost altul. Vasăzică, și în pedagogie...

Îmi mai obiectează eruditul meu preopinent că țăranii nu cunosc toate neologismele și că nu toate au pătruns definitiv: *a preconiza*, de exemplu, nu e totdeauna înțeles, pe cînd sinonimul lui, *a trîmbița*, e cunoscut în toată lumea.

Afirmațiile acestea au un singur cusur: că nu mă privesc pe mine, deoarece eu n-am susținut niciodată contrariul. N-am spus că țăranii cunosc toate neologismele, nici că toate au pătruns definitiv.

Nu mai plictisesc cititorii cu citate din articolul meu: binevoiască arhimandritul Scriban să-l citească încă o dată, cu mai multă atenție, și se va convinge de acest lucru.

Tot astfel e departe de mine gîndul de a tăgădui faptul că multă lume întrebuințează neologismele greșit, fie în ce privește pronunțarea, fie în ce privește înțelesul. Și tocmai de aceea am ținut să arăt că nici arhaismele n-o duc mai bine din acest punct de vedere.

De altfel, chiar unele cuvinte care astăzi au o oarecare vechime și sînt considerate de puriști ca foarte respectabile au fost și ele, acum două sute, acum cinci sute sau o mie de ani, neologisme. Fără îndoială că puriștii de-atunci s-au opus la admiterea lor în limbă, pentru motive care se întrebuințează și azi.

Lăsînd acum la o parte argumentele pe care le îndreaptă contra mea, trebuie să remarc că arhimandritul Scriban a fost destul de rău inspirat cînd și-a ales exemplele. Dau mai jos cîteva mostre.

A preconiza nu e același lucru cu *a trîmbița;* ultimul are o sensibilă nuanță peiorativă, care lipsește primului. Iată două fraze în care *a preconiza*

şi *a trîmbiţa* nu se pot înlocui unul pe altul: *profesorul X preconizează întrebuinţarea cutărui medicament*, şi *X are obiceiul să-şi trîmbiţeze propriile merite.*

De asemenea e greşit să se spună că în *executarea lui Gorgulov*, cuvîntul *executare* nu înseamnă „omorîre". E adevărat că în *suspendarea executărilor silite*, *executare* are alt înţeles, dar mai toate cuvintele au mai multe înţelesuri, după textul în care se află.

Mai găsim în articolul pomenit, ca o dovadă că neologismele sînt mai puţin cunoscute, faptul următor: un soldat n-a ştiut ce înseamnă *sector*, dar a înţeles cînd i s-a vorbit de *front*. S-ar părea deci că *sector* e cuvînt străin, iar *front*, românesc. În realitate, *front* este un cuvînt nou, mai nou desigur decît *sector;* în orice caz, *front* e cuvînt franţuzesc, pe cînd *sector* e latinesc, şi încă românizat.

Am relevat aceste erori nu din plăcerea de a corecta pe cineva care polemizează cu mine, ci cu un scop practic. Voiam să arăt că nu oricine poate discuta problemele de limbă.

Lingvistica e o ştiinţă, în acelaşi grad cu chimia sau medicina. După cum nu i-ar da în gînd unui profan să contrazică pe un medic în materie de scarlatină, tot aşa nu e prudent să intre într-o discuţie asupra neologismelor cineva care nu cunoaşte istoria limbilor.

Problemele care privesc omul nu sînt niciodată simple. Totdeauna la un rezultat simplu au contribuit cauze multiple. Bunăoară, ca să ai orizontul necesar pentru rezolvarea chestiunii neologismelor în româneşte, trebuie să cunoşti istoria limbii române şi istoria neologismelor în celelalte limbi. Este deci un lucru mai greu decît s-ar părea la prima vedere.

Ad., 24.I.1933

Ordinea cuvintelor

S-ar părea că nu trebuie nici o regulă în această privinţă: punem cuvintele în ordinea logică în care se înşiruiesc ideile. Numai că nu toată lumea are idei logice.

S-au persiflat adesea anunţurile comerciale, în care ordinea greşită dă naştere la echivocuri: *gulere pentru cavaleri tari*, în loc de *gulere tari pentru cavaleri* şi altele.

Graţie faptului că frazele acestea au fost adesea criticate, ele au început să dispară. Negustorii dau ceva mai multă atenţie la redactarea reclamelor. Dar mai sînt şi alte erori.

Titlul unui reportaj politic este: *Un nou consiliu important de miniştri;* de fapt nu e *important de miniştri*, ci *consiliu de miniştri*. De aceea trebuie un *consiliu de miniştri important. Consiliu de miniştri* formează o singură idee, de aceea nu se poate despărţi.

Într-un articol care comemorează pe un ofiţer mort în război, ni se spune că e *întîiul mort din promoţia sa pentru patrie.* Nu există încă *promoţii pentru patrie*, ci *morţi pentru patrie.* Trebuie deci *întîiul mort pentru patrie din promoţia sa.*

Dintr-un articol de ziar: *Căci d. X nu ştie să facă numai politică;* asta ar însemna că d. X e incapabil de a face numai politică. Autorul însă voia să spună că *d. X nu ştie numai să facă politică*, adică ştie să mai facă şi alte lucruri.

Într-un anunţ pe care l-a dat de curînd în ziare, un institut cultural care se bucură de multă consideraţie anunţă: *Filmul va fi însoţit de o conferinţă explicativă la ora 6 d.m. a domnului M.V.* S-ar înţelege că *ora 6 e a domnului M.V.* Trebuie *filmul va fi însoţit, la ora 6, de o conferinţă...*

Ad., 24.I.1933

însuşi

Iată un cuvînt care face multe încurcături celor care nu sînt tocmai la curent cu normele limbii literare.

La început, pronumele acesta nu avea decît persoana a treia; *-şi* de la sfîrşit, care este acelaşi cu cel de la *totuşi*, *sineşi* etc., a fost confundat cu pronumele *şi* pe care îl găsim sub forma *îşi*, sau chiar sub forma *-şi*, ca în versul poetului.

Fiecare după vrerea-i despre fată seamă deie-şi.

De aceea, după modelul lui *însuşi*, s-au fabricat pronume pentru celelalte persoane: *însumi*, *însuţi*, apoi s-a ajuns la plural: *înşine*, *înşivă.*

Însumi, *însuţi* nu se scriu cu trăsătură de unire (*însu-mi* etc.) probabil din cauză că partea de la sfîrşit nu este adevăratul pronume personal, ci s-a născut prin analogia amintită.

În limba veche *însuşi* se întrebuinţa pentru toate persoanele: *eu însuşi*, *tu însuşi.* După apariţia formelor analogice *însumi*, *însuţi* etc. s-a luat obiceiul ca *însuşi* să se acorde cu pronumele personal.

De aceea este necorectă rostirea, care se aude şi astăzi, probabil nu moştenită, ci născută din nou, *eu însuşi* etc.

Este însă foarte adevărat că *însumi*, *însuţi* n-au pătruns definitiv în limbă. Poate că de la început au aparţinut exclusiv graiului savant, dar, în orice caz, poporul nu le întrebuinţează deloc, după cum nu-l cunoaşte nici pe *însuşi.* Se zice la ţară: *a văzut-o chiar el*, nu *a văzut-o el însuşi*, *eu singur o s-o fac*, nu *eu însumi o s-o fac.*

De altfel, este caracteristic pentru soarta lui *însuşi* faptul că astăzi nu mai poate fi întrebuinţat decît în unire cu pronumele personal. De unde în

limba mai veche se spunea *însumi* sau *însuși am venit*, *însuți* sau *însuși ai făcut-o*, astăzi nu mai e corect decît *eu însumi*, *tu însuți*. *Însumi*, *însuți*, fără *eu*, *tu*, sînt considerate greșeli, ceea ce dovedește că înțelesul lui *însumi*, *însuți* nu e bine simțit.

S-ar părea, după cele arătate, că, după o luptă de cîteva sute de ani, *însuși* și celelalte forme personale sînt obligate să bată în retragere, căci n-au izbutit să se impună în limba vorbită [44].

Ad., 27.I.1933.

„Un porc de cîine"

Primesc o scrisoare de la un cititor, care mă întreabă dacă d. Al. O. Teodoreanu are dreptate să-și intituleze ultimul volum *Un porc de cîne* și dacă n-ar fi mai corect *Un porcdecîine*.

Iată o întrebare la care e destul de greu de dat un răspuns. În adevăr, nu e în joc numai ortografia unei singure expresii, ci a tuturor cuvintelor compuse.

În această privință, există două teorii după care putem să ne luăm. Prima, bazată pe criteriul logic, ne-ar îndemna să scriem într-un singur cuvînt toate expresiile în care nu vedem decît o singură idee, diferită de înțelesul fiecărui element al compusului.

Astfel, în expresia de la care am pornit, dacă nu simțim nici ideea de „porc", nici, mai ales, pe cea de „cîine", ar trebui să scriem *porcdecîine*, într-un cuvînt.

Cealaltă teorie, bazată pe simțul etimologic, ne îndeamnă să despărțim tot ce putem despărți și să scriem fie cu trăsătură de unire, fie chiar izolat toate elementele care intră într-o expresie compusă.

Primul sistem are dezavantajul că face să se șteargă înțelesul primitiv al expresiei și favorizează astfel schimbarea sensului. Al doilea sistem are defectul că presupune cunoștințe etimologice și impune analize acolo unde scriitorul lucrează cu idei indivizibile.

Se vede deci lesne că nici unul din cele două sisteme nu e bun și că trebuie utilizate amîndouă, dozate după un principiu asupra căruia e destul de greu să cădem de acord.

E ușor de înțeles de ce nu ne vom opri la o scriere ca *scîrțaiscîrțaipehîrtie*, deși expresia aceasta are un sens unitar, nici nu vom scrie *tot de a una*, deși cuvîntul *totdeauna* e compus din patru elemente diferite.

Dar dacă în cazurile acestea extreme alegerea noastră e ușor de făcut, nu tot așa se va întîmpla cînd vom avea de-a face cu exemple mijlocii: vom scrie *vre o zi* sau *vreo zi? de la* sau *dela?* și așa mai departe.

[44] Astăzi *însuși* etc. se folosește frecvent, chiar dacă nu totdeauna în forma cerută de persoana cu care trebuie acordat.

Răspunsul este că nu se va putea face o regulă generală, valabilă pentru toată lumea. De la caz la caz vom decide dacă trebuie să se scrie într-un cuvînt sau în mai multe și, de altfel, regula pe care o vom stabili va fi cu greu acceptată de toată lumea.

De unde rezultă că, în cazul despărțirii cuvintelor, scriitorul e obligat să-și bată puțin capul și să hotărască singur ce are de făcut [45].

Ad., 5.II.1933

Tot ordinea cuvintelor

Săptămîna trecută am citat cîteva exemple de fraze în care cuvintele sînt înșirate altfel decît în ordinea lor naturală. S-a văzut că în felul acesta frazele par de multe ori că au alt înțeles decît cel pe care a voit să li-l dea autorul.

Voi mai cita aici alte exemple culese în timpul din urmă din gazete și din alte publicații.

Titlul unui articol de ziar a fost *Manifestații feminine de stradă. Feminine de stradă* nu ne poate spune altceva decît că femeile care au făcut manifestația sînt de stradă. Dar nici *manifestații de stradă feminine* nu e o expresie strălucită: o manifestație nu poate fi nici masculină, nici feminină.

O greșeală curentă este cea relativă la locul prepoziției *că* și altele similare: *Soția lui Nagy, supusă unui examen medical, s-a constatat că în intervalul cît a fost crezută moartă a zăcut într-o stare letargică. Soția lui Nagy* este aici subiect; care e predicatul respectiv? *s-a constatat.* Ar trebui *S-a constatat că soția lui N... a zăcut...*

Dintr-un reportaj asupra unei crime recente și senzaționale: *Cu două săptămîni înainte de a se fi comis crima s-a stabilit că la tribunalul de notariat s-a autentificat un testament...* Dacă faptul acesta s-a descoperit cu două săptămîni înainte, cum se face că s-a îngăduit totuși făptuirea crimei?

De multe ori scriitorul își dă seama că redactarea lui e confuză. Dar în loc să șteargă ce a scris și să dea o formă mai clară expresiei, el se mulțumește să pună o virgulă, care e considerată ca leac contra tuturor bolilor: *Reglementarea datoriei către străini, a Creditanstaltului din Viena.* În felul acesta se va înțelege că nu străinii sînt ai Creditanstaltului, ci datoria. Dar între *datoria* și *Creditanstaltului* nu se poate pune virgulă, după cum nu se poate scrie *calul, vecinului.* Trebuie *datoria Creditanstaltului către străini,* fără virgulă.

Veți zice că toate acestea sînt greșeli neînsemnate. Se poate, dar ele trădează un defect important în sistemul logic al autorilor.

Ad., 10.II.1933

[45] La distanță în timp de aproape 50 de ani, a apărut DOOM, care rezolvă toate problemele de scriere la un loc sau despărțit.

mîncări sau *mîncăruri* ?

Pe firmele unora dintre restaurante se citeşte *mîncăruri calde şi reci*, pe ale altora, *mîncări calde şi reci*. Cum e mai bine? Învăţămîntul oficial ia de obicei partea lui *mîncări*, contra lui *mîncăruri*.

Dar cazul acesta nu e izolat. Sînt destul de multe substantivele masculine şi feminine care, ocazional, capătă o formă de plural în *-uri*, adică neutră. Întrebaţi pe un agricultor: cum e mai corect, *porumbi* sau *porumburi?* Vă va răspunde, fără îndoială, că amîndouă sînt corecte, cu înţelesuri deosebite: *porumbi* se zice pentru mai mulţi ştiuleţi, iar *porumburi* pentru mai multe lanuri de porumb.

Pluralul *porumbi* este deci în raport cu singularul, iar pluralul *porumburi* în raport cu colectivul.

Întrebaţi pe un blănar: cum e corect, *blăni* sau *blănuri?* Vă va răspunde şi el că amîndouă formele sînt corecte: *blăni* se zice la două sau mai multe exemplare răzleţe, pe cînd *blănuri* la mai multe grupuri de speţe diferite. Doamna X are două *blăni*, iar bărbatul ei, care e blănar, are în prăvălie diverse *blănuri*. Un anumit negustor vinde numai *blăni* de astrahan, pe cînd altul vinde tot soiul de *blănuri*.

Rezultă de aici că pluralul în *-uri* la substantivele masculine sau feminine nu se datoreşte unei greşeli de limbă, ci îndeplineşte o funcţiune reală. E vorba anume de format plurale de la colective sau plurale care să reprezinte unităţi de speţe diferite.

În cazul lui *mîncări* şi *mîncăruri: mîncări* înseamnă „mese", „faptul de a mînca", după cum se vede din zicătoarea că *două bătăi strică, iar două mîncări ba; mîncăruri* înseamnă „mai multe soiuri de mîncare, de bucate, feluri de mîncare".

Ceea ce ne aduce o oarecare jenă cînd e vorba să rostim pluralul *mîncăruri* e faptul că terminaţia *-uri* se adaugă la o rădăcină care se termină în *r*-[46]. Rămîne de văzut dacă dificultatea aceasta va fi destul de serioasă ca să cauzeze moartea lui *mîncăruri*.

Ad., 22.II.1933

vorbia sau *vorbea*?

De mai multă vreme am început aici analizarea ideilor despre ortografie pe care d. Gh. Adamescu le expune într-o broşură de curînd apărută. Ajungem astfel la chestiunea imperfectului la verbele de conjugarea a IV-a.

S-ar părea că d. Adamescu pune pe acelaşi plan regula stabilită de Academie în 1904 [47] (după care toate verbele de conjugarea a IV-a se scriu la imperfect cu *-ia*) şi propunerea unor specialişti de a scrie peste tot (afară de conjugarea „întîi) imperfectul cu *-ea*.

[46] Cu toate dificultăţile acestea, *mîncăruri* s-a păstrat.
[47] V. nota 1.

Argumentele aduse în sprijinul regulii Academiei sînt lipsite de valoare. Primul e că scriind cu *i*, *săria*, *vorbia* etc., vom ști că aceste verbe sînt de conjugarea a IV-a. Ca și cum rostul ortografiei ar fi să ne ajute să recunoaștem de ce conjugare sînt verbele. Și ce vom face cu *a hotărî*, *a omorî?* Vom scrie *hotărîa*, *omorîa?*

Al doilea argument în favoarea tezei Academiei este că numai prezența unei forme cu *i*, *vorbia*, explică în graiul popular alterarea lui *b* : *vorghia*.

E adevărat că numai prin influența unui *i* se explică schimbarea lui *b* în *gh*, dar atunci de ce nu scriem și *vorbisc*, căci doar și *vorbesc* e pronunțat dialectal *vorghesc?*

În realitate, atît imperfectul *vorghea*, cît și prezentul *vorghesc* se explică prin analogia cu celelalte forme ale verbului, unde există în adevăr un *i*: *vorbim*, schimbat în *vorghim*, *vorbit*, transformat în *vorghit* etc. Este vorba deci de o simplă unificare a rădăcinii, care nu dovedește nimic pentru scrierea imperfectului. Și de ce avem nevoie să justificăm pronunțarea rustică cu *gh?*

În schimb, în sprijinul celeilalte propuneri, a specialiștilor, există un singur argument, dar foarte solid; în adevăr, această propunere tinde să ducă la conformarea scrisului cu pronunțarea. Deoarece se pronunță *sărea*, *vorbea*, *omora*, vom scrie așa.

D. Adamescu este desigur sensibil la importanța acestui argument, deoarece chiar d-sa cere, cu cîteva pagini înainte, să se scrie cum se pronunță, iar acolo unde pronunțarea e greșită să se încerce schimbarea pronunțării, nu a scrisului.

De altfel, îmi închipui că orice om cuminte îl aprobă în această privință.

Ad., 22.III.1933

Cuvintele turcești

Cu perspicacitatea care-l caracterizează, distinsul publicist d. N. Batzaria a atras atenția asupra încă a unei probleme din cele mai interesante, privitoare la cuvintele împrumutate de noi din limbile vecine.

E vorba anume de cuvintele de origine turcească. Cu multă dreptate, d. Batzaria semnalează (într-un articol publicat în „Adevĕrul“ din 8 iunie) că întrebuințarea lor constituie un pericol, căci multe expresii care în românește au un înțeles anodin sînt obscene în turcește.

Așa, Domnia sa citează cazul lui *anasîna*, pe care nu l-a găsit trecut în dicționarele noastre (în treacăt semnalez că expresia figurează în *Dicționarul* Academiei, cu explicarea justă), pe *bocluc*, *bocciu* și, în sfîrșit, înjurătura care este adesea înlocuită, cu eleganță, prin numele lui Shakespeare.

E interesant de constatat că înțelesul cuvintelor turcești s-a înnobilat oarecum, că expresii cu totul grosolane au ajuns astăzi la un sens destul de șters ca să poată fi întrebuințate fără nici o jenă de cei care nu le cunosc originea.

Într-un foileton publicat în „Adevĕrul“ acum vreo doi ani am arătat că înțelesul multor cuvinte de origine grecească s-a degradat prin alipirea unei nuanțe ironice. Bunăoară, *ifos* în grecește înseamnă „aer nobil, înfățișare marțială“, iar în românește a ajuns la înțelesul de „îngîmfare, pretenție nejustificată“.

Ar putea părea curios că unele elemente turcești au fost înnobilate. Faptul acesta își are explicația în altă trăsătură de ordin general. Este lucru știut că e mult mai ușor să pronunți cuvinte obscene într-o limbă străină decît într-a ta. Poate că de asta primele expresii străine pe care le învață unii călători sînt înjurăturile.

Chiar dacă cineva știe ce înseamnă pe turcește *bocciu*, el poate pronunța cuvîntul în românește, deși s-ar feri să rostească echivalentul lui românesc. În felul acesta, obscenitatea străină se răspîndește în cercurile ceva mai distinse, care nu utilizează înjurăturile naționale și de aceea se ajunge cu timpul la un înțeles cu totul palid.

Ad., 13.VI.1933

vă și *vi*

Alături de *ne*, *vă*, *le*, formele normale ale dativului plural, pronumele personal mai are pe *ni*, *vi*, *li*. Aceste din urmă forme sînt întrebuințate corect cînd sînt urmate de *se*, *le*, *l-* : *ni se cere*, *li se pare*, *vi le-aș da*, *vi l-aș da* etc.

Se susține în general că formele cu *-i* s-au născut prin disimilare față de *e* următor: ca să se evite repetiția lui *e* în *ne le*, *le se*, primul *e* s-ar fi schimbat în *i*.

E posibil să mai fi intervenit și alt fapt. Anume, pronumele *ne*, *vă*, *le* sînt proclitice, adică n-au accent și se leagă strîns de cuvîntul următor. Același lucru se întîmplă și cu *se*, *le*. În *ne pare*, *ne* e destul de aproape de accent; în *ne se pare* însă, accentul s-a îndepărtat. Din pricina acestei îndepărtări a accentului, e posibil ca vocala *e* să se fi închis, transformîndu-se în *i*.

Din motive care pentru mine rămîn misterioase, d. Iorga a generalizat pe *ni* și pe *li*, astfel că scrie *ni place*, *li trebuie* etc. Cum personalitatea d-lui Iorga exercită o puternică atracție asupra contemporanilor, s-au găsit oameni care, în ciuda instinctului întregii comunități lingvistice, să adopte pe *ni* și pe *li* peste tot.

Dar de această chestiune m-am ocupat cu altă ocazie. De astă dată e vorba de o extindere ilicită pe care o capătă persoana a doua, *vi*. Există oameni care întrebuințează pe *vi* în afară de locul lui regulat, adică acolo unde urmează *se* sau *le*, și anume peste tot unde urmează o vocală. Se aude astfel constant, cel puțin la o anumită categorie de oameni, *vi-o dau*, *vi-o spun*, *vi-a telefonat* etc.

E probabil că această greșeală a fost adusă de pronunțarea — greșită și ea — a lui *ne*, *le*, urmat de o vocală, ca *ni*, *li* : *le-a dat*, pronunțat *li-a dat*. Cine zice *li-a dat* e natural să zică și *vi-a dat*.

Pentru moment, felul acesta de a vorbi e incorect, căci marea masă a populației e încă foarte departe de a-l fi adoptat. N-ar fi însă exclus ca *vi-a dat* etc. să se generalizeze [48], căci forma persoanei a doua plural a mai suferit și alte influențe din partea celorlalte. Chiar apariția formei *vi*, alături de *vă*, nu poate fi explicată decît ca o imitare a lui *ni*, *li*. Căci dacă *ne*, *le* se puteau ușor schimba în *ni*, *li*, era foarte greu ca *vă* să se schimbe în *vi* fără o influență din partea altor forme personale.

Ad., 9.VII.1933

Articolul masculin

Toată lumea știe că articolul singular masculin este, la declinarea a doua, *-ul*: *calul*, *omul*, cel puțin așa se scrie. Puțini sînt însă aceia care mai pronunță pe *l* final de la articol și, cînd o fac, ne dau impresia de ceva forțat, artificial.

La drept vorbind, *-ul* nu este un element simplu, ci unul complex. În grupul acesta de sunete numai *-l* este de fapt articol, pe cînd *-u* este terminația substantivului nearticulat.

În limba mai veche, nu existau substantive terminate în consoană, căci după ultima consoană se punea peste tot un *-u*. Acest *-u* s-a scurtat apoi, ajungînd să fie pronunțat numai pe jumătate și chiar să dispară cu totul în pronunțare.

Cînd însă după acest *-u* s-a mai adăugat o consoană, articolul, atunci vocala, nemaifiind finală, s-a păstrat intactă. Așadar, forma veche nearticulată *calu*, *omu* a devenit *cal*, *om*, pe cînd în forma articulată, *calulu*, *omulu*, primul *u* s-a păstrat.

Deoarece astăzi forma nearticulată est *cal*, *om*, avem impresia că în forma articulată, *calul*, *omul*, articolul este ceea ce se adaugă la forma articulată, adică *-ul*.

Iată însă că și *-l* final de la articol a ajuns să dispară în pronunțare. Nu a dispărut, la drept vorbind, fără urme. Grație faptului că el a existat odată, se păstrează *u*, care altfel ar fi dispărut, așa cum am arătat mai sus.

Situația actuală, în pronunțare, este următoarea: forma nearticulată este *om*, iar cea articulată, *omu*, fără *-l*, care a dispărut. Concluzia logică, care se impune: în pronunțare, articolul masculin actual este *-u*.

Iată deci cum un sunet care a fost la început ceracteristica formei nearticulate a devenit acum articol. Capriciile limbii sînt de multe ori uimitoare.

Dispariția lui *-l* de la articol se vede uneori și în scris, anume la oamenii puțin instruiți. Aceștia scriu așa cum pronunță, *calu*, *omu*. Dar unii din ei, care știu că nu trebuie să scrie fără *-l*, ajung să-l scrie și acolo unde nu e locul lui. Pe firma unei instituții din halele centrale se poate citi: *Întregul muncipiul Bucureşti*, în loc de *întregul muncipiu Bucureşti*.

Ad., 21.VII.1933

[48] Forma *vi-a* nu s-a impus.

„...înseamnă că..."

Cu toții cunoaștem expresia citată în titlu. *Înseamnă* marchează echivalența între două idei: *A da un funcționar afară în pragul iernii înseamnă a-l arunca pradă mizeriei* sau *Concedierea funcționarilor înseamnă sporirea șomajului.*

În expresiile citate *a da afară* echivalează cu *a arunca pradă mizeriei,* iar *concedierea* echivalează cu *sporirea șomajului.* Aceasta este întrebuințarea corectă și normală a expresiei *înseamnă, înseamnă că.*

În Moldova însă, sensul lui *înseamnă* s-a lărgit mult, cuvîntul a ajuns să aibă înțelesul de „trebuie, e bine" (mai cu seamă în propoziții interogative), alteori înlocuiește pe *a fi* sau chiar ar putea să fie suprimat, fără ca fraza să sufere.

Scriitorii moldoveni scriu de pildă: *dacă nu-ți place o piesă nu înseamnă s-o fluieri,* în loc de *nu trebuie s-o fluieri; autoritățile nefăcîndu-și datoria, înseamnă că sînt inutile,* în loc de *deoarece autoritățile nu-și fac datoria, ele sînt inutile* sau: *din faptul că autoritățile nu-și fac datoria rezultă că sînt inutile.*

Dintr-o broșură de folclor publicată de curînd de un moldovean extrag exemplele următoare:

Pierind în scurt timp după nașterea lor înseamnă că ele nu pot aduce servicii istoricului. Dar *pierind în scurt timp* nu e echivalent cu *ele nu pot aduce servicii.*

În altă parte, propoziția care începe cu *nu înseamnă* e izolată: *Nu înseamnă nicidecum să credem fără nici o critică chiar cronicile.* Aici cu cine e echivalent *să credem?*

Alteori *înseamnă* leagă un verb de un substantiv: *A considera Balade drept sursă a istoriei înseamnă o greșeală. A considera* ar putea fi echivalent cu *a greși* sau *considerarea* cu *o greșeală,* dar nu *a considera* cu *o greșeală.*

Fenomenul prezentat aici nu e surprinzător, în decursul istoriei unei limbi se întîmplă adesea ca un cuvînt sau chiar o locuțiune întreagă să devină simplă conjuncție sau adverb.

Procesul va fi fost ajutat de faptul că verbul acesta, fiind întrebuințat aici ca unipersonal, poate ușor trece drept cuvînt nevariabil.

Ad., 26.VII.1933

Articolul postpus

Pentru oricine a învățat una sau mai multe limbi occidentale, poziția articolului în românește constituie o curiozitate. De unde în franțuzește, în nemțește etc. articolul se pune înaintea substantivului, în românește el se pune în urma lui și formează un singur cuvînt cu substantivul.

Se poate dovedi însă că nici în românește lucrurile nu s-au petrecut întotdeauna așa cum le vedem astăzi. În primul rînd e de remarcat că, afară de cazul cînd adjectivul se pune înaintea substantivului (construcție în general

artificială, copiată după limbile străine), adjectivul primește articolul la începutul, nu la sfîrșitul lui: *Ștefan cel Mare*, nu *marele; copacul cel frumos*, nu *copac frumosul* etc. Deci punerea articolului la urmă se mărginește la substantive.

Dar nici la substantive nu este generală această regulă. La dativele numelor proprii masculine, articolul se pune la început, nu la sfîrșit: *lui Ion, nu Ionului*. Mai mult decît atîta, în primele noastre texte se găsește articolul pus la început și la numele feminine: *ei Maria*, în loc de *Mariei*.

În cele ce urmează, voi încerca să arăt că așa-numitul articol postpus la substantive este de fapt prepus la atributul următor. Un grup ca *leul bolnav* ar trebui deci analizat nu „leu-cel bolnav", ci leu cel-bolnav" (sau, mai bine zis, *leu ăl-bolnav*).

Cînd după un substantiv urmează două adjective, numai al doilea are de obicei articol: *limba franceză și cea germană*. Adjectivul *franceză* a fost și el articulat la început, dar articolul lui a trecut pe urmă la substantivul *limba*.

După o prepoziție (afară de *cu* și *de-a*), substantivul nu primește articol: *pe drum, în sat* etc. Dar dacă substantivul e urmat de un adjectiv, atunci el poate fi articulat: *pe drumul mare, în satul bogat*. La început, articolul era pus înaintea adjectivului: *cel mare, cel bogat*, iar substantivul precedat de prepoziție n-avea articol.

Iată un exemplu mai complex: *să-l cauți în oraș și în satele vecine; oraș*, precedat de o prepoziție, n-are articol; *sate*, precedat de o prepoziție, are articol, pentru că e urmat de un adjectiv. La început articolul aparținea adjectivului.

Dovada că în adevăr ceea ce astăzi este articol postpus la substantiv a fost la origine articol prepus la adjectivul următor ne-o fac genitivul și vocativul.

Genitivul pronumelui *el* este *al lui;* dar dacă înaintea lui se află un substantiv, genitivul e *lui*, fără articol: *calul lui* etc. Articolul a fost anexat de substantiv. La fel cu *casa tatei*, în loc de *casă a tatei* etc.

Vocativul n-are, bineînțeles, articol. Dar dacă urmează după el un adjectiv, atunci se pune articol și la vocativ, oricît de paradoxal ar părea acest lucru. Se zice de exemplu *fiul meu !* etc. De fapt, trebuie să analizăm astfel: *fiu, al meu*.

Rezultă din tot ce s-a arătat că de postpoziția articolului la substantive e vinovată ordinea cuvintelor, și anume faptul că adjectivul se pune în urma substantivului.

Ad., 30.VII.1933

Expresii ciuntite

E un fapt cunoscut că de multe ori un substantiv ajunge să exprime singur înțelesul pe care îl avea împreună cu un adjectiv de care era legat mai înainte.

Cîteva expresii auzite în București vor aduce o exemplificare destul de amuzantă a acestei afirmații.

În timpul războiului, un domn vine cu o ştire destul de importantă: germanii au cucerit, sau au pierdut, o poziție. Dar, avînd spirit critic, informatorul termină astfel:

„Acum, adevărat o fi, *versiune* o fi, nu știu".

El auzise adesea vorbindu-se de *versiuni false*, ceea ce pentru el se putea exprima și prin simplul cuvînt *versiune*.

La secretariatul unui liceu, părintele unui elev ascultă cu mutră destul de spăsită un discurs al directorului:

„— Băiatul dumitale era cumsecade, n-aveam să ne plîngem de el. Dar, de un timp încoace, s-a împrietenit cu niște haimanale care-l învaţă să facă tot felul de blestemății".

Aici tatăl elevului intervine, cu un cuvînt care să rezume şi să aprobe cele spuse de director:

„— *Elemente !*"

Pentru el *element* înseamnă deci numai „element rău", căci numai în grupul acesta întîlnise el cuvîntul.

Zilele trecute, în tramvai, un domn stătea de vorbă cu o doamnă despre un cunoscut al lor, adventist. Doamna descrie, cu oarecare mirare, activitatea celui de altă religie. Dar domnul, înţelegător, o lămureşte foarte simplu:

„— De, ce să-i faci? *Sectă !*"

Pentru el, *sectă* avea înţelesul de „religie fanatică, credinţă habotnică".

Iată cum unele substantive, din cauză că sînt adesea întrebuinţate împreună cu adjective defavorabile, ajung și ele să capete înţelesuri peiorative.

Ad., 20.VIII.1933

„*maharadjaua*"?

De un timp încoace, de cînd perfecționarea căilor de comunicaţie a scurtat durata călătoriilor și orientalii fac vizite frecvente în Europa, jurnalele noastre au început să utilizeze adesea forma articulată *maharadjaua*.

Întrebuinţarea acestei forme este destul de curioasă. Într-adevăr, cuvintele masculine terminate în *a* accentuat, pe care le-am împrumutat mai demult din turcește, au fost toate modificate în românește: *paşă*, cu pluralul *paşale*, *agà*, cu pluralul *agale*, au fost transformate în *pàşă*, *paşi*, *àgă*, *agi*, ceea ce a făcut să se piardă și forma articulată a singularului, *paşaua*, *agaua*, înlocuită cu *paşa*, *aga*.

Faptul acesta arată că limbii române îi repugnă cuvintele masculine care, la singularul articulat și la plural, pot fi luate drept feminine. De altfel, lucrul acesta este foarte natural.

Cum se face atunci că, în ciuda tendinței manifestate la cuvintele turcești, formele *maharadjaua*, *maharadjalele* pătrund totuși în limba română?

Problema este cu atît mai curioasă cu cît la cuvîntul acesta indian chiar terminația vocalică este artificială.

În limba veche indiană *maha* înseamnă „mare", iar *rajah* (*j* se pronunță *gi*) „rege". Sub *h* de la sfîrșit se pune un punct, pe care nu-l putem reproduce aici, din cauză că ne lipsește semnul tipografic, neutilizat niciodată în românește [49].

Specialiștii citesc acest *h* cu punct ca *s*, deși e aproape sigur că nu aceasta era pronunțarea lui primitivă. Sunetul acesta provine dintr-un mai vechi *s*, dar, cum o arată scrierea, era pronunțat ca un fel de *h*.

În orice caz, în secolul trecut la noi se spunea și se scria *rajah*, adică se păstrase ortografia indiană și se citea cum se scria. Pronunțarea cu *h* avea avantajul că dădea cuvîntului o terminație masculină și deci se putea utiliza fără nici o dificultate forma de plural masculin *rajahi*, cum și cea de singular articulat: *rajahul*.

Cum se poate explica atunci că astăzi se recurge la o formă nouă, incomodă din toate punctele de vedere? Desigur că numai prin imitarea oarbă a limbii franceze, care nu este peste tot recomandabilă.

Ad., 11.IX.1933

Citate latinești

Secole la rînd toată cultura Europei occidentale s-a făcut în limba latină; toate proverbele și dictoanele literare erau scoase în vremea aceea din autorii latini. Astăzi limba latină e mai puțin prețuită, dar multe citate au rămas și mai sînt întrebuințate și acuma.

Cum însă cei mai mulți din cei care citează fraze latinești nu știu latinește, sau știu foarte puțin, o bună parte din aceste citate se răspîndesc sub o formă greșită. Voi da aici cîteva exemple.

Vedem în gazete că cineva a făcut o acțiune *proprio motto*, ceea ce ar trebui să însemne „din proprie inițiativă, din imbold propriu". De fapt, numai *proprio* e scris corect latinește, pe cînd *motto* e un cuvînt italienesc, care înseamnă „zicătoare, proverb". Expresia corectă este *proprio motu*, pe de-a-ntregul latinească, și înseamnă „din proprie mișcare, inițiativă".

Cînd se anunță rezultatul unui examen, citim adesea că cel prezentat a reușit *magna cum laudae*. Corect este *magna cum laude*, adică „cu mare laudă". *Laude* e în cazul ablativ, cerut de prepoziția *cum*. Cei care scriu *laudae* fac două greșeli: întîi își închipuie că trebuie să pună genitivul și al doilea cred că genitivul de la *laus* e *laudae* (în realitate e *laudis*).

[49] Semnul despre care vorbeam arată așa: *ḥ*.

Tot la rezultatul examenelor aflăm uneori că mai mulţi candidaţi au reuşit *ex equo;* aceasta ar însemna că au reuşit „de pe cal, călare" (mai exact „din cal"). Trebuie scris *ex aequo*, ceea ce înseamnă „la egalitate". Ce e drept în pronunţarea noastră, cele două expresii nu se deosebesc.

Un dicton latinesc spune că *inter arma silent leges*, adică „în timpul războiului legile tac". Am văzut însă scris şi *inter armas*..., pentru că cel care scria îşi închipuia că *arma* e feminin şi are acuzativul plural *armas*. În realitate, e neutru şi acuzativul plural e *arma*.

Un poet latin numeşte *beatus possidens* „fericit posesor" pe cel care ştie să se mulţumească cu cît are. În curînd însă expresia s-a întrebuinţat şi la plural: *beati possidentes* şi aşa e cunoscută. Cineva care voia să o aplice la un singur individ a spus *beatus possidentes*, adică „fericit posesori".

Cînd apare cineva din nou după o lungă retragere sau dispariţie, se spune de el că e *redivivus* „înviat". Dar *redivivus* e masculin şi nu trebuie folosit pentru numele feminine. Se spune totuşi *Polonia redivivus* şi am văzut scris chiar *Marlene Dietrich redivivus*.

Pe cartea unui profesor universitar figurează ca *motto* expresia *lux in tenebra*, în locul bine cunoscutului citat *lux in tenebris lucet* „lumina străluceşte prin întuneric". *Tenebrae* e plural şi nu are singular.

E adevărat că limba latină ne întinde adesea curse subtile. Dar există dicţionare de citate, care pot fi consultate cu folos şi, în definitiv, cine ne obligă să cităm dintr-o limbă pe care n-o cunoaştem?

Ad., 17.IX.1933

Cum se pronunţă

În mai multe rînduri am atras atenţia asupra faptului că mulţi pronunţă la noi cuvintele englezeşti într-un chip curios, adică nici englezeşte, nici româneşte, ci aşa cum îşi închipuie ei că trebuie să pronunţe englezii.

Există şi o categorie de cuvinte englezeşti pe care unii le pronunţă ca şi cum ar fi nemţeşti, cu toate că germanii le pronunţă în general aşa cum trebuie.

În primul rînd, e vorba de numele proprii terminate în *-son*, ca *Robinson*, *Johnson* etc. În englezeşte, *s* se citeşte *s*, deci pronunţarea *Robinzon*, *Gionson* n-are nici un rost.

În al doilea rînd, există o mulţime de cuvinte care încep cu un *s* urmat de un *t* sau *p*. În nemţeşte, în cazul acesta, se pronunţă *ş*, dar în englezeşte rămîne *s*. De aceea trebuie condamnată pronunţarea cu *ş* în cuvintele *şpicăr* în loc de *spicăr (speaker)*, *ştandard* pentru *standard* etc.

La un concurs de înot, am auzit persoanele oficiale pronunţînd cu emfază, dar şi cu greşeli, *ştart*, *şprint* în loc de *start*, *sprint*. Bineînţeles, cuvintele acestea sînt englezeşti, nu nemţeşti.

La un teatru din Bucureşti, într-o piesă englezească, numele unui personaj era *Sprules*. Dar toţi actorii pronunţau *şprul*, cu *ş* în loc de *s* şi fără *s* final. Bineînţeles, în atare condiţii e greu să mai ai impresia că acţiunea se petrece în Anglia.

La radio auzim zilnic, cu ocazia citirii radiojurnalului, despre *ştocuri* de efecte. Ce e de mirare dacă pronunţarea vicioasă se va răspîndi la toţi cei care îşi închipuie că pot învăţa ceva de la postul de radio?

De altfel, transformarea lui *s* în *ş* nu s-a oprit aici, ci s-a întins şi acolo unde *s* e urmat de alte consoane: *şmoching*, pentru *smoking*, *şliping* în loc de *sleeping* etc.

Ba *ş* se strecoară chiar şi în cuvinte franţuzeşti, ca *spion*, devenit *şpion*, şi în nume scandinave, ca *Strindberg*, devenit *Ştrindberg* etc. În fond, *ş* nu face nici un rău nimănui, numai că denunţă lipsa de cultură a celui care-l întrebuinţează fără rost.

Ad., 20.IX.1933

Participiul prezent

Din partea unui „grup de cititori" primesc o carte poştală cu întrebarea: „Care este scrierea exactă a participiului purces din verbul a *prejudicia*: *prejudiciind* sau *prejudiciînd?*"

Bineînţeles, întrebarea este valabilă pentru orice verb asemănător: *apropiind* sau *apropiînd?* etc. De aceea cred că nu strică puţină teorie generală cu privire la participiul prezent.

Modul normal de a forma participiul prezent este acesta: adăugăm terminaţia *-înd* la rădăcina verbului (pe care o găsim de obicei la indicativul prezent).

În felul acesta căpătăm formele normale *mergînd* de la *a merge*, *scăpînd* de la *a scăpa*, *călcînd* de la *a călca* etc.

Lucrurile se complică numai atunci cînd rădăcina verbului se termină cu un *i*. În adevăr, *i* nu tolerează imediat după el un *î*, care e silit să se prefacă tot în *i*. De aceea participiile prezente al verbelor de conjugarea a patra a căror vocală caracteristică este *i* se termină în *-ind* : *fugind* de la *a fugi*, *sărind* de la *a sări* etc. *.

La conjugarea a treia există de asemenea un verb cu rădăcina în *-i* şi deci cu participiul în *-ind* : *a scrie*, *scriind*.

La conjugarea întîi sînt destul de numeroase verbele care, înainte de *-a* de la infinitiv, au un *i* : *a tăia*, *a muia*, *a prejudicia* etc. Toate au participiul prezent în *-ind*, conform regulii de mai sus: *tăind*, *muind*, *prejudiciind*.

* De fapt, *i* de la infinitiv nu rămîne, dar ne-a deprins cu pronunţarea muiată a consoanei precedente şi atît e destul de ca să schimbe pe *î* următor în *i*.

Cei care scriu *apropiînd*, *prejudiciînd* se lasă influențați de faptul că cele mai multe participii prezente se termină în *-înd*. E vorba deci de o influență analogică tinzînd să desființeze o diferență produsă de o schimbare fonetică.

Admițînd că ar fi bine să uniformizăm participiile, să le facem pe toate cu *-înd*, ne-am izbi de rezistența viguroasă a conjugării a patra: cine va putea zice *sărînd* în loc de *sărind* sau *uimînd* pentru *uimind?*

De altfel, chiar la conjugarea întîi ne-am izbi de dificultăți. Să admitem pe *apropiînd*. Dar ce vom face acolo unde *i* final al rădăcinii nu formează silabă, de exemplu la *a tăia:* vom zice *tăiînd?*

Rămîne deci ca unele verbe de conjugarea întîi să aibă participiul prezent terminat în *-ind*, după cum sînt unele verbe de conjugarea a patra cu participiul în *-înd:* cele terminate la infinitiv în *-î: a hotărî — hotărînd*, *a coborî — coborînd.*

Ad., 30.XI.1933

„prînzul de seară"

Există în românește un cuvînt vechi, *prînz*, cu o accepție bine stabilită: „masa de la amiază" și mai ales „amiază" în sine. Se zice astfel *înainte de prînz*, *după prînz*, *cam pe la prînz* etc.

Pentru *masă*, românii obișnuiesc să spună, fără precizie, *a mînca*, *a lua masa*, *a sta la masă* etc., astfel că nu se deosebește masa de la amiază de cea de seară.

Francezii însă disting cu multă grijă *dejunul* „masa de la amiază" de *dineu* „masa de seară". Ei au și verbele respective: *a dejuna* și *a dina* și rareori spun *a mînca* pur și simplu.

Românii care traduc din franțuzește s-au crezut obligați să traducă precis și verbele pentru *a mînca*, deși faptul acesta nu e în firea limbii române.

În special se întîlnește în cărțile franțuzești verbul *a dina* și substantivul *dineu*. Dacă traducătorul ține morțiș să precizeze că e vorba de masa de seară (ceea ce de obicei e inutil) și nu vrea să întrebuințeze cuvîntul *seară*, n-ar avea decît să spună *cină*, *a cina*, cu un cuvînt neaoș românesc, care este întrebuințat în Moldova și în Transilvania.

Dar se vede că acest cuvînt nu le este cunoscut traducătorilor, sau nu le e pe plac, din cauza atmosferei dialectale pe care o aduce. Fapt e că nu-l întrebuințează nimeni.

Și atunci s-a găsit o soluție foarte simplă: s-a recurs la cuvîntul *prînz* și la derivatul *a prînzi*. În special în piesele traduse e vorba adesea de prînzul la care se duce cutare personaj deseară, de familia unde a prînzit aseară etc.

Am văzut de curînd o piesă a cărei acțiune se învîrtește în întregime în jurul unui prînz care are loc seara. Tot timpul se vorbește de prînzul de seară, de persoanele care prînzesc seara etc.

Dacă traducătorul ar ști românește, ar spune, pur și simplu, *masă*, *a mînca*. Dacă îi trebuie un termen mai pompos, n-are decît să spună *dineu*. Dar în nici un caz nu-i este permis să întrebuințeze cuvîntul *prînz*, al cărui înțeles este opus celui căutat.

Și astfel ajungem la concluzia care se impune, că traducerea de piese este o meserie ca oricare alta și că nu trebuie s-o îmbrățișeze decît cei care se pricep s-o facă.

Ad., 11.I.1934

Boală fără leac

E vorba de felul cum se scrie și în unele cazuri de felul cum se vorbește limba română de către persoane care ar fi trebuit să servească de îndrumători ai celor mai puțin inițiați în tainele stilisticii.

Piesele străine care se reprezintă pe scenele noastre sînt, în general, traduse cuvînt cu cuvînt, în așa fel încît toate locuțiunile netraductibile ale originalului apar în copie în versiunea română.

De exemplu, un personaj se desparte de altul cu cuvintele: *la revedere, bătrîne!*, ceea ce nu poate fi înțeles decît dacă ne gîndim că piesa e tradusă din franțuzește și deci originalul spunea *mon vieux!* (ceea ce nu înseamnă „bătrîne“, ci „dragă!“).

Cînd o doamnă pe scenă invită pe alta la masă îi spune: *sper că veți fi de ai noștri*, ceea ce merge în franțuzește; în românește însă nu se poate spune așa, ci trebuie: *sper că veți veni și dumneavoastră*, *sper că ne veți face plăcerea*, *vă rog să veniți* etc.

Titlurile de filme sînt pline de expresii neromânești, datorate nepriceperii traducătorilor. M-am întrebat întotdeauna cum se face că publicul acceptă aceste surogate de traduceri și nu protestează.

Ar fi natural să vedem, așa cum se petrec lucrurile în alte țări, că se protestează cu indignare cînd un traducător sau un autor stîlcește limba în care scrie. Și s-ar cuveni ca în fruntea celor care s-ar ridica împotriva înjosirii limbii să se găsească oamenii instruiți.

Primesc însă o scrisoare care îmi explică în oarecare măsură de ce mulți dintre intelectuali primesc fără nici o împotrivire orice text, oricît de prost.

Îmi scrie un student în medicină că unul dintre profesorii lui face în mod curent fraze de felul celor care urmează: *Acilea se devide celulele... celula de bază al tuturor celulelor... cea mai principală... grație că... Wlissmann a căutat să caute... perfect de bine... genul femenin...* Mă opresc, pentru că altfel aș cita o coloană întreagă.

Dar dacă un profesor universitar nu știe să acorde subiectul cu predicatul, dacă nu știe că după *perfect* nu mai e nevoie să pună *de bine*, dacă

zice *femenin*, nu *feminin*, de la cine am putea aştepta o reacţie în contra greşelilor traducătorilor?

E probabil că, cel puţin pentru moment, boala n-are leac [50].

Ad., 13.I.1934

fir'ai sau *fir-ai*?

Regula care decide dacă două cuvinte vor fi despărţite prin apostrof sau prin trăsură de unire este foarte simplă, deşi mulţi o nesocotesc: se pune apostrof cînd s-a suprimat o vocală şi se pune trăsură de unire cînd nu s-a suprimat nimic.

Cea mai frecventă greşeală, în această privinţă, este scrierea *l'am*, *l'ai* etc., în loc de *l-am*, *l-ai*. În adevăr, greşeala apare la mulţi scriitori cu renume, care ar fi foarte încurcaţi dacă i-am întreba ce lipseşte între *l* şi *am*.

Iată o problemă ceva mai delicată. La optativ se mai întrebuinţează, cel puţin în graiul rustic, forma compusă cu ajutorul infinitivului lung: *mîncare-ai*, *dormire-ai* etc. Singura formă curentă în Bucureşti este *fire-ai* (utilizată în imprecaţii).

În locul acestor forme, se aude adesea rostindu-se *mîncarai*, *firai*, pe care le scriu intenţionat fără nici un semn, căci tocmai aceasta este problema: trebuie scrise cu apostrof sau cu trăsură de unire?

În aparenţă, răspunsul este simplu: s-a suprimat *e*, deci trebuie să să scriem *mîncar'ai*, *fir'ai*. În fond însă, *e* n-a fost pur şi simplu suprimat decît în scriere. În rostire, el s-a contopit cu *a* următor.

Nu poate fi vorba aici de o eliziune, care n-ar fi justificată prin nimic. Aşadar, *a* din *firai* reprezintă atît pe *a* din *ai*, cît şi pe *e* din *fire*. Este deci normal să se scrie *fir-ai*.

Iată însă un caz ceva mai amuzant. Zilele trecute, un critic cu pretenţii, analizînd o carte recentă, se întreabă: de unde a luat autorul forma ciudată *arde-r-ai?*

Evident, ciudată nu e forma normală de optativ *arder-ai*, ci numai grafia criticului, care simte nevoia să despartă printr-o linioară pe *r* de la infinitivul lung de restul cuvîntului. Tot aşa de bine putea să scrie *mînca-re*.

E adevărat însă că nu putem cere oricui să analizeze elementele din care e format un cuvînt.

Ad., 31.I.1934

[50] Şi totuşi, iată că boala a avut leac; astăzi nu se mai găseşte nici un intelectual care să facă greşeli de felul celor citate.

Ortografia în şcoală

Este ştiut lucru că elevii de astăzi se surmenează teribil cu învăţătura, din cauză că programele sînt prea încărcate. Cel puţin acesta este strigătul pe care-l scot la intervale dese părinţii şi pedagogii moderni.

Or fi programele încărcate, dar elevii nu se prea sinchisesc de ele, pentru că trec prin şcoală fără să reţină nimic din ceea ce ar trebui să înveţe.

Un exemplu caracteristic îl oferă ortografia. Majoritatea elevilor cunosc regulile de scriere ale limbii materne cam tot atît cît ştim noi despre politica din China.

Propun să se facă o experienţă: să se ia, din zece licee alese la întîmplare, zece clase din cursul superior şi să li se dea o dictare cu oarecare dificultăţi de scriere. Pariez că nici zece la sută din elevi nu se vor putea descurca în chip acceptabil.

Cum se face oare că elevii din Franţa sau din Anglia pot învăţa ortografia limbii lor, infinit mai complicată decît a noastră, iar elevii din România scriu atît de mizerabil?

Şi cum se face că generaţiile ceva mai vechi din România au izbutit să înveţe să scrie, cu toate că, cel puţin la unele materii, programele şi profesorii erau mult mai pretenţioşi decît astăzi?

Nu poate fi decît o singură explicaţie: nu se dă destulă atenţie scrierii. Programele sînt prea vagi în această privinţă, iar profesorii de limba română se socotesc, în general, prea mari savanţi ca să se ocupe de amănunte atît de meschine: ei discută filozofie, formează suflete etc., iar elevii lor scriu *v'a veni*, *mam dus*, *părinţi mei* etc.

Dar dacă cunoştinţele de critică literară şi de filozofie sînt utile pentru formarea sufletelor, în schimb lipsa de cunoştinţe ortografice sare în ochi de la prima privire: citiţi o petiţie scrisă de un bacalaureat şi nu vă veţi mai interesa de formaţia lui sufletească.

Iată direcţia în care ar trebui să se îndrepte în primul rînd atenţia Ministerului de Instrucţie, dacă nu ţine să ne barbarizăm cu totul.

Ad., 13.II.1934

şasesprezece

Toată lumea cu scaun la cap spune în România *paisprezece*, *şaisprezece*, *şaizeci*. Numai la radio se aud forme aberante. În primul rînd, acel curios *şeisprezece*, despre care am vorbit altă dată şi care se încăpăţînează să nu dispară.

E adevărat că e vorba de o pronunţare regională. Dar nu înţeleg de ce comitetul de conducere al societăţii nu impune spicherilor, dacă sînt moldoveni,

să pronunțe *şăisprîdzăşi*, ca să fie mai în notă, dacă e vorba să răspîndim pronunțările regionale.

Dar, tot la radio, se aud și alte minunății, de exemplu: *patrusprezece*, *şasesprezece* și *șasezeci*. Desfid pe oricare dintre vorbitorii la radio să spună pe stradă cuiva că așteaptă tramvaiul numărul *şasesprezece* sau că au plătit un obiect cu *şasezeci* de lei.

Evident, cineva care ar vorbi astfel în viața de toate zilele s-ar face de rîs. Dar oare vorbirea în fața microfonului nu trebuie să fie cea din viața de toate zilele? Și ceea ce e ridicol pe stradă devine elegant cînd e transmis de difuzor?

Mi-am spus un moment că pronunțarea *şase-* în loc de *şai-* tinde să evite confuzia cu *paisprezece*. Dar argumentul acesta s-ar putea aduce numai pentru *şaisprezece*, nu și pentru *șasezeci*.

De altfel, dacă *şasesprezece* nu se poate confunda cu *paisprezece*, în schimb *şasezeci* se confundă cu *şaptezeci*, cu atît mai mult cu cît nimeni dintre ascultători nu cunoaște pe *şasezeci* din propriul său uzaj.

Explicația adevărată a lui *patrusprezece* și *şasezeci* este alta: spicherii sînt etimologi. Ei știu că *paisprezece* și *şaizeci* provin din *patru-spre-zece* și *şase-zeci* și vor să arate că o știu.

Dar atunci de ce nu spun și *unusprezece* pentru masculin și *unasprezece* pentru feminin? De ce nu transformă pe *parcă* în *pare-că?* S-ar putea reveni astfel la pronunțarea de acum o mie de ani.

Mă îndoiesc că s-ar putea cîștiga ceva de pe urma acestei arhaizări forțate. Cînd *şasesprezece* a fost schimbat în *şaisprezece*, s-a realizat o serioasă economie în pronunțare. Pe de altă parte, formele întregi sînt extrem de greoaie. De aceea este foarte bine că s-a renunțat la ele și nimeni n-ar trebui să caute să le dezgroape.

Ad., 6.IV.1934

Cum e corect?

Primesc mereu scrisori de la cititori, care mă întreabă: cum e corect, așa sau așa? Le răspund, în general, că una dintre forme e corectă, iar cealaltă greșită. Dar după ce mă conduc cînd dau aceste decizii? Cred necesar să discut o dată problema din punct de vedere cu totul general.

Criteriile de apreciere în privința rostirii corecte au fost discutate de marele lingvist danez Jespersen, care a luat în considerație șapte puncte de vedere:

1. Ordinul autorității.
2. Repartiția geografică.
3. Tradiția literară.
4. Cuvîntul aristocrației.

5. Părerea democrației.
6. Criteriul logic.
7. Estetica.

Le voi discuta pe toate.

1. Autoritățile în drept să intervină la noi sînt Academia și, pentru școli, Ministerul de Instrucție. Acesta din urmă însă se mulțumește în general să aplice deciziile celei dintîi. Rămîne așadar să ne ocupăm de Academie.

Este proaspătă în amintirea tuturor furtuna pe care au stîrnit-o, pe drept cuvînt, ultimele reguli ale Academiei. Chiar cei care nu se pricep în materie au văzut ridicolul unora dintre normele impuse cu această ocazie.

2. În privința repartiției geografice a formelor stăm mult mai bine. E adevărat că avem regionaliști îndîrjiți, care pretind că singurele rostiri corecte sînt cele din provincia lor. Dar în general se admite că, dintre diversele forme dialectale, corecte sînt cele întrebuințate la București, de oamenii instruiți. Numai că aceștia nu sînt todeauna de acord între ei.

3. S-ar părea că autoritatea literaților ne impune, fără drept de apel, o normă lingvistică. În realitate, scriitorii nu scriu toți la fel, căci unul păstrează amănunte dialectale, altul se lasă prea mult influențat de o limbă străină, mulți fac chiar greșeli grave.

Să admitem însă că ar exista o direcție unică în privința vocabularului literar. Întrucît ne-ar ajuta aceasta pentru a stabili pronunțarea cuvintelor? Căci se știe că adesea o ortografie unitară ascunde diferențe importante de rostire.

4. Dacă e să ne luăm după aristocrație — înțeleg prin aceasta pe intelectuali — va trebui mai întîi să precizăm ce este această aristocrație și pînă unde se întinde ea. Bineînțeles, există persoane care vor fi lesne socotite ca făcînd parte din acest grup. Dar la altele se va putea ezita. Și, în afară de aceasta, la noi se dă în general așa de puțină atenție limibii, încît chiar savanți, profesori universitari și academicieni fac greșeli grave, atît în vorbire, cît și în scris. Nu atît din ignoranță, cît din neglijență.

5. Nici în tabăra opusă nu vom găsi adevărul. S-ar părea că, limba fiind o instituție socială, destinată să înlesnească înțelegerea între oameni, forma cea mai bună va fi cea întrebuințată de majoritate. Dar majoritatea este compusă în parte din ignoranți, care au nevoie de îndrumare din partea celor instruiți.

Mai ales în ortografie, care este o creație a specialiștilor, masele trebuie să primească instrucțiuni de la cel care a studiat toate problemele în legătură cu limba.

Pe de altă parte, cu ı vocabularul nu poate rămîne neschimbat, la termenii tradiționali în limba populară se adaugă mereu cuvinte provenite din graiul intelectualilor sau al tehnicienilor, după cum și acesta din urmă este silit mereu să-și împrospăteze lexicul cu elemente de origine populară. Și într-un caz, și în celălalt, cine va fixa ce se poate adopta?

6. După logică este uneori imposibil să ne conducem, căci de multe ori vorbirea e în opoziție absolută cu judecata logică. Cînd spunem *pun pălăria*

în cap, logicianul va pretinde că greşim, deoarece în realitate punem capul în pălărie. Dar cine va avea curajul să spună *pune-ţi capul în pălărie?* Exemplul acesta e suficient ca să dovedească antagonismul dintre limba vorbită şi criteriul logic.

7. Cît despre criteriul estetic, aici ne încurcăm de tot. Fiecare individ are gusturile lui şi fiecare e convins că ale lui sînt mult mai îndreptăţite decît ale celorlalţi. A lăsa să dicteze exclusiv simţul estetic ar însemna să intronăm domnia bunului plac.

Aşadar, nici unul din criteriile discutate de Jespersen nu e suficient pentru a forma un îndreptar în materie de limbă. De altfel la această concluzie ajunge şi savantul danez.

Pentru limba noastră în special s-ar mai putea adăuga încă un criteriu, care este adesea pus înainte în discuţiile din presă:

8. Criteriul istoric, care s-ar putea împărţi în două aspecte. Unii pretind că e bun numai ceea ce respectă tradiţia latină a limbii noastre, căci se mai găsesc şi astăzi susţinători ai şcolii latiniste şi ai ortografiei etimologice. Alţii admit tot ce are o oarecare vechime şi condamnă tot ce reprezintă o inovaţie de orice fel. Răposatul Gorun, bunăoară, avea ca argument principal că „aşa s-a zis pînă acuma" şi a spune altfel ar însemna să stricăm tradiţia.

A admite acest punct de vedere intransigent ar însemna să nesocotim faptul că limba se schimbă, cu voia sau fără voia noastră, şi că de multe ori schimbarea constituie un progres, fie în ce priveşte claritatea, fie în ce priveşte concizia sau eleganţa.

Concluzia care se impune din această cercetare este că nu există un criteriu absolut pentru a judeca limba în ansamblul ei. Personal, de cîte ori trebuie să mă pronunţ asupra unei probleme, ţin seamă, pe cît posibil, de toate criteriile şi dau o hotărîre care să nu contrazică prea mult pe nici unul din ele.

Sistemul acesta de a lucra are şi el un păcat: e subiectiv şi deci valabil numai pentru cel care-l aplică. Dar omul este o fiinţă atît de complicată, încît, în lucrurile care-l privesc, nu poţi pretinde niciodată că ai pus mîna pe adevărul absolut.

Ad., 14.IV.1934

„cunicultura"

Primesc o foarte judicioasă scrisoare de la un cititor, care-mi comunică următoarele:

„S-a deschis, pe calea Victoriei, o expoziţie de apicultură, avicultură şi cunicultură. M-am informat de la unul şi de la altul şi, după oarecare bîjbîiri, am aflat că *apicultură* înseamnă « creşterea albinelor », iar *avicultură* « creşterea păsărilor ».

Dar nimeni n-a putut să-mi lămurească înţelesul cuvîntului *cunicultură*. Oare cei care organizează o expoziţie n-au interesul să afle cît mai multă lume

care este obiectul preocupărilor lor? Şi, dacă da, de ce nu întrebuinţează cuvinte pe înţelesul tuturor?"

Este aşa de evidentă dreptatea corespondentului meu, încît renunţ de a o mai discuta. Dar cred că merită să mă ocup de cuvîntul *cunicultură*, atît de neînţeles.

Organizatorii expoziţiei au vrut să vorbească de „creşterea iepurilor de casă". Dar, fiindcă pentru celelalte două speţe de animale se întrebuinţează compuse latineşti, nu prea mergea pentru cea de a treia categorie o expresie românească, mai ales că... e mai distins să întrebuinţezi cuvinte străine. De aceea s-a recurs la *cunicultură*.

Nenorocirea este că acest cuvînt este foarte rău format. „Iepure de casă" se zice pe latineşte *cuniculus*, deci „creşterea iepurilor de casă" se numeşte *cuniculicultură*.

Mărturisesc că acesta este un compus greoi şi că se repetă silabele ca la un joc de cuvinte: *cuni-culi-cul*.

În cele din urmă, parcă tot era mai bine dacă se vorbea de *creşterea albinelor, a păsărilor şi a iepurilor*. Ar fi înţeles toată lumea [51].

Ad., 25.IV.1934

Împrumuturi de cuvinte

Se duce de cîteva timp o înverşunată discuţie în presă pe chestiunea cuvintelor împrumutate. Cei mai mulţi dintre beligeranţi sînt categoric împotriva cuvintelor noi.

În fond, discuţia e inutilă, pentru că limba nu întreabă nici pe X, nici pe Y dacă să primească sau nu cutare cuvînt. Împrumuturile se datoresc unui fenomen social şi nu încetează decît o dată cu acesta.

Atîta timp cît o limbă străină se va bucura de un prestigiu deosebit în ochii noştri, nimic nu ne va putea împiedica să-i adoptăm elementele de vocabular.

Bineînţeles, teoretic se poate discuta, şi tocmai asta am de gînd să fac aici.

Principalul argument al puriştilor, care încearcă să se opună împrumuturilor, este următorul: de ce să ne încurcăm cu un termen nou, dacă avem de mai înainte unul care îmbracă perfect noţiunea de exprimat? Deci: să acceptăm cuvintele noi numai pentru acele noţiuni care nu au încă în limba noastră un mod de exprimare.

Dar care e nenorocirea dacă pentru aceeaşi idee avem două cuvinte? Cui îi strică faptul că putem zice aceluiaşi obiect şi *avion* şi *aeroplan?*

Primul semn de bogăţie al unei limbi este complexitatea vocabularului. Cu cît ai mai multe cuvinte, cu atît e mai uşor să exprimi nuanţa precisă pe

[51] Situaţia actuală: *Dicţionarul de neologisme* înregistrează ambele forme, în DEX şi DOOM apare numai *cuniculicultură*.

care o ai în minte și cu atît mai ușor poate poetul să găsească rima și ritmul necesar.

Se afirmă că cea mai bogată limbă este engleza. În adevăr, vocabularul ei este extrem de dezvoltat. Dar dacă s-ar elimina cuvintele care mai au un alt mod de exprimare limba lui Shakespeare ar deveni mult mai săracă decît a noastră.

Se știe că, treptat-treptat, sinonimele se diferențiază, ajung să se deosebească prin mici nuanțe, extrem de utile. De aceea nimeni nu se ridică împotriva cuvintelor împrumutate acum două-trei sute de ani.

Dar oare cuvintele împrumutate astăzi nu vor ajunge și ele să se diferențieze de sinonimele lor mai vechi și să pară astfel acceptabile pentru toată lumea?

Cred că nimeni nu ignorează deosebirea între un om *nepriceput* și unul *neînțeles*. Cu toate acestea, dacă puriștii noștri actuali s-ar fi născut acum o mie cinci sute de ani, ar fi declarat că unul dintre cele două cuvinte e de prisos, deoarece *a pricepe* și *a înțelege* era pe atunci același lucru.

La drept vorbind, cei care vor eliminarea cuvintelor noi urmăresc sărăcirea limbii.

Ad., 28.IV.1934

„s-a exprimat că..."

În românește avem două verbe aproape sinonime, *a spune* și *a zice*. Este foarte greu de precizat diferența de înțeles dintre ele, dar fapt sigur e că *a zice* nu poate fi peste tot întrebuințat în locul lui *a spune*. De exemplu, în loc de *Nu mai spune!* ar fi imposibil să spunem *Nu mai zice!*

În timpul din urmă amîndouă aceste verbe au căpătat un periculos adversar în persoana lui *a se exprima*. Verbul acesta, de origine latină, pe care noi l-am împrumutat din franțuzește, are înțelesul de „a se rosti, a-și da părerea".

Cu acest înțeles, este vizibil că *a se exprima* nu poate avea propoziție completivă și nici nu are în limba de origine.

În românește, cuvîntul a fost adoptat de oamenii instruiți cu valoarea lui primitivă și a fost construit ca în franțuzește: *cineva se exprimă elegant; un sentiment care nu se poate exprima prin cuvinte; n-am vrut să spun aceasta, m-am exprimat greșit* etc.

Semidocții întîi, oamenii inculți mai pe urmă au dat peste *a se exprima* în graiul oamenilor culți și l-au adoptat și ei. Dar, necunoscîndu-i sensul exact, au început să-l întrebuințeze peste tot în loc de *a zice* și *a spune*, ca „mai elegant".

Astfel auzim pe mitocani zicînd: *atunci el s-a exprimat că nu-i place lucrul acesta; te-ai exprimat că o să-mi arăți tu mie* etc.

Dar *a exprima că* a început să pătrundă și într-o regiune mai înaltă: l-am întîlnit în ziare, în romane traduse etc.

Nu e nici un păcat dacă vorbești cu cuvinte simple, lipsite de pretenție, şi lucrul acesta nu dovedește că nu le cunoști și pe celelalte. Cu atît mai mult dai dovadă de cultură cînd întrebuințezi, corect, cuvintele „radicale". Dar cînd le întrebuințezi greșit dai dovadă peremptorie că ești ignorant, căci încerci să te arăți instruit și nu reușești, întocmai ca artiștii dramatici care schimbă pe *după* în *dupe*, crezînd că în felul acesta se arată oameni fini.

Ad., 4.V.1934

Graiul sportiv

Sportul a luat astăzi o dezvoltare atît de mare (în alte țări mai mult decît la noi), încît nu mai poate fi nesocotit și trebuie să fie luat în seamă din toate punctele de vedere.

De aceea trebuie examinat, printre alte limbaje tehnice, și graiul sportiv. Nu încape nici o îndoială că sportul a lăsat urme în limbă (dacă n-ar fi decît obiceiul de a înlocui numele echipelor cu inițiale).

În Franța, majoritatea termenilor sportivi sînt împrumutați din englezește (ce e drept, mulți dintre ei provin în englezește din limba ... franceză). În românește, cuvintele provin în parte din engleză și din franceză, dar multe au fost traduse.

Însă nu cuvintele noi merită atenția cea mai mare, ci locuțiunile pe care le-a introdus presa sportivă. Citind numai publicații franțuzești, ziariștii de specialitate au luat de-a gata tot felul de expresii complexe și le-au tradus în românește cuvînt cu cuvînt.

Astfel vom citi în gazete că o echipă *a cîștigat de puțin*, adică „la o mică diferență de puncte" (în franțuzește se zice *gagner de peu*).

Contrariul este *a cîștiga de departe* (fr. *gagner de loin*). Dacă victoria a fost obținută anevoie, atunci se vorbește de *cîștig la luptă mare* (fr. *de haute lutte*).

O echipă de fotbal este *un unsprezece* (după fr. *un onze*). Citim astfel că *arbitrului i se aliniază unsprezecele următor* (ar trebui, în orice caz, *în fața arbitrului se aliniază*).

În relatarea meciurilor de tenis, se spune că *Ionescu bate Popescu*, după modelul francezei, care nu are echivalentul prepoziției *pe*.

Este adevărat că nu numai sportivii și nu numai ziariștii copiază în felul acesta limba franceză. Iată un exemplu care ne arată că oficialitatea noastră face același lucru.

Se lucrează actualmente la înjghebarea *cetății universitare*. De ce *cetate*? Pentru că în franțuzește se zice *cité universitaire*. Ceea ce n-au știut organizatorii noștri este că în franțuzește *cité* nu înseamnă „cetate", ci „oraș". Deci atmosfera războinică este evocată aici în mod gratuit.

Ad., 22.V.1934

Tot despre neologisme

Cred că nu există astăzi problemă mai dezbătută decît aceea a cuvintelor noi. Mai rar publicație care să nu se ocupe de ea, mai rar scriitor care să nu se fi pronunțat într-un fel sau în altul, dar mai ales contra neologismelor.

În ultimul număr din „Gîndul vremii", revistă care apare la Iași, d. P. P. Stănescu publică un lung articol intitulat *Neologismele și beția de cuvinte*, în care se ridică împotriva cuvintelor noi. D-sa dă și o listă de cuvinte care trebuie evitate.

Mărturisesc că am rămas surprins, profund surprins, cînd am văzut că o minte luminată și o revistă democratică îmbrățișează un punct de vedere strict reacționar.

A te ridica împotriva neologismelor nu înseamnă numai a te izola de civilizația contemporană, ci și a lupta pentru menținerea barierelor între popoare. Nimic nu desparte mai mult pe oameni decît limba. Iar limbile prin nimic nu se apropie mai mult între ele decît prin împrumuturi.

Dar cine are cunoștințe de sociologie nu se ridică împotriva neologismelor, pentru că știe că ele nu pot fi evitate. Iată un exemplu peste care am dat chiar ieri și care poate lămuri întrucîtva chestiunea.

O mare fabrică de ghete din Transilvania produce două soiuri de încălțăminte ușoară. Pe unele le-a botezat *sandale*, iar pe celelalte *opanci*.

Văd aici puristul care întreabă: De ce *opanci*, care e cuvînt nou (sîrbesc)? N-avem noi cuvîntul mai vechi, din aceeași familie, *opinci* (bulgăresc)?

În adevăr, ceea ce în bulgărește este *opincă* este în sîrbește *opanka*. Atunci pentru ce adoptarea unei forme noi?

Răspunsul e ușor de dat. Tocmai pentru că e cuvînt vechi, *opincă* nu putea fi utilizat, și tocmai pentru că e cuvînt nou *opancă* e bun[51].

Cuvîntul vechi, *opincă*, este răspîndit cu un anumit înțeles (pentru orășeni este peiorativ). Negustorul care și-ar fi botezat încălțămintele *opinci* ar fi fost sigur că n-ar fi avut în clientela lui nici o doamnă elegantă.

Dimpotrivă, *opancă*, fiind cuvînt nou, va căpăta accepția pe care i-o va da fabricantul. Nimic nu-l împiedică să devină chiar termen distins.

Încercați, prin urmare, să convingeți fabrica să înlăture neologismul, să pună în onoare cuvîntul vechi. Și veți primi din partea negustorului o lecție de sociologie cît se poate de meritată.

Ad., 22.VI.1934

Despre paranteze

Toată lumea știe ce sînt parantezele: niște semne care arată că un pasaj dintr-un text este adăugat separat, că ar putea eventual lipsi sau, în orice caz, că e izolat de elementele care îl precedă și de cele care îl urmează.

[51] *Opancă* nu s-a impus.

Dar nu toată lumea știe la noi cum trebuie utilizate parantezele în tipografie: nici măcar tipografii.

Cînd paranteza este închisă la sfîrșitul unei fraze, după ea se pune punct. Dar dacă paranteza s-a deschis chiar de la începutul frazei, adică după punctul care termină fraza precedentă, atunci nu mai are nici un rost punctul în urma parantezei, ci trebuie pus înainte de ea. Iată niște fraze care pot servi de exemplu:

Mîine dimineață Ionel se va scula la ora șapte (ca de obicei). Aici paranteza este înglobată în frază, deci punctul este corect pus după paranteză.

Criminalul a fost condamnat la patru ani de pușcărie. (Mai bine ar fi fost internat într-un ospiciu.) Fraza a început în cadrul parantezei, deci tot înăuntrul ei trebuie pus și punctul.

Cu toate acestea, tipografii noștri au impresia că la sfîrșitul unui text trebuie neapărat un punct, indiferent de semnele care s-ar găsi înainte, de aceea mai totdeauna pun punctul după paranteză, în felul acesta: *(Mai bine ar fi fost internat într-un ospiciu).* Punctul acesta este pus absolut în aer.

Un amănunt privitor la paranteze: într-un text cules cu litere drepte, parantezele trebuie să fie drepte, chiar dacă înăuntrul parantezelor se află cuvinte cu litere cursive. Parantezele se conduc după textul din jurul lor, nu după cele dinăuntrul lor. Așa se culege în toate țările din Occident.

La noi, imediat ce zețarul a văzut un cuvînt cursiv, culege parantezele cursive. Iar dacă textul din paranteze se începe cu drepte și se termină cu cursive, sau viceversa, parantezele apar cu totul nesimetrice, în felul acesta: *Ștefan cel Mare* (domnul Moldovei...), ceea ce e nu numai nelogic, ci și neestetic.

Dar autorii nu dau mai niciodată atenție la amănunte de felul acesta.

Ad., 11.VIII.1934

Pleonasme

Pleonasmul este o greșeală care consistă din repetarea inutilă a unei idei. În general, provine dintr-o tendință către claritate și din cauza aceasta nimeni nu-l poate evita cu totul.

Sînt cunoscute tuturor pleonasmele brutale ca *Avansați mai înainte!* sau *prefer mai bine.* Și, pentru că sînt cunoscute, ele sînt evitate de oamenii instruiți.

Dar există și pleonasme ceva mai discrete, care se strecoară pînă și în textele redactate de lingviști. Asupra acestora vreau să atrag atenția aici, căci și acestea ar trebui înlăturate.

Găsesc într-un articol expresia *Teoria cutare nu poate fi admisibilă. Admisibil* este un lucru „care poate fi admis“, deci *nu poate fi admisibil* cuprinde de două ori ideea de „putință“.

Cam la fel de greșită este expresia curentă: *mi se pare antipatic* sau *mi se pare simpatic. Simpatia* și *antipatia* nu sînt lucruri obiective, admise în același fel de toată lumea, ci depind de părerea subiectivă a individului. Deci ideea de „părere" e cuprinsă de două ori în *mi se pare simpatic*

Într-altă publicație se vorbește de două graiuri, dintre care unul este *mai modernizat*, iar altul conține particularități *mai arhaice*. Atît *modernizat* cit și *arhaic*, în cazul de față, joacă rolul de comparative: *modernizat* înseamnă „devenit mai modern", iar *arhaic* „învechit, devenit cam vechi". Prin urmare întrebuințarea lui *mai* aici este pleonastică.

În general, întrebuințarea comparativului este delicată pe lîngă participiile verbelor care arată o devenire, o transformare. *Mai* este corect în cazul acesta numai cînd se face o comparație între două obiecte care au fost amîndouă transformate: două hoteluri au fost amîndouă transformate, dar unul din ele a fost *mai modernizat* decît celălalt.

Destul de aproape de exemplul precedent este fraza următoare, auzită pe stradă: *Cu cît ești tu mai cîștigat față de mine? Ești cîștigat față de mine* conține o comparație, deci *mai* e inutil.

Dintr-un alt articol de lingvistică: un sistem de explicații a fost înlăturat pentru că *s-a făcut prea mult abuz de el.* Autorul nu vrea să spună că trebuia să se facă numai puțin abuz, ci că nu trebuia să se abuzeze. Deci *prea mult abuz* e pleonastic.

Ce să mai vorbesc de faimoasa *gardă pentru apărarea limbii*, ca și cînd *gardă și apărare* ar fi două lucruri total diferite?

Ad. 19.VIII.1934

Alo!

Pentru a atrage atenția cuiva care se găsește la o oarecare depărtare, limbile germanice se servesc de cuvinte ca *hallo*, *hello* etc. Sub forma *allo!*, primul cuvînt a fost adoptat mai peste tot la telefon.

În românește, pînă acum cîțiva ani, se striga *ei!*, *he!*, *ascultă!*, *domnu!* etc. De un timp încoace a început să pătrundă, în special în București, *alo!*

De unde vine la noi acest *alo* e greu de spus. După *Dicționarul* Academiei, el este cunoscut mai de mult în Transilvania, unde l-ar fi impus influența germană.

S-ar putea deci ca în București *alo* să fi fost introdus de transilvăneni. Dar e mai probabil ca punctul de plecare să fie tot limba germană: există în București destui germani și germanizați.

M-am întrebat dacă n-a contribuit și strigătul cu care ne-am deprins la telefon, dar acesta prezintă o diferență de accent. În adevăr, la telefon spunem *aló* (influență franceză), pe cînd pe stradă se strigă *álo!*

Nu trebuie să uităm nici filmul vorbitor în limba engleză, care începe să aibă influență asupra tineretului nostru pretențios. În filmele americane se vede că doi inși care se întîlnesc, în loc de *bună ziua*, își spun *hello !*

Şi iată că şi acest *hello* începe să-şi facă apariţia la noi, ce-i drept nu în limba vorbită, ci în traducerile care inundă piaţa.

Citim astfel că Ghiţă soseşte într-o casă străină şi spune: — *Alo, Mariţo, ce mai faci?* Iar Mariţa răspunde: — *Alo, Ghiţă.*

Nu credeţi? Vă închipuiţi că exagerez? Iată un pasaj autentic dintr-o traducere apărută zilele trecute. Marborne vine în vizită la Lidia, care-i trimite vorbă că nu-i acasă. Urmează textual:

Servitorul însă nu făcuse nici doi paşi şi uşa fu dată de perete, iar Marborne apăru în prag.

Allo, Lidia, m-am gîndit că aş putea să-ţi fac o vizită.

Cineva deprins cu limba română corectă nu poate avea altă impresie decît că cele două personaje vorbesc la telefon. Dar o să ne deprindem şi cu asta, căci pînă şi birjarii au început să strige *alo !* în locul tradiţionalului *hep !*

Ad., 21.VIII.1934

„*echiperi*" şi „*sprint*"

Desigur că vi s-a întîmplat să luaţi în mînă o gazetă sportivă, şi ceea ce aţi citit n-a fost de natură să vă trezească interes pentru sport, dacă nu eraţi cuceriţi dinainte.

În adevăr, atît majoritatea ziariştilor sportivi, cît şi majoritatea conducătorilor marilor federaţii sînt aşa de lipsiţi de cultură, încît cele mai frumoase „perle" pot fi pescuite în proza lor.

Am mai citat exemple şi în alte rînduri. Aici vreau să mă ocup de întrebuinţarea cuvîntului *echiper*. Nu mai insist asupra greşelii de formă; am vorbit altă dată despre formele ca *pioner* în loc de *pionier* etc. Mă gîndesc numai la înţelesul cuvîntului.

Echipier a devenit astăzi sinonim cu „jucător", la toate sporturile de echipă. Astfel, citeşti: *X, echiperul Venusului* sau *echiperul Spartei* etc. Alteori întîlneşti cuvîntul cu totul izolat: *atunci portarul este şarjat de echiperul X* etc.

De îndată ce *echipier* este întrebuinţat independent, fără numirea echipei, el pierde orice valoare, pentru că, într-un fel sau într-altul, toţi facem parte dintr-o echipă oarecare, chiar dacă nu e sportivă. Un epitet rar care se aplică tuturor nu serveşte la nimic.

Ignoranţa conducătorilor sportivi se vede la concursurile de nataţie. Diviziunile sînt *bras*, *spate* şi *sprint* (specialiştii ignoranţi zic *şprint*). Alţii scriu, în loc de *sprint*, *viteză*, ceea ce nu e acelaşi lucru.

Cursele sînt împărţite după stilul care e impus concurenţilor: trebuie să înoate numai pe spate sau numai pe piept sau numai bras. Dar ce stil e

sprintul sau viteza? Orice cursă se termină cu un „sprint“, cu o ultimă porțiune parcursă cu viteza maximă.

De fapt, ceea ce vor să spună specialiștii noștri cînd scriu *sprint* este *craul* (craulul este în adevăr un stil, și anume cel care permite viteza cea mai mare).

Un cronicar sportiv numește pe cei care „sprintează“ *sprinteuri*, arătîndu-se astfel mai francez decît francezii, care au adoptat pur și simplu cuvîntul englez *sprinter*.

O să vi se pară că sînt pretențios, dar cred că nu greșesc atunci cînd afirm că starea mizerabilă în care se găsește sportul nostru se explică în oarecare măsură și prin ignoranța de care dau dovadă conducătorii lui.

Ad., 28.VIII.1934

Termeni de sport

În mai toate limbile cuvintele privitoare la sporturi sînt în mare parte de origine engleză, deoarece englezii au făcut peste tot propagandă în favoarea sportului.

La fel stau lucrurile și la noi, cu excepția că avem și multe cuvinte franțuzești, ceea ce se explică prin faptul că noi am luat în multe privințe model de la francezi.

Bineînțeles, ca în toate domeniile, s-au găsit și aici puriști care au preferat să traducă decît să împrumute termenii de specialitate. Și de multe ori au ieșit de aici expresii ridicole.

Iată, bunăoară, numele categoriilor la box. Se vorbește de *muscă*, *cocoș*, *pană* etc. Izolate, cuvintele acestea sînt acceptabile, dar în mijlocul unei fraze sînt cel puțin bizare: *tînăra noastră muscă a învins la puncte* sau *victoria penei bucureștene* etc.

De asemenea, poate provoca echivocuri o expresie ca: *în felul acesta greul a fost învins*. S-ar putea crede că *greu* înseamnă aici „dificultate“, cînd de fapt este vorba de un boxer greu.

De altfel, chiar cuvintele în sine sînt curioase: de ce *pană*, *muscă*, *cocoș?*

Ar fi fost mult mai bine dacă s-ar fi adoptat pur și simplu termenii străini, și anume nu cei francezi (am impresia că *muș*, *plüm* n-ar fi mers), ci cei englezești, care n-ar fi dat nici o încurcătură: *bantam*, *welter* etc.

În schimb, există cuvinte care ar fi putut fi traduse fără nici o pagubă pentru nimeni și care au fost împrumutate și adaptate în chip cu totul grosolan, ceea ce vădește ignoranța specialiștilor sportivi.

Iată, bunăoară, tot la box, pe *sonior*. Cred că v-a trebuit o mică sforțare ca să recunoașteți pe francezul *soigneur*. De ce nu s-ar zice *îngrijitor*, sadea, pentru ca toată lumea să înțeleagă?

Diferențele de rostire reproduc greșelile de limba franceză ale celor care au răspîndit cuvintele. În felul acesta vocabularul sportiv capătă o pecete de ignoranță care-l va jena mai tîrziu.

Ad., 6.IX.1934

„o cartofă — doi cartofi"

Un cititor din Dorohoi mă consultă în privința unei nedumeriri cu privire la genul cuvîntului *cartofi:* se spune la singular *o cartofă*, iar la plural *doi cartofi?*

Și, cum remarcă pe bună dreptate corespondentul meu, există substantive care la singular se declină după genul masculin, iar la plural după cel feminin, dar contrariul n-ar trebui să existe.

De fapt, se pot cita cîteva exemple: *o fragă — doi fragi;* în Oltenia, se aude *doi ridichi* pentru singularul *o ridiche;* iată acum, din Moldova, *o cartofă — doi cartofi.* E curios că mai toate cuvintele sînt nume de plante *.

De la *fragă*, pluralul corect este *două fragi.* Dar *fragi* a putut fi luat drept masculin din cauză că nu schimbă pe *a* în *ă* (ca *bancă — bănci, ladă — lăzi, țară — țări* etc.).

Iar păstrarea lui *a* se explică astfel: toate cuvintele feminine care formează pluralul cu *-i* au schimbat pe *a* în *ă*, afară de acelea care erau întrebuințate mai des la plural decît la singular (*fragi, vaci, Paști*), în care cas forma primitivă a pluralului era viu întipărită în mintea vorbitorilor și n-a putut fi schimbată.

Ajung la *cartofi.* Corespondentul meu zice: „ar trebui, poate, să se zică la singular *un cartof*, dar aceasta ar indica mai mult planta decît fructul (sau, mai corect vorbind, tuberculul)".

De fapt, se zice *un cartof*, atît în Muntenia, cît și în limba literară. *Cartofă* nu e cunoscut decît în Moldova și se explică tocmai prin analogia numelor de fructe (după *prun — prună, cais — caisă* s-a făcut și *cartof — cartofă*).

Pluralul de la *cartofă* este *cartofe.* Dar, influențați de limba literară, moldovenii au început să spună și *doi cartofi.*

Cum se face însă că au adoptat pluralul masculin în măsură mult mai mare decît singularul, *cartof?* Tot prin faptul că se întrebuințează mai curent pluralul *cartofi* decît singularul *cartof*, atunci cînd e vorba de aliment (mă feresc de a-l numi „fruct").

Moldovenii au avut astfel mult mai des ocazia să audă pe munteni vorbind de *cartofi* decît de *cartof.* De aceea au adoptat — în parte — pluralul *cartofi*, dar au păstrat, în mare măsură, singularul *cartofă.*

Ad.,8.IX.1934

pană — pene

Un cititor îmi pune o întrebare care mă cam încurcă: cum e pluralul de la cuvîntul *pană* (de automobil)? Se zice *pene*, dar „e absurd", deoarece cuvîntul e un franțuzism. Francezul spune *une panne d'auto*, nu *une plume.*

* Să ținem seamă de faptul că numele fructului e de alt gen decît numele plantei: *măr — meri* (m.) și *măr — mere* (n.); *păr* și *pară.*

Mărturisesc că nu înțeleg bine argumentarea. Cred că cititorul meu vrea să spună că *pană* nu este același cuvînt cu *pana* păsărilor, deci pluralul nu trebuie să fie *pene*.

Pentru a forma pluralul lui *pană* avem două modele: *blană — blăni*, după care ar trebui să formăm pe *păni*, inexistent și rău sunător, sau *stană — stane*, după care am forma pe *pane*, existent desigur, dar nu prea răspîndit.

Mai există, ce e drept, un al treilea model: *geană — gene* (după care se conduce și *pană — pene*, de pasăre). În categoria aceasta a fost clasat și *pană* (de automobil).

Aici s-a făcut însă o greșeală. Singularul cu *a* și pluralul cu *e* îl au în mod normal numai substantivele care la origine au avut la singular un *ea*: se spunea mai demult *peană*, *measă*, *feată* etc.

În anumite împrejurări, asupra cărora încă nu sînt de acord toți specialiștii, *ea* a devenit mai tîrziu *a*. Atunci, după modelul lui *fată — fete*, s-a putut forma pluralul și pentru substantive care n-au avut niciodată *ea* la singular: *față — fețe* și *pană — pene* (de automobil).

Cred însă că motivul hotărîtor la adoptarea pluralului *pene* a fost confuzia pe care a făcut-o publicul între *pană* de automobil și *pană* de pasăre.

Faptul acesta îmi amintește de un negustor care fusese în Anglia și povestea că un angrosist îi oferea stofa cu o *pană* mai ieftin la metru decît altul.

Înțelegîndu-l pe englezescul *penny* ca *pene*, el a refăcut singularul *pană*, adică a făcut o confuzie asemănătoare cu cea de mai sus.

Oricum, astăzi cu greu mai e ceva de făcut. Va trebui probabil să ne deprindem cu *penele* de automobil [52].

Ad., 20.IX.1934

Ceva despre articol

Problema întrebuințării articolului este una din cele mai delicate. Încă nu s-a găsit o explicație general valabilă pentru cazurile unde se întrebuințează sau nu se întrebuințează articolul.

Dar, dacă nu avem o explicație generală, putem totuși spune dacă în cutare sau cutare caz trebuie sau nu trebuie articolul.

Iată de ce ne surprinde cînd auzim la radio pe una din spicherițe spunînd *concert executat* (doamna pronunță distins, sau chiar prea distins, *ecsecutat*) *de orchestră simfonică din*... (urmează localitatea: Paris, Londra, Roma etc.).

Una din două: ori în localitatea respectivă există o singură orchestra simfonică și atunci trebuie să punem articolul definit: *executat de orchestra simfonică din București*, ori există mai multe, și atunci trebuie pus articolul nehotărît: *executat de o orchestră simfonică din Londra*.

[52] *Pană* (de motor etc.) cu pluralul *pene* s-a generalizat.

Se poate dovedi acest lucru prin compararea cu exemplele similare. Nu se va putea zice, de exemplu, *act semnat de director al instituției*, ci *de directorul instituției*, dacă e unul singur, sau *de un director al instituției*, dacă sînt mai mulți.

Tot astfel ar provoca ilaritatea o frază ca aceasta: *banditul a fost prins de agent de poliție*. Dacă știm de care agent e vorba, punem *agentul*. Dacă nu, *un agent*.

Forma nearticulată este corectă numai cînd nu se precizează nimic în privința substantivului de care e vorba: *concertul trebuie executat de orchestră* (nu *de cor*). Nu ni se vorbește aici nici de o anumită orchestră, nici de un grup de orchestre din care face parte cea vizată.

Ad., 30.X.1934

Iarăși ceva despre articol

De-abia a apărut articolul în care mă ocupam de utilizarea în românește a articolului definit și mi s-au și pus alte întrebări în legătură cu această chestiune. Bunăoară, mi s-a supus fraza următoare:

„Opinia publică a văzut astfel cît de sensibil era arhiducele moștenitor la atacurile parlamentare... și că era capabil să recurgă la orice mijloace ca să le reprime. În schimb ele nu puteau să-l supere prea mult pe *împăratul*".

Întrebarea care mi se pune este: ultimul cuvînt trebuie articulat sau nu?

După ureche, aș fi tentat să răspund: nu, e mai bine „puteau să-l supere pe *împărat*". Dar imediat îmi dau seama că am introdus o ușoară nuanță deosebită.

Pentru a o lămuri să luăm alt exemplu, cu un cuvînt mai des întrebuințat în românește. Să presupunem că îndemnăm pe un soldat să-și ceară învoire. Îi vom spune:

— *Roagă-l pe căpitan, c-o să-ți dea drumul.*

Dar el ne răspunde:

— *Pe căpitanul l-am rugat eu, dar n-a vrut.*

Explicația? Pentru noi e vorba de un căpitan oarecare, așa cum sînt mulți, nedefinit, iar pentru soldat e vorba de căpitanul prin excelență, al lui.

Cam același lucru se întîmplă și cu fraza de mai sus. E vorba de împărat, care joacă rolul acesta, sau e vorba de împăratul cunoscut, de cineva pe care-l vedem în fața noastră, cu toate însușirile lui fizice și psihice? Numai autorul poate să decidă.

De remarcat că această distincție nu se face decît la numele de meserii. Se poate foarte bine spune: *du-te la popă* și *du-te la popa*, dar numai *du-te la biserică*. Numai un străin ar putea spune *du-te la biserica*.

Faptul acesta ne arată încă o dată că, în fraze de tipul celor studiate aici, articolul se pune cînd titlul sau meseria înlocuiesc numele de persoană şi nu se pune cînd persoana de care e vorba e interesantă numai prin titlul ei sau prin meseria pe care o exercită.

Ad., 3.XI.1934

folklore sau *folclor*?

Cuvîntul *folclor*, de origine engleză (*folk* înseamnă „popor", iar *lore*, „studiu"), este scris de unii aşa cum l-am dat la începutul articolului, de alţii *folklor* şi, în sfîrşit, de Arhiva de Folclor a Societăţii Compozitorilor Români, *folklore*. Această din urmă scriere este cea originală, engleză.

Pe care s-o adoptăm? Evident, nu pe *folklore*, care va fi citit de marele public cum se scrie, cu *-e* final. Dar o dată ce-l sacrificăm pe *-e* (care nu se pronunţă în englezeşte), nu mai are nici un rost să-l menţinem pe *k*, căci şi cu el, şi fără el, scrierea tot nu va fi corectă din punctul de vedere al limbii engleze (ea va corespunde pronunţării engleze).

De aceea e mai bine să românizăm în totul ortografia acestui cuvînt, aşa cum am făcut cu altele (*biftec*, *detectiv* etc.), şi să scriem *folclor*.

Ad., 14.XII.1934

noui sau *noi*?

Un cititor al nostru, care semnează Ioan V. Dumitrescu, ştiind că ţinem la „lămurirea şi luminarea cititorilor", ne scrie ca să ne întrebe de ce pe vagoanele de tramvai scrie *Bucureştii-Noi*, iar pe biletele de corespondenţă *Bucureştii-Noui?*

De asemenea, d-sa mai semnalează că în ziarul nostru a apărut un articol cu titlul *Întrunirea liberală din Bucureştii-Noi*, iar în text se vorbea de *Bucureştii-Noui*.

Aceasta dovedeşte un lucru pe care îl ştiam dinainte cu toţii: că ortografia românească nu este încă destul de hotărîtă şi de fixă şi că de multe ori chiar acelaşi om scrie acelaşi cuvînt în mai multe feluri.

Mai interesant este să vedem de ce se scrie în două feluri şi care este ortografia corectă.

După cum pluralul de la *bou* e *boi* de la *erou*, *eroi*, nu *boui*, *eroui*, tot aşa şi de la *nou* se formează corect pluralul *noi*. Se mai pot compara *mei*, *lei*, de la *meu*, *leu*. Nicăieri *u* scurt de la singular nu e păstrat la plural.

Sînt însă unii care, cuprinşi de o bolnăvicioasă teamă de confuzii, cred că dacă vor scrie *noi*, adjectivul acesta va putea fi luat drept pronumele personal *noi*, de aceea introduc în scriere o literă fără nici un rost.

Nenorocirea este că, luîndu-se după scrierea *noui*, alții scriu și *doui* și chiar *joui* în loc de *doi*, *joi*. Bineînțeles, aici nu mai e posibilă nici o confuzie, dar, cînd faci cea mai mică concesie arbitrarului, nu știi niciodată unde să te oprești.

De aceea e mai bine să se scrie așa cum cere pronunțarea cuvîntului *noi*. De altfel, niciodată nu avem ocazia să credem că, în *Bucureștii-Noi*, *noi* este pronume.

Dimineața, 15.XII.1934

Pauza în vorbire

Pe frontispiciul Universității Germane din Praga (unde hitleriștii au provocat de curînd cunoscutele tulburări) se găsește următoarea inscripție în limba latină: *Lex civium dux*, care se citește astfel: *lex — civium dux*, adică „legea e conducătorul cetățenilor". Hitleriștii o citesc astfel: *lex civium— dux*, adică „legea cetățenilor este Führerul".

Se vede astfel lămurit ce mare importanță au, în vorbire, pauzele puse la locul lor. Nu de mult, s-a citit la radio o reclamă de cinematograf, care suna astfel: „Cel mai bun film al anului este *Aristocrată pentru o zi*. La Cinema Rio". Spicherul a citit astfel: „Cel mai bun film al anului este *Aristocrata*. Pentru o zi, la cinema Rio". Evident, nu e totuna.

Ad., 15.XII.1934

Despărțirea în silabe

Cei care se ocupă de despărțirea cuvintelor în silabe nu sînt de acord asupra grupurilor de consoane care încep cu *s*: unii despart *a-spru*, alții *as-pru*. Fără să încerc să tranșez aici întreaga chestiune, vreau să atrag atenția asupra unui amănunt.

Atunci cînd cuvîntul este vizibil compus (înțeleg prin aceasta și format cu prefix), despărțirea în silabe trebuie să țină seamă de acest lucru și să nu treacă de la o parte la alta o consoană izolată. De aceea trebuie să lăsăm pe *s* la prima silabă în *des-părți* și să-l trecem la silaba a doua în *de-scrie*.

Lucrul acesta ne interesează atunci cînd, neavînd loc într-un rînd, trebuie să lăsăm o parte a cuvîntului pentru rîndul următor.

Ad., 15.XII.1934

net și *neted*

D. prof. Iorgu Iordan, de la Universitatea din Iași, a publicat de curînd un studiu, în care arăta, între altele, că expresiile românești *aiurit*, *aiuristic*

(care sînt derivate de la *aiurea* „în altă parte“) şi-au schimbat întrucîtva înţelesul sub influenţa verbului francez *ahurir*.

Iată un caz similar. Citesc într-un articol expresia următoare: „Se găsec unii care nu se pot împăca deloc cu atitudinile netede ale acestui polemist“.

Cuvîntul românesc *neted*, care înseamnă „cu suprafaţa plană“, n-are nici un rost aici, decît dacă admitem că e întrebuinţat cu înţelesul franţuzescului *net*, feminin *nette*, cu care se aseamănă şi cu care l-am mai întîlnit confundat şi în alte rînduri.

E adevărat, pe de altă parte, că fr. *net* e derivat din aceeaşi rădăcină latinească din care îl avem moştenit pe *neted*.

Ad., 18.XII.1934

numai

Graţie reclamelor, cuvîntul *numai* a ajuns unul din cele mai întrebuinţate ale limbii române: *bine îmbracă numai X*, *ieftin şi bun numai la Y*, *toată ţara românească cumpără numai de la Z*, *aprovizionaţi-vă numai de la W* etc.

În fond, lucrul acesta n-ar fi supărător (decît pentru concurenţi, care se văd astfel, dintr-un cuvînt, despuiaţi de clientelă) dacă negustorii, în zelul lor, n-ar deveni pleonastici şi nu ne-ar spune că cei mai mulţi milionari îi face *numai* colectura cutare sau chiar că singura colectură care dă cele mai mari cîştiguri este *numai* Cutărică.

Evident că cei mai mulţi milionari nu pot fi făcuţi de mai multe colecturi şi mai ales că singura colectură care dă cele mai mari cîştiguri nu poate fi mai multe.

Ad., 21.XII.1934

ca să

Limba vorbită este hotărît contra lui *ca să* pentru a introduce o propoziţie completivă: *vreau să*, *trebuie să*, *ştiu să*; de asemenea, scriitorii moderni se feresc de această întorsătură, pe care o putem întîlni la poeţii şi prozatorii din secolul trecut.

Dar autorii de romanţe au îmbrăţişat cu simpatie formula *ca să*, care îi ajută să împlinească numărul silabelor. De aici *ca să* a trecut chiar în versurile mai răsărite.

Bunăoară, „Adevărul literar“ publică versuri ale d-şoarei Anişoara Odeanu, care nu sînt cîtuşi de puţin lipsite de talent, dar care şchioapătă din loc în loc din cauza lui *ca să*. Cred că un poet bun poate uşor evita acest defect, mai ales dacă i se atrage atenţia asupra lui.

Ad., 29.XII.1934

conrupt sau *corupt*?

Cuvintele *corupt*, *corupție* au devenit astăzi pentru mulți *conrupt*, *conrupție*, desigur pentru că se simte aici prezența prefixului *con-*, pe care îl cunoaștem din *conduce*, *contopi* etc.

Dar prefixul acesta, încă din latinește lua diverse forme, după natura consoanei cu care începea rădăcina: *conține*, *compune*, *colabora* (lat. *collaborare*), *corupe* (lat. *corrumpere*).

Așadar, dacă vrem, din spirit etimologic, să restabilim pe *n*, nu trebuie să ne oprim la *corupe*, ci ar trebui să zicem și *conrecta*, *conrespunde*, apoi *conlabora*, *conleg* etc.

Dar procedînd astfel ne-am arăta mai catolici decît papa, căci am încerca să-i învățăm latinește pe latini. Singurele forme corecte sînt *corupt*, *corupție*, iar *conrupt*, *conrupție* trebuie evitate.

Ad., 30.XII.1934

curagios sau *curajos*?

În epoca eroică a limbii literare românești circulau paralel formele franțuzești: *mesaj*, *peisaj*, *voiaj* etc., și cele italienești: *mesagiu*, *peisagiu*, *voiagiu*. Astăzi nimeni nu mai spune altfel decît cu *-aj*. Totuși derivatul de la *curaj* nu e numai *curajos*, ci și *curagios*.

Un ziar din București se declară *cel mai curagios*. Cum se explică oare această abatere? Desigur, prin faptul că, la plural, *j* era supărător alături de *ș*; de aceea a fost preferată forma *curagioși* în loc de *curajoși*. La rîndul ei forma pluralului a influențat-o pe cea a singularului. Dar *curajos*, care este regulat, trebuie să învingă.

Ad., 1.I.1935

„acum 20 de ani în urmă"

Expresia *acum douăzeci de ani în urmă* este greșită, căci constituie un pleonasm evident. În adevăr, *acum douăzeci de ani* înseamnă „sînt acum douăzeci de ani de cînd...", deci *în urmă* este inutil.

Iată cum se explică formarea acestei expresii: afară de *acum douăzeci de ani* se mai poate spune și *cu douăzeci de ani în urmă*. Fie din neglijență, fie din tendința de a da cît mai mare claritate frazei, unii au amestecat aceste două locuțiuni, luînd de la una începutul și de la cealaltă sfîrșitul. Nu mai este nevoie să adaug că felul acesta de a vorbi trebuie evitat, așa cum ne ferim de *avansați înainte*.

Ad., 4.I.1935

Cuvinte englezești

Avem destulă bătaie de cap ca să învățăm pronunțarea exactă a numelor și cuvintelor englezești și unii dintre noi nici nu vor să se ostenească să le pronunțe așa cum trebuie. De aceea ar trebui să fim mulțumiți dacă am vedea răspîndindu-se pronunțarea englezească a cuvintelor și numelor care sînt cu adevărat englezești.

Pentru cele pe care englezii le-au luat din latinește sau din grecește, ca *monotip*, *linotip*, nu sîntem obligați să zicem *monotaip*, *linotaip* (de altfel englezii pronunță *lainotaip*, nu *linotaip*).

Dar ce să zicem de aceia care, crezînd că cuvîntul francez *fief* este de origine englezească, îl pronunță *faif*. Nu le mai lipsește mult ca să pronunțe englezește și cuvintele neaoș românești.

Ad., 8.I.1935

vorbire și *vorbit*

Mi s-a reproșat acum cîtva timp că am tradus „L'enfant et le langage": *Copilul și limba* în loc de *Copilul și vorbirea*. Am răspuns atunci de ce cred că e mai bine *limba*, iar dacă e nevoie de un derivat de la *a vorbi*, am afirmat aș prefera *vorbitul*. Iată de ce.

În românește există de la mai toate verbele un substantiv luat de la infinitiv și unul de la participiu sau supin: *cosire* și *cosit*, *mutare* și *mutat*, *culegere* și *cules* etc.

Între ele este totuși o diferență de înțeles și de cele mai multe ori nu se pot pune unul în locul celuilalt. Iată, de exemplu, pe *iubire* și *iubit*. Eminescu spune:

Bianca, știi că din *iubire*
Făr'de lege te-ai născut.

Iar Coșbuc:

Tu să fi-nceput *iubitul*,
Că-i făceam eu isprăvitul.

Încercați să înlocuiți cele două cuvinte unul prin celălalt și veți vedea că e imposibil.

Desigur că d. Munteanu-Rîmnic, cînd a scris pe coperta unei broșuri: *Citirea elevilor afară din școală*, a greșit. Oricine vede că trebuia *cititul*.

Infinitivele reprezintă în general substantive în raport cu verbul, pe cînd supinul exprimă chiar acțiunea verbului. Bunăoară, *mîncare* înseamnă „alimente", iar *mîncat* „acțiunea de a mînca"; *culegere* este rezultatul acțiunii verbale, pe cînd *cules* este chiar acțiunea etc.

Să trecem acum la *vorbire*. Cuvîntul acesta înseamnă ori „grai, limbă", ori „convorbire". Cu primul înțeles e întrebuințat numai în *părțile de vorbire*

(les parties du discours, nu *du langage)* și în *vorbirea curentă.* Deci nu-mi putea servi. Pentru al doilea înțeles, cunosc trei pasaje din Odobescu:

În vremea acestor drăgăstoase vorbiri, prin care fericiții tineri își împărțeau păsurile și dorurile inimii lor..., și mai departe: *Cîte dulci și drăgăstoase vorbiri... (Doamna Chiajna).*

Cu asemenea vorbiri, sosirăm în curtea de gard a bisericuței de la Turbați (Cîteva ore la Snagov).

Evident că nici acest din urmă înțeles nu se potrivea pentru titlul cărții d-lui Delacroix, care arată copilul în fața acțiunii de a vorbi. Trebuia deci neapărat *Copilul și vorbitul*, nu *Copilul și vorbirea.*

Atunci de ce nu am tradus așa? Pentru un motiv foarte simplu: n-am întîlnit niciodată la vreun scriitor cuvîntul *vorbitul.* Toată lumea întrebuințează, în locul lui, *limba.* Așa am făcut și eu.

Ad., 11.I.1935

numai

Sistemul pe care l-au adoptat unii negustori străini de a-și traduce pe loc reclamele și a trimite „matrița" ziarelor noastre comportă unele complicații.

Anume, se întîmplă ca traducătorul pe care-l au la îndemînă acolo să nu fie tocmai priceput în meserie și să facă unele greșeli care nu se mai pot repara aici.

Iată, bunăoară, o scrisoare de mulțumire a unui pacient către fabricantul unui produs medicinal: *Sînt acum la al patrulea flacon și mă aflu bine, numai sufăr.*

Omul a spus că „nu mai suferă", i-a trecut boala, iar traducătorul i-a pus în gură contrariul: „se află bine, numai că suferă".

Ad., 11.I.1935

„la timpul său"

Un cititor mă întreabă dacă expresia *la timpul său* este de origine germană. În adevăr, în nemțește, se spune *seinerzeit*, ceea ce se traduce în românește „la timpul său". Dar în românește expresia aceasta nu are nici un înțeles.

O scrisoare trimisă la timpul său nu înseamnă nimic. Scrisoarea nu are timp. Adevăratul înțeles al expresiei germane este „mai demult". Iar dacă vorbitorul vrea să spună că „timpul la care a fost trimisă scrisoarea este nime-

rit“, atunci n-are decît să spună așa: *la timpul nimerit*, *potrivit* sau, cu o formulă răspîndită în lumea tribunalelor, *în timp util*.

De altfel, chiar dacă se traduce literal, tot e mai bine să se zică *timpul lui (ei)* decît *timpul său*.

Ad., 12.I.1935

Naționalismul și cuvintele împrumutate

Din îndelungatul contact pe care poporul nostru l-a avut cu diverșii vecini și năvălitori (slavi, unguri, turci etc.) și cu popoare care întîmplător au trecut pe la noi, a rezultat pătrunderea în limba română a numeroase elemente împrumutate.

Avem multe cuvinte slave, ungurești, turcești; destul de multe grecești, nemțești și chiar un număr oarecare de elemente de argou țigănești.

Din cînd în cînd, cîte un lingvist improvizat, care de felul lui e profesor de gimnastică sau arhitect sau avocat, pornește o luptă crîncenă contra celor care admit existența împrumuturilor.

Fără urmă de metodă științifică, acești autori dovedesc (?!) că așa-numitele ungurisme, turcisme etc. sînt de fapt cuvinte neaoș românești, moștenite din latinește sau rămase din limba dacilor, în cel mai rău caz împrumutate, dar din limba greacă veche. E singura sursă străină pe care o pot admite fără să se compromită.

Din această serie, ultimul ca dată este d. G. D. Scraba, care, în „Gazeta cărților“, a întreprins să arate că noi n-am împrumutat nimic, sau aproape nimic, de la nici unul din vecinii noștri.

Pentru a se vedea metoda autorului, citez două exemple: *da*, particula noastră afirmativă, nu ne vine din slavă, pentru că, zice d. Scraba, numai rușii o cunosc, iar ceilalți slavi nu. Deschideți însă un dicționar și veți vedea că se zice *da* și în bulgărește, și în ucraineană, și în sîrbocroată, și în slovenă, și în ceha veche.

A pocni vine, tot după d. Scraba, din grecescul *apoknaio;* acesta însă nu înseamnă „a pocni“, ci „a zgîriia“. Apoi observația că pentru a justifica etimologia e nevoie să introducem în rădăcina verbului și pe *a*, ca și cînd s-ar zice *apocnește*, nu *pocnește*.

Încercările acestea de naționalizare a vocabularului sînt inutile, căci nu vom izbuti să convingem pe nimeni că toate coincidențele de vocabular între limba română și cea bulgară sau ungară se datoresc întîmplării.

Dar eu merg și mai departe și spun că nici măcar nu avem interes s-o facem. A împrumuta cuvinte de la popoarele cu care venim în contact nu e o rușine. Dimpotrivă, rușine ar fi să nu fi împrumutat nimic. Aceasta ar însemna că, stînd o mie de ani alături de niște oameni, n-am izbutit să învățăm

nimic de la ei. Adevărul este că şi noi am învăţat de la ei, şi ei de la noi, cum o dovedesc numeroasele cuvinte româneşti adoptate de bulgari, unguri, ucraineni etc.

Iar vecinii noştri nu se ruşinează să admită că au împrumutat cuvinte de la noi.

Ad., 13.I.1935

„plictisit”

Într-o piesă tradusă din franţuzeşte, am auzit de mai multe ori cuvîntul *plictisit* în pasaje în care nu se prea potrivea:

— *Cum ai putut cere bani de la un cămătar? — Ce să fac? Eram aşa de plictisit!* Sau: *Eram aşa de plictisit cu creditorii!*

Omul, cînd e plictisit, zburdă, dar nu cere bani de la cămătari. În franţuzeşte, *ennui* înseamnă, ce e drept, „plictiseală“, dar *avoir des ennuis*, *être très ennué* înseamnă „a nu şti cum s-o scoţi la capăt“, „a fi în mare încurcătură“.

Înlocuiţi în frazele de mai sus pe *plictisit* cu *necăjit* şi veţi vedea că va suna mult mai potrivit în româneşte.

Ad., 15.I.1935

„cincinal”

Planul de cinci ani întocmit de Uniunea Sovietelor a fost denumit de ţările occidentale cu un cuvînt latinesc, *quinquennalis* (fr. *quinquennal*), ceea ce se traduce exact „pe cinci ani“. Cuvîntul acesta trebuia adoptat şi de noi (sub forma *cvincvenal*), căci este cel mai potrivit. S-au găsit purişti care s-au speriat chiar şi de un cuvînt latin şi care l-au înlocuit cu un aranjament românesc: *cincinal*. Vedem cu toţii că prima parte e românească: *cinci*. Dar ce e *-nal* de la sfîrşit? Nimic: nici element de compunere, nici sufix, Este pur şi simplu sfîrşitul cuvîntului latinesc.

Acesta este, ce-i drept, compus din două cuvinte, dar cel de-al doilea nu e *-nal*, ci *-ennal* (transformat din *annalis*). Dar dacă e vorba de o formaţie românească, singura posibilă ar fi fost *cincianal* [53].

Ad., 16.I.1935

[53] Forma *cincinal* s-a generalizat. Retrag deci obiecţiile mele.

mînăstire sau *mănăstire*?

Muntenii sînt deprinși cu pronunțarea *mînăstire*. În Moldova se spune însă *mănăstire*. De altfel, și în alte cuvinte moldovenii au un *ă* acolo unde muntenii rostesc *î*: *tălmaci* și *tîlmaci*, *tălhar* și *tîlhar*, *întăi* și *întîi* etc.

De unde însă în cazul celor două exemple din urmă formele moldovenești sînt excluse din limba literară, pentru cel dintîi s-ar părea că modelul scriitorilor moldoveni a fost mai tare, căci numeroase publicații și mulți scriitori din Muntenia au adoptat forma *mănăstire*, cel puțin în scris [54]. Pentru *tîlhar*, forma cu *ă* a învins numai la derivatul *tălhărășug*.

Ad., 17.I.1935

fi sau *fii*?

Sînt unii cărora imperativul verbului *a fi* le dă multă bătaie de cap. În loc de *fii cuminte*, *fii bun*, ei scriu *fi cuminte*, *fi bun*. De la o vreme, greșeala aceasta a devenit ridicolă, mai ales în urma unei reclame celebre, care începea cu *fi frumoasă*.

De aceea, mulți au învățat că *fii* se scrie cu doi *i* și-l scriu așa și sub forma negativă: *nu fii prost*, *nu fii obraznic*, ceea ce constituie iarăși o greșeală.

În adevăr, imperativul negativ în românește este format nu din imperativul pozitiv, ci din infinitiv, precedat de negația *nu*: *nu mînca*, *nu dormi*, *nu bate*. Prin urmare și de la *a fi* imperativul negativ nu este *nu fii*, ci *nu fi*.

Ad., 26.I.1935

pechinez

Există, după cum se știe, o speță de cîini care, în franțuzește, poartă numele de *pékinois*, desigur pentru că vin de la *Peicin* [55] (în franțuzește *Pékin*). În românește ar trebui să li se spună *pechinoa*, dar cuvîntul în această formă produce oarecare dificultate în flexiune: *pechinoaul*, *pechinoaii* sună destul de curios.

De aceea, noi am preluat din grecește sufixul cu forma *-ez* și am numit cîinii *pechinezi*. Forma aceasta este bună și înlătură greutățile arătate. Totuși unii, care vor să arate că știu franțuzește, nu s-au mulțumit cu ea, ci, încrucișînd-o cu *pechinoa*, au scos forma *pechinoaz*, care nu are nici un rost, căci nu e nici franțuzească, nici românească.

Ad., 29.I.1935

[54] DOOM acceptă și pe *mănăstire*, și pe *mînăstire*.
[55] Cam așa pronunță localnicii numele capitalei lor.

Waterloo

În privința pronunțării numelui propriu *Waterloo*, oamenii se pot împărți în patru categorii:

1. Cei care pronunță cu *v*, pentru că așa se scrie (de fapt, nu cu *v*, ci cu *w*).
2. Cei care, crezînd că numele e englezesc, pronunță cu doi *u* *(uaterlu)*.
3. Cei care, știind că *Waterloo* nu e în Anglia, ci în Belgia, pronunță cu *v*-.
4. Cei care știu și ei că Waterloo e în Belgia, dar mai știu și că e în Belgia flamandă și că flamanzii pronunță pe *w* ca *u* consonantic; deci pronunțarea corectă este *uaterlo* „poiana apoasă".

Ad., 30.I.1935

z sau *s*?

În nemțește, *s* precedat de *r* se citește *z*: *univerzal*, *Univerzität* etc. Prin germani și prin unguri (care au fost influențați de germani), au pătruns și la noi unele cuvinte pronunțate cu *z* în loc de *s*.

De exemplu, unii spun greșit *a perzecuta* în loc de a *persecuta*. De asemenea, numele cafenelei *Corso* din București, a cărei clientelă este compusă în special din germani, este pronunțat adesea *Korzo*.

Dar, mai mult, de un timp încoace se vorbește de cinematograful *Korzo* (noroc că și-a schimbat numele!), deși nu știu că această sală să aibă vreo legătură cu Germania. Desigur, aici pronunțarea a fost influențată de numele cafenelei.

Ad., 31.I.1935

Reacționarism lingvistic

A fost o vreme cînd și la noi încercau unii să elimine din limbă toate cuvintele „străine". În loc de „cravată" propuneau *de-gît-legău*, în loc de „chibrit", *de-părete-frecătoriu*" și așa mai departe.

Se știe că încercările acestea n-au izbutit. Marele public și-a bătut joc de ele sau, și mai grav, nu le-a dat nici o atenție. Oamenii au continuat să vorbească cum știau.

Totuși nu se poate spune că școala latinistă a murit fără să lase nici o urmă, căci mai sînt cîteva cuvinte pe care mulți le spun și le scriu în forma dată de ea: *sunt* în loc de *sînt* și altele.

Mai mult încă, se poate spune că nici spiritul ei n-a murit cu totul. A rămas ceea ce era oarecum comun tuturor lingviștilor reacționari: tendința de a traduce termenii tehnici în loc de a-i împrumuta.

Astfel, mai sînt destui scriitori în România care socotesc că e mai corect să spună *a înrîuri* în loc de *a influența* sau *nemijlocit* pentru *imediat*.

Adevărul este că cea mai mare parte a populației are nevoie de explicații ca să înțeleagă nu pe *influență* și pe *imediat*, care au devenit cuvinte general românești, ci pe *înrîurire* și pe *nemijlocit*, care sînt creații artificiale și cu totul necunoscute poporului [56].

Se întreabă unii de ce am afirmat că lupta contra neologismelor este reacționară (bineînțeles, nu găsesc nici eu că orice neologism e bun, dar nici că a admite un neologism înseamnă a comite o impietate).

Răspunsul e ușor de dat: neologismele, permițîndu-ne să ne înțelegem ușor cu cei din statele civilizate, care au mai toți termenii tehnici comuni, ne țin la curent cu progresele culturii. Izgonirea lor ar însemna izolarea țării, deci barbarizarea ei.

De altfel, încercarea de a goni cuvintele noi și a le înlocui cu altele moarte de-acum o sută sau o mie de ani înseamnă fatal a împinge societatea noastră să privească înapoi, nu înainte.

Și dacă aceasta nu se cheamă reacționarism, aș vrea să știu cărui lucru i se poate da acest nume?

Ad., 2.II.1935

o dată sau *odată*?

Cum se scrie, *o dată* sau *odată*? Cred că trebuie distinse două cazuri: atunci cînd avem un numeral alături de un substantiv, trebuie să scriem în două cuvinte; de exemplu *dintr-o dată*; *am încercat și eu o dată*. Se poate și intercala un cuvînt: *o singură dată*. Contrariul este *de două ori* sau *de mai multe ori*, scris totdeauna despărțit (nu *de douăori*).

Iar cînd avem un adverb de timp trebuie scris într-un singur cuvînt: *odată*, *demult*, *am văzut*...; *o să vină odată vremea*... (de astă dată nu se poate intercala nimic între *o* și *dată*, iar contrariul este *astăzi*). Cred că distincția aceasta nu este prea greu de menținut.

Ad., 2.II.1935

Mai mult ca perfectul

Sînt unele verbe românești al căror perfect simplu conține înaintea terminațiilor persoanele un *s*: *rămăsei*, *dusei*, *găsii* etc. La aceste verbe mai mult ca perfectul va avea de două ori pe *s*, căci mai mult ca perfectul se for-

[56] Pînă la urmă *a înrîuri* și *nemijlocit* s-au impus,dar *nemijlocit* nu cu același înțeles ca *imediat*.

mează de la perfect şi caracteristica lui este *s*. Deci *rămăsesem*, *dusesem*, *găsisem*.

După modelul acestor verbe unii zic și *luăsesem* (auzit la un examen de bacalaureat), ceea ce constituie o erezie: de la *luai* nu putem ajunge în mod corect decît la *luasem*. Iar dacă formăm mai mult ca perfectul cu *-sesem*, de ce n-am spune şi *făcusesem*, *cîntasesem*, *dormisesem*?

Ad., 3.II.1935

filosof

Cuvîntul pe care-l pronunțăm cu toții *filozof* este scris de unii cu *s*: *filosof*, și aceștia au obiceiul să rîdă de scrierea cu *z*. Argumentul lor este următorul: cuvîntul e grecesc și e compus din *filo-* și *sofós*, ceea ce înseamnă „iubitor de înțelepciune". Tot în grecește, *zófos* înseamnă „întuneric", deci *filozof* s-ar traduce „iubitor de întuneric".

Raționamentul acesta e fals. Pentru noi, *filozof* nu e cuvînt grecesc, ci franțuzesc, căci foarte puțini din cei care-l întrebuințează cunosc limba greacă. În orice caz, deoarece cuvîntul *zofos* nu s-a păstrat în nici un chip în românește. el nu are cum să deranjeze întrebuințarea lui *filozof*.

Ad., 8.II.1935

alt fel sau *altfel*?

Ca și pentru *odată* și *o dată*, cred că și la *altfel* trebuie distinse două scrieri: să se scrie într-un cuvînt *(altfel)* cînd avem de-a face cu un adverb *(altfel nu se poate*, *de altfel)*, al cărui contrar este *astfel*, care se scrie totdeauna într-un cuvînt (cu atît mai mult cu cît *ast* nu există izolat), și să se scrie în două cuvinte *(alt fel)* atunci cînd e vorba de substantivul *fel* și de adjectivul *alt (există și alt fel de oameni*; *o întîmplare de alt fel)*; se opune, în cazul acesta, cînd *un fel*, cînd *acest fel* sau *felul acesta*.

Ad., 13.II.1935

străromân

Acum cîtva timp am susținut că termenul *străromână* în loc de *româna comună*, întrebuințat de școala lingvistică din Cluj, e rău format și ar trebui părăsit.

Primesc acuma o carte poștală de la un cititor din Ploiești, care semnează „Un tînăr lingvist" și care mă întreabă cu ce putem înlocui substantivul

străromân. Răspunsul meu e că *străromân* nu înseamnă nimic; limba străromână este româna comună dinainte de despărțirea dialectelor, dar cei care o vorbeau nu erau *străromâni*, ci ori romani, ori traci. Dacă însă este absolută nevoie să-i botezăm cu un termen aparte, n-avem decît să le zicem *români primitivi*.

Ad., 14.II.1935

ceti sau *citi*?

Cu toții spunem, cel puțin în Muntenia, *a citi*, *citire*, *cititor*. Dar unii dintre noi scriu *ceti*, *cetire*, *cetitor*. Formele cu *e* se mai întrebuințează, pare-se, în vorbire, în Transilvania. În orice caz, ele au fost răspîndite în limba textelor noastre vechi.

Originea lor nu este destul de clară (limbile slave, din care provine *a citi*, au în general forme cu *i*). Dar în orice caz, de vreme ce astăzi mai toată lumea pronunță verbul și derivatele lui cu *i*, nu este nici un motiv să-l scriem altfel.

Ad., 15.II.1935

Madame

Printre cuvintele al căror înțeles s-a degradat la noi este și francezul *Madame*, care în Franța este o apelație respectuoasă, iar la noi este sinonim cu „servitoare de hotel".

Iată însă că încercăm să impunem și limbii franceze această schimbare de înțeles: pe afișul pus în camerele unui hotel din provincie am citit zilele trecute: *se sună o dată pentru madamă*, ceea ce era tradus în franțuzește *on sonne une fois pour M-me* și de asemenea în nemțește *man läutet ein mal für die Madame*. Dar e problematic dacă un francez sau un neamț ar înțelege despre ce e vorba.

Ad., 22.II.1935

lui (ei) sau *său (sa)*?

Răspund la o întrebare pe care mi-o pune un cititor: „Care este diferența între *lui (ei)* și *său (sa)*, mai precis unde se întrebuințează unul și unde celălalt?"

Pînă acuma încă nu s-a stabilit vreo regulă în această privință. Iată cîteva indicații care ar putea servi de bază unei viitoare reguli.

Lui (ei) este singurul întrebuințat în vorbirea curentă: *său (sa)* se întrebuințează, alături de *lui (ei)*, în limba literară (aproape numai în scris).

Sînt cazuri cînd *său (sa)* e de preferat, deoarece cu ajutorul lui se poate stabili genul obiectului: cînd se vorbește de cineva care are un bou și o vacă, *al său* va însemna „boul", iar *a sa*, „vaca".

Sînt alte cazuri cînd avem interes să precizăm genul posesorului, și atunci ne servim de *lui (ei)*: dacă un bărbat și o femeie se ceartă pentru posesia unui obiect, *al lui* va însemna că e al bărbatului, iar *al ei* că e al femeii.

Bineînțeles că trebuie să ținem seamă și de motive estetice: *caracterul lui* sună destul de urît (din cauza repetiției lui *l*), deci vom prefera să scriem *caracterul său.*

Unii au încercat să stabilească și o regulă generală: *său* se referă la subiect, iar *lui* la alt substantiv din frază, de exemplu: *Ion este în casa sa* („a lui Ion") și *Ion este în casa lui* („a altcuiva de care a fost vorba"). Dar regula aceasta nu este aplicată consecvent de nimeni.

Ad., 22.II.1935

Inițiale minuscule

Mi se reproșează, ca o greșeală de gramatică, faptul că un articol al meu publicat în „Cuvîntul liber" a fost semnat *gh. reviga*, cu inițiale minuscule.

Bineînțeles, nu eu am stabilit litera pentru semnături, ci conducerea revistei (și poate zețarul sau corectorul). Dar pot totuși să răspund că nu e în nici un caz vorba de o greșeală de gramatică. Nimeni nu va putea pretinde că d. Teodorescu-Braniște nu cunoaște regula scrierii numelor proprii.

Dacă dumnealui sau altcineva preferă să le scrie cu inițiale minuscule, o face din motive estetice sau cel mult din tendința spre originalitate. Pe acest teren trebuie să pună discuția cei care nu aprobă acest fel de scriere. În orice caz, eu nu sînt de acord cu ei.

Ad., 28.II.1935

i sau *j*?

Un „cititor fidel" vrea să știe de ce zicem *adjectiv* și *abject*, atunci cînd spunem *obiectiv*, *subiect*? Motivul este că primele două forme sînt luate din franțuzește, unde *i* consonantic s-a schimbat în *j*, pe cînd celelalte sînt împrumutate de-a dreptul din latină și reproduc pronunțarea latină.

Tot așa este cu *subjonctiv* și *subjunctiv* (căruia mulți îi preferă pe *conjunctiv*): forma cu *o* este franceză, iar cea cu *u* e latină. Natural că, din pricina

reducerii culturii clasice în învățămînt, formele franceze vor avea din ce în ce mai mare trecere.

Ad. 3.III.1935

văz sau *văd*?

Multe verbe au la prezent două forme pentru persoana întîi: *văd* și *văz*, *pun* și *pui*, *rămîn* și *rămîi*, *spun* și *spui*, *cred* și *crez*, *vin* și *viu*, *țin* și *țiu* etc. Una din forme are aproape peste tot aceleași sunete ca persoana a doua: *eu rămîi*, *tu rămîi*, *eu spui*, *tu spui* etc.

În general, din punct de vedere istoric este corectă cea diferită de persoana a doua, iar cea din urmă se datorește unor schimbări de natură fonetică.

Cum forma aceasta schimbată mai prezintă dezavantajul posibilității unei confuzii cu persoana a doua, tendința actuală este să se păstreze consoana etimologică: *rămîn*, *spun*, *cred*, *vin*, *țin* și așa mai departe.

Ad., 5.III.1935

ora sau *orele*?

Din două locuri diferite îmi parvine cam în același timp întrebarea: nu e greșit să se spună *azi la orele șapte* sau *ieri la orele cinci* etc.? De ce *orele* și nu *ora*? E ca și cînd ai zice *în zilele de 5 martie.*

În realitate, *orele șapte* este corect atîta cît e corectă orice expresie tradițională. Mai întîi, *orele* este în loc de *ceasurile*, căci cuvîntul *oră* este (oroare!) un neologism din secolul trecut.

Iar *ceasurile* se punea la plural, pentru că întrebarea, de altfel corectă, se punea astfel: *cîte ceasuri sînt* (*de la amiază* sau *de la miezul nopții*)? Răspunsul era: *sînt șapte ceasuri* sau *sînt cinci ceasuri.* Deci, *un lucru s-a întîmplat la ceasurile șapte* sau *la ceasurile cinci.*

Dacă e vorba să procedăm cu logică, atunci absurdă este expresia noastră de azi: *ceasul e două* sau *e ceasul șapte.* Ceasul nu poate fi nici două, nici șapte, ci e ceas. Cel mult ar fi admisibil *e ceasul al șaptelea* (cum se spunea în latinește).

Dar limba nu e totdeauna paralelă cu logica. Cel mai bun lucru pe care-l avem de făcut este să vorbim cum vorbește toată lumea.

Ad., 6.III.1935

„nostrificare”

În ultimele conferințe ținute de d. dr. Al. Vaida-Voevod, apare un cuvînt care, pentru noi, regățenii, sună foarte curios: *nostrificare.* D. Vaida-

Voevod vorbește de *nostrificarea* diplomelor străine. După cît înțeleg e vorba de „echivalare“, cu toate că un dicționar german pe care l-am consultat traduce *nostrifizieren* prin „a conferi titlul de doctor“ [57].

Oricum, cuvîntul este bizar, căci e format din două elemente latine (*noster* „al nostru“ și *facio* „a face“), dar nici un roman n-ar fi consimțit să-l formeze.

Foarte puține din expresiile care s-au rostit în timpul din urmă sînt cu adevărat latinești. Cele mai multe sînt formații hibride. De ce oare cei care fac atîta caz de patriotism românesc se sfiesc să vorbească românește?

Ad., 9.III.1935

său

M-am ocupat nu de mult de diferența dintre *lui* și *său*. Iată un mic adaos la cele ce spuneam acolo. *Său* mai este întrebuințat în unele cazuri unde *lui* ar putea fi socotit semn al genitivului pentru substantivul următor.

Bunăoară, dacă zicem *Oreste și prietenul lui Pilade*, se poate înțelege că e vorba de un prieten al lui Pilade, în afară de Oreste. Dacă însă zicem *Oreste și prietenul său Pilade*, confuzia aceasta nu mai e posibilă.

Ad., 12.III.1935

Prefixe separate

Un spirit analitic din ce în ce mai dezvoltat a dus la scrierea separată a prefixelor *contra*, *extra*, *super*, *supra* etc. Citim astfel că un regizor pregătește o *super producție*; că un împricinat a cerut o *contra expertiză*; că un vagon e *supra încălzit*; că un produs este *extra fin*.

Grafia aceasta e din ce în ce mai răspîndită, dar e greșită. În românește nu există verbe formate cu particulă separabilă, ca în limba germană; pentru a avea o existență separată, particulele pomenite ar trebui să fie adverbe, ceea ce nu e cazul.

Deocamdată nu se separă prefixele *anti-*, *circum-*, *infra-*, *inter-*, *sub-*, *trans-*, *ultra-* etc. Dar nu e exclus să le vină și lor rîndul și să citim *a circum scrie*, comune *sub urbane* etc.

Ad., 13.III.1935

[57] Dicționarul de neologisme german (*Fremdwörterbuch*, Leipzig, 1960) pe care-l consult acum îl traduce prin *einbürgen* „a încetățeni“.

g pentru *j*, *c* pentru *ț*

Un obicei introdus în epoca eroică a ortografiei noastre și menținut în oarecare măsură pînă azi face pe unii să scrie *g* în locul lui *j* și *c* în loc de *ț* (poate că și ortografia franceză sau italiană va fi contribuit, în primul caz, iar al doilea caz ar putea să fie explicat prin influența germană). Astfel, citim în gazete pînă azi titlul *Anunciuri*, în loc de *anunțuri*; un ziar din capitală se declară cel mai *curagios*, în loc de *curajos*.

Pe diverse firme am citit *stelage*, *cartonage*, pentru *stelaje*, *cartonaje*.

Aceste scrieri constituie greșeli prea flagrante, pentru ca autorii lor să nu caute să le evite.

Ad., 14.III.1935

Montmartre

O notiță publicată în „Dimineața" zilele trecute comenta două ipoteze făcute asupra originii numelui franțuzesc *Montmartre* (cartier din Paris): *mons Martis* („muntele lui Mars" pe latinește) și *mons martyrum* („muntele martirilor").

Există o a treia teorie, și aceasta este cu siguranță cea justă: *mons Mercurii*, adică „muntele lui Mercur". Echivalentul galic al lui Mercur era zeul suprem la gali. Că această ipoteză este justă se dovedește printr-un text al unui scriitor din secolul al VII-lea, care scrie *in monte Mercore*.

Mai tîrziu, cînd amintirea zeului păgîn Mercur s-a pierdut, s-a făcut confuzia cu martirii, care a dus la *mons Martyrum*. Pentru conformitate, vezi cartea *Les noms de lieux*, de Albert Dauzat, p. 148 (Paris, Delagrave, 1928), sau volumul monumental: A. Longnon, *Les noms de lieux de la France* (Paris, Champion, 1920—1929), p. 111.

Ad., 17.III.1935

„persoană"

Există cuvinte cu noroc, după cum sînt altele cu ghinion. Nu vreau să zic că aduc noroc sau ghinion celor care le întrebuințează, ci că soarta chiar a cuvintelor este mai mult sau mai puțin norocoasă.

Se știe cum și-au pierdut din prestigiu cuvintele ca *musiu* sau *madamă*. Iată unul al cărui înțeles tinde să se înnobileze, cel puțin în anumite cercuri: *persoană*.

Cuvîntul acesta, care la origine însemna „rol" la teatru și care desemnează o „ființă umană", este aplicat aproape numai celor „respectabili", însoțit, bineînțeles, de un epitet: *persoană bine*, zice Caragiale.

Zilele trecute, am ascultat în tramvai o conversație, în care figura fraza următoare: *Nu m-aş fi dus eu, dar n-am vrut să zică că nu sînt persoană.* Deci cuvîntul *persoană* ajunge să însemne „om bine", chiar cînd nu e însoțit de un epitet pozitiv.

Ad., 22.III.1935

„şi alți..."

O greșeală din ce în ce mai răspîndită este următoarea: în loc să se zică *X şi doi prieteni ai lui*, *X şi doi colegi ai lui* etc., se zice *X şi alți doi prieteni ai lui*, *X şi alți doi colegi ai lui*, ca și cînd ar fi el însuși un prieten sau un coleg al său.

Iată un exemplu luat dintr-un ziar: *Unul dintre profanatorii mormîntului a rămas paralizat pe loc. Ceilalți doi tovarăşi ai lui au reușit să dispară.* Explicația greșelii este că se amestecă două expresii: *ceilalți doi tovarăși* și *cei doi tovarăși ai lui.*

Ad., 26.III.1935

Neologismele

Problema neologismelor suscită, pare-se, tot mai mult interesul publicului, căci mereu apar noi combatanți, unii competenți, alții nu. Zilele trecute d. Timoleon Pisani a atacat încă o dată chestiunea aceasta, care, vizibil, îl preocupă.

Mi-am dat și eu părerea în mai multe rînduri și mi-o voi mai da. Aici vreau să relev un singur amănunt. Ca argument pentru urgisirea neologismelor, d. Pisani aduce modelul limbii latine. Scriitorii romani, spune d-sa, nu luau cuvintele noi de-a gata din grecește, ci-și dădeau osteneala să găsească echivalentele latinești.

Oare d. Pisani a citit vreun autor latin în original? Dacă da, afirmația d-sale e cu atît mai surprinzătoare. Răsfoiți-l bunăoară pe Iuvenal și veți vedea că elementul grecesc îi îneacă tot vocabularul.

Ad., 30.III.1935

inamic sau *inimic*?

D. George Macovescu, student, îmi scrie ca să-mi atragă atenția asupra formelor paralele *inamic* și *inimic*. După d-sa, forma corectă, *inimic*, se explică în românește prin asimilare sau printr-o „analogie fonetică", deoarece în latinește se zicea *inamicus.*

În realitate, latinii nu cunoșteau decît pe *inimicus* (vocalele scurte se închideau, în afară de cea din silaba inițială).

În românește, cuvîntul este recent și a fost împrumutat din latinește sub forma corectă, *inimic*. Dar foarte curînd, vorbitorii, în special militarii, analizîndu-l, au descoperit că este derivat negativ de la *amic*. De aceea l-au refăcut în *inamic*, formă care se răspîndește din ce în ce mai mult, desigur tot prin intermediul militarilor [58].

Ad., 31.III.1935

a se servi sau *a servi* ?

Am arătat acum cîteva zile că sînt unele verbe active care tind să devină reflexive, după cum sînt și unele reflexive care încep să se confunde cu activele.

Printre acestea din urmă se află și *a se servi*. În loc de *servește-te cu brînză* sau *nu vă mai serviți?* se aude astăzi *servește brînză* sau *nu mai serviți?*

Expresia este absurdă: *a servi* tranzitiv, deci fără pronume reflexiv, înseamnă „a servi pe altul". În acest fel se și întrebuințează: *dă-mi voie să te servesc eu.*

Dar expresia greșită, care pare a proveni din limbajul chelnerilor, se întinde mereu. Deunăzi am auzit-o și la persoana întîi: *mersi*, *nu servesc.*

Ad., 3.IV.1935

Pen-club

Un cititor, care nu-și dă numele, îmi atrage atenția asupra faptului următor: în gazete, de cîte ori e vorba de *Pen-club* se adaugă între paranteze explicația: *Poeți*, *Eseiști*, *Nuveliști.*

Explicația este cu totul falsă. Din *Pen-club* mai fac parte și alte feluri de scriitori. Etimologia adevărată trebuie căutată în englezește, deoarece asociația cu pricina își are originea în Anglia. Anume, *pen* înseamnă pe englezește „peniță, condei", deci e vorba de asociația celor care trăiesc din scris. Mărturisesc că nu cunosc această chestiune, dar argumentarea corespondentului meu mi se pare concludentă, de aceea o comunic cititorilor (fără să-mi fac iluzia că greșeala nu se va perpetua).

Ad., 4.IV.1935

[58] DOOM recomandă forma *inamic*; ca derivate însă și pe *inamiciție*, și pe *inimiciție.*

„pete de conştiinţă"

Într-un afiş lipit pe geamurile tramvaielor, o curăţătorie chimică, adresîndu-se către *onor P.T.* (ce poate însemna, în mintea celui care a scris, *P.T.*?), anunţă că scoate orice pete „afară de cele de conştiinţă".

Nu sînt lămurit în privinţa acestei expresii. Judecînd după *petele de grăsime*, *petele de cerneală*, trebuie să credem că şi conştiinţa pătează, altfel n-ar putea exista *pete de conştiinţă*. Autorul s-a luat desigur după *mustrările de conştiinţă*, expresie corectă, căci aici conştiinţa face acţiunea. Trebuia, bineînţeles, să scrie *petele de pe conştiinţă*.

Ad., 6.IV.1935

Iar despre *lui* şi *său*

De curînd am încercat în două rînduri să arăt care este deosebirea dintre *lui (ei)* şi *său (sa)*. Încă un amănunt care poate arunca lumină asupra acestei chestiuni. Putem să scriem despre opera unui scriitor: *cartea sa*, *volumul său*; putem zice, vorbind de un orator, *talentul său*. Dar dacă am spune în legătură cu un bandit *revolverul său*, expresia ar provoca rîsul. Iată de ce: *său*, fiind întrebuinţat numai în scris, evocă o atmosferă distinsă pentru talentul unui orator, pentru activitatea unui academician, dar distonează cu revolverul unui bandit.

Prin urmare, *său* nu se întrebuinţează decît în legătură cu persoane mai mult sau mai puţin nobile.

Ad., 7.IV.1935

„casele"

Am citat zilele trecute fraza *Se părăginesc casele lui Coşbuc şi Aron Pumnul* ca dovadă că substantivul nu trebuie pus numaidecît la plural cînd are două atribute.

Un coleg îmi atrage atenţia că se poate înţelege şi altfel: *casele* se întrebuinţează şi pentru o singură casă (cînd e cu mai multe camere). *În casele proprii* înseamnă de fapt „în casa proprie", deci s-ar fi putut folosi *casele* chiar dacă ar fi fost vorba de numai unul din cele două personaje.

Am însă şi eu o scuză: că exemplul nu l-am redactat eu, ci am citat o frază scrisă de altcineva. Dacă e vorba să formez eu unul, îl propun pe următorul: *s-au răsturnat căruţele lui Ion şi Gheorghe;* se va crede că fiecare din ei are mai multe căruţe, deşi în realitate nu au decît cîte una.

Ad., 9.IV.1935

„cu prezența"

Din reclama unei seminţerii: *spre convingerea clientelei, rugăm a ne vizita cu prezența.* Cum o fi oare vizitarea fără prezenţă?

Iată ce s-a petrecut: negustorul cunoştea două formule: *rugăm a ne onora cu prezența* şi *rugăm a ne vizita.* În mintea lui s-a făcut un amalgam din amîndouă, ceea ce a dus la fraza ridicolă citată mai sus.

Ad., 12.IV.1935

prezumtiv

Un cititor care semnează G. G. îmi răspunde la notiţa privitoare la *Pen-Club.* D-sa îmi arată că numele acestei asociaţii reprezintă în adevăr iniţialele cuvintelor *Poeți*, *Eseiști*, *Nuveliști*, alese, ce e drept, cam arbitrar. Dovada o face scrierea separată *P.E.N.-Club.*

Acelaşi cititor îmi atrage atenţia asupra unei greşeli făcute în redactarea unui jurnal sonor: „Hauptmann este numit asasinul *prezumtiv* al micului Lindbergh“, în loc de *prezumat.* Nuanţa este destul de fină: *prezumat* este cineva presupus ca autor al unei acţiuni terminate, iar *prezumtiv* se referă la viitor: *moştenitor prezumtiv* este „bănuitul moştenitor“, deci e altceva decît *prezumat.*

Ad., 13.IV.1935

dumneata sau *dumneavoastră*?

Un cititor din Vertiujeni mă întreabă cînd se spune cuiva *dumneata* şi cînd *dumneavoastră*?

Totul depinde de gradul de respect pe care vrei să i-l arăţi sau de distanţa la care îl ţii. Între egali se spune de obicei *dumneata*; la fel spune un superior inferiorului. Unui superior sau unui necunoscut situat cam pe aceeaşi treaptă socială cu tine i se spune *dumneavoastră.*

Dar reguli stricte nu se pot stabili. În schimb, un lucru e foarte precis: dacă într-o scrisoare te adresezi cuiva cu *dumneavoastră* sau cu verbul la plural nu mai ai voie să spui pe urmă *dumneata*, nici viceversa. Regula aceasta elementară este foarte adesea neglijată.

Ad., 17.IV.1935

„Bijuteria...este să purtați..."

Altă frază dintr-o reclamă citită la radio: *Bijuteria cea mai frumoasă pentru piciorul dumneavoastră e să purtați încălțăminte de la X.*

Ca în multe alte cazuri, cel care a redactat această reclamă a greşit, pentru că n-a vrut să se exprime simplu: *Bijuteria cea mai frumoasă este încălțămintea...*

Așa cum o ascultăm se înțelege că faptul de a purta o anumită încălțăminte este o bijuterie.

Ad., 20.IV.1935

i și *îi*

În urma notiței referitoare la diferența dintre *vă* și *vi*, am fost rugat să scriu ceva despre *i* și *îi*. În general, pronumele acesta, aton, se leagă de cuvîntul următor dacă acesta începe cu o vocală sau de cel precedent dacă se sfîrșește cu o vocală': *i-am*, *dă-i* etc.

Dar înainte de cuvinte mai lungi se poate întrebuința *îi*: *îi arăt*; *i-aduc*, dar și *îi aduc* (sub forma aceasta, pronumele nu mai e aton). În schimb, înainte de pronume atone, ca *se*, *l*, *le*, *o*, este o gravă greșeală (destul de răspîndită astăzi) să se scrie *îi*: *îi se pare*, *îi l-am dat*, *îi le dau*, *îi o spun* dovedesc necunoașterea limbii române de cel care le întrebuințează.

Ad., 21.IV.1935

„toate cinci puncte"

O greșeală de limbă care se aude adesea în București este aceea care constă din suprimarea articolului la substantivele precedate de un număr: *toate cinci puncte au fost marcate*... spunea zilele trecute spicherul postului de radio la cronica sportivă. Corect este *toate cinci punctele* sau *toate cele cinci puncte*.

La fel, este greșit să se zică *amîndouă case* sau *amîndouă străzi*: ori *amîndouă casele*, *amîndouă străzile*, ori *cele două case*, *cele două străzi*.

De notat că greșeala se face numai la feminin; n-am auzit niciodată expresii ca *toți cinci jucători* sau *amîndoi avocați*.

Ad., 27.IV.1935

Nume de locuri articulate

Apar uneori în ziare (desigur autorul traduce din gazete străine) fraze ca *Paris este un oraș mare* sau *New-York subteran* sau *Madrid are un aspect neobișnuit*. Ca să fie corecte aceste citate, ar trebui ca numele de orașe să fie articulate. După cum n-am putea spune *cal este un animal* sau *vacă are două coarne*, tot așa, cînd e vorba de un nume propriu articulabil (cum e cazul celor din exemplele de mai sus), el trebuie articulat peste tot unde are valoare determinată.

Ad., 2.V.1935

„să aibe"

În Muntenia se răspîndește actualmente forma de subjonctiv (persoana a treia) *aibe*, în loc de *aibă*. Forma aceasta e greșită din punctul de vedere al morfologiei: *a avea* trebuia să aibă subjonctivul, la persoana a III-a, terminat în *-ă*, nu în *-e*.

Numai verbele de conjugarea întîi au persoana a treia a subjonctivului terminată în *-e*: *a cînta — să cînte*, *a lăsa — să lase*. La celelalte trei conjugări e în *-ă*: *a vedea — să vadă*, *a bate — să bată*, *a dormi — să doarmă*. Fiind verb de conjugarea a doua, *a avea* trebuie să formeze subjonctivul în *-ă*: *să aibă*.

Ad., 4.V.1935

Neologisme

Din reclama unei fabrici de ciocolată spicuiesc următoarele: „Continuînd să creeze fabricate de finețe și *deliciozitate*... constituie apogeul perfecțiunii în domeniul *ciocolateriei*...*caramelajului* sub toate formele și *divizajele*... o singură încercare e *suficient să vă convingeți*..." Și ca încheiere: „Noi profunzi *technicieni* cunoscători, care am satisfăcut în întregime cele mai rafinate gusturi — avem încrederea că va fi Ciocolata preferată de toată lumea".

Oare de ce se dă materialul de scris pe mîna oamenilor care nu știu să scrie?

Ad., 7.V.1935

„dar însă în schimb"

M-am ocupat altă dată de expresia pleonastică *dar însă* (curentă chiar la scriitori buni din secolul trecut). Am mai vorbit, de asemenea, despre utilizarea rustică a lui *în schimb* cu înțelesul de „însă".

Zilele trecute am avut ocazia să aud aceste două expresii reunite. Fiind întrebat „Ce pomi sînt aceștia", îngrijitorul unei grădini a răspuns: „Sînt tot migdali, *dar însă în schimb* au altă culoare".

Aceasta arată o dată mai mult că niciodată o expresie nu e destul de pleonastică pentru toată lumea: *dar însă* a ajuns să pară slab pentru cineva care ține să accentueze un contrast.

Ad., 9.V.1935

„a distona”

Adversarii cuvintelor de origine străină se vor înveseli aflînd de nașterea unui neologism românesc: *a distona*. Cuvîntul franțuzesc, utilizat și de noi, este *a detona* „a nu fi în ton“.

În timpul din urmă însă am auzit de mai multe ori spunîndu-se *a distona*, formă care nu există în franțuzește, ci a fost creată la noi [59]. Înainte însă de a ne bucura de apariția acestui produs românesc, trebuie să amintim că elementele prime din care a fost fabricat sînt străine: *dis-* este un prefix împrumutat și întrebuințat foarte rar (forma moștenită în românește este *des-*), iar *-tona*, derivat de la *ton*, nu există în limba noastră. Așa încît, în fond, *a distona* este tot străin.

Ad., 10.V.1935

„plonkkek”

Restaurantele mari au obiceiul să dea lista de mîncăruri în românește și în franțuzește, pentru ca și clienții străini să-și poată alege consumația. Ideea este foarte nimerită.

Dar mă îndoiesc că un francez ar înțelege ceva din redactarea restauratorilor noștri. Iată, bunăoară, cuvîntul *plum cake* (de origine englezească, „prăjitură cu stafide“). Pe lista unui local din centrul capitalei îl veți găsi scris *plonkkek*.

S-ar putea crede că e o mîncare finlandeză. În felul acesta redactarea în franțuzește nu mai servește la nimic și banii pentru tipar sînt risipiți în zadar.

Ad., 12.V.1935

cabană

Alt neologism care a pătruns în limba noastră: *cabană*. La căile ferate, în localitățile de munte, peste tot sînt *cabane*. Bine, vor zice puriștii, dar n-avem cuvîntul nostru neaoș *colibă*? De ce să nu-l întrebuințăm pe acesta?

Ceea ce ignorează puriștii este că limba are un rol social și că ea stabilește diferențe între clase. *Colibă* este un cuvînt bun pentru oamenii săraci,

[59] DEX explică pe *distona* prin it. *distonare*. *Dicționarul de neologisme*, prin germanul *distonieren*, pe care însă *Fremdwörterbuch*, *cit.*, nu-l înregistrează. Oricum, *distona* s-a impus în limba română.

dar un om bogat nu va spune niciodată că și-a făcut *o colibă* în munți, din cauza atmosferei pe care o evocă acest cuvînt.

Cabană, dimpotrivă, fiind cuvînt franțuzesc, are o înfățișare mai nobilă și deci poate servi oricui.

Ad., 12.V.1935

„a apropia"

Greutatea de a pronunța de două ori pe rînd același grup de sunete a făcut pe oamenii simpli să spună *propiu*, *propietar*, în loc de *propriu*, *proprietar*.

Greșeala aceasta nu pătrunde în graiul oamenilor cultivați. În schimb, la verbul *a apropria*, chiar unii dintre cei cu studii lasă să cadă pe cel de al doilea *r*. Din cauza aceasta mulți au ajuns să confunde pe *a-și apropria*, adică „a-și însuși, a-și face propriu", cu *a-și apropia* „a-și aduce aproape". Puțină reflecție ar ajunge ca să se evite această confuzie supărătoare din toate punctele de vedere.

Ad., 15.V.1935

Răspunsuri

Primesc o scrisoare de la d. inginer R. Sommer-Vera, care îmi pune un mare număr de întrebări privitoare la chestiuni de limbă. Cum spațiul nu-mi permite să răspund la toate odată, voi grupa aici cîteva dintre ele, rămînînd ca la celelalte să răspund mai tîrziu.

Așadar: se spune *cei 30 000 de oameni*, nu *cele 30 000*, deoarece *30 000* este simțit ca adjectiv; *cele* ar fi acceptat numai dacă am socoti că e pe lîngă substantivul *mii*.

Răspunde de întocmai întrebuințarea... este într-adevăr greșit: *întocmai* este adverb, nu adjectiv. La fel e greșit *Dacă arbitrul nu va fi următor invitației*, întîi pentru că *următor* are alt înțeles decît „cel care dă urmare" (înseamnă „cel care urmează după altcineva"), apoi pentru că nu se poate construi cu dativul.

Ad., 16.V.1935

„a rămînea"

Continuu cu răspunsurile pentru d. Sommer-Vera: *a rămînea* este forma etimologică, iar *a rămîne*, aproape generalizat astăzi, se explică prin analogia cu alte verbe, ca *a prinde*, *a trage* etc. (la fel, *a ținea*, *a temea* au devenit *a ține*, *a teme*).

Dar *a trăgea*, *a făcea*, care au suportat influența contrarie, a verbelor de conjugarea a II-a, nu s-au generalizat, după cum și *a vede* în loc de *a vedea* este rar (vezi și *a place*, pentru *a plăcea*, *a apare*, în loc de *a apărea*).

Evident, cuvintele ca *pertinamente*, *perfectamente*, *evidamente*, care sînt greoaie, trebuie evitate; noi putem utiliza adjectivul ca adverb, ceea ce nu e cazul în limba franceză, care a fost silită să creeze formele pomenite.

Expresia *discuțiile au purtat asupra...* este o traducere greșită a formulei franceze *les discussions ont porté sur...* Trebuie spus *discuțiile au privit...*, *au avut de subiect...* etc.

Ad., 18.V.1935

contra cu acuzativul

O greșeală care apare des în rubricile sportive ale ziarelor este următoarea: după *contra*, în loc să se pună genitivul, așa cum ar fi corect, se pune acuzativul. Citim, bunăoară, *Venus contra Chinezul* sau *Ionescu contra Popescu* [60].

Ca dovadă că acest fel de exprimare e necorect ajunge să schimbăm numele proprii cu substantive comune: cine va spune *asigurare contra accidentele* sau *manifestații contra războiul*?

Ad., 21.V.1935

Acorduri

Ultima serie de răspunsuri la întrebările d-lui Sommer-Vera. E corect și *dau spada în dar* și *dau spada ca dar*. (*În dar*, *ca dar* sînt complemente pe lîngă *dau*.)

Corect e *cea mai mare parte dintre oameni cred* (nu *crede*), căci subiectul pentru noi este *oamenii* (*mulțimea trece*, dar *mulțimea de soldați trec*).

Franceji, *japoneji* este plural normal românesc, păstrat mai mult în Moldova; în Muntenia a fost refăcut în *francezi*, *japonezi* (după modelul singularului) [61].

Fructele României sînt cele pe care le are România; *fructele din România* sau *fructele românești* sînt cele care provin din România, iar *fructe de România* mi se pare o expresie străină, neromânească.

Ad., 23.V.1935

[60] În limbajul sportiv formula aceasta s-a generalizat. Numele proprii nu prea au declinare.

[61] Pluralul *francezi*, *japonezi* s-a generalizat astăzi.

redivivus

Nenorocirea cea mai mare a oamenilor lipsiți de cultură nu se reduce la simplul fapt că n-au primit educație suficientă; dacă ar recunoaște-o în mod franc, nici un om serios nu i-ar putea condamna. Dar, în general, tocmai oamenii inculți sînt aceia care vor să facă paradă de cunoștințe, de aceea vorbesc latinește, bunăoară, așa cum vorbea coana Chirița franțuzește.

Am văzut mai de mult într-o gazetă titlul *Polonia redivivus* și într-o revistă *Marlene Dietrich redivivus*. Or, *redivivus* este în latinește masculin. Se potrivește sub forma aceasta în expresia *Christus redivivus*, pentru că e acordat cu un substantiv masculin. Dar în exemplele citate mai sus e greșit.

Ce bine ar fi dacă oamenii s-ar mulțumi să scrie românește!

Ad., 25.V.1935

găsibil și *vizibil*

Un cititor mă întreabă ce părere am despre cuvintele *găsibil* și *vizibil*, „care s-au încetățenit bizar în limba noastră". Mărturisesc că nu văd nimic bizar în „încetățenirea" acestor cuvinte. Cel de al doilea a fost împrumutat din franțuzește, iar cel dintîi a fost creat chiar în românește, însă cu un sufix de origine străină [62].

Sufixul acesta, care se prezintă sub formele *-abil* și *-ibil* (după cum se aplică la rădăcini verbale de conjugarea întîi sau a patra), este foarte util, căci formează cuvinte care înlocuiesc o întreagă propoziție relativă. Astfel *găsibil* echivalează cu „care poate fi găsit". Avantajul acesta nu e de disprețuit.

Ad., 29.V.1935

„*găselniță*"

În publicistica românească încearcă să-și facă loc cuvîntul *găselniță* pentru a traduce franțuzescul *trouvaille*. Cuvîntul acesta din mai multe motive este rău făcut. Întîi, pentru că sufixul *-elniță* începe să aibă un sens peiorativ (vezi bunăoară *crăpelniță* pentru „mîncare"). Al doilea, pentru că rostul lui este să formeze „nume de instrument": *șurubelniță* este „instrumentul cu care se înșurubează".

În fine, lucrul cel mai grav, cuvîntul *găselniță* există de mai înainte în românește (împrumutat din bulgară), dar cu un înțeles cu totul deosebit, anume acela de „omidă".

[62] *Găsibil* nu figurează în dicționarele actuale.

Așadar, cînd spunem că un scriitor are *găselnițe* fericite, afirmăm că are „omizi". Soluția este: ori să adoptăm pe *truvai* în românește, ori să-l redăm printr-o perifrază. Iar dacă e nevoie să formăm un cuvînt în românește, el trebuie ales mai bine decît *găselniță.*

Ad., 30.V.1935

a culmina

De multe ori un cuvînt întîlnit într-un anumit context poate da impresia că înseamnă altceva decît valoarea lui adevărată. Cine n-are grijă atunci cînd aude pentru prima oară un cuvînt să se informeze de rostul lui exact riscă să facă greșeli de felul celei următoare.

„O stare de enervare care *culminează pînă la* nebunie". Se știe că *culmea* este punctul cel mai înalt al unei evoluții. Atunci cum se poate *culmina pînă la...?* Este clar că pentru autorul acestei fraze, altfel om instruit, *a culmina* înseamnă „a ajunge", pentru că, în anumite întorsături în care se găsește, acest cuvînt ar putea fi eventual luat și cu acest înțeles.

Ad., 2.VI.1935

„*a bate un nou record*"

O expresie greșită din limba sporturilor. Citim adesea în ziare că cutare atlet *a bătut un nou record* în specialitatea lui. S-ar spune corect astfel numai dacă *a bate* ar însemna „a stabili". De fapt, recordul care *a fost bătut*, adică „întrecut", este cel vechi.

Prin urmare trebuie să se scrie ori că *vechiul record a fost bătut*, ori că *a fost stabilit un nou record.* Altfel facem aceeași greșeală ca vînzătorii care strigă pe stradă: *S-a modificat noul mers de tren.*

Ad., 6.VI.1935

„*Médicis*"

Numele celebrei familii italiene *Medici* (Lorenzo dei Medici) e scris de francezi *Médicis*, adică la pluralul italian se mai adaugă semnul pluralului franțuzesc, care nu apare decît în scris (se citește *Medisi*). Mulți în România scriu *Médicis* și citesc cum scriu, cu accentul pe *e*. Atît scrierea, cît și citirea aceasta sînt greșite.

N-avem nici un motiv să scriem sau să citim franţuzeşte un nume italian. Cu atît mai greşită este citirea *medicis*, care nu corespunde nici pronunţării franceze, nici celei italiene şi care nu reproduce exact nici una din cele două grafii (ca să fie scris corect franţuzeşte, ar trebui accent pe *e*). Zilele trecute, într-un film, am citit un titlu care avea chiar la singular, *un Medicis*.

Ad., 12.VI.1935

„speculaţie"

Cu ocazia ultimei crize ministeriale din Franţa, s-a vorbit mult în ziarele noastre de *specula* contra francului. Dar, în mod ciudat, peste tot s-a scris *speculaţie* şi *speculatori*, în loc de *speculă* şi *speculanţi*.

Pînă acuma, termenul *speculaţie* era rezervat cercetărilor teoretice, mai ales în domeniul metafizicii. Dar limba franceză nu cunoaşte decît pe *spéculation* în amîndouă sensurile. De aceea ziariştii noştri, traducînd din franţuzeşte, au desfiinţat diferenţa dintre *speculă* şi *speculaţie*.

Nu mă ridic niciodată contra imitării, cînd duce la îmbogăţirea limbii. Dar cea care duce la sărăcire mi se pare absurdă.

Ad., 13.VI.1935

„contrar"

Dintr-un anunţ citit la radio: „Stăpîni, asiguraţi-vă servitorii; *contrar*, contravenienţii vor fi pedepsiţi". Să lăsăm la o parte repetiţia dezagreabilă, *contrar*, *contra*-...

Dar ce poate însemna aici *contrar?* Cel mult că, dacă îi asiguraţi pe servitori, contravenienţii nu vor mai fi pedepsiţi.

Ce a vrut să spună autorul e clar: „dacă nu-i asiguraţi, deveniţi contravenienţi şi veţi fi pedepsiţi", dar fraza ar fi mai corectă dacă s-ar suprima cuvîntul *contrar*.

Ad., 17.VI.1935

dezlănţuire

Multe pleonasme oribile se datorează faptului că autorul lor nu cunoaşte precis înţelesul cuvintelor pe care le copiază de la alţii. Numai aşa îmi pot explica publicarea unor fraze ca următoarele (citite în gazete):

„Din cauză că *dezlănţuirea* dramei s-a produs într-un mod atît de brusc..." (există oare şi dezlănţuiri line?).

„De aici pornește *obîrșia*..." (*obîrșie* înseamnă „punct de plecare", deci *pornește obîrșia* este egal cu „pornește pornirea").

Ad., 21.VI.1935

ci

Un lucru curios de observat este dispariția treptată a lui *ci*: nu numai oamenii inculți, ci și unii dintre cei instruiți, mai ales generațiile tinere, îl înlocuiesc cu *dar*. Și totuși *dar* nu e același lucru cu *ci*. Într-o traducere făcută de un profesor găsesc fraza aceasta:

„În Galia sînt partide nu numai în toate triburile..., dar chiar aproape în fiecare casă". Aici trebuia *ci*. Prin *dar* se introduce o contradicție parțială, iar prin *ci* una totală: *nu e soare, dar e bine*, zice Coșbuc; nu se poate zice *nu e soare, dar e înnorat*, ci trebuie *nu e soare, ci e înnorat*, pentru că înnorarea exclude soarele, pe cînd lipsa de soare nu împiedică să fie totuși bine.

Ad., 22.VI.1935

natural

Unul dintre cuvintele pe care le evită cu orice preț dușmanii neologismelor este adjectivul *natural*. De aceea citim, mai ales în traduceri, enormități ca acestea: „nu-mi place fiindcă nu e *firesc*". La fel în întrebuințare adverbială: „de ce nu te porți firește?" Nu lipsește mult ca să ajungem și la *științe firești*, *flori firești* sau să zicem de cineva că *are un copil firesc*.

Și culmea este că *firesc* nici măcar nu este un cuvînt popular, ci a fost inventat de autorii care țineau cu orice preț să evite pe *natural*; și, deși a fost creat într-o vreme destul de veche, el n-a pătruns nici astăzi în popor.

Ad., 23.VI.1935

Schimbări cauzate de *-i* scurt

Terminația *-i* scurt a pluralelor provoacă unele schimbări ale consoanelor precedente: *poet—poeți*, *frumos—frumoși* etc. Cîteodată, consoana influențată se găsește mai departe: *nostru — noștri*, *albastru — albaștri*.

Astăzi se răspîndesc unele modificări încă mai neașteptate. Unii zic *piepțeni* în loc de *piepteni*. Am auzit de mai multe ori *reșpinși* în loc de *respinși*.

Zilele trecute, la radio, spicherul a pronunțat *diștinși* în loc de *distinși*. Evident, e vorbă de accidente de vorbire, dar, dacă nu le dăm atenție, ele se pot generaliza.

Ad., 27.VI.1935

Iar *a culmina*

Într-un roman original românesc se găsesc frazele următoare: „Sărutînd pe Gina, fericirea mea *culminase*“; „Aici fericirea mea *culmină*“. Este adevărat că *a culmina* înseamnă „a ajunge la culme“, totuși o expresie nu poate fi înlocuită cu cealaltă.

A culmina nu se poate întrebuința corect decît urmat de o determinare: *fericirea mea a culminat cu sărutarea*; s-ar mai putea spune *a culmina în*, poate chiar *a culmina prin*, în nici un caz nu *a culmina* singur.

Ad., 28.VI.1935

Iar lipsa articolului

Alte exemple de expresii unde lipsa articolului constituie o greşeală. Citesc într-o traducere: „Aici nu se potrivesc *glume*“; „Tu nu disprețuiești mici *cîştiguri*“; „Pentru a evita *complicații*...“ Desigur traducerea e făcută din nemțeşte; în franțuzeşte, ca şi în româneşte, trebuie peste tot articolul.

În româneşte se poate spune: *aici nu e loc pentru glume*, dar trebuie *aici nu se potrivesc glumele*.

Din punct de vedere logic, se pare că are dreptate limba germană, căci *glumele*, *cîştigurile*, *complicațiile* nu sînt determinate în frazele de mai sus. Acesta însă nu e un motiv ca să schimbăm firea limbii noastre.

Ad., 30.VI.1935

Neologisme

Material pentru studiul întrebuințării neologismelor: luna trecută am stat de vorbă cu un țăran într-un sat din Moldova; în cinci minute mi-a debitat vreo treizeci de neologisme, ca *alimenta*, *triunghiular*, *iritat*, *calm* etc., toate pronunțate corect şi întrebuințate perfect la locul lor.

Zilele trecute, în tramvai, călătorii comentau înfrigurați o bătaie la care asistaseră. În cele din urmă, un țăran intervine şi el: „Ați văzut ce lovitură *i-a aplicat?*“

Şi mai sînt unii care ne cer să nu întrebuințăm neologisme, pe motiv că nu ne vor mai înțelege țăranii.

Ad., 4.VII.1935

Plurale neutre

Substantivele neutre terminate în vocală accentuată şi în diftong accentuat formează pluralul în chip destul de simplu, cu *-uri*: *pate—pateuri*; *argo—argouri*, *crochiu—crochiuri* etc.

De ce totuşi unora li se pare lucru complicat şi recurg la alte soluţii, care nu par deloc româneşti? Poliţia capitalei a pus pe străzi tăbliţe pe care scrie: *Staţie pentru zece, douăzeci de taxi* (în loc de *taxiuri*).

Mai deunăzi am citit într-un ziar *O pereche de sky* (în loc de *schiuri*). Asta înseamnă să-ţi complici singur, de bună voie, existenţa.

Ad., 6.VII.1935

-at şi *-ant*

Am mai scris altă dată despre confuzia care se face între cuvintele terminate în *-at* şi în *-ant*. „Eu nu sînt *interesant*" spunea cineva (în loc de *interesat*).

Zilele trecute am găsit într-o recentă traducere, de mai multe ori, *amuzant* în loc de *amuzat:* „Bine, zise el cu un aer *amuzant*".

Mai este nevoie să lămuresc că *amuzat* este pasiv, iar *amuzant*, activ? Că adică *amuzat* este cel pe care-l face altul să se înveselească, iar *amuzant* cel care-i distrează pe alţii? Desigur, nu. Atunci, cum se face că lucrul acesta elementar este ignorat de cineva care se încumetă să publice o traducere?

Ad., 7.VII.1935

capodoperă

Un cititor din Braşov îmi scrie că a citit într-un ziar expresia *această cap de operă* şi mă întreabă dacă e corect acordul demonstrativului cu *operă*. Evident că nu: ori zicem *o capodoperă* şi în acest caz considerăm pe *capodoperă* ca un substantiv unic (compus), ori zicem un *cap de operă*, adică păstrăm părţile componente, şi în acest caz acordul nu se poate face decît cu *cap*.

Nu s-ar putea zice, de exemplu, *o director de fabrică*, pe motiv că *fabrică* e feminin.

Corespondentul meu îmi scrie că a auzit şi *un jumătate de oră*, expresie pe care şi-o explică prin influenţa franţuzescului *un demi heure*. Explicaţia e falsă: în franţuzeşte se zice *une demi heure*.

Ad., 9.VII.1935

a incumba

Alt cuvînt întrebuinţat greşit de ignoranţi, printre care se găsesc şi unii scriitori: verbul *a incumba*. Se zice de exemplu *Mie îmi incumbă această muncă* (înţelesul lui este „revine, aparţine").

În expresiile de felul acesteia, *îmi incumbă* a fost înțeles ca „mi se cere, mi se pretinde", căci astăzi a început să se zică: *Scrierea unui roman incumbă un talent deosebit.* În felul acesta *a incumba* devine verb tranzitiv, sinonim cu *a cere.*

Ad., 10.VII.1935

„El a delirat..."

Într-un roman original găsesc fraza aceasta: „El *a delirat* de bucurie cînd a auzit...". Autorul nu cunoaște valoarea timpurilor în românește, altfel n-ar fi întrebuințat aici perfectul.

E adevărat că era nevoie de a exprima o acțiune care durează numai o clipă, ca să fie simultană cu *cînd a auzit*, deci trebuia perfectul; dar e tot atît de adevărat că *a delira* exprimă o acțiune care în mod necesar durează mai multă vreme, deci nu se putea pune perfectul.

Soluția românească e simplă: *el a început să delireze cînd a auzit...* Începutul durează o singură clipă, dar delirul poate continua.

Ad., 11.VII.1935

plasat

Alt exemplu care arată că unele cuvinte, întrebuințate des într-un anumit context, sînt înțelese greșit de oamenii inculți (foarte răspîndiți în așa-numita noastră pătură suprapusă) și întrebuințate apoi în fraze unde nu se potrivesc.

O doamnă spune în tren: „Cum a intrat cineva în compartimentul nostru, cînd toate locurile erau *plasate?*" Este evident că pentru doamna aceasta *plasat* înseamnă „ocupat", deoarece *a se plasa* într-un loc înseamnă „a-l ocupa".

Ad., 13.VII.1935

ca

Prin ce se introduce complementul unui comparativ de inegalitate? În Moldova, prin *decît*, în Muntenia prin *ca*. Bunăoară, se zice în Moldova *mai mare decît mine*, iar în Muntenia *mai mare ca mine.*

Întrebarea este dacă această din urmă construcție este literară sau constituie o greșeală de „gramatică", așa cum s-a spus cu prilejul unei recente declarații politice.

Comparativul cu *ca* apare nu numai în texte populare moldovenești (bunăoară la Creangă), ci chiar la Miron Costin. Și este moștenit din latinește: e adevărat că se folosește în limba literară după comparative de egalitate *(e la fel de mare ca mine)*.

În schimb întorsătura *mai mare față de mine*, care începe să se răspîndească astăzi în presă, este hotărît greșită.

Ad., 16.VII.1935

„a se purta asupra"

Un exemplu de expresie greșit tradusă din franțuzește: *porter sur* înseamnă „a avea de obiect, a avea efect asupra, a se referi la". Unii scriitori care vor să utilizeze această expresie în românește ezită să spună *discuția poartă asupra cutărui subiect*, pentru că în românește *a purta* are alt înțeles.

Cum însă avem pe *a se purta*, care în unele cazuri are un înțeles asemănător cu cel pomenit mai sus (*s-au purtat discuții*, adică „s-au susținut"), am ajuns la *discuția se poartă asupra dezarmării.*

Zilele trecute am citit chiar *Bănuielile se poartă asupra unui vagabond*, ceea ce dă a înțelege că „bănuielile se transportă". Ar trebui *Bănuielile apasă, se răsfrîng, se îndreaptă asupra unui vagabond.*

Ad., 17.VII.1935

tu, tu

În franțuzește sînt două serii de pronume personale: unele accentuate, care se întrebuințează izolat, altele atone, folosite numai în unire cu verbele, pentru a arăta persoana acestora: *moi* și *je*, *toi* și *tu.*

Cînd francezul vrea să accentueze pronumele, nu se mulțumește că l-a pus pe cel aton înaintea verbului, ci îl pune și pe cel accentuat: *moi, je fais...*

Bineînțeles, în traducerea românească nu trebuie păstrate amîndouă pronumele. Se găsesc totuși în cărțile traduse fraze ca aceasta: *dar tu, tu nu vrei să ții seamă...*

Încă o dată a traduce înseamnă a reda în limba ta ideile originalului, nu cuvintele.

Ad., 18.VII.1935

Stil redundant

O mostră de stil redundant (cu vorbe umflate, adăugate degeaba):

„Abonații noștri sînt rugați ca, în caz că lipsesc de acasă, să lase chitanța unui alt membru al familiei sau personalului de serviciu..."; unui prieten nu se poate? Mult mai simplu era: *să lase cuiva chitanța.*

Alta: „Abonații care părăsesc capitala pentru mai multă vreme, ducîndu-se într-o stațiune balneo-climaterică sau în altă localitate...". Corect: *părăsesc capitala*, căci dacă o părăsesc e sigur că se duc în altă localitate. Pentru ce mai trebuie *ducîndu-se într-o stațiune balneo-climaterică sau în altă localitate*?

Ad., 23.VII.1935

Nume românizate

Un caz de analogie ale cărui consecințe le-a suferit subsemnatul. Într-o notă în care vorbeam cititorilor despre o recentă publicație a d-lui prof. Demostene Russo, am pomenit numele lui *Mitrofan Grigoras*. La tipar a ieșit *Grigoraş*.

Explicația faptului, care nu e izolat, e simplă: zețarul — sau corectorul — cunoștea numele românesc *Grigoraş*, dar nu-l cunoștea pe cel grecesc, *Grigoras*. De aceea, poate chiar fără să reflecteze, a notat *Grigoraş*.

E destul să amintesc (pentru a se vedea că lucrul se întîmplă adesea) de numele generalului *Berthelot* (participant la primul război mondial în Moldova), pe care țăranii moldoveni îl schimbaseră în *Burtălău*.

Ad., 24.VII.1935

delirat și *delirant*

Într-o notiță pe care am publicat-o nu de mult, la rubrica „Puțină gramatică", discutam expresia *el a delirat de bucurie cînd a auzit...* și spuneam că perfectul *a delirat* nu e bine întrebuințat. Trebuie *el a început să delireze*, căci începutul durează o singură clipă, iar *deliratul* poate continua.

Așa scriam eu, dar în ziar a apărut *delirantul*, ceea ce schimbă cu totul înțelesul frazei. Nu știu dacă greșeala se datorește linotipistului sau corectorului. În orice caz ea îmi ajută să fac două constatări.

Întîia: ca să nu risc să se facă o greșeală, aș fi putut scrie *delirarea;* de ce n-am făcut-o? Pentru că între *delirare* și *delirat* este o oarecare deosebire, pe care, cînd am scris nota în chestiune, am simțit-o; acuma îmi dau seama de ea în chip rațional. Infinitivul constituie un substantiv în strînsă legătură cu ideea verbală, el reprezintă oarecum ideea în sine; iar substantivul format de la participiu (sau supin) privește acțiunea mai larg, îmbrățișează și rezultatele ei. După cum nu mi-ar fi venit să spun *începerea durează o singură clipă*, ci *începutul*, tot așa am scris *deliratul*, nu *delirarea*.

A doua constatare: confuzia între terminațiile *-at* și *-ant*, care prezintă desigur o influență germană, a putut și ea avea o influență în greșeala discutată.

În loc de *premiat*, *adresat*, *arestat*, zicem *premiant*, *adresant* (vezi germanul *Adressant*), *arestant* (germ. *Arrestant*). În bună logică, *premiant* ar

trebui să fie cel care premiază, *arestant*, cel care arestează, *adresant*, cel care adresează, după cum *comandant* e cel care comandă, iar cel care este arestat ar trebui să fie numit *arestatul*, după cum cel care este lăudat este numit *lăudatul*, nu *lăudantul*.

Ad., 27.VII.1935

Genitiv-dativ

Forma de genitiv-dativ la substantivele masculine pare că e sortită să dispară. De multe ori oamenii simpli o înlocuiesc cu nominativ-acuzativul, precedat de prepoziția *la: i-am dat-o la un om, casa la un om.*

În orașe, deocamdată e mai atinsă forma pluralului: cu toții am auzit strigînd pe stradă *mersul de tren*, în loc de *mersul trenurilor*, *planul de București* pentru *planul Bucureștilor.*

În provincie am auzit zilele trecute *Gazeta sportului* în loc de *Gazeta sporturilor.* Aici forma corectă e supărătoare din cauză că sînt prea multe silabe după accent; *sportului* e mult mai comod decît *sporturilor.*

Ad., 30.VII.1935

cît mai

Una dintre expresiile introduse în limba literară de numeroșii scriitori inculți pe care-i avem astăzi este *cît mai* în loc de „cel mai", „foarte": *el mă cunoaște cît mai bine* în loc de „el mă cunoaște foarte bine", *îl întîlnesc cît mai des* pentru „îl întîlnesc foarte des" și alte exemple similare.

Cît mai implică o gradație, o progresare în acțiune, posibilă într-un exemplu ca *adună cît mai mult (poate)*, dar absurdă pe lîngă un verb ca *a cunoaște* (care arată un rezultat al verbului *a studia*, *a cerceta*).

Ad., 31.VII.1935

peripeții

Citesc într-o gazetă titlul următor: *Peripețiile unei orfane din orașul X.* Și mă întreb imediat: cum o fi oare orfana cu peripeții? E foarte adevărat că se poate spune *peripețiile unei călătorii*, pentru că în cazul acesta peripețiile sînt ale călătoriei.

Peripeție vine din greaca veche și înseamnă „schimbările neașteptate ale situației", nu „pățanie". Ar fi corect: *peripețiile prin care a trecut o orfană.*

Ad., 1.VIII.1935

emerit

Altă greşeală din cauza ignoranţei, dar, din păcate, aici sînt ignoranţi şi unii francezi, căci greşeala se face şi în franţuzeşte. Se scrie şi se spune de unii că *X este un conducător emerit* sau *un jucător emerit*. În mintea lor *emerit* înseamnă „merituos".

În realitate *emeritus*, care este cuvînt latinesc, înseamnă cu totul altceva: „care şi-a terminat anii de serviciu, care a ieşit la pensie". E preferabil să nu-l întrebuinţăm decît să-i schimbăm înţelesul[63].

Ad., 3.VIII.1935

circumstanţe

Din rubrica sportivă a unui cotidian bucureştean: „Unirea Tricolor, învinsă în toamnă cu 3 la 2 de Venus, şi-a luat revanşa. O revanşă sortită să înlesnească învinşilor *circumstanţe*— multe chiar uşurătoare —, iar oborenilor o oarecare ascendenţă asupra negrilor, pînă la viitorul meci...".

Aşadar, revanşa este sortită să înlesnească unora *circumstanţe*, iar celorlalţi o oarecare *ascendenţă;* unele dintre circumstanţele înlesnite sînt chiar *uşurătoare;* fără îndoială că celelalte sînt agravante, dar nu pot înţelege cum faptul că ai fost învins este sortit să-ţi înlesnească circumstanţe uşurătoare; şi iarăşi nu înţeleg cum o victorie este sortită să-ţi înlesnească o oarecare *ascendenţă* (onorabilul confrate a vrut să zică *ascendent*) asupra celui pe care l-ai învins.

De ce unii ziarişti sportivi îşi dau osteneală să furnizeze arme adversarilor sportului?

Ad., 4.VIII.1935

„surprinsă pe neaşteptate"

Un cititor din Piteşti îmi atrage atenţia asupra următoarei fraze găsite într-o revistă săptămînală: „Lilian Harvey *surprinsă pe neaşteptate* de obiectivul fotografic".

Bineînţeles că *surprinsă pe neaşteptate* e un pleonasm grosolan, al cărui autor nu poate fi prea familiarizat cu scrisul.

Acelaşi cititor extrage dintr-un roman fraza: „Nimic serios şi *cu logică suită*... nu poate trece prin capul meu...".

[63] Astăzi *emerit* este întrebuinţat de toată lumea cu înţelesul nou.

E adevărat că întrebuințarea cuvîntului *suită* este o simplă chestiune de vocabular și că autorul e liber să-și aleagă cuvintele cum vrea. Dar *suită* are de obicei alt înțeles în românește. Eu aș fi preferat aici cuvîntul *șir* sau cel mult topica inversă: *suită logică.*

Ad., 21.IX.1935

„Rosete"

Cine trece cu tramvaiul prin piața *Rosetti* are adesea ocazia să audă pe încasator anunțînd *Rosete*. Avem aici un exemplu de influență a unui sufix asupra terminației unui nume.

În românește nu avem cuvinte terminate în *-eti;* în schimb, avem multe (mai ales în Oltenia) terminate în *-ete*. De aceea, în chip foarte simplu, oamenii care nu au prea des ocazia să fie influențați de forma scrisă înțeleg și repetă *Rosete* în loc de *Rosetti.*

Ad., 26.IX.1935

autarhia

Iată un cuvînt pe care, de un timp încoace, îl citim aproape zilnic în ziare și pe care îl auzim necontenit din gura tuturor celor care se interesează de politică.

Cu toate acestea, din cauză că e pronunțat și scris greșit, sînt extrem de puțini aceia care îi cunosc înțelesul. Cred că 99 la sută din oamenii cultivați își închipuie că sfîrșitul cuvîntului e același ca în *monarhie*, *ierarhie* și că înseamnă „conducere". Deci *autarhie* ar fi „conducerea de sine însuși".

Dar atunci cuvîntul ar fi sinonim cu *independență*. În cazul acesta nu ar aduce nimic nou, deoarece și pînă acuma diversele țări ale Europei erau independente, în măsura în care se mai poate vorbi astăzi de „independență".

În realitate este vorba de cu totul altceva. În partea a doua a compusului găsim alt cuvînt grecesc decît *-arhia*, și anume pe *-arkeia*, derivat de la un verb care înseamnă „a fi destul, a te mulțumi cu ceva"; *autarkeia*, care exista și în greaca veche, înseamnă „starea celui care se mulțumește cu ce are, care trăiește prin propriile sale mijloace".

Bineînțeles, aceasta este și valoarea cuvîntului nostru *autarhie*. Dar atunci de ce nu scriem, cum ar trebui, *autarchie* sau *autarkie?* Şi, mai ales, de ce nu citim cu *k ?*

Pentru că în franțuzește *autarcie* a devenit *autarchie*, printr-o confuzie cu finalul cuvintelor *monarchie*, *hiérarchie.*

Ad., 27.IX.1935

„stofe de boală”

În mai multe rînduri m-am ridicat împotriva fabricanților străini care tipăresc în țara lor reclame în românește pentru România. Mai totdeauna traducătorul cunoaște limba română în chip cu totul relativ și traducerea lui e demnă să figureze în muzeul ororilor.

Iată un prospect pentru un preparat medical care ne spune textual: „ceaiu pentru purificarea sîngelui K. ...Rezultă excluderea *stofelor de boală* ce s-au adunat în corp...“.

Textul nemțesc, tipărit alături, e corect și clar. De acolo aflăm ce sînt *stofele de boală: Krankheitstoffe*, adică „toxine, viruși“.

Ad., 17.X.1935

amatori și *profesioniști*

Se vorbește în timpul din urmă de *reuniuni de box amatoare.* Asta înseamnă că boxerii care se vor întîlni sînt amatori. Expresia e greșită, căci reuniunea ea însăși nu e amatoare, cu atît mai mult cu cît cei care au organizat-o încearcă să cîștige de pe urma ei.

Ceea ce nu înseamnă că e mai corect să se spună *reuniune profesionistă:* trebuie *reuniune de amatori* și *reuniune de profesioniști.*

E poate ceva mai greoi, dar în orice caz mai corect.

Ad., 24.X.1935

„ți-l place”

Un cititor mă întreabă dacă e corectă expresia *ți-l place?* formată după modelul franțuzesc *vous plait-il?* Nu e corect, iar formula franceză nu e analoagă.

În adevăr, în franțuzește *il* e subiect, pe cînd în românește *-l* e complement drept, cu toate că verbul *îmi place* e intranzitiv și are nevoie de subiect, nu de obiect.

Expresia *ți-l place* e tot așa de greșită ca și *ți-l trebuie* [64].

Ad., 29.X.1935

[64] Am reluat subiectul (v. nota 33) în urma unui articol al Adelei Murar, care arăta că expresiile sînt obișnuite în Banat și Ardeal.

„acoló"

Un cititor din Brăila mă întreabă de ce noua ortografie recomandă pe *acoló*, cînd în general se spune *acólo*. De fapt, prima formă este și ea întrebuințată, cel puțin în Moldova.

Dar, în orice caz, noua ortografie face foarte rău dacă se ocupă de această chestiune, care n-are nimic de-a face cu scrierea, ci cu pronunțarea.

De altfel, nu văd de ce una dintre forme ar fi socotită mai puțin corectă decît cealaltă, o dată ce amîndouă se întrebuințează în vorbire [65].

Ad., 10.XI.1935

rapoarte și *raporturi*

Existența mai multor forme de plural pentru un singur singular face posibilă uneori stabilirea unor nuanțe delicate. De exemplu: singularul *raport* are pluralul *raporturi* sau *rapoarte*.

Dar *raporturi* înseamnă „legăturile dintre două persoane", pe cînd *rapoarte* sînt referatele prezentate de obicei în scris.

Nu s-ar putea spune de exemplu: *ne aflăm în rapoarte amicale*, nici *am prezentat niște raporturi privitoare la starea sănătății publice*.

Ad., 17.XI.1935

„de fier"

Se prezintă în capitală un film care poartă titlul *Ducele de fier*. Nu știu cum i se spune în Anglia, dar mi se pare că în formula adoptată la noi este o mică greșeală. Într-adevăr, Wellington nu era *duce de fier*, ci dintr-un punct de vedere *duce*, și dintr-altul, *de fier*. Putea fi numit *omul de fier*, dar nu *ducele de fier*.

Epitetul *de fier* se potrivește numai atunci cînd e vorba să distingi o ființă sau un obiect făcut din alt material decît cele similare. S-ar putea spune, de exemplu, *duce de carton*, răspunzînd la întrebarea: ce fel de duce? Dar n-am putea întreba: ce fel de duce?, ca să ni se răspundă *de fier*.

Ad., 22.XI.1935

[65] Între timp s-a stabilit o formă literară unică: *acólo*. E singura admisă de *Îndreptar* și de DOOM.

„*congediu*”

Se pare că, în locul cuvîntului general românesc *concediu*, oficialitatea noastră preferă pe *congediu*. Cel puţin în actele Ministerului de Instrucţie figurează adesea această din urmă formă.

Explicaţia ei este că în franţuzeşte se zice *congé*. Dar schimbarea lui *c* în *g* nu reuşeşte să apropie destul cuvîntul românesc de cel francez. Desigur, *concediu* este forma pe care au adoptat-o cei care credeau că e la bază latinescul *concedere*. Punctul de plecare pentru forma franceză este însă latinescul *commeatus*, derivat de la *meare* „a circula“.

Oricum ar fi însă, *concediu* e generalizat în româneşte.

Ad., 11.XII.1935

„*portfeu*”

Într-o sală de spectacole microfonul anunţă: „S-a găsit un *portfeu*“; natural, *portfeu* este francezul *porte-feuille*. Desigur, spicherul local citeşte pe *ö* ca *e*: *portfei*. Apoi i se pare că desinenţa *-i* arată pluralul, de aceea construieşte imediat un nou singular, *portfeu*, după modelul *lei — leu*.

Mărturisesc că prefer alte două soluţii care au fost adoptate pentru împămîntenirea lui *porte-feuille*: forma grecească *portofoliu* sau pe cea slavizată *portofel*. Pentru că nici una din ele nu trădează ignoranţa ca *portfeu*.

Ad., 12.XII.1935

„*pot să fiu*”

Tendinţa de a da mai mare amploare frazei, de a obţine un stil redundant (pompos, umflat) face adesea oamenii să adauge cuvinte, dacă nu stricătoare, cel puţin inutile. Astfel este expresia *pot să fiu* în loc de *sînt*.

Un fost prefect, făcînd o expunere asupra operei sale, a început declaraţia cu *eu supraom nu pot să fiu* (bineînţeles, voia să spună: *nu sînt*). Un ziarist, protestînd contra unor acuzaţii false care i se aduseseră, declara: *eu huligan nu pot să fiu*. Voia să zică *nu sînt*.

Dar pe lîngă formula *nu pot să fiu*, s-ar putea subînţelege: „că dacă aş putea... !“

Ad., 13.XII.1935

„*faţă de...*”

Unii au obiceiul ca după un comparativ să adauge *faţă de*, în loc de *ca* sau *decît*: *producţia anului acesta este mai mică faţă de anul trecut*. De fapt,

dacă se întrebuințează *față de*, nu mai trebuie comparativul, ci pozitivul: *față de mulțimea cererilor, producția este mică*, nu *mai mică*. Tot așa și *față de producția de anul trecut, cea de anul acesta este mică*, nu *mai mică*.

Iar dacă începem cu celălalt termen al comparației, nu e nici un motiv să transformăm pozitivul în comparativ. Deci sau *producția anului acesta e mică față de cea a anului trecut*, sau *producția anului acesta este mai mică decît cea a anului trecut.*

Ad., 14.XII.1935

„destructibil"

De la *a distruge* se poate forma adjectivul *distructibil*, cu negativul *indistructibil*. Cu toate acestea, mulți scriu și spun *destructibil*, *indestructibil*, pentru că în franțuzește se spune *destructible*.

Dar francezii au dreptate să spună așa, deoarece verbul franțuzesc este *détruire*. Prin urmare, ar trebui să alegem: ori să spunem și noi *a destruge*, ori să ne mulțumim cu forma noastră *distructibil*[66].

Ad., 15.XII.1935

mai

În cărțile traduse din nemțește găsim adesea o întrebuințare ciudată a cuvîntului *mai*. Într-un dialog cineva zice: „Vorbești mult; într-o bună zi o să vrei să *mai* intri și în parlament." Ne-am aștepta ca cel căruia i se adresează fraza să mai fi intrat în altă parte, ceea ce nu e cazul.

În nemțește se întrebuințează aici cuvîntul *noch*, care subliniază o gradație: „o să mergi pînă acolo cu pretențiile, încît o vrei să intri în parlament".

Natural că într-o bună traducere românească acest cuvînt trebuie suprimat: „o să vrei să intri în parlament".

Ad., 18.XII.1935

„nevenirea"

Un afiș într-un autobuz: „Pentru a înlătura frauda, domnii pasageri sînt rugați ca la coborîre, a nu preda biletul taxatorului, decît numai controlorului, iar la *nevenirea* acestuia al distruge".

[66] *Destructibil* și *indestructibil* s-au impus totuși și sînt recomandate de lucrările normative.

Va să zică sînt rugați *ca... a nu preda* taxatorului, decît numai controlorului, iar la *nevenirea* (iată un cuvînt nou, care va umple de bucurie pe adversarii neologismelor) controlorului, a-l distruge (evident, pe controlor, ca să se învețe minte să nu vină).

Natural, cel care a scris afișul este analfabet, cu toate că știe să scrie literele; dar cum se poate ca publicul să tolereze asemenea masacrare a limbii?

Ad., 19.XII.1935

Plurale duble

Am scris deunăzi o notă despre substantivele care au două forme de plural, cu înțeles deosebit, ca *rapoarte* și *raporturi*. Pluralele duble mai servesc și pentru a face deosebirea între substantive și adjective, care la singularul masculin se pot confunda.

Bunăoară, *compromis*: la plural, *compromise* nu poate fi decît adjectiv *(persoane compromise)*, pe cînd *compromisuri* este numai substantiv *(se pretează la compromisuri)*.

Ad., 22.XII.1935

Gara de Nord

Un cititor mă întreabă de ce spunem *Gara de Nord* și *Gara de Est*, în loc de *Gara Nordului* și *Gara Estului*, și care e explicația adjectivului *ferat* din expresia *calea ferată*.

Zicem *Gara de Est* pentru că s-a tradus greșit din franțuzește: *Gare de l'Est* înseamnă de fapt „gara estului“, dar cei care au adaptat termenul la noi s-au mulțumit să traducă fiecare cuvînt în parte.

Cît despre *calea ferată*, aceasta este o adaptare ceva mai inteligentă a expresiei franceze, *voie ferrée*; terminația *-ée* a fost schimbată în *-ată*, după modelul cuvintelor vechi; astfel, *sărată* corespunde lui *salée*; la fel se procedează în cuvintele mai noi împrumutate din franțuzește: *glasat* din *glacé*, *barat* din *barré* etc.

Ad., 25.XII.1935

„*excroc*"

Foarte des vedem scris *excroc* în loc de *escroc*. E adevărat că în general prefixul pe care-l avem în acest cuvînt se prezintă sub forma *ex-* și de obicei e corect așa, deoarece e vorba de cuvinte de origine latină, formate în adevăr cu prefixul *ex-*.

Dar în cazul lui *escroc* lucrurile stau altfel: cuvîntul acesta nu e latinesc, ci a fost creat în franțuzește; și nu există nici un motiv care să ne facă să-l latinizăm, cu atît mai mult cu cît partea a doua, *-croc*, nici nu există în latinește.

Ad., 28.XII.1935

la cizmar, la frizer

Mi se pune întrebarea: de ce spunem *m-am dus la cizmar*, *la frizer*, dar *la farmacie*, *la băcănie* etc.

Explicația este că în primul caz ne interesează persoana care se găsește înăuntru, iar în al doilea, depozitul, prăvălia însăși.

Afară de asta, trebuie să mai ținem seama de faptul că, în timp ce *farmacia*, *băcănia* sînt colective, arată aglomerări de anumite mărfuri, *cizmăria* și *frizeria* arată numai locul unde se exercită o meserie, sînt deci oarecum nume abstracte.

Ad., 3.I.1936

Combinații

Citesc într-un articol de revistă următoarea frază de încheiere: „De felul cum ea își va înțelege menirea, societatea va avea oameni productivi...".

Autoarea s-a gîndit desigur la două posibilități de exprimare:

1. *De felul cum ea își va înțelege menirea depinde dacă societatea va avea oameni productivi...*

2. *După felul cum ea își va înțelege menirea, societatea va avea sau nu...*

Combinîndu-se între ele cele două expresii, s-a ajuns la una care nu e corectă.

Ad., 4.I.1936

nici

O inscripție din tramvai: „Domnii călători sînt rugați să nu angajeze discuții cu personalul vagonului, *nici* să-l insulte. Orice nemulțumiri se vor adresa direcțiunii generale".

Corect este *și să nu-l insulte; nici* ar fi permis numai dacă propoziția precedentă ar fi negativă și cea următoare afirmativă: *nu sînt autorizați să angajeze discuții... nici să-l insulte.*

În afară de aceasta, ce înseamnă *a adresa cuiva o nemulțumire?* Trebuie sau *orice reclamații se vor adresa...*, sau *pentru orice nemulțumire vă veți adresa...*

Ad., 5.I.1936

„brinză"

Negustorii ambulanți (nu zic *oltenii*, pentru că nu sînt sigur că sînt toți din Oltenia) încep să vorbească distins. Pentru aceasta se știe că e destul să-ți subțiezi buzele, după cum ca să fii inteligent e destul să deschizi ochii mari.

Așadar, precupeții care ne scoală din somn dimineața cu strigătele zic *brinză*, nu *brînză*, *griu*, nu *grîu*, *temîioasă*, nu *tămîioasă* și așa mai departe.

Să sperăm că moda aceasta va trece fără să lase urme în limba generală.

Ad., 8.I.1936

„nume de război"; „paragini"

De multe ori cuvintele străine sînt introduse de oameni care nu cunosc bine limba străină respectivă. Așa se explică toate greșelile boacăne în fața cărora ne găsim puși adesea.

Un ziarist vorbește despre *nume de război* (în franțuzește însă *nom de guerre* înseamnă „pseudonim").

Altul scrie că două vapoare navighează în aceleași *paragini*; în franțuzește însă *parage* înseamnă „meleag, regiune"; ca termen de marină, desemnează „locul unde se găsește un vas", pe cînd în românește *paragini* înseamnă „locuri pustii" și mai ales „pămînt necultivat".

În cazul acesta, scriitorul s-a lăsat păcălit de asemănarea întîmplătoare a cuvintelor.

Ad., 12.I.1936

copios

O cititoare mă întreabă dacă e corectă expresia *se vorbește copios despre...* sau *a fost un subiect copios*. Natural că nu.

Copios înseamnă exact „îmbelșugat". Se poate spune deci că o masă e copioasă, eventual că un material informativ e copios, dar a spune că cineva

vorbeşte *copios* este ca şi cînd ai spune că „vorbeşte îmbelşugat“ sau chiar mai rău, pentru că am impresia că adjectivul *copios* se întrebuinţează foarte rar altfel decît pentru mîncare.

Ad., 15.I.1936

în staţie sau *la staţie*?

Un cititor mă întreabă cum e mai corect: *opreşte în staţie* sau *opreşte la staţie?* Publicul spune mai ales *opreşte la staţie;* personalul tramvaielor şi autobuzelor spune mai mult *opreşte în staţie.*

Diferenţa provine din definiţia cuvîntului *staţie:* pentru călători *staţia* este „locul unde e semnul de oprire“, deci ei spun opreşte *la staţie*, cum ar spune opreşte *la semn.*

Pentru personalul de serviciu, *staţia* este locul unde se staţionează, de aceea ei spun opreşte *în staţie*, cum ar zice opreşte *în gară.* Deci ambele expresii sînt corecte.

Ad., 16.I.1936

a prelua

Un „cetitor pasionat“ îmi cere părerea asupra încetăţenirii a două cuvinte care i se par caraghioase: *a prelua* şi *între timp.*

Cel dintîi este simţit probabil ca opus lui *a preda* (poate şi sub influenţa germană: *übernehmen* şi *übergeben*) şi nu văd de ce ar fi caraghios.

Cel de al doilea e de fapt o expresie formată din două cuvinte, copiată după francezul *entre temps.* Aici avem într-adevăr ceva caraghios, căci, analizat logic, *între timp* nu înseamnă nimic: copia s-a făcut în chip mecanic. Dar nu văd cine ar putea scoate această expresie din limbă.

Ad., 18.I.1936

„sîrul vacii“

Am fost zilele trecute la teatru, unde am văzut o piesă tradusă. Bineînţeles, e vorba acolo de un prînz care are loc seara, pentru că traducătorii noştri nu vor să înţeleagă nici în ruptul capului că prînzul are loc dimineaţa sau la amiază, iar seara se *cinează.*

Afară de asta într-o alegorie povestită pe scenă se vorbește de *sînul* unei vaci. Dacă vacile au sîn, ar trebui să li se procure cît mai repede și *soutien-gorge*-uri.

Ad., 21.I.1936

în afară de pericol

Cu ocazia unui accident de automobil suferit nu de mult de un om politic, o telegramă anunța că *starea d-lui X e în afară de orice pericol.*

Natural că expresia e greșită: *starea* d-lui X nu fusese niciodată în pericol, ci numai d. X personal. De aceea trebuia să spună: *d. X e în afară de orice pericol.*

Dar redactorul telegramei avea desigur în minte expresia: *starea d-lui X s-a ameliorat;* din amestecul a două fraze corecte a ieșit una necorectă.

Ad., 22.I.1936

a catadicsi

Într-o informație citită la radio cu privire la politica guvernului francez, am auzit o frază concepută cam astfel: „Dacă domnul prim-ministru va *catadicsi* să răspundă..." ; e foarte adevărat că verbul francez *daigner* se poate traduce cu *a catadicsi*, dar trebuie să se țină seamă că acest cuvînt are în românește o nuanță batjocoritoare, care nu era deloc potrivită în textul solemn al informației.

Cuvîntul potrivit era *a binevoi*, care are cam același înțeles.

Ad., 28.I.1936

a se lenevi sau *a lenevi*?

D. C. Mihail mă întreabă cum e corect: *m-am lenevit toată ziua* sau *am lenevit toată ziua?* Evident, numai forma a doua e corectă. *A lenevi* este un verb care exprimă o stare: „a sta degeaba, a-și pierde timpul", ceea ce vrea să spună autorul frazei.

Pe cînd *a se lenevi* arată o devenire, înseamnă „a deveni leneș". Diferența este aceeași ca între *a dormi* (verb de stare) și *a adormi* (verb de devenire). Se spune *am dormit toată ziua*, nu *am adormit toată ziua.* Tot așa nu se poate spune *m-am lenevit toată ziua*, ci trebuie *am lenevit.*

Ad., 1.II.1936

Termeni matematici

Unul din cele mai importante mijloace de renovare a vocabularului este introducerea în limbajul general a termenilor din graiul special al unei meserii.

Cu cît o profesiune este mai interesantă, cu atît mai mult expresiile pe care le întrebuințează specialiștii au mai multe șanse să pătrundă în limba comună.

Afirmația aceasta se verifică în timpul din urmă cu vocabularul matematicienilor. Se știe ce prestigiu au căpătat în ultimele decenii studiile de matematică. De aceea e natural ca unele cuvinte din limbajul matematicienilor să fi pătruns în limba literară și să fie întrebuințate astăzi chiar de aceia care nu se pricep deloc în această specialitate.

Iată, bunăoară, expresia *a scăpa prin tangentă*. Evident că termenul *tangentă* e luat din geometrie și că la început a fost întrebuințat în glumă de cineva care se ocupa cu cercetări în această ramură.

Astăzi expresia este atît de răspîndită încît o întrebuințează și oameni care nici n-au trecut prin școala secundară.

De asemenea, cuvîntul *exponent*, care la început a fost utilizat numai de matematicieni, este astăzi răspîndit peste tot. Se vorbește astfel de *exponenți politici*, de *exponenți ai culturii* și așa mai departe.

În fine, ridicîndu-ne la o ramură superioară a matematicienilor, găsim termenul *funcțiune*, pe care desigur numai puțini îl înțeleg în accepția lui tehnică. Dar sînt foarte mulți aceia care spun că un eveniment este *în funcțiune* de cutare lucru, adică „depinde de". Și, desigur, dacă i-ar întreba cineva ce înseamnă *funcțiune*, ar fi incapabili să răspundă [67].

Ad., 2.II.1936

a-și dori

Tot d. C. Mihail mă întreabă dacă e mai bine „Și-a cîștigat cel mai mare bun ce-și poate dori cineva" sau „A cîștigat cel mai mare bun ce-l poate dori cineva" și „*Am dorit* cutare lucru" sau *Mi-am dorit*...

E adevărat că *a dori un lucru* înseamnă în general „a-l dori pentru sine", deci pronumele *-și* poate părea pleonastic. Dar sînt cazuri cînd dorești ceva altuia, de aceea *a-și dori* nu e totdeauna absurd.

De exemplu, vom zice: *ce-ți doresc ție îmi doresc și mie*, nu *ce-ți doresc ție doresc și mie.*

Ad., 4.II.1936

Cuvinte lungi

De multe ori, cînd e vorba să dai mai multă solemnitate expresiei, cuvintele lungi servesc mai bine decît cele scurte. Pentru aceste motive (și pentru altele), vedem mereu lucrînd tendința de a lungi cuvintele.

[67] Azi se recomandă forma *în funcție de*, nu *în funcțiune de*.

În special cînd e vorba de derivatele de la verbe, adesea este dat la o parte cuvîntul obişnuit, şi în locul lui apare un derivat de la participiu, care, conţinînd şi terminaţia acestui mod, comportă o silabă în plus. Fenomenul acesta este cunoscut încă din limba latină şi continuă să fie utilizat şi astăzi în limbile romanice.

Dar şi derivatele de la substantive se lungesc mereu prin adăugarea de noi sufixe. Astfel, din *naţiune*, s-a făcut *naţional*, apoi din acesta s-a format un nou derivat, *naţionalizare*.

Mai tîrziu au apărut *mentalitate*, alături de *minte*, *nervozitate* lîngă *enervare*. Încetul cu încetul, noile creaţii se diferenţiază, în ce priveşte înţelesul, de formele vechi.

Mai înţelegem că s-a creat oribilul verb *a conferenţia*, deoarece prezintă, faţă de *a ţine o conferinţă*, avantajul că e un singur cuvînt.

Din cînd în cînd, în loc *de a cultiva* apare *a culturaliza;* aceasta nu se poate explica decît prin tendinţa de a vorbi pompos şi solemn, de care vorbeam mai sus.

A culturaliza aduce aminte de adjectivul *educational*, pe care englezii îl întrebuinţează în loc de *educativ*. Dar e probabil că şi verbul *a culturaliza* se va diferenţia, dacă va trăi, de actualul lui sinonim, *a cultiva* [68].

Ad., 7.II.1936

însele sau *înseşi* ?

„Cetitorul pasionat" mă mai întreabă: „cum e mai corect, *ele înseşi* sau *ele însele*?" Răspunsul nu este prea uşor de dat.

În textele vechi găsim de obicei *ele înseşi* şi cred că şi astăzi tot aşa spune majoritatea vorbitorilor, deşi impresia mea e că se pronunţă *însăşi*, nu *înseşi*.

Cît despre *însele*, e probabil că aceasta este o formă creată de gramatici, pentru a corespunde exact celorlalte forme de plural: *însene*, *însevă*. Dar atunci ar trebui şi pentru masculin, la persoana a treia, *înşile*, nu *înşişi* [69].

Ad., 8.II.193-

cîrdăşie sau *cărdăşie*?

Un cunoscut îmi atrăgea atenţia acum cîteva zile că în ziare apare adesea forma *cîrdăşie* în loc de *cărdăşie*, ceea ce ar dovedi că bună parte din ziariştii noştri nu ştiu româneşte.

[68] Aşa s-a şi întîmplat. Şi *conferenţia* a pătruns definitiv în limbă. *Educaţional* este folosit şi în româneşte, v. şi *Dicţionarul de neologisme*.

[69] *Îndreptarul* şi DOOM admit şi pe *înseşi*, şi pe *însele*.

În realitate, forma *cîrdăşie* nu e nouă, ea a fost întrebuinţată chiar de scriitori ca Delavrancea (vă puteţi convinge uşor de aceasta deschizînd *Dicţionarul* Academiei).

Nu e mai puţin adevărat că din punct de vedere etimologic numai forma *cărdăşie* e corectă. *Cărdăşie* este un derivat de la *cardaş* (care înseamnă „tovarăş, camarad"). Or, în mod normal, *a* accentuat alternează cu *ă* neaccentuat, nu cu *î*. Adică, dacă sub accent avem *a*, imediat ce accentul este mutat pe altă silabă, apare *ă*. De exemplu: *barbă — bărbuţă*, *haină — hăinărie*, *cap — căpătîi* etc.

Faptul acesta este atît de adevărat, încît chiar acolo unde, în conformitate cu regulile noastre, ar trebui să avem un *î* neaccentuat, găsim *ă* dacă în aceeaşi familie există un cuvînt cu *a*. Astfel, latinescul *tardivus* a devenit în româneşte *tîrziu*, cu *î*; dar *barbatus* n-a devenit *bîrbat*, ci *bărbat*, din cauză că e derivat de la *barbă*.

Acest fapt, extrem de important, a fost descoperit şi descris de d. prof. A. Rosetti într-un articol pe care l-a publicat de curînd în ultimul număr din *Bulletin Linguistique*, publicaţie ştiinţifică pe care o conduce d-sa.

Dacă, în ciuda acestei reguli, se găsesc unii care schimbă pe *ă* în *î* în cuvîntul *cărdăşie*, aceasta se explică, după cum spune *Dicţionarul* Academiei, prin influenţa cuvîntului *cîrd*, care însă e greşit pus în legătură cu *cardaş*, deoarece acesta din urmă este de origine turcească, pe cînd *cîrd* e slav.

Ad., 9.II.1936

literal şi *literar*

Mulţi confundă pe *literal* cu *literar*. Aceste două adjective au aceeaşi rădăcină (latinul *littera* „literă"), dar sufixul lor este diferit. Astăzi şi înţelesul lor este diferit. *Literar* este pus în legătură cu literatura (*cronică literară* etc.), iar *literal* se referă la *literă* (de exemplu redarea *literală* a unui text).

Deci traducerea *literală* este cea care transpune originalul cuvînt cu cuvînt, iar cea *literară* este cea care ni-l prezintă în limba corectă şi frumoasă.

Ad., 18.II.1936

Numerale

Domnul M. Teodorescu mă întreabă de ce se zice *două zile*, *nouăsprezece zile*, dar *douăzeci de zile?* De ce, cu alte cuvinte, pînă la 19 nu se întrebuinţează *de*, iar de la douăzeci înainte nu se mai poate fără *de?*

Pentru că numerele pînă la 19 sînt adjective, care se acordă direct cu substantivul numărat, iar de la 20 înainte sînt substantive *(o zece, două zeci)*, de aceea trebuie unite cu substantivul numărat printr-o prepoziție.

E adevărat însă că în stilul comercial se spune astăzi și *douăzeci lei, trei sute mii lei* etc.

Ad., 21.II.1936

parte integrantă

Zilele trecute am arătat că diverse expresii originare din graiul de specialitate al matematicienilor se răspîndesc astăzi în limba generală: *a scăpa prin tangentă, în funcție de, exponent.*

Un profesor de matematici îmi atrage atenția asupra expresiei *parte integrantă*, care este foarte ușor inteligibilă pentru cine o aude întîia oară, dar care se referă la o ramură destul de ermetică a matematicilor.

În adevăr, nu e nevoie să cunoaști o meserie pentru a întrebuința cuvinte din sfera acestei meserii: e destul să le fi auzit o dată de la cei de specialitate, ca să le repeți și tu.

Ad., 22.II.1936

a îngriji

O reclamă afișată în tramvaie spune: „Iată cum lucește și îngrijește crema de ghete X".

Dacă fabricantul a vrut să spună despre crema lui că *lucește*, atunci a greșit că a pus pe *lucește* alături de *îngrijește*, verb tranzitiv, cu atît mai mult cu cît între cele două acțiuni nu e nici o legătură.

Dar e mai probabil că greșeala e alta, anume că *lucește* înseamnă aici „face să lucească", înțeles pe care nu-l are niciodată în mod corect.

Ad., 27.II.1936

acuratețe

Pe pereții unei judecătorii din capitală e afișată următoarea frază: „Păstrați liniștea și *acuratețea* sălii". Evident, e vorba de *curățenie. Acuratețe* înseamnă „exactitate, precizie".

Dar cel care a scris afișul a vrut să întrebuințeze cuvinte distinse, iar *curățenie* i s-a părut prea banal.

Înșelat de asemănarea formală, el a crezut că *acuratețe* este echivalentul nobil al „vulgarului" *curățenie.*

Ad., 1.III.1936

obtuz

Încă un termen din graiul matematicienilor care a pătruns în limba generală (am mai citat altele în două note trecute): *obtuz*. Unghiul *obtuz* este cel al cărui vîrf este tocit, deci se poate spune că e *obtuz* un om atunci cînd e lipsit de ascuțime, de pătrundere.

Ad., 4.III.1936

bălan

Printre titlurile unui film apare și fraza: „mi se pare că sînt un războinic care se întoarce rănit din bătălie pe un cal bălan...".

Cum n-o fi simțit traducătorul că *bălan* distonează [70] printre atîtea cuvinte nobile și că trebuia să spună *alb?*

În același film găsesc participiul *păsut* în loc de *păsat* (influența lui *părut?*) și cuvîntul *căsnicie* scris de două ori cu *z*: *căznicie*. Să nu credeți că traducătorul a vrut să facă o glumă, amintind de *caznă*. Simplă ignoranță!

Ad., 5.III.1936

mîini

Un cititor mă întreabă de ce scriu *mîini*, cînd singularul e *mînă*. E adevărat că din punct de vedere istoric singura formă corectă e *mîni*, care circulă în Moldova și în Transilvania.

Cît despre pluralul *mîini*, aici primul *i* se datorește celui de al doilea. Cam la fel se explică pluralul *cîini* pentru *cîni*, și aici pluralul a avut influență asupra singularului, care a fost schimbat din *cîne* în *cîine* (vezi și *pîini*, cu singularul *pîine* în loc de *pîne*).

Aceste forme sînt astăzi generale în Muntenia și sînt autorizate și în limba literară.

Ad., 7.III.1936

Traduceri

Am văzut zilele trecute o piesă de teatru tradusă din franțuzește. Ar fi mai corect să zic *transpusă*, căci numai cuvintele erau schimbate, pe cînd întorsăturile de frază rămăseseră cele franțuzești.

[70] În textul din 1936 scrisesem, aici și în alte locuri unde apare acest cuvînt, „detonează". V. p. 163 și nota 59.

Iată cîteva exemple:

Face să vorbești despre ele (ça vaut la peine d'en parler), în loc de „n-au nici o importanță, sînt ca și inexistente".

Plecăm pentru Axenstein (nous partons pour A.), în loc de „plecăm la A.".

Pari 20 de ani (vous paraissez vingt ans), în loc de „parc-ai avea 20 de ani" sau, cel mult, „pari de 20 de ani".

Nu-i părerea mea (ce n'est pas mon avis), în loc de „eu sînt de altă părere" sau „eu sînt de părerea contrarie".

Ai plictiseli (tu as des ennuis), în loc de „ai supărări, necazuri".

Între noi doi (à nous deux), în loc de „las'pe mine, lasă c-am să-ți arăt eu!"

E de vîrsta ta (c'est de ton âge), în loc de „la vîrsta ta se potrivește, pentru vîrsta ta e îngăduit".

Micul meu, mica mea (mon petit, ma petite), pentru „dragă, dragul meu" etc.

Am mica mea mîndrie (j'ai mon petit orgueil), în loc de „am și eu mîndria mea".

Am friguri (j'ai la fièvre), în loc de „am temperatură".

Domnului i se urăște (Monsieur s'ennuie), în loc de „dumnealui face pe plictisitul".

Aș putea continua, dar cred că e inutil. Toată lumea a înțeles de ce o piesă tradusă astfel își pierde valoarea.

Ad., 10.III.1936

a se gargarisi

În *Buletinul* pe care-l publică anual, d. prof. Iorgu Iordan, de la Facultatea de Litere din Iași, dă o atenție meritată limbii vorbite și celei scrise în ziare, reviste etc. În ultimul volum d-sa studiază trecerea verbelor de la o conjugare la alta și citează un număr mare de forme noi.

Îi semnalez pe *păsut* în loc de *păsat*, pe care l-am auzit de mai multe ori și l-am citat de curînd dintr-un titlu de film.

Mai adaug că între *a se gargariza* și *a se gargarisi* există o deosebire de înțeles, cel puțin în mediul meu: *a se gargarisi* înseamnă „a se umfla în pene, a asculta cu încîntare laudele pe care i le aduce cineva", iar *a se gargariza*, pur și simplu „a face gargară".

Ad., 14.III.1936

bombagiu

În ultimul număr al Buletinului său, de care am mai avut ocazia să mă ocup aici, d. prof. Iorgu Iordan studiază cuvîntul *bombagiu*, citat de colegul Alex. F. Mihail într-un articol din ziarul „Dimineața".

Acest cuvînt denumește pe cei care locuiesc într-o *bombă* (hotel clandestin). Am auzit cuvîntul *bombagiu* și cu alt înțeles: epitet al ziarelor care aruncă *bombe*, adică „știri false", pentru a momi pe cititori.

Ad., 17.III.1936

Accentul

Între alte feluri de a se manifesta lipsa de cultură este și deplasarea accentului în unele cuvinte. Bunăoară, oamenii simpli zic adesea *specifícă*, *simplifícă*, în loc de *specífică*, *simplífică*.

La radio am auzit și *pledoáriile* în loc de *pledoariíle*, desigur pentru că terminația acestui cuvint a fost asimilată cu cea din femininele *muncitoarele*, *profesoarele* etc. Noi sîntem deprinși astfel cu diftongul *oa* accentuat.

Ad., 19.III.1936

„Șterge-ți-vă"

Pe calea Șerban-Vodă din capitală, se poate citi pe ușa unui intelectual un afiș redactat astfel: *Șterge-ți-v'ăți picerile !*

Nu mai insist asupra greșelii de a introduce un apostrof în mijlocul pronumelui *vă*, nici asupra despărțirii în două a lui *ștergeți*, nici asupra celor două greșeli din *picerile*.

Mai interesantă mi se pare forma *șterge-ți-vă-ți*, unde cel de-al doilea *-ți* e pus pentru că vorbitorului i s-a părut că *ștergeți-vă* nu prezintă o terminație personală.

Problema aceasta a fost discutată și lămurită definitiv de d. J. Byck într-un articol publicat în al III-lea volum din „Bulletin Linguistique", publicat de d. prof. A. Rosetti.

Ad., 22.III.1936

„a face de prost"

În conformitate cu sintaxa românească, cînd insulți pe cineva se zice că *l-ai făcut prost*, *mojic* etc. Puriștii chițibușari găsesc însă că expresia nu e corectă, căci nu l-ai făcut tu prost, ci era de mai înainte.

Pentru a evita această expresie, care după părerea lor e necorectă, unii mai adaugă prepoziția *de: l-a făcut de prost.* Zilele trecute am citit într-un titlu de film: *m-a făcut de spion.*

E inutil să adaug că *de* n-are aici nici un rost. Singura explicare pe care o intrevăd, deși nu mi se pare probabilă, e că s-a copiat expresia franțuzească *traiter de.*

Ad., 25.III.1936

arbitrar

După cum se face adesea confuzie între *literar* și *literal*, între *originar* și *original*, *funerare* și *funeralii*, tot așa unii confundă pe *arbitrar* cu *arbitral.*

Arbitrar se zice despre un act samavolnic, despre un gest făcut de cineva după capul lui, fără să țină seama de nimic, iar *arbitral* este un act făcut de un arbitru.

Așadar, e o greșeală să se spună că o neînțelegere a fost deferită unui tribunal *arbitrar*, după cum de asemenea ar fi necorect să se spună că guvernul face acte *arbitrale.*

Ad., 26.III.1936

faximil sau *facsimil*?

Mă intreabă cineva cum se scrie: *faximil* sau *facsimil?* Tradiția cunoaște pe *facsimil*, ceea ce se explică prin faptul că acest cuvînt e compus din elementele latine *fac* „fă" și *si mile* „asemănător".

Dar peste tot unde scriem *x* a fost odată un *c* și un *s*, deci argumentul etimologic ar fi valabil pentru orice cuvînt.

Litera *x* nu are nici o justificare logică, de aceea pentru întrebuințarea ei nu se pot aduce decît argumente sentimentale.

Ad., 1.IV.1936

„a întreba la masă"

Într-un film comic american care se reprezintă actualmente în București, cu titluri de altfel bine traduse, figurează și un dialog în care cineva, întîlnind o cîntăreață, o „întreabă" la masă, iar aceasta răspunde că „a întrebat-o" altcineva mai înainte.

În englezește *to ask* înseamnă și „a întreba", și „a invita". E clar că în cazul nostru trebuia tradus cu ultimul înțeles.

Ad., 7.IV.1936

coci

Un cititor mă întreabă „cum face pluralul de la *cocă*", fără să precizeze dacă se gîndește la *coca* de pîine sau la *cocă* „copil". Dar răspunsul este același în ambele cazuri: nici unul din aceste două cuvinte nu e întrebuințat la plural (*Dicționarul* Academiei nu citează pluralul).

Acela care este obligat, într-o situație specială, să creeze un plural trebuie să se conducă după propriul simț al limbii, ca să aleagă între formele posibile *coce* și *coci*. Eu aș zice *coci*.

Ad., 10.IV.1936

fiecare

O reclama afișată în tramvaie, după ce laudă un anumit produs, ne îndeamnă să-l „pretindem în fiecare magazin". Asta ar însemna să intrăm pe rînd în toate magazinele, cîte există, ca să cerem acel produs, căci *fiecare* înseamnă, mai apăsat, „fiecare în parte".

Trebuia să se zică *toate* magazinele, căci *toate* e mai vag: se subînțelege „toate care vă ies în cale" cînd aveți nevoie sau ceva de felul acesta.

Ad., 11.IV.1936

„rockford"

Obiceiul rău pe care îl au unii de a pronunța nemțește numele de produse franțuzești (poate le-au cunoscut prin negustori care vorbeau nemțește) începe să aibă efecte și în felul de a le scrie.

De curînd am văzut pe geamul unui mare magazin din centrul capitalei un afiș pe care scria *rockford*, în loc de *roquefort*. Evident, cel care a scris citește *rócford*, nu *rocfór*, cum e corect.

Dar vedeti că brînza franceză a devenit în felul acesta americană.

Ad., 23.IV.1936

„a douăzeci și una de oară"

M-am ridicat adesea contra obiceiului nesuferit de a suprima prepoziția de la numerale de la douăzeci înainte (*douăzeci lei* etc.).

Poate că vrînd să urmeze indicațiile mele, o colectură din capitală a ajuns să intercaleze într-o reclamă citită la radio prepoziția *de* chiar și după un adjectiv, deci acolo unde nu avea ce să caute: *pentru a douăzeci și una de oară...*; este corect *de douăzeci și una de ori*, dar nu *a douăzeci și una de oară.*

Ad., 26.IV.1936

achiziție

Într-o hîrtie oficială, o autoritate cere alteia, subalterne, să raporteze dacă, „cumpărînd obiectul X, facem *achiziție*". Se știe că *achiziție* este orice obiect cumpărat sau căpătat și că există *achiziții bune* și *achiziții rele*.

Dar autorul adresei a întîlnit mai des pe *achiziție* în înțeles bun: *am făcut o achiziție bună* sau *splendidă achiziție!* etc. De aceea și-a închipuit că, fără să mai fie nevoie de adjectiv, *achiziție* se aplică numai la lucrurile bune.

Ad., 28.IV.1936

ascendență

O greșeală frecventă astăzi este confundarea lui *ascendent* cu *ascendență*. Într-o conferință muzicală la radio am auzit că „un compozitor a avut *ascendență* asupra altuia".

O cunoscută mi-a spus deunăzi că „un singur profesor a avut *ascendență* asupra ei". În ambele cazuri, trebuia *ascendent*, adică „autoritate, influență", pe cînd *ascendență* înseamnă „totalitatea strămoșilor", ceea ce, evident, e cu totul altceva.

Ad., 29.IV.1936

a sau *al*?

Primesc o scrisoare de la un cititor, care-mi spune că a asistat la o lungă discuție între doi scriitori, în fața unui monument pe care se citește „visul de întregire *a* neamului". Unul spunea că e bine *a*, celălalt că trebuie *al*.

„S-au dat argumente bune și de o parte și de alta", scrie corespondentul meu. Unde este adevărul?

Din întîmplare, nu de mult am avut și eu o discuție cu cineva în chestiunea expresiei „lucrările de barare *a* fluviului", iar interlocutorul meu a adus ca paralelă „lucrările de fine de an *ale* liceului".

În toate aceste exemple există un fir de conducere extrem de simplu și în același timp decisiv. Nu avem decît să cercetăm la cine se referă genitivele care încep cu *al*, *a* sau *ai*, *ale*.

În primul caz: ce este al neamului, *visul* sau *întregirea?* Evident, *întregirea*. Prin urmare, trebuie *visul de întregire a neamului*, nu *visul neamului privitor la întregire*, căci atunci ne-am întreba imediat: a cui întregire?

În al doilea caz: ce este al fluviului, *lucrările* sau *bararea?* Bineînțeles că *bararea*. Lucrările sînt ale societății, ale întreprinderii. Deci *lucrările de barare a fluviului*, nu *ale fluviului*.

În al treilea exemplu: ce este al liceului, *lucrările* sau *finele de an*? Nu încape nici o îndoială că *lucrările*. Finele de an este al timpului, al soarelui sau știu și eu al cui, numai al liceului nu. Deci: *lucrările de fine de an ale liceului.*

Procedînd în același mod, vom putea stabili forma exactă a articolului în toate împrejurările.

Ad., 30.IV.1936

cassă sau *casă*?

Un cititor mă întreabă cum e corect: „*cassa* se scrie cu doi de *s* sau cu un *s*?"

În primul rînd, eu n-aș scrie *cassa*, ci *casa* (nu se face nici o confuzie cu *casa* de locuit). Cît despre întrebarea în sine, *doi s* ajunge: după cum zicem *doi lei*, *doi oameni*, putem zice și *doi s*. Sînt însă cazuri cînd expresia fără *de* e confuză, de exemplu *doi de trei* e mai clar decît *doi trei*. De aceea *de* e utilizabil fără greșeală peste tot unde substantivul numărat n-are formă de plural. La țară, se spune în cazul acesta *de-alde: doi de-alde trei*, *doi de-alde s.*

Ad., 7.V.1936

Neologismele în școală

Mi s-a arătat zilele acestea caietul de compuneri la limba română al unei eleve din clasa a treia la un liceu din capitală.

Subiectul: o scrisoare prin care eleva invita o colegă să petreacă vreo cîteva zile la țară.

Compunerea era foarte bine făcută, atît în ce privește fondul, cît și stilul, și ar fi meritat, după părerea mea, nota zece. Profesoara respectivă a judecat însă altfel: ea a subliniat din loc în loc cîte un cuvînt, ca *admira*, *invita*, *respect* etc., și în dreptul lor, pe margine, a scris cu creionul roșu: *neologisme!* Pentru aceasta a scăzut nota cu cîteva puncte.

Să admitem pentru moment că întrebuințarea neologismelor este într-adevăr o greșeală și că rostul profesorului este să combată cuvintele noi. Dar cum putem cere unui copil din cursul inferior de liceu să facă deosebirea între cuvintele noi și cele vechi, cînd el le aude în jurul lui și pe unele, și pe celelalte, fără nici un semn distinctiv?

Oamenii în vîrstă au posibilitatea să compare limba de azi cu cea din copilăria lor și să descopere astfel un număr de neologisme, intrate în uzaj în ultimii ani.

Oamenii de știință se pot folosi de dicționarele etimologice pentru a afla dacă un cuvînt a intrat în graiul nostru acum două sute sau acum patru sute de ani. Ce e drept, dicționarul nu e totdeauna categoric, pentru că nici

specialiștii nu știu totdeauna să se pronunțe. Cu atît mai puțin deci marele public. Sînt sigur că profesoara de care vorbeam mai sus ar sublinia cu oroare cuvîntul *pedestru;* și totuși el e frecvent în textele literare încă din secolul al XVII-lea.

Așadar, pentru a fi elev bun în clasa a treia de liceu, se cere să ai cunoștințe despre istoria limbii române cel puțin atîtea cît cei mai de seamă specialiști.

Ad., 7.V.1936

1 Mai

Cu ocazia sărbătorii de la 1 Mai, un personaj oficial originar din Bucovina a vorbit despre *Unu Mai.* Transilvănenii zic *Prima Mai*, iar noi, *Întîi Mai.*

Care dintre aceste forme este corectă? Toate, căci nici una nu e absurdă. Deoarece însă trebuie adoptată una singură de toată țara, trebuie să ne oprim la expresia literară, care este și cea mai răspîndită, și să păstrăm pe *Întîi Mai* al nostru.

Ad., 8.V.1936

„nu făcea"!

Un cititor mă întreabă cum e corect: *nu făcea*, *nu face* sau *nu fă?* Forma corectă e *nu face*, căci imperativul negativ se formează de la infinitiv: *nu cînta*, *nu vedea*, *nu merge*, *nu dormi.*

Cei care zic *nu făcea* au schimbat probabil și infinitivul lui *a face* în *a făcea*, ceea ce e o greșeală (dar conjugarea a doua și a treia au început încă din antichitate să se amestece).

Cei care zic *nu fă* au format, greșit, imperativul negativ de la imperativul pozitiv, ca și cînd s-ar zice și *nu cîntă*, *nu vezi*, în loc de *nu cînta*, *nu vedea.*

Ad., 9.V.1936

Transmisiuni sportive

Marile manifestații sportive, care pasionează din ce în ce mai mult masele populare, și-au cîștigat de mult dreptul de a ocupa microfonul posturilor de radio. Rareori o întîlnire internațională de fotbal este înlăturată din programul centrelor europene.

În felul acesta s-a creat și o nouă meserie, aceea de reporter sportiv la radio. Treaba pe care o are de făcut cel care ocupă acest post nu este dintre

cele mai ușoare: trebuie să urmărească toate fazele partidei și să le descrie atît de repede încît auditorilor să nu le scape nici una.

Noi avem în acest domeniu un specialist care e la înălțimea celor din străinătate: este d. Gh. Țari. Este singurul care izbutește să povestească tot ce se întîmplă și să facă și fraze corecte.

Am ascultat transmisiunea meciului România—Iugoslavia, făcută de doi spicheri. M-au frapat mai multe expresii greșite și cred necesar să le semnalez, căci datoria postului de radio este să corecteze, nu să încurajeze greșelile pe care le fac neștiutorii.

S-a vorbit mereu de *ofțit*. Aceasta este pronunțarea cu totul greșită a englezescului *off-side*, care se citește corect *ofsaid*, lucru știut astăzi de jucători și de ziariștii sportivi.

Am auzit mereu de *degajări*, în loc de *pase* sau *șuturi*. De exemplu, *Bodola degajează lui Ciolac* (în loc de *pasează*) sau *arbitrul acordînd o lovitură liberă în terenul iugoslav*, *Feraru degajează* (în loc de *șutează*).

De asemenea, m-a surprins expresia *joc bărbătesc:* „arbitrul nu penalizează pe autorul unei șarje: se vede că e pentru jocul bărbătesc", în loc de *joc viril*, ceea ce nu e același lucru [71]. Contrariul lui *bărbătesc* e *femeiesc*, iar contrariul lui *viril* e *delicat*, *plăpînd*, *moale*.

Recunosc însă că nu e ușor lucru să vorbești atît de repede fără să-ți scape greșeli.

Ad., 14.V.1936

Genitivul feminin

Regula Academiei spune că genitivul articulat al substantivelor feminine se conduce după nominativul plural, care de fapt este egal cu genitivul singular nearticulat: *vulpe*, *vulpi*, *unei vulpi*, deci *vulpii; masă*, *mese*, *unei mese*, deci *mesei*.

Cu toate acestea, foarte mulți preferă să pună peste tot terminația *-ei*, care, la drept vorbind, nu corespunde nicăieri pronunțării. Scriu astfel *băncei*, *nopței*, *lunei*, deși citesc *băncii*, *nopții*, *lunii*, după cum, de altfel, se citește și *mesii*.

Există, de altfel, substantive la care legătura între genitivul articulat, de o parte, și genitivul nearticulat și pluralul, de cealaltă parte, s-a rupt. De exemplu, pluralul de la *piele* este *piei;* genitivul nearticulat, la fel; dar genitivul articulat nu e *pieii*, cum ar trebui, ci mai toată lumea scrie *pielei*.

Fenomenul acesta se observă mai ales acolo unde între singular și plural sînt diferențe, fie în ce privește consonantismul, ca în cazul de mai sus, fie în ce privește vocalismul, ca în *ceară*, cu pluralul *ceri*, dar genitivul articulat,

[71] În limba de azi *bărbătesc* se folosește și cu acest sens.

pe care l-am întîlnit de mai multe ori, *cearei;* la fel am văzut *moarei*, în loc de *morii*, *scrisoarei*, *onoarei*, *sărbătoarei* [72] etc.

Cuvintele noi, mai ales acelea care au valoare colectivă și deci nu sînt întrebuințate decît în mod excepțional la plural, au toate genitivul articulat în *-ei*, de exemplu *foamei*, *igienei*, *holerei* etc.

Se poate vorbi deci de o tendință generală de a unifica genitivul feminin articulat, păstrînd numai terminația *-ei*, care începe să se introducă și în pronunțare, cel puțin în pronunțarea oamenilor afectați. Am auzit astfel zicîndu-se *lunei*, *nopței*.

Ad., 15.V.1936

„probe sportive"

În ziarele sportive citim adesea că au loc diverse *probe sportive*. De exemplu, la tenis, există *proba de dublu* etc.; la atletism, *proba de o sută de metri*, *proba de aruncare a greutății* și așa mai departe.

Dar cine probează și ce probează cu aceste *probe?* Nimeni, nimic. Cînd doi inși joacă o partidă de tenis, nici unul din ei nu aduce argumente. Singurul care probează ceva este cel care a introdus expresia în românește, și anume probează că nu cunoaște limba franceză. Dacă ar fi cunoscut-o, ar fi știut că nu e locul să vorbească de *probe*.

În franțuzește există două cuvinte care fac parte din aceeași familie, dar au înțeles deosebit, anume *preuve* și *épreuve*. Cel dintîi înseamnă „probă, dovadă", iar cel de al doilea „încercare".

Niciodată însă francezii nu întrebuințează cuvîntul *preuve* pentru o partidă de sport, lucru de altfel natural, căci înțelesul cuvîntului se opune la aceasta.

Se întrebuințează numai *épreuve*, iarăși lucru natural, căci „a încerca" și „a pune la încercare" sînt verbe care se potrivesc pentru manifestările sportive.

Ziariștii noștri sportivi, care adoptă tot vocabularul de specialitate din Franța, au vrut să împămîntenească și această expresie. Dar au crezut că *épreuve* înseamnă „probă", fiindcă l-au confundat cu *preuve*.

Și atunci, fără să se mai întrebe dacă ceea ce scriu are vreun înțeles, au dat drumul *probelor sportive*. Cu foarte puțină bunăvoință se pot găsi cîteva cuvinte corecte de pus în loc [73].

Ad., 16.V.1936

[72] S-au impus și generalizat formele de genitiv-dativ recomandate de lucrările normative: *cerii, morii, scrisorii, sărbătorii,* dar *onoarei.*
[73] *Probă sportivă* s-a generalizat astăzi.

a rage

Un cititor mă întreabă care e perfectul compus al verbului *a rage*. E foarte explicabil că întreabă acest lucru, pentru că verbul *a rage*, care n-are în mod normal decît persoana a treia, este oarecum defectiv și în ce privește timpurile, căci nu se utilizează de obicei decît la prezent.

Perfectul corect nu poate să fie decît *a ras* sau *rase*. Mai ales acesta din urmă nu e întrebuințat, probabil, de nimeni.

Se mai adaugă alt amănunt, care împiedică întrebuințarea acestor forme: riscul de a fi înțelese ca formate de la *a rade*.

Ad., 16.V.1936

falș sau *fals*?

Falș sau *fals? Falșitatea* sau *falsitate?* A doua formă este cea corectă și primitivă, care corespunde latinescului *falsus*, participiul verbului *fallere* „a înșela". Cea dintîi este împrumutată din nemțește, sau cel puțin influențată de germanul *falsch*. Am impresia că în timpul din urmă *falș* pierde terenul în fața lui *fals*.

Ad., 21.V.1936

îngrijit

Un subtitlu de film spunea deunăzi „nu fi *îngrijit* de soarta mea". Traducătorul nu știa că *a îngriji* și *a îngrija* nu au același înțeles. Primul înseamnă „a da îngrijiri, a căuta de cineva", iar al doilea, care este mai adesea înlocuit prin *a îngrijora*, înseamnă „a da griji, a cauza neplăceri". Deci în fraza citată trebuia *nu fi îngrijat*.

Ad., 23.V.1936

„se ia în vedere"

Nu știu de ce expresia obișnuită *dacă se are în vedere...* nu le place unora, care au început să o înlocuiască cu *dacă se ia în vedere...*

Cu toate acestea, nimeni un spune *a lua în vedere* sau *vă rog să mă luați în vedere*, ci numai *a avea în vedere* și *vă rog să mă aveți în vedere*. Dar *a avea în vedere* nu are nimic greșit, deci nu e nici un motiv să schimbăm verbul.

Ad., 24.V.1936

Degajările

În urma transmiterii prin radio a meciului de fotbal România—Iugoslavia, am arătat că vorbitorii au întrebuințat greșit verbul *a degaja.* Cu ocazia meciului România—Grecia, greșeala s-a repetat. Să mi se dea voie să protestez încă o dată.

A degaja înseamnă exact „a scoate dintr-o situație rea“, „a libera“. Prin urmare este foarte corect să se spună că, în timpul unui atac al adversarului, un fundaş *a degajat.*

Tot așa se poate zice: se produce o învălmășeală între mai mulți jucători; unul dintre ei *degajează.*

Dar nu e cîtuși de puțin corect să se spună, așa cum am auzit în nenumărate rînduri, „mingea iese de pe teren; este adusă portarului, care *degajează*“. După ce s-a făcut o pauză în joc, portarul nu mai are ca degaja.

Tot atît de necorect este şi *X degajează lui Y, care, la rîndul lui, degajează lui Z.* Întîi pentru că verbul *a degaja* nu poate primi un complement indirect: salvezi situația, dar nu i-o salvezi cuiva! În al doilea rînd, pentru că numai primul dintre jucători a putut în adevăr *degaja*, adică „libera cîmpul“; al doilea, care a primit mingea de la un coechipier, nu mai avea ce libera.

Nu văd de ce s-ar evita cuvintele *a pasa, a trece, a bate, a şuta, a trage, a trimite* etc., care sînt toate mai la locul lor decît *a degaja.*

Ad., 25.V.1936

Sufixe

Limba franceză are puține sufixe și din această cauză nu produce ușor derivate. În loc să formeze adjective, francezii adaugă substantivele în apoziție.

Noi, slavă Domnului, avem destule sufixe şi foarte multe adjective. Aceasta nu ne împiedică să copiem din franțuzește substantive în apoziție. Citim astfel în ziare *accidente automobile.*

Acest soi de împrumuturi nu constituie o îmbogățire a limbii, ci, din contra, o sărăcire a ei.

Ad., 29.V.1936

„mai superior“

Un cititor îmi semnalează o greșeală întîlnită la rubrica sportivă a unui ziar: cronicarul spune că „tehnica unei echipe a fost *mai superioară* decît a celeilalte“.

Cu drept cuvînt, corespondentul meu atrage atenția că *superior* este prin el însuşi comparativ, deci nu mai are nevoie de particula *mai.*

Cred că sportivii, mai mult decît oricine, au interesul să scrie corect, ca să respingă astfel acuzația de incultură care li se aduce atît de des de pretutindeni.

Ad., 2.VI.1936

„a adjudeca"

În cronicile sportive a apărut acum cîțiva ani cuvîntul *a adjudeca*. De atunci, întrebuințarea lui pare a se fi răspîndit în graiul sportivilor.

Verbul acesta provine din vocabularul vînzărilor la mezat sau al tribunalelor. În franțuzește, *adjuger* înseamnă „a atribui", fie un obiect pus la vînzare, fie o proprietate contestată în justiție.

În rubrica sportivă, cuvîntul nostru are însă altă valoare. Se zice, de exemplu, că „echipa X a adjudecat meciul" (adică l-a cîștigat), că un jucător *adjudecă o partidă* sau *ratează adjudecarea ei*.

În felul acesta, *a adjudeca* este întrebuințat greșit. E foarte adevărat că și în Franța cuvîntul a pătruns în argoul ziariștilor sportivi, dar acolo se întrebuințează sub forma reflexivă.

Se spune astfel *l'equipe X s'adjuge le match*. Nu voi pretinde că fraza aceasta este extrem de elegantă, dar nici nu se poate spune că nu e corectă.

În românește, ar trebui deci, dacă ținem cu orice preț la întrebuințarea acestui cuvînt, să zicem *a-și adjudeca partida*, nu *a adjudeca partida*.

Într-adevăr, *a-ți adjudeca* este scurtat din *a reuși să ți se adjudece ție*, pe cînd *a adjudeca* nu poate însemna decît „a atribui cuiva". Prin urmare *X adjudecă partida* n-ar putea însemna decît că „X dă cîștig de cauză altuia", ceea ce n-a fost în intenția redactorului.

Ad., 3.VI.1936

astă

Pentru a arăta o unitate de timp trecută (cu puțin), obiceiul românesc cunoaște întrebuințarea demonstrativelor prepuse: *astă-vară* înseamnă „vara trecută"; tot așa se zice *astă-noapte* (sau *azi-noapte*).

Dar unii au început să confunde expresia aceasta cu *vara asta*, adică vara actuală etc. Ba chiar un titlu de film suna nu de mult *Te vreau azi noapte*, unde *azi noapte* însemna „în noaptea viitoare".

Ad., 4.VI.1936

Nume de cinematografe

Numele unora dintre cinematografele capitalei sînt adesea rău pronunțate. De exemplu, se zice greșit, în ce privește accentul, *Femína*, în loc de *Fémina*, *Capĭtol* , în loc de *Capitól*, *Omnía* în loc de *Ómnia* (nume de origine latină), *Roxý* în loc de *Róxy* (nume american), *Paláce* în loc de *Pálace* (nume englezesc), *Corzo* în loc de *Corso* (nume italian) etc.

Ad., 5.VI.1936

în- sau *in*-?

În cuvintele vechi românești, latinescul *in*- a devenit *în*- (*încălzi*, *îndatora* etc.). În elementele noi, împrumutate din Apus, *in*- s-a păstrat neschimbat (*indemnitate*, *incubație* etc.).

Dar, după modelul celor dintîi, oamenii neștiutori le schimbă și pe celelalte. Se aude astfel *încinera* pentru *incinera*, *însinua* în loc de *insinua*, *împosibil* pentru *imposibil* etc.

În schimb, alții, care au impresia că pronunțarea cu *in*- e mai nobilă, o adoptă chiar acolo unde uzajul general cunoaște pe *în*-: *incasa* pentru *încasa* etc.

Ad., 6.VI.1936

Unsprezecele

Ziariștii noștri sportivi, ca toți intelectualii români de altfel, sînt obligați să ia mai peste tot model din Franța. Atît termenii tehnici, indispensabili, cît și intorsăturile stilistice, mai puțin necesare, provin deci din presa pariziană.

Există două căi pentru adaptarea expresiilor străine: împrumutul direct sau traducerea. Bunăoară, cuvîntul *echipă* este împrumutat, pe cînd *înaintaș* e tradus.

De multe ori traducerea e mai puțin recomandabilă decît împrumutul. Iată un caz unde ea este chiar supărătoare.

Deoarece o echipă de fotbal e formată din 11 jucători, ziariștii francezi au luat obiceiul să zică, în loc de echipă, *unsprezece (onze)*. În franțuzește acest lucru e posibil, căci orice numeral poate fi întrebuințat ca substantiv și, grație articolului prepus, acest substantiv poate fi pus la orice caz și număr.

Ziariștii noștri scriu și ei *unsprezece* și întrebuințează și forma articulată: *unsprezecele*. Ca să vă dați seama că expresia nu e normală, n-aveți decît să încercați să formați alta la fel: *doisprezecele*, *douăzeciul* și așa mai departe.

Să admitem însă că *unsprezecele* e corect. Ce vom face cu pluralul lui? Vom zice *doi unsprezeci* sau *două unsprezece* (așa cum francezii zic *deux onze*)? Evident, nu. De unde rezultă încă o dată că cuvîntul e rău făcut.

Decît să traducem cuvinte care să nu se potrivească în tiparul morfologiei românești, e mult mai bine să împrumutăm expresii străine, dar care să se adapteze perfect.

Evident, nu vom împrumuta pe *onze*, dar avem pe *echipă*, pe *team* (pronunțat *tim*) și altele, care se pot încadra perfect în orice frază românească [74].

Ad., 6.VI.1936

a sau *al*?

Un cititor îmi semnalează două greșeli care l-au surprins neplăcut într-un articol publicat de un universitar ieșean într-o mare revistă din București: *spirite partizane a unei separări* și *în serviciul sensibilității și a imaginației*.

Cititorul își închipuie că vina trebuie să fie a corectorului. De fapt, întrebuințarea lui *a* pentru *al*, *ai*, *ale* nu este propriu-zis o greșeală, ci un „moldovenism". Bănuiesc că aparține autorului.

Dar revista în chestiune nu ține să fie tipărită corect, căci refuză să dea corecturi autorilor (o știu din propria mea experiență).

Ad., 10.VI.1936

sau

Există un cuvînt franțuzesc care n-are noroc în România: *or*. Ca multe alte expresii, și aceasta a fost împrumutată și întrebuințată în ziarele noastre. S-au găsit însă puriști care au întreprins un război de exterminare împotriva ei, pe motiv că e străină. Ca și cum ar fi singura...

Rezultatul a fost că mulți, crezînd că acest *or* e același cuvînt cu *ori* al nostru, au început să-l evite și pe acesta și să pună peste tot în locul lui pe *sau*. Apoi *sau* a ajuns să fie pus și în locul lui *or* franțuzesc.

Prin urmare, interzicerea cuvîntului străin n-a avut alt efect decît că a stricat pe unul românesc. De altfel, un împrumut tot s-a făcut, de vreme ce *sau* a căpătat înțelesul lui *or*, dar s-a făcut greșit. Iată exemple dintr-o traducere:

„...aș putea să pariez că am auzit cucul cîntînd. *Sau*, atunci cînd cîntă cucul, să știi că..."

[74] *Unsprezecele* cu sensul de „echipă de fotbal" se folosește și azi.

„dacă ar descoperi că brățara a fost amanetată... , el ar aresta pur și simplu pe vizir. *Sau*, un adevărat detectiv nu ar proceda altfel".

„Nu cred că amicul nostru o să mai vină. *Sau*, abia se ridicaseră de la masă farfuriile..., că musafirul întîrziat sosi".

„Va trebui să aibă... o explicație cu Hannah; *sau*, mie îmi sînt neplăcute asemenea scene".

„...fără să mai vorbim de misterele... ce se petrec; *sau*, lucru principal, nu vreau să am mistere la mine în casă".

„Domnișoara Shaw ar fi putut să-și lase însoțitorul în casă. *Sau*, ancheta ne arată că vila era goală la sosirea lui Lattimer".

„...n-a găsit nimica referitor la Big-Foot. *Sau*, eu știu cine este Big-Foot".

„...l-a însărcinat să ducă... un pachet. *Sau*, acest pachet conținea o plăcintă cu cireși".

Trebuie să mai adaug că exemple de acestea am găsit, răzlețe, și în scrieri originale, unele chiar de autori cu oarecare nume.

Ad., 11.VI.1936

a deschide

Ziariștii francezi întrebuințează verbul *ouvrir* „a deschide" pentru „a trimite mingea, a pasa". De aici provine în ziarele noastre expresia *X deschide pe Y*, adică „X pasează lui Y".

Puțină analiză ne va arăta că această expresie este absurdă. Jucătorul era închis și acum a fost deschis? S-ar putea vorbi astfel de o ușă sau de o cutie.

Să remarcăm în primul rînd că în franțuzește nu se zice *ouvrir* pur și simplu, ci *ouvrir sur*, ceea ce nu e același lucru. *X ouvre sur Y* înseamnă nu că „îl deschide pe Y", ci că „X deschide jocul către Y".

Într-adevăr, expresia *ouvrir sur* este formată după modelul lui *s'ouvrir sur*: *cette porte s'ouvre sur le jardin* înseamnă „această ușă se deschide spre grădină", deci „duce, se îndreaptă spre".

În felul acesta trebuie înțeleasă și expresia sportivă: „duce, îndreaptă spre".

Dar, încă o dată, avem așa de multe expresii pentru „a pasa", încît e inutil să ne încurcăm cu altele noi, care sînt departe de a fi impecabile.

Ad., 14.VI.1936

„birjear"

Bucureștenii au tendința de a muia pe *ș* și *j* urmați de *a*, adică de a-i pronunța cu un ușor *i* după ei. În unele cazuri acest *i* se transformă în *e*. Am auzit, de exemplu, *birjear*, *Botoșeani*.

În scris am întîlnit forme ca *leapşia*, *tînjeală* etc.; *e* din *greşeală* e foarte răspîndit și corect, din cauză că termenul e format cu ajutorul sufixului *-eală* din *albăstreală*. *sminteală*.

Ad., 1.IX.1936

„peste om"

Cei care citesc din întîmplare o cronică sportivă fără să fie familiarizaţi cu stilul ziariştilor de specialitate trebuie să rămînă foarte miraţi cînd citesc fraze ca cele care urmează:

„Jucătorul X a arătat o formă bună, fiind tot timpul *peste om*"...; „Linia intermediară este totdeauna *peste adversar*... ". Ce poate însemna aici prepoziția *peste*?

Dacă judecăm prin analogie cu alte expresii similare românești, *peste* nu poate arăta decît etajarea în spaţiu. *A fi peste om* trebuie să însemne „a fi deasupra lui, a sta în capul lui". Dar de ce *om* e vorba?

Înţelesul exact este „a nu slăbi pe adversar, a te ţine scai de el". Dar de unde și pînă unde *a fi peste om?*

Din presa franceză, care cunoaște expresia *être toujours sur l'homme*. Numai că aici *sur* nu înseamnă „peste", ci „lîngă", așa cum înseamnă și în numele de localitate *Montreuil-sur-mer* (care pînă acuma n-a fost încă tradus, după cîte știu, prin „Montreuil peste mare") .

Afară de aceasta, nici cuvîntul *om* nu e bine întrebuințat aici. În franțuzește, *homme* ar fi în fraza citată o persoană nedeterminată, valoare pe care nu o poate avea în românește *om*.

Peste om este un exemplu tipic de traducere greșită din franțuzește.

Ad., 3.IX.1936

spre

Unul dintre semnele cele mai categorice de ignoranță este încurcarea prefixelor. De exemplu, *pre*, care este foarte des întrebuințat în cuvinte ca *premergător*, *premilitar*, *preliminar* și înseamnă „înainte", este confundat de ignoranți cu *spre*, care are cu totul alt înțeles.

Un lucrător se plîngea nu de mult, într-o reclamație scrisă, că a fost dat afară fără *spreaviz*.

Ad., 5.IX.1936

rugby

Numele sportului care întrebuinţează mingea ovală provine de la colegiul englezesc unde a apărut întîi jocul. Pronunțarea engleză este *ragby* (cu un *a* care se apropie întru cîtva de *ă* al nostru).

Normal ar fi fost ca la noi sau să se fi adoptat pronunțarea englezească, sau să se fi citit ca și cum cuvîntul ar fi românesc. Nu s-a întîmplat însă nici una, nici alta.

Pe vremea cînd sportul acesta era practicat numai de elevii cursului inferior de liceu și de... mardeiași, se spunea în general *ruibi*, adică se citea cu *u*, ca în românește, dar *g* era transformat în *i*.

Fără îndoială, cei care spuneau astfel erau convinși că schimbînd pe *g* în *i* pronunță englezește. Astăzi în general practicanții acestui sport pronunță numele corect. Dar formele greșite subzistă la alții.

La radio se pronunță cînd *roibi* (ca și cînd ar fi vorba de cai), cînd *ruibi* sau *rōibi*. Înțeleg ca sunetul notat cu *u*, destul de greu pentru noi, să fie rostit cu aproximație. Dar nu văd nici un motiv pentru a-l schimba pe *g* în *i*, atunci cînd sunetul *g* există în limba noastră și nu prezintă nici o dificultate.

Dim., 5.IX.1936

Scurtarea numelor

Foarte adesea ni se pare inutil, sau prea greoi, să reproducem numele în toată întinderea lor. Pentru a evita acest lucru există două metode de prescurtare.

Prima, cunoscută la noi, dar neutilizată în alte țări (de exemplu în Franța), este reducerea numelui de botez la primele cîteva litere: *Const.* pentru *Constantin*, *Dem.* pentru *Demetru*, *Alex.* pentru *Alexandru* etc.

A doua metodă, admisă peste tot, este reducerea numelui de botez la litera inițială. De exemplu *G.* pentru *Gheorghe*, *Georges*, *George* etc.

La noi s-a luat obiceiul care există și în țările de limbă engleză (în alte părți nu-l cunosc) de a citi prescurtările cum se scriu *I Ce Brătianu*, *Ve Alecsandri*, *Ghe De Mugur*. Obiceiul acesta s-a extins chiar la numele la care prescurtările au mai multe litere: *Ghe Dem Teodorescu Al Ghe Doinaru*.

De aici s-a ajuns la înlocuirea numelui de familie cu simpla prescurtare a numelor de botez: *Ghedem*. La fel se spune în America: *Dieci*, de exemplu, cuiva pe care-l cheamă *D. H. Jones*.

În Franța se scrie *A. Duval* sau *Armand Duval*, dar se pronunță sau *Duval*, sau *Armand Duval*: niciodată *A* simplu.

Procedeul acesta mi se pare mai logic decît al nostru sau al americanilor, deoarece prescurtarea e făcută numai pentru scriere, nu și pentru citire. Se poate prescurta în scris *foarte*, prin *f.*, dar nu se pronunță *fe*, ci *foarte*.

Un amănunt mai curios privitor la numele franțuzești este următorul. Nu se prescurtează niciodată numele unui personaj important, căruia vrei să-i arăți respect.

De exemplu, *Albert Lebrun*, nu *A. Lebrun*; tot așa *Leon Blum*, *Pierre Curie*, *Victor Hugo*, *Anatole France*, *Alphonse Daudet*.

Zic că e curios, deoarece ar fi de așteptat să se prescurteze tocmai numele celor foarte cunoscuți, în privința cărora n-avem grijă că se va face vreo confuzie.

Dar în cazul acesta se suprimă cu totul numele de botez: *Pascal*, *Pasteur*, *Musset*, *Hugo*, *Foch*.

În fond, mi se pare că și de data aceasta tot procedeul francez e cel mai logic.

Ad., 5.IX.1936

spicuiri

Citesc într-un ziar titlul: *Cîteva spicuiri dintr-un memoriu*. Ne-am putea închipui că mai mulți inși au făcut fiecare cîte o spicuire sau că unul singur a făcut în mai multe rînduri cîte o spicuire.

De fapt e vorba de mai multe idei spicuite o singură dată, de un singur om. Dar toate acestea formează o singură spicuire, nu mai multe, căci *spicuirea* este tocmai totalul lucrurilor spicuite.

Ad., 10.IX.1936

„trebuie că”

Un cititor mă întreabă dacă e permis să se întrebuințeze în scris expresia negramaticală *trebuie că*, în loc de *trebuie să*, de exemplu *trebuie că a observat* pentru *trebuie să fi observat*.

E foarte adevărat că *trebuie că* nu e literar, dar se întrebuințează într-o bună parte a țării, mai ales în Transilvania. Se explică prin dorința de a afirma realitatea propoziției următoare: punînd indicativul, afirmăm că faptul s-a petrecut.

În literatură, se poate întrebuința această expresie pusă în gura cuiva care vorbește un grai regional.

Ad., 12.IX.1936

musafiră

Un cititor mă întreabă dacă substantivul *musafir* are feminin. În general, cuvîntul se întrebuințează la masculin, de multe ori chiar la plural. Se spune, astfel, *avem musafiri*, deși e vorba de o singură persoană și chiar de o femeie. La fel se folosește și sinonimul *oaspeți*.

Totuşi *musafir* are feminin, *musafiră*, întrebuinţat în literatură de Delavrancea şi, la plural, de Caragiale (*musafire*). Formaţia acestui feminin este absolut normală şi nimic nu ne poate împiedica de a-l utiliza.

Ad., 16.IX.1936

„ce e dreptul"

O cititoare din Călăraşi mă întreabă dacă expresiile *ce e dreptul*, *la dreptul vorbind*, pe care le găseşte într-un manual, sînt corecte. Este foarte adevărat că ele nu sînt obişnuite, căci de obicei zicem *ce e drept* şi *la drept vorbind*.

Dar ambele expresii se găsesc în opera unor scriitori cu oarecare reputaţie. Mai bizară mi se pare, din fraza pe care o citează corespondenta mea, expresia *această salbă de basene* [= bazine] *intramontane nu sînt decît*... Cum *această salbă sînt?*

Ad., 19.IX.1936

„Înlănţuiţi şi-mi amintesc..."

Într-o romanţă populară există versurile *acelor ce trec în noapte înlănţuiţi şi-mi amintesc*... Dacă n-ar fi epitetul *înlănţuiţi*, expresia ar fi corectă. S-ar subînţelege uşor pronumele *ce* înaintea lui *îmi amintesc*, căci *şi*, care leagă verbul al doilea de cel dintîi, le subordonează pe amîndouă aceleiaşi particule.

Dar intercalarea adjectivului strică ordinea, căci ne dă impresia că *şi* leagă pe *înlănţuiţi* de *amintesc*, cu atît mai mult cu cît versul începe cu *înlănţuiţi*. Prin urmare aici trebuie repetat neapărat pronumele: *şi care-mi amintesc*.

Ad., 25.IX.1936

Ordinea cuvintelor

Într-un ziar am citit o ştire care avea titlul următor: *Un român se acuză la Nisa de o escrocherie*. Sîntem în drept să ne întrebăm unde este localitatea *Nisa de o escrocherie?*

Trebuia ori *Un român*, *la Nisa*, *se acuză de o escrocherie*, ori *Un român se acuză de o escrocherie*, *la Nisa*. În nici un caz nu putem să despărţim pe *se acuză* de *de o escrocherie*, căci aceste cuvinte alcătuiesc o expresie unitară.

Ad., 26.IX.1936

„...prelungindu-vă viața"

O firmă din centrul capitalei anunță: *aici faceți cura de struguri, prelungindu-vă viața.* Cum *prelungindu-vă viața* nu poate fi decît un complement de mod, iar *faceți cura de struguri* reprezintă ideea esențială a frazei, se poate trage concluzia că, pentru organizatori, prelungirea vieții este un amănunt neînsemnat.

Trebuia să se spună: *vă prelungiți viața făcînd aici cura de struguri* sau, în cel mai rău caz: *aici faceți cura de struguri, prelungindu-vă astfel viața.*

Ad., 2.X.1936

„rouei"

Într-o cronică pentru săteni, rostită la radio de d. M. Sorbul, de altfel într-o limbă foarte potrivită pentru cei cărora le era adresată (ceea ce, menționez în treacăt, nu e cazul pentru toți vorbitorii), m-a frapat întrebuințarea genitivului articulat *rouei.*

Evident, este format după regulile limbii române, dar fiindcă nu avem decît extrem de rar ocazia să-l întrebuințăm, sună curios [75].

S-ar putea ca în această situație să vedem un semn de slăbire a flexiunii nominale.

Ad., 6.X.1936

a consolida

Un titlu într-un ziar sportiv: „Ripensia își *consolidează* poziția de leader, dar Amefa o amenință de aproape". Ce fel de *consolidare* e aceea cînd ești amenințat de aproape?

Desigur că redactorul care a găsit formula cunoștea numai foarte vag adevăratul înțeles al verbului *a consolida* („a întări"), care pentru el probabil că înseamnă „a păstra" sau așa ceva. Și totuși legătura cu *solid* e destul de clară.

Ad., 7.X.1936

a conduce

În franțuzește, printre alte expresii se întrebuințează și verbul *mener* cu înțelesul de „a fi în fruntea clasamentului, a fi primul".

[75] Notez că *Îndreptarul* și DOOM recomandă forma *rouăi.*

Ziariștii noștri sportivi, care se inspiră mai totdeauna din vocabularul francez, au vrut să introducă și la noi acest cuvînt, pe care, în lipsa altui echivalent mai exact, l-au redat prin *a conduce*. Se spune astfel că cutare alergător *conduce* într-o cursă sau că cutare club *conduce* într-o competiție de durată mai lungă.

În românește, *a conduce* înseamnă în general „a însoți, a duce spre o anumită țintă": *a conduce pe cineva la gară*, *a conduce pînă la ușă*. Mai există și înțelesul de „a dirija": *cineva conduce o societate*, *o bancă*.

Nu se poate face însă confuzie, în cazul expresiei sportive, deoarece acolo verbul este întrebuințat „absolut" (fără complement direct).

Cel puțin așa se întrebuința la început. Acuma însă citesc în ziare titluri de felul acesta: „Grecia conduce clasamentul".

Sîntem îndreptățiți să întrebăm imediat: unde-l conduce? Ar fi foarte ușor să zicem: *Grecia în fruntea clasamentului; Grecia prima în clasament*. Dar dacă ținem la cuvîntul *a conduce*, putem să spunem *Grecia conduce în clasament*.

Ad., 7.X.1936

pe sală

Un cititor mă întreabă dacă expresia *pe sală* e corectă în expresii ca „cutare e pe sală, caută-l pe sală". Teoretic nu e corectă, ci ar trebui *în sală*, așa cum zicem *în casă*, *în curte*, *în bucătărie*.

Dar *pe sală* este foarte răspîndit. Rostul lui *pe* aici este să micșoreze precizia. *E pe sală* înseamnă „e pe undeva în sală", așa cum *pe afară* e mai puțin precis decît *afară*.

De altfel, *sală* în acest soi de exprimare înseamnă totdeauna „culoar", nu „încăpere pentru întruniri, dans, sport" etc.

Ad., 8.X.1936

„antîi"

Moldovenii au obiceiul să zică *antîi* în loc de *întîi*. Lucrul acesta este deosebit de frapant la radio. Desigur, explicația este următoarea: după modelul numeralelor *a doua*, *a treia* etc., s-a format și *a întîi*, devenit repede *antîi*.

Dar cum moldovenii întrebuințează pe *a* și la masculin, în loc de *al* (ei zic *a doilea*, *a treilea*), schimbarea s-a putut introduce și la masculin. Unii zic chiar *antîilea*.

Ad., 10.X.1936

„răifăcători"

Citesc uneori că „*răifăcători*, introducîndu-se într-o casă, au furat diverse lucruri". De ce *răifăcători*, şi nu *rău făcători?* Desigur, în mintea scriitorului, de vreme ce hoţii sînt mai mulţi, trebuie pluralul, *răi*. În realitate, rău e aici adverb, dacă nu cumva chiar substantiv (în care caz e complementul drept al verbului *a face*).

Nici într-un caz, nici în celălalt nu trebuie pluralul, căci hoţii fac *rău*, nu *răi* [76].

Ad., 11.X.1936

„din contra"

Într-un text afişat, citesc expresia *din contra*, cu înţelesul „în caz contrar": „stricăciunile vor fi semnalate la început; *din contra*, veţi fi răspunzători de ele".

Mai demult se zicea *la din contră*, expresie care a fost părăsită, din cauză că a fost ironizată de umorişti. Dar tot mai bine era *la din contră* decît *din contra* singur, căci acesta nu e numai ridicol, ci şi confuz.

În adevăr, înţelesul exact al frazei citate este „Stricăciunile vor fi semnalate; dimpotrivă, veţi fi răspunzători". Şi autorul nu voia să spună aceasta.

Ad., 14.X.1936

„bării"

M-am ocupat nu demult de formele genitivului feminin la substantive. Arătam atunci că se desenează o despărţire între forma articulată de o parte şi cea nearticulată (asemănătoare cu pluralul) de cealaltă parte.

Iată alt exemplu: un spicher sportiv vorbea zilele trecute de „o lovitură care trece deasupra *bării*". O fi spunînd oare şi *unei bări*, *două bări* sau, cum e mai probabil, desparte forma articulată de cea nearticulată?

Ad., 18.X.1936

[76] În 1936 se scria în două cuvinte: *rău făcător*, deci era cu mult mai uşor să se facă pluralul cu *răi*. După normele de azi, *răufăcător* se scrie într-un singur cuvînt.

„*exhuberant*"

Citesc uneori în gazete cuvîntul *exhuberant*, formă greșită pentru *exuberant*. Dar, ceea ce e mai curios, am găsit zilele trecute această greșeală și într-un ziar franțuzesc.

Oare au început francezii să ne imite? În orice caz, litera *h* n-are ce căuta în acest cuvînt, căci nu e îndreptățită de etimologie și nici nu e pronunțată de nimeni.

Ad., 23.X.1936

„*a muştrului drastic*"

Dintr-un articol de ziar: „organele de aplicare țin să ne *muştruluiască drastic*". Ce înseamnă a *muştrului?* „A trata pe cineva cu severitate, mai ales cu severitate militară".

Atunci cum e posibil ca *muştruluiala* să fie altfel decît drastică? *A muştrului* singur ar fi fost de ajuns.

Ad., 24.X.1936

absolut

Într-un text de reclamă citesc că „acest preparat nu distruge *absolut* mobilierul". Vasăzică îl distruge numai în oarecare măsură. Dar aceasta nu e o recomandare de natură să convingă pe eventualii cumpărători.

Evident, negustorul a vrut să spună că nu-l distruge *deloc;* dar *deloc* i s-a părut o expresie vulgară, iar *absolut* are aureola distincției. Numai că cine vrea să întrebuințeze cuvinte distinse trebuie să le cunoască și înțelesul.

Ad., 25.X.1936

„*adevăratei ordine*"

Am semnalat deunăzi faptul că genitivul feminin articulat tinde spre unificare, în așa fel încît se suprimă alternanțele vocalice: în loc de *moara — morii*, începe să se zică *moara — moarei.*

Dar unificarea atinge și forma nearticulată, mai ales la declinarea a treia. Citesc astfel într-un ziar expresia: „În serviciul adevăratei *ordine...*".

Prin urmare, după modelul genitivului *ordinei* (în loc de *ordinii*) se schimbă și forma nearticulată *ordini* în *ordine*, ceea ce are drept urmare confundarea genitivului cu nominativul [77].

Ad., 28.X.1936

toți

O grupare politică de extremă dreaptă își convoacă partizanii la o întrunire. Anunțul, publicat în gazete, se termină cu fraza: „*Toți* membri sînt rugați *a nu lipsi*".

Trec peste *membri* cu un singur *i*, căci astăzi mulți nu mai fac diferența între *membri* și *membrii*. Dar ce vrea să zică *toți membrii sînt rugați a nu...*?

În românește *toți* nu merge decît cu o afirmație, iar în negații se pune *nici unul: toții membrii vin*, dar *nici un membru nu vine.*

Ad., 2.XI.1936

„păstrați curățenie"

Prin unele localuri publice se citesc inscripții ca acestea: „Păstrați *curățenie*" sau „păstrați liniște și curățenie". Aceste expresii sînt greșite: nu e vorba de păstrat *liniște* și *curățenie* în mod vag, nedeterminat, ci *liniștea, curățenia* din localul cu pricina. Ar putea să se înțeleagă *liniștea, curățenia* în mod absolut.

De aceea trebuie articulate aceste două substantive: *păstrați liniștea, păstrați curățenia.*

Ad., 11.XI.1936

„mînușă"

În loc de *mănușă*, unii spun și scriu *mînușă*. Explicația este că oamenii judecă etimologicește: *mănușă* este, evident, derivat de la *mînă*, deci trebuie *mînușă*, nu *mănușă*.

Greșeala acestei judecăți este că *mănușă* nu s-a format ieri, alaltăieri, ci foarte de mult, pe vremea cînd se zicea nu *mînă*, ci *mănu* sau poate chiar *manu.*

[77] Tendința a fost părăsită datorită intervenției lucrărilor normative.

Silaba întîi este accentuată într-un caz și neaccentuată în celălalt, de aceea cele două cuvinte au urmat căi diferite (*a* accentuat urmat de *n* s-a schimbat în *î*, iar *a* neaccentuat, indiferent ce consoană e după el, devine *ă*).

Dacă ne luăm după etimologie, trebuie să spunem și *recit* în loc de *răcit* (derivat de la *rece*) și *moarar* în loc de *morar* (de la *moară*).

Ad., 14.XI.1936

„ca ... a ne expedia"

Propozițiile completive directe se introduc de obicei în românește prin *că* sau prin *ca să*. Există și o formulă ceva mai pretențioasă, anume construcția cu infinitivul: *vreau a spune* etc.

Unii care scriu neglijent încep propoziția cu *ca*, iar după ce intercalează un grup de cuvinte continuă cu infinitivul. Citesc astfel într-o scrisoare comercială: „Rugîndu-vă *ca*, în viitor, *a* ne *expedia*..."

Este corect *rugîndu-vă ca în viitor să ne expediați* sau *rugîndu-vă a ne expedia pe viitor*. Numai *rugîndu-vă ca... a ne expedia*, nu.

Ad., 15.XI.1936

„carne conservată de leu"

Un titlu de articol, într-o revistă, suna: *Carne conservată de leu*. Nu se înțelege oare că un leu a conservat niște carne? Evident că da. Dar autorul voia să spună cu totul altceva.

Anume că cineva a conservat niște carne de leu. Iată, încă o dată, ce importanță are așezarea cuvintelor în frază: o simplă inversiune schimbă cu totul înțelesul. Ar fi trebuit să spună *carne de leu conservată*.

Ad., 22.XI.1936

de obicei

Din rubrica sportivă a unui ziar: după ce ni se comunică o vizită a echipei de fotbal a Angliei, se adaugă: „Menționăm că *de obicei* echipa Angliei joacă *foarte rar* pe continent". Ce caută aici *de obicei*?

Ar avea rost numai dacă s-ar spune că „de obicei faptul e rar, dar anul acesta e des", ceea ce nu e cazul. Așa cum e făcută fraza, se înțelege că fenomenul e rar și totuși a devenit un obicei, lucru absurd.

Ad., 24.XI.1936

Dezacorduri

Adesea în românește acordul între două părți ale propoziției se face nu după reguli gramaticale, ci după înțeles, atunci cînd înțelesul și forma nu sînt de acord.

Am citat altă dată exemple ca *o mulțime de oameni fug*: subiectul gramatical e *mulțime*, singular, iar predicatul, *fug*, e la plural, pentru că se acordă cu *oameni*.

În alte cazuri, dezacordul este și mai grav, căci nici măcar nu e vorba de un acord după înțeles, și totuși sîntem atît de obișnuiți cu formulele greșite, încît trebuie să se întîmple un accident ca să întrevedem adevărul.

Nu de mult cineva mi-a dat să citesc o traducere din românește în franțuzește, în care am găsit expresia: *des millions d'hommes ont été la victime de ce fléau*. Imediat m-a izbit dezacordul: verbul copulativ e la plural, *ont été*, iar numele predicativ la singular, *la victime*. Nici un francez n-ar admite acest fel de exprimare.

Cu toate acestea, cînd am retradus în românește, *milioane de oameni au fost victima acestui flagel*, mi-am dat seama că și eu tot așa aș fi spus, căci dezacordul în românește mi s-a părut normal.

De multă vreme auzim la radio, cînd se citesc cotele apelor Dunării, fraze de felul acesta: *Giurgiu, 432; scade (sau crește) 4 centimetri*. N-am auzit niciodată ca cineva să fi relevat vreo greșeală în această expresie și nici eu n-am remarcat nici una pînă cînd au început să se dea cifrele și în franțuzește.

Cînd am auzit în franțuzește *croit 4 centimetres*, m-am întrebat imediat: *cine crește?* Răspunsul este evident: *apele*. Atunci de ce punem noi verbul la singular? Desigur pentru că îl socotim un fel de impersonal, adică avem impresia că subiectul e neexprimat.

În franțuzește însă această construcție este imposibilă.

Ad., 27.XI.1936

a vorbi cu patimă

Un traducător, temîndu-se de a întrebuința neologisme, scrie că cineva *vorbește cu patimă* în loc de *vorbește cu pasiune*. Este clar că totuși *patimă* și *pasiune* exprimă lucruri diferite: *a vorbi cu patimă* înseamnă „a se abate de la obiectivitate", iar *a vorbi cu pasiune* este „a pune căldură în susținerea unei păreri".

Cum am mai spus și altă dată, este extrem de greu să găsești două cuvinte perfect sinonime: mai totdeauna există o nuanță care le deosebește.

Ad., 16.XII.1936

studio

Între cuvintele care dau astăzi un lucru de noblețe se găsește și *studio*. Ultima cocioabă, ultima maghernită a devenit *studio*. Pas de le mai tăgăduiește modernitatea.

De curînd am văzut o reclamă în care ni se vorbea de *atelierele-studio X*. Evident că aici cuvîntui *studio* era inutil pentru a descrie localul, căci *atelierele* ne arată destul de clar despre ce e vorba, dar *studio* a fost totuşi adăugat ca să dea textului un aer distins.

Ad., 17.XII.1936

„prețuri sacrificate"

În Franța, cînd se vînd mărfurile cu preț redus, se vorbește de „obiecte *sacrificate*". Printr-o greșeală de judecată, unii negustori au ajuns să afişeze și *prețuri sacrificate*. Oare de aici să vină bizarul afiş pus pe geamul unei prăvălii: *Boiangeria F. a sacrificat prețurile*?

Ad., 29.XII.1936

în frunte cu

Într-o dare de seamă publicată într-un ziar citim că un personaj oficial „a venit în mijlocul conducătorilor instituției, *în frunte cu* d. X". Bineînțeles n-a venit în frunte cu d. X, ci conducătorii instituției au în fruntea lor pe d. X. Dar cînd vine cineva între niște oameni, aceștia nu pot avea pe nimeni *în frunte*.

Expresia *în frunte cu* se potrivește la o defilare, la o manifestație, peste tot unde se presupune că e mișcare, înaintare, dar nicăieri unde e vorba de oameni strînși în cerc.

Ad.,30.XII.1936

„a evidența"

O cititoare mă întreabă dacă se zice *a evidența* sau *a evidenția*. Ultima formă este singura corectă, deşi mărturisesc că nu mi se pare prea necesară; eu aş spune mai curînd *a pune în evidență*.[78]

[78] Cuvîntul s-a impus totuşi.

S-ar părea că verbul derivat de la *evidență* ar trebui să fie *a evidenţa*, aşa cum de la *ştiinţă* se formează *a înştiinţa;* dar verbele derivate de la neologisme urmează în general sistemul latinesc, de pe vremea cînd substantivul se termina în *-entia*.

Ad., 9.I.1937

prin

Un cititor mă întreabă dacă e corectă următoarea inscripţie afişată de poliţie: *Ocolește-mă prin dreapta* (se presupune că vorbeşte agentul care conduce circulaţia) şi dacă n-ar trebui *ocoleşte-mă pe la dreapta*, deoarece *prin* implică străbaterea.

Nu e chiar aşa. *Prin* este compus din *pe* (mai demult se spunea *pre*) şi *în*, deci *prin* înseamnă „pe în". *Prin dreapta casei* sau *prin dreapta unui om* nu implică numaidecît străbatere. Nu e mai puţin adevărat că eu n-aş fi scris *ocoleşte-mă prin dreapta*.

Ad., 17.I.1937

SUMAR

Redactor : VERONICA GANĂ
Tehnoredactor : DOINA NORD

Bun de tipar : 27 IV 1987. Format : 16/70×100
Coli tipar : 14.
C. Z. pentru biblioteci mari : 459—5(026;259 ; 59—83(026)259
C. Z. pentru biblioteci mici : 459

Tiparul executat sub comanda
nr. 61 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918".
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

„Socotesc că cel mai mare folos pe care-l poate aduce rubrica aceasta este semnalarea schimbărilor de limbă şi mai cu seamă a erorilor în momentul în care se produc. În adevăr, dacă cineva atrage atenţia publicului asupra unei greşeli comise de puţini, sînt şanse ca aceasta să nu se răspîndească.

Să nu se creadă că toată lumea îşi dă seama de apariţia unei expresii greşite sau, mai simplu, de o schimbare de limbă. De multe ori, chiar specialiştii în probleme de limbă trec pe lîngă creaţiile recente fără să le vadă, pînă cînd cineva le atrage atenţia.

Şi cel mai bun mijloc ca o greşeală să se întindă este ca ea să treacă neobservată. Cînd îţi semnalează cineva o ciudăţenie de exprimare în gura altora, te face să te supraveghezi în vorbire şi să o eviţi. Cînd însă e vorba de o greşeală pe care ai ajuns să o faci şi tu, sînt mult mai puţine şanse de îndreptare."

Al. Graur

Lei 16